

8
L945

KONSTANTĪNS RAUDIVE

DON KICHOTS
UN
MŪSDIENU CILVĒKS

TĒLI UN DOMAS

AKC. SAB. ZEMNIEKA DOMAS IZDEVUMS
RĪGĀ

1938

R, L

L $\frac{8}{945}$

dublet

L
8709

KONSTANTĪNS RAUDIVE

DON KICHOTS
UN
MŪSDIENU CILVĒKS

Tēli un domas

A/S. «Z E M N I E K A D O M A S»
RĪGĀ ♦ MCMXXXVIII

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

86 —

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~98-18-296~~

0309065753

PRIEKŠVĀRDI

Mana grāmata galvenām kārtām veltīta Servantesam, cilvēkam, kādu zemes virsū nav bijis daudz. Pasaulē Servantesu bija piemeklējis nelāga liktenis: filozofi un dzejnieki, bieži neko tuvāku nezinādami par cilvēku Servantesu, cildināja don Kichota ārprātu, jūsmoja par abstrakto Dulsineju, pēla Saņčo Pansas mantkārību, bet aizmirsā varonīgo Servantesu, aizmirsā tā, ka tagad pat vairs neatceras, kur atrodas viņa kapa vieta. Bez Servantesa don Kichota nav, tas ir tikai kopā ar Servantesu. Servantesa darbi man ir viens no gaišākajiem pasaules spoguļiem, bet tur es vispirms redzu pašu Servantesu un aiz viņa tikai don Kichotu un pārējo pasauli. Domājot par Servantesu, man jādomā par viņam līdzīgo Ķīnas gudro — Lao-tse, kas dzīvojis VI g. s. pr. Kristus un pareizāk par citiem noteicis Augstā cilvēka būtību: «Kas ir drošs par savu slavu un tomēr dzīvo pazemojumā, tas top par pasaulstraumes gultni. Viņš atgriežas sevī un dzīvo sirds vientiesībā. Ja tāda vientiesība izplatītos, tad būtu daudz derīgu cilvēku» (Tao-te-King, 28). Servantess ir pasaulstraumes gultne, kurā satek viss svarīgākais, ko cilvēks domājis, veicis un jutis šai pasaulē, kurū mēs tik maz pazīstam un saprotam. Servantess ir cil-

vēks, kas zināja to, ko mēs bez viņa nekad neuzzinātu. Ģenija pasaule atgādina Dieva lielo pasauli: tur zvaigžņāji rodas un mirst. Servantess ir tas, kas dziļi saprot cilvēka dabu, viņš lielā nopietnībā mudina, lai katrs tiektos pēc tā, kas īstenībā varētu būt, un lai sīvā cīņā apliecinātu savu esamību. Viņš vienmēr atradies kādas mocošas domas vai neatbildēta jautājuma priekšā, un kas tā var dzīvot, tas var radīt tūkstoš cilvēku pasaules un tūkstoš iznīcināt, lai to vietā celtu jaunas un pilnīgākas.

Domātājs pasaka to mūsu dzīves jēgu, ko katrs no mums sevī nes, bet ko nepaceļam apziņā un neapgaismojam saprašānā. Mums jāmīl tie rakstnieki, kas visvairāk domā, kas nemiera traukti, gaismu rada tumsā, lietām un būtnēm piešķirdami to izskatu, kādu tām piešķīris mūžīgais radītājs un kādas tās ir lielās, nemainīgās un vienmēr esošās patiesības priekšā.

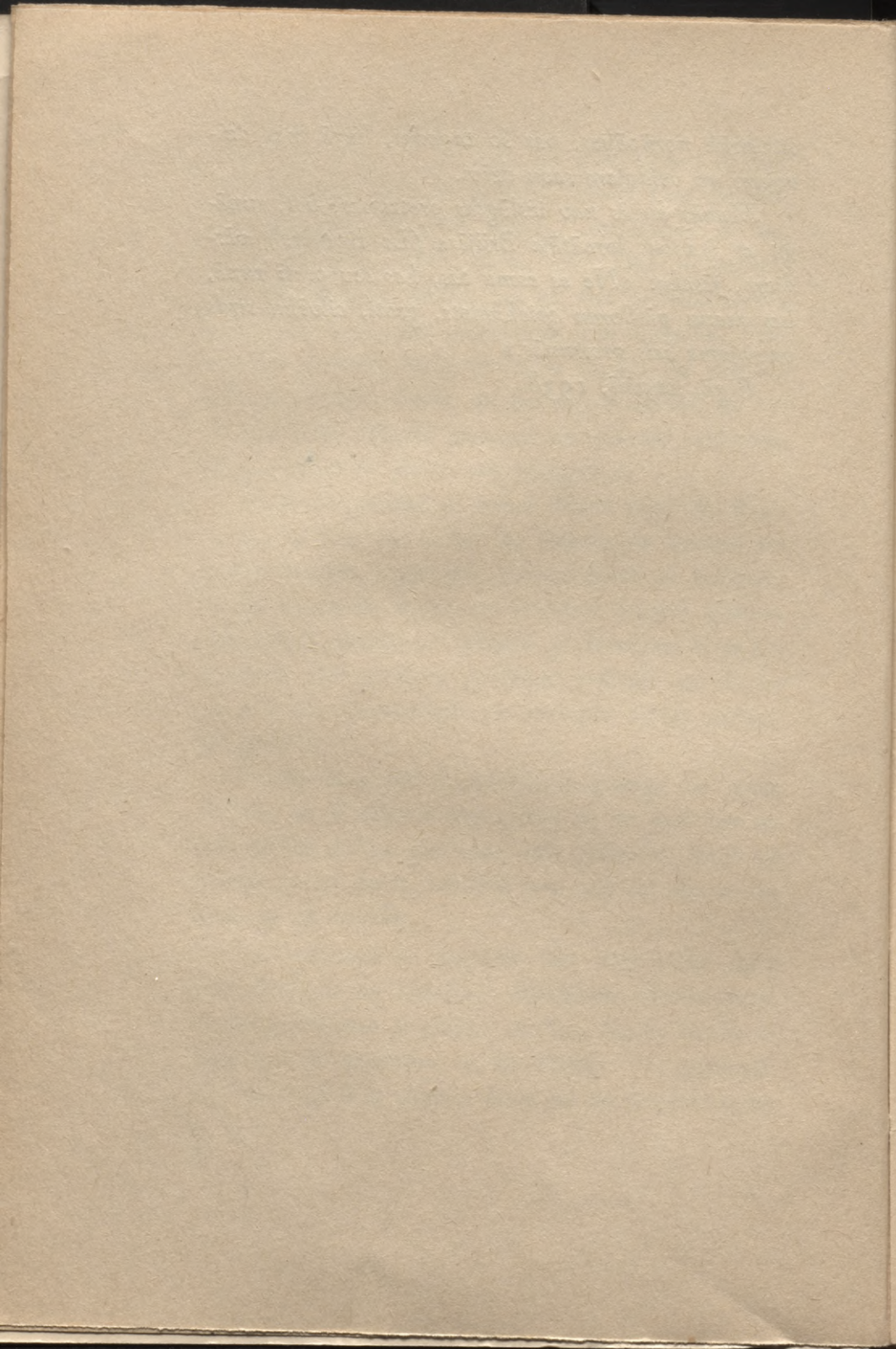
Servantesam bija vienkārša, pazemīga un dziļa dvēsele, un šī dvēsele viņu glāba arī no bojā ejas un tam atvēra dzīves gudrības lielo grāmatu, kurā tas mācījās pazīt dzīvi, cilvēkus un visu to, kas ir cilvēkā un ap cilvēku.

Savā grāmatā es negribu būt starpnieks starp Don Kichotu un lasītāju. Mīlēdams cilvēka garu, es par tā lielumu priecājos; aizstāvu to, ko cilvēks ir pārpratis, un atgādinu to, ko cilvēks — aizmirsis. Es esmu tagadnes cilvēks, tādēļ arī par tagadni esmu

visvairāk norūpējies, par šo tagadni, kurā mēs dzīvojam un veidojam savu dzīvi.

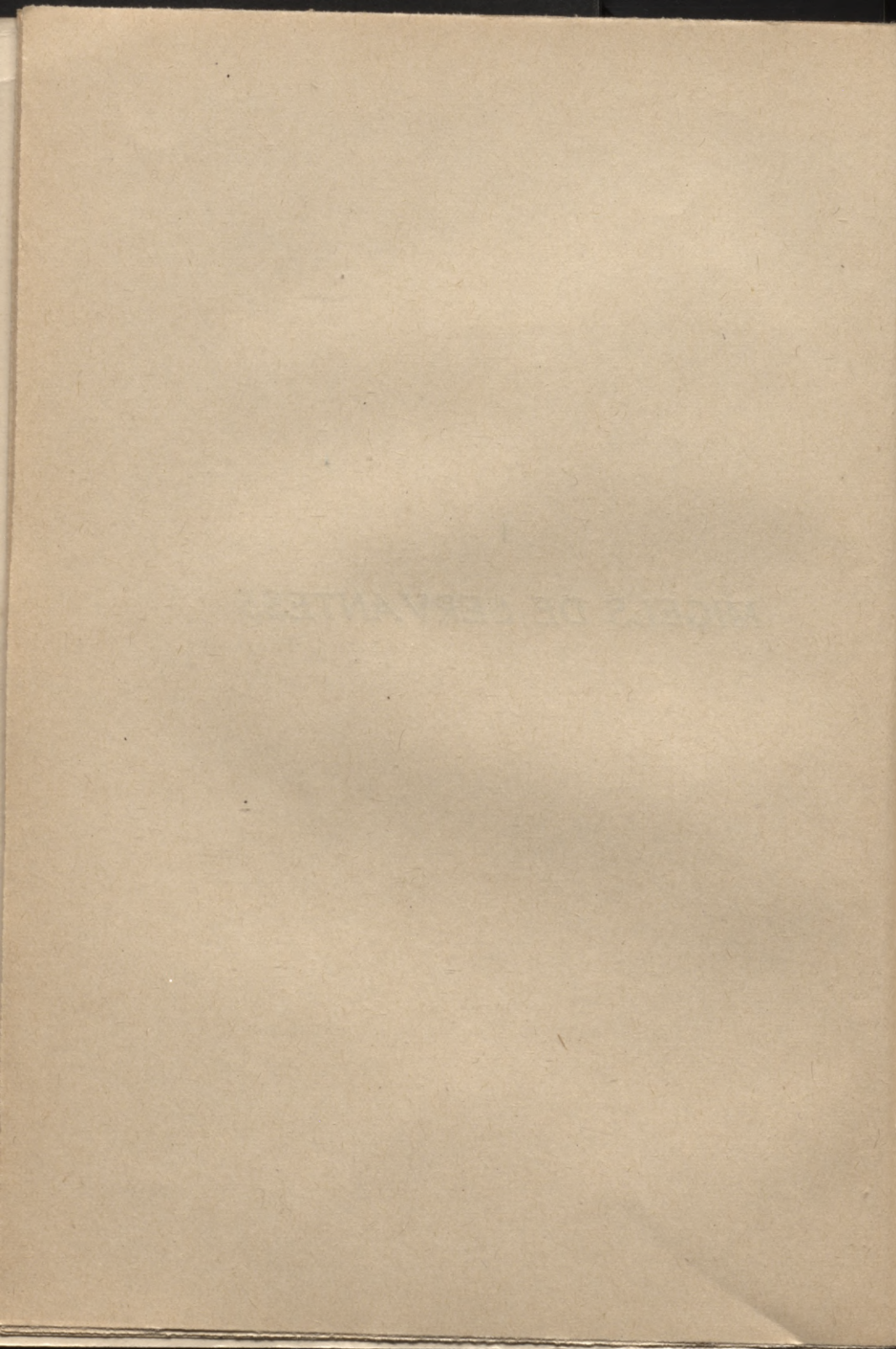
Manās esejās nav izslēgtas pretrunas, bet, runājot ar franču domātāja Brūjēra (La Bruyère) vārdiem, jāsaka: «Ne es esmu tas, kas sev pretī runā, bet manu pārdomu priekšmets, proti, cilvēku sirds vainojama šais pretrunās.»

Rīgā, janvārī, 1938.

I

MIGELS DE SERVANTESS

I

NAKTS

Ja mēs pazītu savu radītāju, tad saprastu viņa darbu. Visu komentāru komentārs ir cilvēka dzīve, kuŗā tas veic savus darbus. Ne darbs cilvēka dzīvi izšķir, bet gan dzīve, kuŗu caur kādu darbu mēs tiecamies iemūžināt. Es te vispirms runāšu par kādu lielu dzīvi, kas ir tikpat neparasta, cik neparasti ir šai dzīvē veiktie darbi.

Vecās Kastilijas provincē dzīvoja kāds nenozīmīgs ierēdnis Huans de Servantess. Viņam bija dēls Rodrigo, kas bijis lauku chirurģs, septiņu bērnu tēvs; ceturtais bērns bija Migels, kas bija dzimis, lai ar savu ģeniju kalpotu cilvēcei.

Migela de Servantesa dzimšanas diena nav zināma; viņš kristīts Alkalā — Enaresā (Henares) 9. oktobrī 1547. gadā. Tas ir mēnesis, kad dienas saŗaucas un nakts kļūst gaŗākas. Un šai rudens naktī arī nogrimst Servantesa bērņība, mēs par to neko nezinām pateikt, varam tikai jautāt. Šur tur viņa grāmatu prologos pavīd daži norādījumi par viņa dzīvi. Don Kichotā viņš pastāsta, ka no agrīnas bērņības mīlējis kaislīgi lasīt un katru papīrīti pacēlis no ielas un to izlasījis. Nezinām arī neko par viņa izglītību, bet, liekas, viņš nav tālāk ticis

par liceju. Daži Servantesa pētnieki pielaiž domu, it kā Servantess būtu studējis Salamankā. Tas ir pilnīgi neiespējami, jo Servantesa vecāki bija ļoti nabadzīgi un nevarēja to sūtīt uz Salamanku, un bez tam Salamankā toreiz studēja gandrīz vienīgi dižciltīgo bagātnieku dēli.

1568. g. mirst Izabella de Valua, Filipa II sieva. Kāds skolmeistars Huans Lopess de Ojoss aizgājušai karalienei par godu publicē grāmatu, kuŗā ir runa par karalienes slimību, nāvi un bērēm; Servantess ir šīs piemiņas grāmatas līdzstrādnieks; viņš sacer elēģiju visas skolas vārdā; un Huans Lopess de Ojoss viņu dēvē par savu mīļāko skolnieku. Nav zināms, vai Servantess ir Ojosa skolnieks skolā, vai arī vienīgi viņa skolnieks literārā laukā. Arī šis jautājums ir nenoskaidrots.

Un lai būtu cik tumša būdama nakts, kas mistiskā kārtā noslēpj lielā ģenija bērnību un pusaudža gadus, viens tomēr mums skaidrs, ka viņš kopš bērnības gribējis rakstīt un visu dzīvi diendienā mocījies ar šīm domām, līdz beidzot tās piepilda un sasniedz ilgoto slavu. Rakstīt viņš grib, tas ir visas viņa dzīves aicinājums, viņa esamības jēga un nozīme. Tā ir kaislība, caur kuŗu talants sevi piepilda, bet vidusmērs sevi iznīcina un savu dzīvi pārvērš par īgnuma bedri. Tā ir kaislība, kuŗā Servantess dega visu savu dzīvi.

II

CAMARERO

Servantesa dzīve ir kā kāda viņa dzimtenes upe, kas bieži parādās majestātiskā lieliskumā kādā līdzenumā un tad atkal pazūd kalnos, un bieži tās gultne noslēpjas pazemē, un ceļotājam cits nekas neatliek, kā apstāties pie šiem pazemes noslēpumiem un mēklēt to vietu, kur šī upe atkal atklājas ceļotāja acīm.

1569. gada beigās mēs sastopam Servantesu Romā, kur viņš kalpo pie kardināļa Akvavivas. Šis kardinālis 1568. g. bijis ieradies Madridē par pāvesta sūtni. Šai laikā, šķiet, kardinālis pieņem jauno Servantesu par savu *camarero*; tas ir vienkāršs kalpa amats; kamarero uztaisa gultu, uzkopj istabas un pagatavo pusdienas; dažreiz tas izpilda arī sekretāra un izsūtāmā zēna pienākumus, dažreiz arī uzticības vīra un padomdevēja. Varam iedomāties, ka Servantesa dzīve Romā bijusi trauksmes un garīgas rosmes pilna, jo Servantesa daba bija īsta nemiernieka daba. Savā dzīves vakarā Servantess Romu atceras ar asarām acīs un, atmiņās mezdamiens ceļos, saka šos vārdus: «Ak lielā, ak varenā, ak svētšvētā dvēsele, Romas pilsēta! Es tavā priekšā noliecos bijībā, pazemībā kā jauns svētceļotājs, kas ilgojas

redzēt tik daudz daiļuma . . . Tava zeme, ko es skatu un kas mocekļu asinīm slacīta, ir visas pasaules relikvija. Nav tevī tādas vietas, kas nekalpotu par paraugu svētumam, tu, kas esi veidota par Dieva pilsētu pēc lielā veidola!» (Persiles, IV. L. capitulo III). Un Don Kichota otrā daļā (VIII nod.) Servantess ar smalka zinātāja iejūtu piemin Romu, tās ķeizarus un to mauzōlejus. Mēs parasti atceramies visintensīvāk tās vietas, kur apzinīgi sevī sākam uzjēmt pasauli, vietas, kas mums palīdz ne tikai dzīvot, bet arī mūsu garam atvērt apziņas vārtus, pa kuŗiem tas iziet pasaulē sevi piepildīt. Servantesa sirds ar Romu bija saistīta visu dzīvi.

III

KAREIVIS

Servantess dzīvoja laikmetā, kad žvadzēja ieroči un skanēja kaŗa taures. Kaŗa troksnis aizrāva katra dedzīga kristieŗa sirdi. Tas bija kaŗŗ, kas aizstāvēja kristieŗu ticību pret turku neatlaidīgo uzmācību. Turks bija pacēlis savu vareno, fanātiskās ticības iekarsēto galvu un tiecās pēc Eiropas virskundzības. Pret turku neuzvaramo pārspēku uz jūŗas kristieŗi organizēja vēl neuzvaramāku pretspēku. Tas notika 1571. gadā, kad gandrīz visas kristieŗu valstis apvienojās, lai cīnītos pret kopīgo ienaidnieku.

ŗai kaŗa trokŗņa piesātinātajā atmosferā mēs Servantesu sastopam Neapolē jau kā kareivi. Tā tad, pēc nedaudziem mēneŗiem Servantess bija pārvērties no kamarero par kareivi. Neapolē sākās Servantesa kareivja gaitas, un viņŗ ŗo pilsētu un tās dzīvi atceras ar patīku, apbrīnu un to piemin gan atzinīgiem, gan neatzinīgiem vārdiem. «Visbagātākā un visnetikumīgākā pilsēta pasaulē — Neapole» (I d. II); «... labākā Eiropas un pat visas pasaules pilsēta» (*El licenciado Vidriera*). Servantess mums stāsta, ka Neapoles ielas minis vairāķ nekā gadu. Bet ŗai skaistajā pilsētā Servantess

nav ieradies, lai baudītu, bet gan lai cīnītos pret Dieva ienaidniekiem. Varenais Spānijas karalis Filips II pieteica karu turkiem, Dieva ienaidniekiem. Filipa mistiskais un lielais sapnis ir apvienot kristiešus visā Eiropā, jo reformētās baznīcas sacēlās pret Romas baznīcu. Lielajam Filipam šķiet, ka sašķeltā kristīgā Eiropa aizies bojā, ja kristiešu valstis laicā neapvienosies, vienoti neuzsāks cīņu pret turkiem, kuŗi kā izsalkuši jūŗas vilki, metas uz strīdīgo un sīkās cīņās aizņemto Eiropu. Spānijas Filips II gribēja veikt divas svarīgas misijas: apvienot kristīgo Eiropu un apklusināt grasīgos turkus. Pāvests aicināja cīnīties pret kopīgo ienaidnieku, un šim pāvesta aicinājumam pievienojās vienīgi Spānija un Venecijas valsts; Francijas karalis un imperators ne tikai atteicās pievienoties šim aicinājumam, bet slepeni pat informēja ienaidnieku, ka viņš nepalīdzēs apvienotām valstīm. Filips II līgumu paraksta 20. maijā 1571. gadā. Kristīgo flotes apvienojās augustā pie Mesinas, zem Austrijas Don Huana virspavēlniecības. Tā bija apvienoto spēku liela manifestācija, tādu kristīgā pasaule reti kad pazinusi. Daudzi raudājuši, ekstazē krituši pie zemes un pateikušies Dievam. Visās baznīcās rībējuši zvani un skanējuŗas aizlūgŗanas.

Apvienotās flotes 26.000 kareivju vidū atradās arī Migels de Servantess. Viņš ir jau 25 gadus vecs. Pilns cīņās spara un ticības.

Tuvojas lielā 1571. gada 7. oktobra diena. Liela šī diena ir vēsturē, bet vēl lielāka tā ir Servantesa dzīvē. Un liela tā ir tādēļ, ka Servantess šai dienā piedzimst garīgi, ierauga pats sevi, ierauga savas dzīves nozīmi, tās būtību. Šīs lielās dienas pārdzīvojums viņā izraisa, atmodina spēju dziļi ieskatīties dzīvē, ienirt dabas un gara sfairās un izjust neatvairāmu dziņu savu dzīvi piepildīt ar kādu lielu, brīnumainu iekšēju misiju. Bet, protams, tāda liela diena nāk tikai tam, kas jau sevī nes tādas gara spējas, tāda pasaules uzskata dīgli, kas var kādā lielā satricinājumā vai pārdzīvojumā kļūt par īstenību. Par pasaules uzskatu taču nevar saukt to vispārīgo zināšanu sintezi, ko kāds iegūst neatlaidīgā un centīgā darbā, mācoties pazīt cilvēka radītās zinātnes, sēdot pie rakstāmgalda starp grāmatu kaudzēm. Pasaules uzskats rodas pārdzīvojuma brīdī: un šai 7. oktobra lielajā dienā rodas arī Servantesam viņa pasaules uzskats, kauču tas viņam pašam vēl nav skaidrs un visumā pārskatāms, bet šai dienā Servantess iesācis dzīvot savu dzīvi, izbaudījis sava Es nesatricināmo spēku, iegūdamas to iekšējo skaidrību un ticību, kas ļauj dzīvot no sevis, vērojot, kontemplējot pasauli. Katra liela cilvēka dzīve sākas tai brīdī, kad viņš sāk pazīt savu Es, kauču šo dzīvi apdraud tūkstoš briesmas, nelaimes, nāves un nebūtības izjūta, tad tomēr tā ir dzīve, par kušu cilvēks vienmēr ir pateicīgs. Ser-

vantess, kā vēlāk redzēsim, šai svarīgajai dienai bija piedzimis un dzīvojis.

Tuvojas lielās un izšķiņošās jūras kaujas brīdis pie Lepanto. Agrs 7. oktobra rīts. Trauksme, spars, ticība deg visu kristiešu sirdīs. Visi kā viens grib uzvarēt neuzvaramos turkus, vai mirt. Servantess jūtas slims, viņam ir drudzis. Kapteinis noliedz viņam piedalīties cīņā un pavēl palikt gultā. Servantesā iedegas cīņas spars: šai lielajā, izšķiņošajā brīdī gulēt! Viņš zina, ka šī cīņa izšķirs kristīgās pasaules likteņus. Viņš par spīti pavēlei atrodas uz sava kuģa klāja, divpadsmit citu cīņas biedru vidū. Kauja uzliesmo. Dun lielgabalu šāvienī, svelpj arkebūžu lodes. Kristiešos drosme un cīņas gars ir neapraktāms. Turku pretestība salauzta, kristieši ir uzvarētāji, «tā ir diena, kuņģā gavilēja visa kristīgā pasaule!». Kristieši uzvarēja, bet daudzi bija krituši un daudzi ievainoti.

Servantess cīnijās drošsirdīgi, varonīgi, cīnijās tā, kā tik var cīnīties cilvēks, ticības aizrauts. Trīs arkebūzes lodes ķeķ Servantesu: divas krūtīs, trešā kreisajā rokā. Bet Servantess šo dienu sauc par savas dzīves laimīgāko dienu. Poēmā (kas atklāta tikai 1863. g.) Servantess, apdziedot šo dienu, saka, ka starp tūkstoš nāvēm, tūkstoš izmisuma saucieniem, viņš, krūtīs un rokā ievainots, izturējies sīvo, nikno cīņu un, asinīm plūstot, dzirdējis trompētes, kas tālu un tuvu vēstījušas kristiešu uzvaru. «Šai

saldajā uzvaras mirklī es, nelaimīgais, stāvēju vienu roku stingri piespiedis pie zobena, bet no otras straumēm plūda asinis; man krūtīs bija dziļa un atvērta rēta, bet kreisā roka bija saplosīta un sadragāta, viss tas gāja pāri cilvēka spēkiem.»

Jā, Servantesam šī diena ir lielākā no visām tām dienām, kuŗas viņam bija lemts dzīvot. Vienmēr viņš šo dienu atcerējās ar lepnumu un sajūsmu. Viņš šo dienu iemūžinājis Don Kichotā. Mūža beigās, Don Kichota otrās daļas prologā, atbildot Don Kichota otrās daļas viltotājam, kas Servantesu zemiski izsmēja par to, ka tas esot vecs un vienrociis, — Servantess ar zināmu rūgtumu un lepnumu saka: «Vienīgais, kas mani aizkaŗ, ir tas, ka viņš iedrošinājis mani nosaukt par veci un vienroci, — tas ir, it kā man būtu bijusi vara apturēt laiku, kas mani sev līdzī rāvis, un it kā es savu roku būtu pazaudējis kādā tavernā, bet nevis vienā no visievērojamākām kaujām, kādu nav pieredzējuši ne pagātnes, ne tagadnes, un varbūt, nepieredzēs nākotnes gadsimteņi. Ja manas rētas nepiešķīŗ spoŗumu to acīs, kas tās redz, tad vismaz iedveš cieņu to acīs, kas zina, kur es tās esmu ieguvis; jo taču labāk kaŗeivim krist kaujas laukā, nekā palikt sveikam bēgot no kaujas; un šai ziņā es esmu tik ļoti pārliecināts, ka, ja man tagad liktu priekšā neiespējamo pārvērst par iespējamo, tad es tomēr labāk vēlētos piedalīties šai brīnumainajā kaujā, nekā palikt ve-

sels un neievainots, tai nepiedaloties.» Servantess divdesmit tūkstoš kareivju vidū izceļas ar savu varonību. Mesinas slimnīcā viņu apmeklēja pats Don Huans, «vīrs, ko pats Dievs bija sūtījis», kā sajūsmā teicis pāvests.

Pēc nemākulīgās operācijas Servantess zaudē kreisās rokas kustību (*el movimiento de la mano izquierda*, — *Viaje del Parnaso*). Tā Servantess kļūst par vienroci (*el manco de Lapanto*), kā viņa ienaidnieki to ļaunprātīgi saukāja.

1572. g. 29. aprīlī atguvis pietiekami veselību, Servantess atstāj Mesinas slimnīcu. Viņš nedodas mājup, bet iestājas no jauna kaŗa flotē, piedalās daudzās jūŗas kaujās. Visas šīs gaitas viņš apraksta Don Kichota I daļā, gūstekņa stāstos. Šais nemierīgajās kaŗa jūŗnieka gaitās viņš tiek mētāts līdz 1575. gadam. Šā paŗa gada septembrī viņš atrodas Neapolē un no turienes grib doties uz savu dzimto zemi. Viņam līdzī ir daŗādas apliecības un ieteikŗanas vēstules no Aragonas Don Karlosa, Sezas grāfa, Sicilijas vicekarāļa un paŗa Don Huana, visas flotes virspavēlnieka. Šais vēstulēs Servantess tiek ieteikts ļoti silti un labvēlīgi konsilam un paŗam Spānijas karalim, kā «augstvērtīgs, ievēŗības cienīgs un daudziem nopelniem vaiņagots cilvēks». Servantess, jaunu cerību spārnots, pēc grūtām kareivja gaitām, dodas uz dzimteni ar galeru *El Sol*.

IV

CEĻŠ UZ VERDZIBU

«*El Sol*» piepūstām buřām pilnā sparā dodas no Neapoles uz Spāniju. Uz klāja atrodas norūdītu kareivju pulciņš. To starpā arī Migels de Servantess un viņa brālis Rodrigo. Atceļā uz dzimteni kareivis Migels jūtas noguris, kaut gan sirdī ir cerības, silda arī labās ieteikšanas vēstules, bet ar sevi viņš nav apmierināts. Viņa sapņi par kareivja saņemumiem ir saduļķoti un palikuši nepiepildīti. Skumji viņš vēro savu dzīvi: ko panācis sešos cīņas gados? Cik tukšām rokām atstāja dzimteni, tikpat tukšām rokām uz to atgriežas. Bet Servantesa dabā nebija gauzties un sūroties par nepiepildītiem sapņiem. Skumjajām, sūrstošajām pārdomām viņš ātri vien pagriež muguru un priecājas par savu atgriešanos dzimtenē, satikšanos ar tuviniekiem un sevišķi ar savu mīļoto māsu Andreju. Kareivja Migela dvēsele ir maiga, klusa, iejūtīga un sapņaina. Viņš ir stipras gribas cilvēks ar bruņinieka tikušiem. Arī grūtos šaubu brīžos viņš nezaudē pašsavalīdzanos.

Šais un citās refleksijās vērodams apvārsni, Servantess pēkšņi pamana trīs Alžiras jūras laupītāju kuģus, kas pilnām buřām traucas uz spāniešu pusi.

Laupītāju kuģi ielenc galēru «*El Sol*». Spānieši aizstāvas sīvi, bet, pārspēka salauzti, ir spiesti padoties. Gūstā krīt Migels de Servantess, viņa brālis Rodrigo un pārējie biedri. Šo cīņu, liekas, Servantess ir notēlojis savā stāstā «*Galateja*». Gūstekņi tiek sadalīti pēc viņu vērtības. Servantess tiek nodots jūras kapteinim Deli Mami, grieķu renegātam, ārkārtīgi zvēriskam un brutālam cilvēkam. Pie Servantesa atrastās vēstules, sevišķi flotes virspavēlnieka Don Huana vēstule, kas adresēta pašam Spānijas karalim, liek domāt, ka Servantess ir ārkārtīgi ievērojama persona, tādēļ arī nolemj viņu stingri apsargāt, jo cer par gūstekni pieprasīt augstu izpirkšanas maksu. Tā šīs ieteikšanas vēstules Servantesam laimes vietā atnesa tikai nelaimi, tās bija iemesls daudzajām ciešanām. Viņu aizveda uz Alžīru smagās ķēdēs iekaltu un ar viņu tur apgājās ļoti bargi, jo tādā kārtā gribēja piespiest Servantesa tuviniekus ātrāk to izpirkt.

V

PIECI VERDZĪBAS GADI ALŽIRĀ

Servantesa verdzības gadi Alžirā ir smagi un drūmi. Šie pieci gadi viņa dzīves grāmatā ir ietriepi ar melnām, smagām un drāmatiskām krāsām. «Dienā, kuņģā es izkāpu šai krastā uzvarēts, — šai krastā, neizskaitāmu pirātu centrā — kur satiekas visi izdzītie — es nevarēju savaldīt asaras. Par spīti savai gribai, es sajutu, ka vaigi pārplūst asarām.» Nekas tā cilvēku nepazemo, nesakropļo kā smagās verdzības važas. Tas bija Servantesa Golgatas ceļš, iekšējo spēku pārbaudes un izturības laiks. Cilvēks nevar vairāk spēt un no cilvēka nevar neko vairāk prasīt. Tas bija laiks, kas Servantesa raksturu padarīja tvirtāku par granītu. Un bez šī ārkārtīgā cietā rakstura Servantess nekad nebūtu spējis tik augstsirdīgi panest šo smago verdzību Alžirā. Viņa netišā atzišanās par savu verdzību, kas ievīta gan Don Kichotā, gan citos viņa stāstos, ir drūmākās lapas puses spāniešu literātūrā un, varbūt, arī pasaules, atskaitot vienīgi Servantesa dziļā apbrīnotāja un sapratēja Dostojevskā drausmās katortogas atmiņas. Abi viņi ir kā dvīņu brāļi savās dzīves gaitās. Tikai iekšēji viņi vienu un to pašu dzīvi uztvēra savādāk: Dostojevskim dzīve bija tra-

gēdija, ilgas pēc atpestīšanas, bet Servantesam dzīve bija komēdija uz tumšā, baigā traģēdijas fona. Servantesa pasaule ir divkārt drūmāka par Dostojevsku, bet tikai tiem, kas dzīvi netveŗ periferijā, bet gan viņas viskailākā, visdziļākā būtībā. Dostojevskā pasaulē atpestīšanas ilgas, gaisma, rodas no mocošas elles tumsības, bet Servantesa pasaulē viss ir ačģārni — tai ieejot, mēs jūtamies labi un tīksmē smejamies, bet tiklīdz mūsu vēderi sāk raustīties smieklu labsajūtā, mēs satricinām viņa pasaules atmosfairu un baigā sajūtā saraujamies, jo pēkšņi, kā no gaišas debess redzam tumšu mākonī, kas stichijiskā neatvairāmībā draud sadragāt visu to, ko mēs saucam par dzīves lielumu, skaistumu, daiļumu un rāda to visnožēlojamākā, visnenožīmīgākā gaismā. Dostojevskis mūs noved pie dzīves vērtību pārvērtēšanas tieši, Servantess — netieši, viņš mūs paceļ tīkamā smieklu atmosfairā un dancina kā vissmieklīgākās lelles virs tumšā, baiga bezdibeņa. Dostojevskā pasaule veidota ar ieejām un izejām, bet Servantesa ir labirints, tur ir ieeja, bet nav norādīta izeja, ej bojā, ja tu pats sevī tādu nevari rast. Servantesam viņa drūmajā dzīvē bija tuvs lielais portugālis Kamoinss (Camoēns), kas vecumā, pusakls un nevarīgs, savu dienišķo maizi ubagoja Lisabonas ielās. Traģiskākais Kamoinsa dzīvē ir tas, ka viņš atradās savas tautas vidū, un tie nebija moŗi, bet gan paši portugāļi, kas viņu pazemoja un pret viņu iz-

turējās kā pret beidzamo suni. Vispār Servantesam ir daudz kas kopīgs fiziski un morāliski ar portugāļu lielāko dzejnieku, «Lusiādas» autoru.

*

Servantesa laikā Alžira bija pakļauta Turcijai. To bija iekarojis viens no Barbarosas brāļiem 1516. gadā. Par vicekarali vai Deju ievēlēja parasti kādu «*cut-throats*», kas ir gandrīz tas pats, kas jūras laupītāju komandieris. 1575. gadā Alžirā valdīja Rabadans Pašā, Sardinijas renegāts, bet drīz viņa vietu iejēma Asan Pašā, veneciešu renegāts, cietsirdības briesmonis, kas Alžirā bija pazīstams ar savu asinskāri un neparasto cietsirdību. Pats Servantess apraksta viņa raksturu šādi: «Bieži, vai pareizāk sakot, vienmēr, mēs cietām badu un trūkumu, bet nekas mūs tik ļoti nenomocīja, kā mūsu saimnieka nedzirdētā un neredzētā cietsirdība attieksmē pret kristiešiem: par viņa cietsirdībām mēs dzirdējām un pārlicinājāmies uz katra soļa. Viņš katru dienu vienu pakāra, otru uzsēdināja uz asa mieta, bet trešam nogrieza ausis, un visu to pastrādāja aiz ļoti niecīga iemesla vai arī pilnīgi bez iemesla, tā kā paši turki saprata, ka viņš to darīja tikai tādēļ, lai sagādātu sev prieku, jo daba mūsu saimnieku bija radījusi par cilvēces cilts slepkavu» (I, XL).

Servantesa verdzības gadi pagāja šā tiranna baigajā ēnā. Servantess tomēr nav nokāris galvu, nav gaidījis savu izpirkšanu, bet projektējis un domājis

par aizbēgšanu. Viņš pats saviem spēkiem gribēja atgūt brīvību. Bēgšanas mēģinājumi vienmēr bija saistīti ar dzīvības risku un ārkārtīgām mokām, jo ar bēgļiem rīkojās stingri, dažreiz nogrieza ausis, dažreiz uzsēdināja uz mieta un dažreiz nocirta galvu.

Šai grūtajā laikā Servantess neaizmirst dzeju, viņš, savam nelaiemes biedram Bartolomejam Ruffino, kas bija aprakstījis Don Karlosa V. Goletas un Tunisas ieņemšanu, veltīja divi sonetus, kuņš saka, ka viņa biedru greznos zaļiem lauriem, ja arī nekad nebeigtos šī posta dzīve, tad tomēr biedra slava aizēnos pašu Titu Liviju. Alžīras cietumā atradās humānists Antonio Veneciano, siciliešu dzejnieks, kuņš Servantess bija veltījis arī cildinošus sonetus. Antonio Veneciano viņam atbild ar sonetu, kuņš viņš to uzrunā: «Migel, dievišķo sfairu iedvesmots . . ., mans remdētājs, mans draugs, mans doktors, kas trīskārt lielāks par mani esi.»

*

Ja postā cilvēks glābiņu negaida no ārienes, bet cenšas no tā tikt laukā pats ar saviem spēkiem, tad tā ir visgaišākā liecība, par šāda cilvēka nesatricināmo dvēseles spēku. Un šis iekšējais spēks taisni ir tas, kas Servantesu skubinājis domāt ne tikai par savu brīvību, bet arī par savu biedru. Par spīti visām briesmām, kas bija saistītas ar bēgšanu, Servantess tomēr nolemj aizbēgt. Viņš norunā ar dažiem dižciltīgiem spāniešiem, kas ir tikpat nabagi un lep-

ni kā pats Servantess: viņi nevar sevi izpirkt, bet arī nevar noliegt savu kristīgo ticību.

Višertāk viņi var aizbēgt pa ūdens ceļu, bet tā kā viņiem nav laivas, tad vienojas bēgt kājām uz Orānu, kur cer atrast spāniešu garnizonu. Priekšā stāv tāls, nepazīstams un tuksnešains ceļš. Bet tas viņus neatbaida. Kāds moris uzņemas viņus pavadīt. Afrikas karstums ir nepanesams. Bēgļiem jācieš slāpes un bads. Moris viņus atstāj vienus tuksnesī: cits nekas viņiem neatliek vai nu doties uz priekšu, vai atgriezties atpakaļ. Viņi nolemj atgriezties atpakaļ, jo tuksnesī, bez pavadoņa, ūdens un maizes, draud nenovēršama bojā eja.

Nav zināms, kādēļ Dali Mami pret savu vergu bijis žēlīgs. Vai vienīgi tādēļ, ka viņš cerēja par Servantesu sajemt lielu izpirkšanas naudu? Tiešām, jābrīnās, ka nežēlīgais renegāts Servantesam nav nodarījis pāri, bet tikai licis viņu stingrāk apsargāt.

Nākošajā verdzības gadā, ar kādu verdzības biedru, Gabrielu de Kastandu, kas bija izpircies, Servantess aizsūtīja uz mājām divas vēstules, kuņās viņš un brālis pastāstīja par savu nožēlojamo stāvokli. Servantesu tēvs norūpēs par dēlu likteni pārdod zemes gabalu, pajem savu meitu pūra naudu un to aizsūta uz Alžiru ar uzticamu personu, lai izpirktu savus bērnus. Dali Maminiecīgo piedāvājumu noraida. Servantess ar šo naudu izpērk sa-

vu brāli, bet pats paliek joprojām par vergu savam bargajam kungam, kas viņu vēl stingrāk iekalķēdēs, lai pasteidzinātu izpirkšanu.

Vecākais brālis kļūst brīvs. Šķīstoties norunā, ka kādam spāniešu kuģim noteiktā dienā un vietā jāierodas, lai varētu atbrīvot Migelu un dažus viņa biedrus. Šai laikā Servantess sagatavojas bēgšanai. Grieķu renegāta Hasana dārzā kalpoja kāds spānietis, kas atļāva dārza grotā, kuŗa atradās pie jūras, noslēpt dažus gūstekņus, kamēr ieradīsies atbrīvotāja fregate. Šai alā Servantess neticamā kārtā bija noslēpis un pabarojis daudzas personas. 1577. g. 28. septembrā naktī spāniešu fregate tuvojās norunātajai vietai. Bet tās ierašanos bija pamanījuši daži moŗu zvejnieki un sacēluši trauksmi. Fregatei cits nekas neatlika, kā no jauna doties jūfā. Kāds renegāts El Doradors, kas piedalījās šai aizbēgšanas lietā, redzēdams draudīgās briesmas, un bailēs par savu dzīvību, atklāja gūstekņu bēgšanas plānu pašam vicekaralim, kas aizsūtīja bruņotus turkus sagūstīt bēgļus grotā. Stāvoklis vairs nebija glābjams. Servantess neapjuka. Viņš izgāja pretī kareivjiem un paziņoja, ka neviens no kristiešiem neesot vainīgs, atskaitot viņu pašu. Kad Servantess ticis aizvests paša vicekaraļa priekšā, viņš atkārtojis to pašu. Skaidrs, ka ar tādu atzīšanos Servantess sevi bija nodevis visnežēlīgākām mocībām un nāvei.

Bet notika kaut kas tāds, kas brīnināja pašu

ilgi vēl atcerēsies, — bet Asan-Aga par to nevienu reizi viņam neiesita, nevienu reizi nepavēlēja viņu sist un viņam nepateica neviena ļauna vārda; kurpretim mēs visi pārējie baidījāmies, ka viņu par vismazāko pārgalvību uzsēdinās uz mieta, un arī viņš pats ne vienu vien reizi no tā baidījās» (I, XL).

Vicekaralis Servantesu atpērk no viņa agrākā saimnieka Deli Mami par 500 zelta dukātiem. Servantesa neparastā un drosmīgā izturēšanās, pat «cilvēces cilts slepkavas» acīs modina izbrīnu. Gars cilvēkā uzvar zvēru. Gars ir tas irracionālais spēks, kas Servantesu glābj no drošas nāves . . . — Daudzi kristiešu gūstekņi, lai atvieglinātu savu stāvokli, pārgāja muhāmedāņu ticībā. Bet Servantesa dzīvi nesatricināja nekādi apstākļi, viņa noteiktība un nelokāmība visos modināja dziļu izbrīnu, un viņš citu Servantesu. Vicekaralis, kas līdzīgos gadījumos ar katru gūstekni mēdza rīkoties nesaudzīgi un to uzsēdināt uz mieta vai pakārt, pret Servantesu izturējās neparasti saudzīgi. Un tas bija cilvēks, kas, kā pats Servantess liecina, mocīja «lai sev sagādātu prieku, jo daba mūsu saimnieku bija radījusi paņ cilvēces cilts slepkavu. Vienīgi pret kādu spāniešu kareivi — Sāvedru (t. i. Servantesu) viņš izturējās labi; kauču šis kareivis, lai tiktu brīvībā, izdarīja pārgalvīgākos bēgšanas mēģinājumus, kuŗus turki vidū parasti izcēlās ar savu neparasto personību. Nav šaubu, ka tas bija Servantesa personības spēks, kas

pārējiem, gluži neapzinīgi, iedvesa cieņu un apbrīnu.

*

Altamiras archīvos priekš kādiem septiņdesmit gadiem atklāja interesantu Servantesa vēstuli, kas rakstīta dzejā — kā to prasīja tā laika labais tonis, — Spānijas karaļa sekretāram Mateo Vāskesam. Šai vēstulei ir liela biografiska nozīme. Servantess tai apraksta savus pakalpojumus uz sauszemes un jūras un liek priekšā atbrīvot spāniešu vergus Alžirā ar bruņotu iebrukumu. Servantesu tuvāko moka, verdzības jūgs, vairāk nomāca nekā paša moka un jūgs. Šai vēstulē Servantess pats sevi nostāda otrā vietā. «Es izjūtu citu briesmīgo jūga smagumu, un lūk, jau būs divi gadi, bet mēs vēl aizvien atrodamies šo neticīgo varā, un manas sāpes aizvien vēl nebeidzas...» Gūstekņa Servantesa vēstule palikusi bez atbildes. Viņa sāpes par citiem nebija atradušas dzirdīgas ausis Eskoriālā. Tas varbūt bija Servantesa kvēlās ticības visgrūtākais pārbaudījums. Smagajā verdzības jūgā viņš gaidīja palīdzību no karaļa, kuŗa varenībai bija gatavs ziedot savu dzīvību, bet šis pats karalis vairāk domāja par troņu iegūšanu nekā par savu kareivju mokām, kuŗas tiem bija jācieš Alžiras ellē. Šī vilšanās Servantesa dvēselē atstāja neizdzēšamas pēdas, un vēlāk viņš vienmēr pret Filipu II izturējās ar apslēptu sarkasmu.

Servantesa prāts nemitīgi domāja par jaunu bēgšanu no drausmīgajiem Alžīras cietumiem. Viņš sūta vēstuli uz Oranu gubernātoram, kuŗā lūdza sūtīt uzticamus cilvēkus, kas viņam un citiem spāņiem palīdzētu aizbēgt. Vēstules nesējs tika sagūstīts un uzsēdināts uz mieta, bet Servantesam piedraudēja divi tūkstoši nūjas belzienu, kas nozīmē to pašu kā drošu nāvi. Bet šie draudi, divvainā kārtā, netika izpildīti. Daži domā, ka barbariskais vicekaralis Servantesu uzlūkojis par kaut ko elkam līdzīgu, viņš mēdzis teikt: «Ja šis vienrocis kareivis atrodas pie manis, tad man nav jābaiļojas ne par mantu, ne par pilsētu.»

Visi bēgšanas mēģinājumi bija nesekmīgi. Bet Servantess tomēr nenokāra galvu un neatdevās fatālistam. Par spīti visām neveiksmēm, viņš nolēmj atkal bēgt. Šoreiz apstākļi daudz labvēlīgāki. Kāds reneģāts no Osunas, kas bija atstājis katoļu baznīcu un pārgājis muhamedānismā, bija nolēmis atgriezties savā tēvu reliģijā. Servantess viņu pārliecināja, ka reneģāts viegli varēs sasniegt savu mērķi, pakalpojot kristiešiem, un ieteica nopirkt vieglu fregati. Viss tika sagatavots ceļojumam, un šoreiz, droši vien, bēgšana būtu izdevusies, ja kāda dominikāņu mūka, Blanco de Pasa, nodevība nebūtu pārvilkusi svītru šim nodomam. Nav noteikti zināms, kādēļ šis mūks bija tik naidīgi noskaņots pret Servantesu; mēdz aizrādīt, ka tā bijusi tikai

skaudība: mūks, kas bijis it kā teoloģijas doktors, nevarējis panest Servantesa garīgo pārākumu, viņa atjautību un viņa labo slavu, kādu tas bija ieguvis kā starp gūstekņiem - kristiešiem, tā starp turkiem un mojiem. Te ļoti interesants vēsturisks notikums, kas rāda, ka garīgā mazvērtībā aizvainots cilvēks, savā naidā pārkāpj katras cilvēcības robežas, katru pašsavaldīšanos. Garīgi mazvērtīgs cilvēks, tieši vai netieši aizvainots no cita pārākuma, kļūst tik zemisks, ka pazaudē katru cilvēka dižciltības izjūtu.

Un notika, ka naida aklinātais mūks nodeva sešdesmit savus tautiešus! Visu atbildību par visiem arī šoreiz uzjēmās Servantess. Nekādas mocības viņu neiebaudīja, viņš apsoliņās par visiem mirt. Viņš pats devās uz pili. Vicekaralis, lai piespiestu Servantesu atzīties, uzlika viņam kaklā cilpu. Nāves ēnā Servantess tomēr nezaudēja garīgo suverēnitāti, viņš noteikti visu vainu uzjēmās viens pats. Servantesa suverēnitāte, mierīgums, savaldīja vicekaraļa Hasana draudīgās dusmas, viņš tikai pavēlēja gūstekņi sakalt ķēdēs, iemest cietumā un to pastiprināti apsargāt. Aedo (Haedo) savā grāmatā «Alžīras topografija», ko tas sastādījis, jemot vērā dižciltīgo spāniešu norādījumus, to spāniešu, kas paši bijuši Alžīrā gūstā, liecina, ka Servantess bija izpelnījies visu kristiešu - gūstekņu ievēribu ar saviem neatlaidīgiem bēgšanas mēģinājumiem un

lielo ietekmi uz citiem gūstekņiem - tautiešiem. Viņš arī liecina, ka Servantesa gūstniecība Alžirā bijusi visļaunākā, vissmagākā, ko tik cilvēks vien var iedomāties. Aedo grāmata iespiesta pirms Don Kichota laišanas klajā, un tā tad, viņu nevarēja ietekmēt Servantess kā rakstnieks, un viņš to apzināti nevarēja izcelt kā varoni. Dzimtenē par Servantesa likteni rūpējās visa ģimene. Tēvs mirst 1579. g., atstādams nelielu summu Migela atbrīvošanai. Norūpēs ir arī vecākais brālis Rodrigo Servantess, kas karaļa konsilam iesniedz petīciju, ko atbalsta Sesas hercogs, kas pats savām acīm redzējis varonīgo kareivi, karaļa uzticīgo cīnītāju. Bet visvairāk rūpējas Servantesa māte, doņa Leonora, un māsa, doņa Andreja. Viņas ārkārtīgā pašai dziedībā, par spīti savai nabadzībai, sakrāj trīs simti zelta dukātus, un vēl citi trīs simti zelta dukāti nāk no draugu puses.

Tēvs Hils (Gil) 1580. g. maijā ierodas Alžirā ar 600 zelta dukātiem, lai izpirktu Servantesu. Asan Pašā vēlas tūkstots zelta dukātus, jo viņš pats Deli Mami bija samaksājis 500 zelta dukātus. Tēvs Hils velti cīnas par Servantesa brīvību četrus mēnešus. Pienāk septembris, un Asan Pašā sagatavojas ceļā uz Konstantinopoli. Visi vergi atrodas uz galērām, to vidū arī Servantess. Pēdējā mirklī tēvs Hils aizjemas no kāda spāniešu tirgotāja naudu, dodas pie Asan Pašā un tad piedāvā pieci simti

spāniešu eskodus, mūsu naudā apmēram 12.500,—
latus. Asan Pašā pēc ilgas vilcināšanās piedāvāju-
mu arī piejēma. Taisni pēc pieciem verdzības ga-
diem, 1580. gada 19. septembrī Servantess atgūst
ilgoto brīvību.

VI

SERVANTESS UN «ZEMISKIE ĻAUTIŅI».

Taisnas, noteiktas un bezbailīgas dabas cilvēkiem bieži jāstopas ar bailīgiem, nenozīmīgiem un zemiskiem ļautiņiem. Don Kichots šo ļaužu ciltij ir veltījis, laikam, visstiprākos un žultainākos izteicienus un vārdus, cīnīdamies sava Radītāja vārdā. Cik ļoti Servantess bija cietis no šiem «dižļaužu nāvīgajiem ienaidniekiem», to mēs tikai tagad, iejūtoties, varam aptvert. Zemiskie ļautiņi ir cilvēku labo attiecību ārdītāji un drosmīgo tikumu aizēnotāji. Šo zemisko ļautiņu cīņas ierocis ir ļaunprātīga mēlnesība, kas neatlaidīgi, kā glums, auksts, lipīgs un riebiģs tārps iesūcas dižļaužu dzīvē un to pilda ar rūgtumu un pazemojumiem. Vidusmēra ļaudis parasti kā sūknis, pat ar zināmu gandarījumu, uzsūc sevī šos izplatītos netīrumus, tādā kārtā tuvāko apkārtni pārvēršot par smacīgu, nepanesamu muļķību bedri. Ko darīt, ja kāds dižcilvēks iekļūst tādā zemisko ļautiņu izraktā bedrē? Kad don Kichots nokļūst līdzīgos apstākļos, tad Sančo, pazaudējis galvu, šaubu nomākts jautā: «Ko darīt?» Don Kichots mierīgi atbild: «Cīnīties.» Lūk, vienīgais līdzeklis. Dižcilvēka darbs satricina gaisu kā pērkons, un debess noskaidrojas, bet muļķību bedre

aprij pašu šīs bedres racēju. Servantess beidzot bija brīvs, bet viņa brīvības ceļā bija izrakta visnejēdzīgāko muļķību bedre, un to bija veicis, visai cilvēcei par kaunu, dominikāņu mūks Blanco de Pass. Servantess zobgalīgi Don Kichotā ar mācītāja muti atkārtoti parunu: «aiz krusta slēpjas velns». Un tiešām, aiz mūka viepļa slēpās pats velns. Šis mūks, svētās inkvizīcijas aģents Afrikā, Servantesu ļaunprātīgi apmeloja, saceļot par to visnekrietnākās baumas. Viņš ienāda Servantesa pārākumu, viņa drosmību un augstsirdību.

Pass vizemākiem līdzekļiem centās nogriezt Servantesam ceļu uz dzimteni. Servantess tūliņ neatstāja Afriku, bet mēģināja noskaidrot savu stāvokli un atviepļot Blaņko de Pasa nelietības. Lieta tika noskaidrota tēva Huana Hila klātbūtnē, kas bija atbraucis atbrīvot Servantesu.

Seviļā, Indijas archīvos, Augustīna Kaena Bermudesa (Bermudez) atrastie dokumenti, kuŗus 1819. g. publicēja Mārtiņš Fernandess Navarrete, — sniedz interesantas ziņas par šo procesu un vispār par Servantesa dzīvi Alžirā. Servantesa dzīves un darbu aculiecinieki liecina par viņa pakalpojumiem reliģijai, karalim un cietumniekiem-kristiešiem; viņi stāsta par Servantesa priekšzīmīgo dzīvi, par viņa uzupurēšanos citu kristiešu labā, par viņa patriotismu un par to, ka viņš bijis labs kristietis. Tāpat uzzinām, ka Servantess klusos brīžos node-

vies dzejai, lai izklaidētu savus biedrus un ar tiem padziļinātu attiecības. Servantess bieži nelaimes biedrus uzjautrinājis ar asprātīgiem stāstījumiem un pat palīdzējis vienam otram materiāli. Viņš kādam savam biedram iedāvājis drēbes un iedevis naudu. Servantess no ārienes nekādu palīdzību nevarēja saņemt, jo ģimene bija ļoti trūcīga. Servantess neprata arī nekādu amatu, bet viņš starp bagātiem un dižciltīgiem moņiem izmantojis savas zināšanas; viņš tiem mācīja valodas, matemātiku un citas tai laikā iecienītas zinātnes. Visnožēlojamākos apstākļos Servantess atrada līdzekļus ne tikai gādāt par sevi, bet palīdzēt arī saviem tuvākiem biedriem. Tas ir cēlsirdības piemērs, un ja arī Servantess nebūtu kļuvis liels rakstnieks, tad tomēr viņu varētu pieminēt kā šīs cēlsirdības dzīvo simbolu. Viņš nemitīgi cīnījās par brīvību un, beidzot, kad važas bija nojemas no rokām, viņam vajadzēja no jauna atsākt cīņu par savu godu, aizstāvēties pret zemiem apmelojumiem. Cik gan spēka un enerģijas tur nevajadzēja aprakt! Dzīves mizerija, «*la. hermania miseria*», — māsa mizerija bija viņa pastāvīgā pavaldone, viņa uzticīgā rūpju draudzene.

Pēc deviņiem grūtiem kaŗa un verdzības gadiem Servantess devās uz Spāniju.

VII

DZIMTENE — VILŠANAS

Servantess atgriežas dzimtenē 1580. gada decembra pēdējās dienās. Tā bija viņa pārdzīvojumu lielā diena: atkal dzimtenē. «Mēs izkāpām krastā un skūpstījām zemi; prieka asaras raudot, mēs pateicāmies mūsu Kungam Dievam par viņa neizsakāmo žēlastību, ko viņš mums bija parādījis mūsu ceļojumā... Nerimās mūsu dvēseles saviļņojums, un mēs nevarējām galīgi ticēt, ka mūsu kājas skāra kristiešu zemi» (I, XLI).

Servantess šai laikā ir trīsdesmit trīs gadus vecs. Viņš garīgi jūtas možs, un smagie verdzības gadi viņu nav salauzuši. Viņa dedzīgais temperaments viņu pasargā no izmisuma, kas dzīvi sarūgtina un iznīcina. Viņš atgriežas Spānijā pēc desmit prombūtnes gadiem, viņa stāvoklis ir nožēlojams: cerības pievīlušas, kareivja karjēra neizdevusies, cilvēks bez jebkādas profesijas, vienkāršs kareivis, kas zaudējis kreisās rokas kustību kaujā pie Lepanto. Viņa brūces ir tās, kas laupa cerības tālākām kareivja gaitām. Viņa lielais priekšnieks, Austrijas Don Huans, ir miris. Tas bija vīrs, kas Servantesu personīgi bija ieteicis Filipam II. Bet tagad Lepanto lielās kaujas uzvara un tās varoņi bija vai nu aiz-

mirsti, vai arī izklīduši kur kuņķais. Servantesa māte un māsa, kas visu bija ziedojušas Servantesa izpirkšanai, dzīvoja lielā trūkumā. Lepanto vienrocim nekas cits neatlikās, kā meklēt līdzekļus, lai varētu palīdzēt vecajai mātei un mātai. Arī pašam par sevi vajadzēja gādāt. Servantess atkal stāvēja dzīves krustceļos un nezināja ko iesākt. Šaubas, nabadzība un atstātība viņu nomāca. Daudzi viņa kaŗa biedri bija taisījuši spīdošu karjēru. Brālis Rodrigo jau bija leitenants.

Šai laikā Spānijā dienas kārtībā bija izvirzījies Portugales troņa jautājums, jo pēc Portugales karaļa Enriko nāves troni tīkoja Spānijas Filips II. — Šai nemierīgajā politisko kaislību mutuļojumā nozūd Servantesa pēdas. No 1581.—1583. g. par Servantesu nav gandrīz nekas zināms. Seviļā pagājušā gadusimtenī ir atrastas divas kvītis, kas mums liecina, ka viņš 1581. gadā 21. maijā iestājies karaļa dienestā; viena kvīts izrakstīta par 50 dukātiem, datēta Tomarā, kur atradies Filips II, bet otra — Kartahenā, ko parakstījis armijas kasieris. Daži domā, ka Servantess atradies atkal flotes dienestā, kas taisījusies doties uz Azoru salām. Nav zināms, ko Servantess darījis dienesta laikā. Grūti pieņemams, ka viņš būtu varējis cīnīties ar vienu roku. Drīzāk iespējams, ka Servantess kalpojis par ierēdni, jo viņš pārvaldījis franču un itaļu valodu, un cīņas ap Azoru salām norisinājās galvenām kārtām pret frančiem un angļiem.

VIII

SERVANTESA MILA UN PORTUGALES NOSLĒPUMAINĀ SEŅORA

Par Portugali Servantess aizvien runājis atzinīgi. Šī zeme viņu saistījusi ar vislaimīgākām atmiņām. Šās zemes ostās vienmēr atpūtās Spānijas flote, kad nebrauca cīnīties uz Azoru salām. Šai laikā Servantess ir iemīlējis kādā portugālietē, no kuņas viņam ārlaulībā piedzimst meita Izabella. Šī Servantesa mīla ir mīkla. Nav zināms, kas bijusi viņa meitas Izabellas māte. Tā ir noslēpumaina persona, kas nekad vairs neparādās Servantesa dzīvē. Vai viņa ir mirusi, dzemdējot bērnu? Servantess par to nerunā. «Persilasā» ir stāsts, kas norisinās Portugālē, bet šī romāna notikumi, šķiet, maz atbilst paša Servantesa piedzīvojumiem. Tomēr dziļāk iejūtoties šai tēlojumā, mēs noģiestam Servantesa iekšējo maigumu un mīlestību pret Portugali un šīs zemes ļaudīm. Šo stāstu Servantess rakstījis dažus mēnešus pirms nāves. Stāstam neapšaubāmi ir zināma biografiska vērtība, tādēļ īsumā to atstāstīsim:

Kāds portugālis iemīlas dižciltīgā jaunavā Leonārā. Portugālis ir kareivis un viņam divi gadi jādzīvo šķirti no savas mīļās. Atgriežoties, viņš uz-

zina, ka viņa līgava ir iestājusies klosterī un nevar vairs būt par viņa sievu, jo kļuvusi par Kristus brūti. Līgavainis zaudē gandrīz prātu un mirst. —

Šis romāns, protams, nav jēams burtiski. Bet nav šaubu, ka aiz tā slēpjas paša Servantesa pārdzīvojums.

«*Diccionario de Mados*», kur ir runa par San Marko baznīcu Seviļā, ir teikts, ka Servantess mīlējis bieži uzkāpt tās tornī, «no kurienes atklājas Santas Paulas klosteris, aiz kuŗa sienām mita sieviete, ko viņš bija visvairāk mīlējis šai pasaulē». Nav zināms, no kurienes šis ziņas šai vārdnīcā ir smeltas, bet šis norādījums ir ļoti zīmīgs. Vai portugāliete, ko tēlo pats Servantess, ir tā pati mūķene, kas mita Santas Paulas klosterī? Vai ārlaulībā piedzimusi meita Izabella bija šīs noslēpumainās sievietes bērns? Lai būtu kā būdams, bet kādā Portugāles pilsētā ir norisinājusies divu dvēseļu intima drāma, par kuŗu mēs tikpat kā neko noteiktu nezinām. Daži Servantesa biografi domā, ka Izabella, ko Servantess nekad neatstāja, nebija viņa meita. Bet tā domāt arī nav nekāda pamata. Servantesa dzīve ir pilna noslēpumu, tādēļ vienu vai otru apgalvojumu piejemt par pareizu būtu pārsteidzīgi. Mums zināms, ka Servantess šai laikā jau trīsdesmit septiņus gadus vecs. Viņš pilnīgi atmet ar roku kuŗa dienestam un pārnāk mājās. Mājinieki grib, lai viņš apprec kādu jaunu, deviņpadsmit gadus veco

meiteni, kuŗas vārds bija Katalina de Palasios Salasar y Vosmediano. Abas ģimenes ir jau kopš ilgiem laikiem pazīstamas. Servantesa līgava dzīvo Eskivijā, netālu no Alkalā de Enaresas. Servantess apprecas. Sieva ir diezgan pārtikušu pilsoņu meita, kuŗai tēvs pūram bija novēlējis nelielu naudas summu un mazu saimniecību. Nav nekas zināms par Servantesa sievu, kas laikam ir bijusi no tām klusajām sievietēm, par kuŗām parasti nemēdz daudz rakstīt. Viņa bija daudz jaunāka nekā viņas vīrs; jādomā, ka viņa savu izvēli nebija nožēlojusi. Viņa Servantesu atbalstījusi materiāli un grūtākos dzīves brīžos ir stāvējusi viņam klāt, varbūt ne tikai kā sieva, bet kā sieviete - meita, māsa un pat māte. Bet varbūt viņa bijusi arī sieviete sarūgtinātāja. Bieži Servantess sūrojes par sievietes nepastāvēību, viņas šaurību, cēlsirdības trūkumu. Viņš ilgojies pēc cēlsirdīgas sievietes. Un kas ir cēlsirdīga sieviete? Tādas sievietes ir izņēmums: parasti sieviete pārāk tuvu zemei un tās likumiem. Sieviete nemitīgi tiecas atbrīvoties no savām zemes važām, nostāties brīvi līdzās cilvēkam. Šai nemitīgajā cīņā caurmēra sieviete, kas no dabas apveltīta ar niecīgu spēku un tikpat niecīgām izdomas spējām, izveido izlikšanās un viltības raksturu. Vientuļu cilvēku dzīvē tādas sievietes bieži ir kā fata morgana tuksnesī: jo vairāk pēc tās tiecas, jo tuvāk stāvi savai bojā ejai. Sieviete aizstāve, sieviete

glābēja, sieviete visuma māte, kas atraisīta no zemes šaurajiem aizspriedumiem, kas brīvi valda starp zemi un debesīm, pa lielākai daļai ir cilvēka iztēles radījums, vientuļā cilvēka ilgu līdzība, viņa neesošā Dulsineja! Cilvēks radītājs, atraisīts no zemes likumiem, ir vientuļš un skumīgs. Viņa sapņos, viņa vientuļajās ilgās dzīvo neesošā, nekad neiegūstamā Dulsineja.

IX

GALATEJA. — SERVANTESS — MŪSDIENU
CILVĒKS

Bet lai būtu kā būdams, Servantess nav mīlējis pie zemes saistīto sievieti, tās vietā viņš bija radījis neesošu ilgu sievieti, kas sapņos ļāvās, bet īstenībā aizslēpās aiz niecīgās, nevarīgās, pie zemes saistītās sievietes. Šai laikā, it kā mierinājumu meklēdams savam nemieram, savai gara degmei veldzi, viņš rakstīja Galateju, pastorālu poēmu¹. Tā ir veca dziesma jaunās skaņās. Servantess vecu dziesmu formās ielej jaunu, svaigu un dzirkstošu saturu. Šai poēmai ir arī zināmi panākumi. Bet tomēr neviens nepamanīja Servantesa ģeniju, to neparasto kareivi, kas, pārgērbies par ganu, dziedāja vismaigākās dziesmas mīlai, klusumam, domām, kas mīksti zīda spārniem nolaižas ilgotāja sirdī. Šai poēmā ir vietas, kas ar savu svaigumu un intensīvo pārdzīvojumu aizrauj un valdzina lasītāju, liekas, ka tā rakstīta gan tā laika, gan mūsdienu un nākotnes cilvēkam, kas sirdī bija, ir un būs jauns.

Gans Elisio Tacho upes krastos sēro un skumst; viņš mīl gani Galateju, bet viņa to nemīl. Ierodas Erastro, kas arī kaismīgi iededzies Galatejā. Kamēr aitas ganās, abi nelaimīgie mīlētāji izdzied savas

skumjās ilgu dziesmas. Viņi ierauga kādu ganu, kas seko ar dunci rokā kādam citam ganam un to nogalina. Upuris pirms nāves piedod savam slepkavam un mirst. Lisandrs (gana slepkava) pārbaidītajiem aculieciniekiem izstāsta savu greizsirdības, moku un ciešanu stāstu. Parādās Galateja ar savu ganāmpulku: viņa ir tik daiļa, ka nav jaudas to aprakstīt. Elisio un Erasto veltīgi žēlojas par viņas cietsirdību. Galateja viņus atstāj un dodas meklēt savu draudzeni Florisu. Viņa aiziet dziedā-dama sonetu. Florisa un Galateja atrodas pie palmu strauta; pinot vaiņagus no zariem, viņas ierauga kādu gani, kas žēlojas: «Ak, skaidrie avoti un dzestrie ūdeņi, cik niecīgs ir jūsu dzestrums, lai dzesētu to uguni, ko jūtu sevī . . .» Jauno gani dedzina tāda uguns, ka visu okeanu ūdens būtu tikai lāse uz nokarsētas dzelzs. Pēc tam viņa izstāsta savas mīlas stāstu Galatejai un Florisai. Stāsts ir vecs. Veca arī ir šī stāsta pasaule: tur birzis, upes ar ēnainajiem krastiem, krāšņas puķes, putnu dziesmas, ganāmpulki, daiļas ganes un skaisti gani, un pār visu valda mīlestības varenais, noslēpumainais spēks. Bet šai pastorāles pasaulē Servantess piesit spēcīgus dvēseles akordus, uzbuļ nedzirdētas iekšējo pārdzīvojumu vibrācijas. Nepārtraukto notikumu virkne ieausta smalkā mākslas audumā, kuŗa meti ir dziļš pārdzīvojums, iztēles dāvājošā pārpilnība un dvēseles liegais maigums. Tāda ir Galatejas pa-

saule, kuŗā spilgti parādās Servantesa gars. Viņš ir sapņotājs. Skarbā un seklā ikdiena viņu gaŗlaiko Viņš sapņo par zelta laikmetu; šie sapņi, jau ar zināmu irōniju, arī atkārtojas Don Kichotā. Visi cilvēces laikmeti ir sapņojuši par savu zelta laikmetu. Tie ir sapņi, kas mūsu dzīvi ne tikai saldina, bet palīdz mums dzīvot. Un viss tas, kas mums palīdz dzīvot, dziļi saskan ar mūsu cilvēcīgo būtību. Un kas ir mūsu sapņi? Tā ir nepārtraukta kustība, mūsu intimā dziņa pēc pilnības. Pilnība ir svētlai mes avots, cilvēka sapņu absolūtais piepildījums.

Servantesa izdoma ir oriģināla. Viņš meklē pazudušus laikus. Nākotne ir tukša telpa. Pagātne vienmēr ir kaut kas reāls, jo tur mitis kādreiz cilvēks ar saviem sapņiem par pilnību. Servantess ir tuvs mūsdienu cilvēkam. Viņš, gluži kā mūsdienu cilvēks, atgriežas pie pagātnes ne kā vēstures sausā fakta, bet kā pie zudušā zelta sapņa, kā pie visvairāk kāpinātā svētlai mes pārdzīvojuma. Šo pārdzīvojumu spēks ir visvairāk vajadzīgs tagadnei, tās iedragāto un nedrošo pamatu atjaunošanai. Šī svētlai mes tieksme ir mūsu būtības visdziļākais, visnoteiktākais prasījums, un mūsu sapņi gandrīz vienmēr tiecas uz to pusi, kur kaut kas bijis, un nevis uz to, kur nav nekā un kur cilvēks nevar padziļināt savu meklējuma būtību. Pagātne ir mūsu vītālo spēku zeme, mūsu dvēseles būtība, bet nākotne — bezgalīga debess telpa, kur mūsu sapņi,

atrāvušies no zemes, draud iznīcināt mūsu esības katra veida nozīmi. Mūsdienu, varbūt, vislielākie cilvēki, Špenglers, Merežkovskis, Džordžs Mūrs un Marsels Prusts, ar smalku sava laikmeta izpratni neatlaidīgi urbjas pagātnes visdziļākos slāņos. Merežkovskis vistālākās pagātnes domu atklāsmē redz cilvēces nākotnes likteņus. Pagātne mums jāmīl nevis tādēļ, lai mēs to pazītu, bet gan lai tagadne kļūtu dziļāka un sevī uzņemtu vairāk vītālu spēku. Jācinās par to dzīvi, ko dzīvojam, un nevis par to, ko mēs it kā dzīvosim. Dzīvei jāklūst labai tagadne; nākotne prātis tikt ar savu dzīvi galā, ja tai būs labs pagātnes pamats. Idejas, kas tiek realizētas nākotnes vārdā, ir nenozīmīgas, to papildījumu vieta ir tagadne, mūsu tukšumu neaizpildīs nākotne, tai nebūs laika, tai būs jāpilda savs tukšums, tai būs realizējami savi uzdevumi, kas, varbūt, būs svarīgāki nekā mūsu.

Servantess mums tuvs ne tikai tādēļ, ka viņš pašā sākumā negrib sadragāt veco pasauli, bet vecajā pasaulē pilda savu uzdevumu, atklāj tai to, kas nebija atklāts, piepilda to, kas nebija piepildīts, gremdējoties sapņos par zelta laikmetu zemes virsū, tādu pilnības laikmetu meklē pagātnē un, to dziļi pārdzīvojot savā iztēlē, pārnes tagadnē, varenās pilnības ilgas iededzinādams cilvēka dvēselē; bet gan arī tādēļ, ka viņš ir pirmais pazudušo laiku meklētājs. Ja mūsdienu cilvēks to dara vēstures konfliktu

pamudināts, tad Servantess to darīja vairāk savas dvēseles konfliktu pamudināts. Servantesa Galateja iecerēta verdzības postā un kaŗa trokšņos, bet pabeigta klusā lauku sētā. Poēma, varbūt, veltīta tai sievietei, kas viņam dzemdējusi meitu? Varbūt noslēpumainā Portugales seņora bijusi šo sapņu iedvesmotāja? Varbūt savai jaunajai sievai? Un varbūt tā ir bijusi tikai don Kichota mīlestība uz Dulcineju, kas mājojusi viņa iztēlē? Servantess ir dziļu konfliktu un pretrunību cilvēks. Ja Servantess ārēji dzīvoja nabadzīgu, nenozīmīgu un nožēlojamu dzīvi, tad iekšēji viņš tomēr dzīvoja ārkārtīgi intensīvu, bagātu un vienmēr dziļumā vērstu dzīvi. Neveiksmju un posta iedragātā dzīve Servantesu iekšēji mudināja sacelties pret ikdienu un aiziet savas dvēseles bagātajā sapņu pasaulē, un varbūt šai pasaulē jau šad tad parādījās dīvainais, zemes virsū neredzētais, don Kichots — viņa īstenieks.

X

MADRIDE. LAIKMETA GARS

Nemiers bija Servantesa dabiskais stāvoklis. Viņš nesastinga lauku klusumā. Vajadzēja atkal atsākt cīņu un tagad ne kaŗa laukā, kur apdraudēja dzīvību, bet literārā laukā, kur apdraudēja garu. Don Kichota vārdiem runājot, var teikt, ka viņš bija dzimis cīņai un nevis mieram. Servantess, trauksmes cilvēks, labi zināja, ka dzīve ir cīņas rezultāts. Un cīņas spara spārnots, 1585. gadā viņš pārcēlās uz Madridi. Viņam līdzī seko viņa sieva, viņa ārļaulībā dzimusī meita Izabella, viņa māsa atraitne Andreja ar savu mazo meitu. Servantess ir visu šo sievietu apgādnieks.

Madride šai laikā ir varenākās kristiešu valsts galvaspilsēta. Filips II ir savas neredzētās varas augstumos. Viņš neaprobežoti pārvalda ne tikai Ibērijas pussalu, bet vairāk nekā pusi no Itālijas, ieskaitot Lombardiju, Neapoli, Sicīlijas un Sardinijas salas. Toskanas un Dženovas valdnieki bija viņa vasali. Savoņas hercogs bija atkarīgs no Spānijas karaļa. Pēc Portugāles iekarošanas paplašinājās arī koloniju skaits austrumos un rietumos: visa Dienvid- un Centrālamerika, Florida un Antiļu salas, plašas teritorijas Afrikā un Āzijā piederēja Spāni-

jai. Pār zemēm un ūdeņiem izplētās Filipa II vara. Viņš bija viens no varenākiem despotiem, ko Spānija jebkad pazinusi. Zemē, kuņā saplūda ārkārtīgas bagātības, attīstījās māksla un greznība. Garīgo limeni noteica garīdzniecība. Tas bija klosteņu un garīdzniecības zelta laikmets. Inkvīzīcija darbojās ļoti enerģiski un nesaudzīgi iznīcināja katru gadu ap 6000 ķeceru. Inkvīzīcija bija briesmīgs nevainīgās tautas vampīrs, kas diendienā prasīja jaunus upurus. Ārkārtīgā pārpilnība, greznība un izšķērdība radīja tautā galīgu nabadzību un postu. Šai atmosfērā attīstījās dikainība, slinkums, netiklība un lišķība. Mazdūšīgi, glēvi un nenožīmīgi ļautiņi ar pielīšanas māku un iztapšanas glumumu tika augstās vietās. Šie ļautiņi izvēlējās savus cilvēkus, profesionālus rakstniekus, kas par materiālu atbalstu, tos cildināja. Un tiešām, šai laikā savairojās ārkārtīgi daudz rakstnieku. Lope de Vega par šo parādību zobgalīgi rakstīja: «Katrā ielā četri tūkstoši dzejnieku.» Madrides centrs toreiz atradās pie San Filipe el Real baznīcas. Šo vietu tai laikā sauca Mentidero. Te satikās visa tā laika dikā sabiedrība, tur varēja ievākt visjaunākās ziņas un dzirdēt spriedumus par visaktuālākiem notikumiem. Tur, starp daudziem rakstniekiem, kuņu vārdus šodien vairs neatceras, izceļas apgarotais Kevedo (Quevedo), kuņa lieluma laiks vēl reiz nāks zemes virsū. Tur bija sastopams arī Servantess, vienmēr

skumjš, tur sēdēja domīgais Alkarons, jautrais un vienmēr asprātīgais Lope de Vega, klusais Rochass. Tuvais klosteris izsniedza zupu nabadzīgiem studentiem un arī dzejniekiem un rakstniekiem. Nav šaubu, ka ne vienu vien reizi šo zupu ir gājis sajemt arī Kevedo un Servantess, vislielākie spānieši, kas savā laikā vismazāk bija ievēroti. Servantess šai laikā atradās ārkārtīgi grūtos materiālos apstākļos. Nav viņam draugu un protektoru, kas viņu materiāli atbalstītu. Viņš dzīvo vienīgi no spalvas. Visi šā laika lielākie rakstnieki materiāli ir nodrošināti. Tā drāmu autori: Torres Naverro, Lope de Vega, Kalderons, Moreto, Tirso de Molina un Solis piederēja garīdznieku kārtai. Tāpat, lai nodrošinātu savu dzīvi laicīgi un mūžīgi, garīdzniecības kārtā pārgāja arī visi tā laika ievērojamākie aktieři, bet par klosteru priekšniecēm kļuva ievērojamākās dāmas un aktrises.

XI

SERVANTESS — PIRMAIS LIELAIS DRĀMATIĶIS

Tādā atmosfērā klīda vientuļš un materiālu rūpju nomāktais Migels de Servantess. Viņš bija oriģināls ģenijs un neatkarīga gara cilvēks. Viņa nākotnes perspektīva bija neskaidra un drūma. Madride, kas kopš 1568. gada bija kļuvusi par Filipa II galvaspilsētu, sevi koncentrēja galvenām kārtām spāniešu dižciltīgos iedzīvotājus. Tai nebija gandrīz nekādas tirdzniecības un rūpniecības. Tur tika gādāts vienīgi par prieku, jautrām izpriecām un citiem patīkamiem laika kavēkļiem. Šai laikā uzplaukst teātra māksla; varbūt nevienā laikmetā teātris nebija tādos augstumos, kādus tas sasniedzis Spānijā Filipa II valdīšanas laikā. Šis apstāklis Spānijā veicināja drāmatisko rakstniecību, un visizplatītākais literārais žanrs bija drāma, jo to rakstītāji parasti ātri atrada nojēmējus, — kur darbs, tur maize. Šī vulgārā īstenība mudināja arī Servantesu ķerties pie drāmatiskās rakstniecības.

Šai laikā spāniešu komēdija, kas vēl apvienoja drāmas un traģēdijas žanrus, nebija sasniegusi gataību, to vēl noteica populārā gaume. Lope de Vega šai laikā vēl nebija pazīstams kā teātra rakstnieks,

un tā par Servantesu var teikt, ka viņš tiešām bijis pirmais lielais spāniešu teātra rakstnieks. Vēlāk Lope de Vega un Kalderons Servantesu kā teātra rakstnieku aizēnoja, bet šodien droši varam teikt, ka Servantesa drāmas smalkuma, satura un atjautības ziņā stādāmas līdzās ne tikai Spānijas labāko drāmatiķu darbiem, bet arī visas Eiropas. Servantesa ģenijs ir vienreizīgu vērtību apliecinātājs. Neapmierināsimies dzīves allažībā vienīgi ar pazīstamo, bet meklēsim nepazīstamo, svešo Servantesu, ko vakardiena pārprata vai neievēroja, bet ko šodiena neatvairāmi mums tuvina, mūsu saprašānā padziļina un uztverē paplašina. Tas, kas Servantess bija XVI gadusimtenī, tas viņš vairs nav XX gadusimtenī. Mūsdienu cilvēks Servantesa personībā un darbā redz pats savu līdzību, dzird atbalsu savam ilgu saucienam un meklētājs rod tversmi viņa gaitās. Servantess ir nemainīgs kā debess, bet mainīgi esam mēs, kas dzīvojam zem viņa gara debessīm. Vēsturniekam, lai tas būtu cik objektīvs būdams, pagātne būs un paliks tikai tagadnes atspulgs; nav gudri runāt un domāt par vēsturiskām, mūžīgām patiesībām. Skaisti saka spāniešu dzejnieks Kampoamors (Campoamor):

*«Que en este mundo traidor
Nada es verdad ni es mentira;
Todo es según el color,
Del cristal con que se mira.»*

— Šai nodevīgajā pasaulē nekas nav ne patiess, ne melīgs, viss atkarājas no stikla krāsas, caur kuŗu skatās. —

Un tā katrs cilvēks uz dzīvi un notikumiem skatās caur savu krāsaino stiklu, un katrs redz savu pasauli un nevis to pasauli, kāda tā pati sevī ir. Servantess «Komēdiju un starpspēļu» prologā, ko publicējis trīspadsmit gadus pēc aiziešanas no teātra, saka, ka spāniešu komēdija nav bijusi nekas vairāk, kā dialogi eklogu veidā, kas norisinājās starp diviem vai trim ganiem un vienu gani. Teātrim toreiz vēl nebija kulišu, tas vispār atradās ļoti primitīvā stāvoklī.

Šai pašā prologā viņš liecina, ka sacerējis ap divdesmit teātra gabalus (neieskaitot iespiestos), un visi tikuši izrādīti, un publika tos uzjēmusi labvēlīgi un atzinīgi. Servantess turpat ļoti pazemīgā un aizkustinoši smalkā tonī pats par sevi saka, ka viņš pirmais, kas samazinājis Spānijas komēdijas cēlienus no pieciem uz četriem, un arī pirmais, kas uz skatuves parādījis morāliskus un simboliskus tēlus. Servantess ir pirmais spāniešu teātra lielā stila rakstnieks, tāpat kā pie mums J. Rainis, kas dzīvos simbolos runājis uz tautas sirdi.

No Servantesa lugām, kuŗas tikušas izrādītas, ir uzglabājušās tikai divas: «Dzīve Alžirā» (El Trato del Argel) un «Numansija». Abām ir patriotisks un idejisks raksturs. Numansija ir traģēdija no se-

nās Ibērijas, kad šai zemei uzbruka romieši, Skipija Afrikānieša vadībā. Tās ir varonīgākās lapas pušes no vecās Spānijas vēstures. Servantess šo tematu ar dedzību izlietājis savai traģēdijai. Tā ir viena no tām lielajām traģēdijām, kas saistītas ar Aischila vai Euripida vārdu. Šī traģēdija savā patosā un intensīvā tēvijas mīlestībā ir dziļi pārdzīvota un koncentrēta. Pabeidzot lasīt šo traģēdiju, jābrīnās, ka šīs lieliskās traģēdijas paraugs ir palicis gandrīz neievērots. Atcerēsimies tikai to apstākli, ka toreiz Eiropā traģēdijas līmenis bija ārkārtīgi zems. Pēc grieķu traģēdijas Eiropā nebija radies neviens liels traģēdijas meistars. Servantess ir pirmais, kas atdzemdina lielā stila traģēdiju. Marlova (Marlowe), Pila (Peele) drāmatiskā rakstniecība Anglijā bija vēl rašanās stadijā. Šekspīrs vēl nerakstīja. Francijā Korneijs (Corneille) un Rasīns (Racine) vēl nebija dzimuši. Itāliju tai laikā pārvaldīja pastorālās komēdijas žanrs. Numansija jāuzskata par pirmo lielo traģēdiju kristiešu pasaulē pēc hellēniskās kultūras sabrukuma, tā arī ir pirmā lielā nacionālā traģēdija. Viņā notēlots ibēriešu ārkārtīgais varonīgums; līdz beidzamam vīram ibērieši aizstāv savu dzimto pilsētu, kuŗai uzbruka romiešu leģionāri. Tā ir traģēdija, kas vienmēr ir dzīva tautu sirdī. Stāsta, kad franči uzbrukuši Sargasosai, pilsētas aizstāvji nolēmuši uzvest Servantesa Numansiju. Panākumi bijuši ārkārtīgi. Traģēdija

aizstāvjos radījusi fanātisku sajūsmu, un tie varonīgā drosmē padzinuši frančus. Te neviļus jādomā par mūsu lielo traģēdijas meistaru Raini, kuŗa Daugava mūsu dzimtenes aizstāvjiem bija sajūsmas uguns drūmākajos, kritiskākajos šaubu brīžos. Servantesu un Raini vieno dziļais, intensīvais tēvijas mīlestības pārdzīvojums. Tikai Servantesa mīlestība pret savu tēviju bija daudz reālāka, viņš pats par savas zemes godu un slavu cīnījās kā varonīgs kareivis. Viņš bija kareivis, kas kaujā pie Lepanto pazaudēja roku. Bet lai būtu kā būdams, Servantesa un Raiņa dzimtenes mīlestība (kas būtībā ir viena un tā pati) viņus abus cieši vieno.

Servantesa asā izdoma parādās ne tikai Don Kichotā, bet arī viņa drāmās. Numansijā viņa ģeniālā izdoma sasniedz tos augstumus, kādus viņš nepanāk nevienā citā drāmatiskā sacerējumā. No šī laika darbiem «Dzīve Alžirā» nav, varbūt, tik interesanta kā drāmatisks darbs, bet gan kā Alžiras gūstekņa stāsts, kur pavīd paša Servantesa patiesi pārdzīvojumi. Te Servantess publikā grib modināt interesi par tiem nelaiimes biedriem, kas cieš Alžiras cietumos. Intriga ir nenozīmīga. Bet tas arī Servantesu daudz neinteresēja, viņš saviem tautiešiem tikai gribēja pateikt to, kas nomāca viņa sirdi.

Aurelio, jauns spānietis, atrodas starp Alžiras gūstekņiem. Viņš cieš no nodevējiem, bet viņa morāliskās ciešanas ir lielākas, jo daiļā Silvija, viņa

sieva, ir sagūstīta kopā ar viņu. Zara, Aurelio saimnieka sieva, kaislīgi iemīlas sava vīra vergā. Aurelio, vergs, sapņo vienīgi par Silviju un pret Zaras mīlas vilinājumiem paliek pilnīgi nejutīgs. Zara draud viņam atriebties. Servantess ilgāk nespēj risināt intrigas ietvīcināto spēli; uz skatuves parādās kareivis Sāvedra (paša Servantesa vārds) un griežas pie publikas, teikdams, ka spānieši smagi cieš zem barbaru jūga. Viņš lūdz karali, lai tas uzbrūk barbaru zemei un atbrīvo 15.000 gūstekņus, kas nīkst un mirst turienes cietumos. Viņš lūdz, lai karalis, kaut ar vienu iežēlas skatu, uzlūko cietējus. Viņš nešaubās, ka nelaimīgo posts aizkustinās karalisko sirdi.

Tā bija runa, kuŗu Servantess bija ilgojies pateikt atklātībai kopš septiņiem gadiem. Bet šī Servantesa balss tomēr neaizsniedza karaļa sirdi, tā palika auksta pret nelaimīgajiem, kas cieta Alžirā.

Drāmas intriga turpinās: gūstekņa Aurelio saimnieks savam vergam stāsta, ka viņš taisās pirkt ļoti daiļu verdzeni. Tā, protams, ir Silvija, Aurelio sieva. Servantess tālāk rāda ļoti tipisku ainu: vergu tirgū tiek pārdoti divi bērni un viņu vecāki. Dziļa un satricinoša ir mātes atvada no bērniem.

Silvija tiek atvesta harema. Zara viņai izstāsta, ka viņa iemīlējusies kristiešu gūsteknī Aurelio. Silvijas izmisums ir liels. Viņa nekā nezina par savu vīru, kopš tos izšķīris ļaunais liktenis. — Otrā ko-

mēdijas daļā Servantess aplūko reneģāta jautājumu. Šim Servantesa drāmatiskajam darbam, liekas, citas vērtības nav, kā tikai humānitātes apliecinājums; ārpus teātrāliem nolūkiem viņš parāda vergu tirgus ainu un kareivi Sāvedru, kas runā par saviem posta piemeklētiem tautiešiem. Te atkal skaidri parādās Servantesa rakstura cēlā, lielā līnija: mākslas vārdā viņš kalpo idejai, palīdz cilvēkam un atvieglina tā dzīvi. Nav labi runāt par nelaimēm, kuņas pats nepazīst, jo nepārdzīvots, bet izrunāts vārds ātri aizmirstas. Servantess neko neaizmirsas. Servantess vienmēr un visur atcerējās tos, kas cieta, kas bija nelaimīgi, atstāti un visu aizmirsti.

Nav arī īsti zināms, cik drāmas Servantess sarakstījis un cik daudzas tikušas izrādītas. Jau minētajā prologā viņš saka: «Šai laikā esmu sarakstījis divdesmit vai trīsdesmit komēdijas, un visas tika izrādītas, tās netika apmētātas gurķiem un citiem priekšmetiem.» Daudzas lugas viņš rakstījis trūkuma vajāts. Servantesa drāmatisko darbu novērtējums tādēļ vienmēr paliks problēmatisks, ka viņa teātra tēli, kas nāk no dzīves, ne vienmēr ir izdevies spogulis, kuņā bez zināmas piepūles varētu spoguļoties dzīves meklētājs. 1588. gadā Servantess atmeta ar roku teātrim. Kādēļ? Viņš pats par to mums pastāsta. Viņš atradis citu nodarbošanos un atstāj drāmas troni lielajam Lope de Vegam, dabas brīnumam (*monstruo de naturaleza*), varbūt varētu

šo vārdu tulkot arī otrā nozīmē: — dabas briesmonim. Šo vārdu, ar divējādo nozīmi, Lope de Vegas raksturošanai, liekas, Servantess būs izvēlējies ar nodomu, lai vieni domā tā, otri citādi.

XII

SERVANTESS UN LOPE DE VEGA

Spāniešu literātūrā nav krasāku pretstatu un antigoniskāku personu par Servantesu un Lope de Vegu. Viens pazemīgs, neievērots un vientuļš, otrs skaļš, arrogants, visu ievērots un daudzu sieviešu milulis. Lope de Vegas parādīšanās pie teātra debesīm bija ārkārtīgi iespaidīga, pārsteidzoša un neparasta. Viņš, īsi sakot, Servantesam no mutes izjēma maizi. 1588. gadā Lope de Vega bija divdesmit sešus gadus vecs, piecpadsmit gadus jaunāks nekā viņa sāncensis. Viņš rakstīja drāmas tūliņ, atgriežoties no Neuzvaramās Armādas, kur viņš bija kalpojis par kaņavīru. Lope drīz kļuva par komēdiju rakstnieku virtuōzu. Viņš četrdesmit astoņu stundu laikā varēja sarakstīt triju cēlienu komēdiju. Servantesam savu ikdienišķo maizi tai pašā laikā vajadzēja pelnīt kā sīkam ierēdnītim. Ja Servantess pret Lope de Vegu izturējās saudzīgi un pat atzinīgi, tad Lope pret Servantesu nevīžīgi, aizkaņoši un pat rupji. Servantess to Lopem nekad nepiedeva. Viņš žultaini zobojās par Lopes talanta izšķērdību, kas kalpojot pūļa viendienīgajai patikai un uzjautrināšanai. Servantesam nepatika arī Lope de Vegas bezbēdīgais, joviālais dzīves nostādījums;

viņš to nosoda ar rūgtumu, nostāda šarlatāna un īstā garīgā darba pazemotāja lomā. Lope arī visu dzīvi izturējās naidīgi pret Servantesu, un par viņa Don Kichotu, pirms tā publicēšanas, rakstīja savam protektoram, Sesas hercogam: «Nav sliktāka dzejnieka par Servantesu un muļķīgāka lasītāja par to, kas cildina Don Kichotu².» (Ir citi dokumenti, kas vēl vairāk kompromitē Lope de Vegu, bet tie glabājas Spānijā privātā kolekcijā un aiz patriotiskiem motīviem nav publicēti.) Lope de Vega, liekas, iedomājās, ka Don Kichotā apslēptā irōnija bija vērsta pret viņu, pret viņa skolu, nodarbošanos un ietekmi. Don Kichota prologā teiktais, šķiet, aizkāra Lope de Vegu, un viņš ļoti šausirdīgi centās noliegt Don Kichota literāro vērtību. Lope de Vega kaitināja Servantesa žultainās dzejas, kuņas kas cildina Don Kichotu.»² (Ir citi dokumenti, beigās. Servantess atklāti izzoboja Lopes darbu tukšo skanīgumu, jo tur nebija ne ideju, ne domu, bet vienīgi forma un patētiskas frazes. Don Kichota pirmā daļā, Toledas kanoniķis raksturo Lope de Vegu kā drāmatiskās mākslas vulgārizētāju, lētu efektu meklētāju.

Šo lielāko sava laika cilvēku iekšējā cīņa ir ļoti interesanta. Te atklājas vīru daba un raksturi. Nav šaubu, ka Servantess tai laikā atradās Lope de Vegas ēnā, un tas vecajam kareivim nepatika, bet viņš šo nepatiku nekad nepārnesa uz personīgo

plāksni, viņš pret Lope de Vegu kā personību izturējās vienmēr ar cienību un pat apbrīvoja viņa lielo talantu un to dēvēja par «lielo Lope de Vegu». Tā 1584. gadā, kad Lope de Vega vēl bija divdesmit divus gadus vecs un nepazīstams, Servantess viņu nosauca par Spānijas uzlēcošu sauli un saskatīja viņa lielumu «Kaliopes dziesmā». 1598. gadā Servantess, savas dzīves visgrūtākajā posmā, veltīja cildinošu sonetu Lopes lugai «Dragonetei». Arī Don Kichotā Lope de Vega pieminēts ar cieņu un godu: «... Mūsu zemes laimīgākais rakstnieks: cik daudz mirdzuma un smalkuma šais komēdijās, cik daudz lielisku dzeju, gudru spriedumu un dziļdomīgu izteicienu... Šo komēdiju valoda un stils ir tik augstvērtīgs, ka tās kļuvušas slavenas visā pasaulē; un tomēr šis rakstnieks, gribēdams piemēroties aktieņu gaumei, tikai ar nedaudzām komēdijām ir sasniedzis gribēto pilnību» (I, XLVIII). Bet Lope de Vega uz katru Servantesa literāro panākumu skatījās nelabvēlīgi un izjuta pazemojošu greizsirdību. Servantess savu Galateju, bet Lope de Vega savu Doroteju rakstījuši pastorāles žanrā, tas ir, abi gājuši vienu un to pašu ceļu. Servantess raksta drāmas, — to dara arī Lope, bet Lope šai laukā izrādījies stiprāks; Servantess rakstīja noveles, arī Lope rakstīja tādas. Servantess rakstīja Don Kichotu, bet Lope nerakstīja *nekā* un instinktīvi izjuta, ka šai ziņā Servantess par viņu pārāks. Lope

tikai divi reizes visā savā dzīvē pieminējis Servantesa vārdu: Dorotejas priekšvārdos. Pēc Servantesa nāves Lope nav Servantesa Don Kichotu pagodinājis ne ar vienu vārdu. Četrpadsmit gadus pēc Servantesa nāves Lope de Vega publicēja «*Laurel de Apolo*»; tur ir teikti daži vēsi vārdi par Servantesu, bet vienīgi kā par dzejnieku. Komēdijā «*Amar sin saber à quien*» ir norādījumi uz Don Kichotu, tur lasām: «Lai Dievs piedod Servantesam.» Lope de Vegam pret Servantesu nav bijušas ne mazākās draudzības jūtas, bet Servantess kļūstībā dedzīgi tiecies pēc Lope de Vegas draudzības. Kad Lope bija priesteris, viņš Servantesa Don Kichotu uzskatīja par kaitīgu grāmatu; Servantess kā rakstnieks viņam licies smieklīgs, kā drāmaturgs — nosodāms, kā cilvēks — nožēlojams kroplis. Ir aizdomas, ka Don Kichota otrās daļas viltotājs Avelāneda esot Lope de Vegas darbs, bet nav nekādu liecību, kas šīs aizdomas apstiprinātu. Bet lai būtu kā būdams, Lope bija tas vīrs, kas centās ne tikai ignōrēt Servantesu, bet arī tam kaitēt. Domājams, ka par Don Kichota otrās daļas viltotāju arī pats Servantess aizdomās turējis Lopi. Vismaz domājams, ka viltojums radies uz Lopes iniciatīvu, Vairāk kā divus gadusimtenus vēlāk, tāda pati attiecību traģēdija norisinājās Krievijā starp Turgeņevu un Dostojevski, ļoti pretējiem cilvēkiem, kas raksturu būtībā lielā mērā atgādina abus lielos spā-

niešu rakstniekus. Šīs attiecības ļoti smalki un neizmirstami ir notēlojusi Zenta Mauriņa savā grāmatā par Dostojevski.

Cilvēku attiecības ir neparasti dīvainas un bieži neizprotamas. Ja nu cilvēks, ieraudzīdams sevi vienu, kā stāsta Upanišādas, iesaucas: «Tas esmu es!», tad kādēļ cilvēks, ieraudzīdams citu, nesaka: «Tas ir viņš!» Tīru attiecību rūsa rodas, kad cilvēki pārpilni ar sevi; staigājot savu ceļu, tie redz tikai savu līdzības ēnu, un viss, kas traucē vai aptumšo šo ēnu, viņiem liekas naidīgs. Sevis-pārpilnais cilvēks patiesībā ir savas ēnas vergs un citu dzīves sarūgtinātājs. Pārpilns ar sevi bija kā Lope, tā Turgeņevs, un viņu ēnas traucēja pretējie lielumi, kas ilgojās pēc līdzīga lieluma draudzības, bet kā Servantess, tā Dostojevskis šo draudzību neiemantoja, jo viņu laika lielākie biedri egocentriski ignūrēja visu, kas viņu iekaņoto stāvokli kaut kādā veidā aizēnoja. Stāsta, ka kāds cilvēks augu dienu mēģinājis pārlēkt pāri savai ēnai, bet to nekā nespējis, jo ēna aizvien aizsteigusies viņam priekšā. Bet vēl grūtāki ir pārlekt egoisma neredzamai ēnai; tā no rīta gaŗa, dienvidū īsa, bet uz vakaru izstiepjas atkal gaŗumā. Nabaga cilvēks nomokās ap savu ēnu un neredz, ka aiz neesošā rēga ir cilvēks ar atvērtu sirdi, kas lūkojas un gaida, lai tai iemaldītos sapratēja skats, bet tā vietā ienāk rūgtums un pat postītājs naidis, gara dilonis.

XIII

SERVANTESS REKVIZICIJAS KOMISARS UN NODOKĻU PIEDZINEJS

Servantess, materiālu rūpju nomākts, 1585. gadā no Madrides pārceļas uz Seviļu, tā laika vareņāko, bagātāko un ievērojamāko Spānijas pilsētu. Servantess te jutās laimīgāks nekā Filipa II galma pilsētas aukstajā un drūmajā atmosfērā. Seviļa ir Servantesa tuvākā un mīļākā pilsēta. Te nogurušais var atrast atpūtu, nelaimīgais — laimi un nemierīgais — mieru. Veselus divdesmit gadus Servantess centās nodrošināt savu dzīvi, bet viņam nebija panākumu ne armijā, ne literatūras laukā. Ārkārtīgā vientulības un atstātības izjūta pilda viņa dvēseli.

Šai laikā Servantesa dzīves debess pavisam sadrūmst. Nav nekādu cerību un izredžu. Noguris no sīkiem aģenta pienākumiem, viņš iesniedz lūgumu karalim caur konsilu un lūdz sev vietu. Viņš tādu arī dabū kara intendantūrā, kas Servantesu ieceļ par rekvizīcijas komisāru. Tas ir grūts un nepateicīgs amats. Zemnieki pret šādiem ierēdņiem izturējās naidīgi un neuzticīgi. Andalūzijas milzīgie līdzenumi ir sausi, tuksnešaini, ceļi putekļaini, šur tur redzamas olīvu birzis un nelielas, pie

zemes pieplakušas būdas. Tās ir vietas, kur jāapstājas Servantesam, kamēr ēzelis vai mūlis atpūšas. Karstums ir neciešams. Tādās būdās ēšanai neko nevar atrast, jāiztiek ar to, kas līdzī pājemts. Dažreiz ceļā satiekas vairāki ceļotāji, un, kopā turpinot ceļu, viens otram kavē laiku, stāstot dažādus notikumus, sevišķi par lielceļu laupītājiem. Jo dziļāk dodies Andalūzijas vidienē, jo ainavas kļūst mežonīgākas un gleznainākas: pakalni kaili, iesarkani, ērmīgi izkropļoti; milzīgi akmens bluķi izmētāti nekārtīgi, it kā tos būtu izsvaidījis kāds sarniknots milzis; šur tur redzamas olīvu birzis, ar dzeltānīgām un bālām lapām. Šie kroplie kociņi ar saknēm it kā izmisumā ieķērušies akmeņainajā zemē, lai no tās izsūktu sev vajadzīgo veldzi. Šai ārkārtīgajā plašumā un vientulībā Servantesu bieži pārsteidz nakts. Naktis viņš bieži pavada iebraucamās vietās. Cik labi šīs «*ventas*» pazinis don Kichots! Nav laikam nekas nožēlojamāks par spāniešu lielceļu iebraucamām vietām. Un šajos ceļojumos uz ēzeļa vai mūļa pāiet ne tikai gaŗas dienas, nedēļas un mēneši, bet gandrīz divpadsmit gadi. Šai laikā Servantess iepazīstas ar lauku dzīvi no dažādiem viedokļiem; viņš to pazīst no pilsoņu viedokļa, amatnieka, garīdznieka, kareivja, sakristiāna, algādža, mūļu dzinēja, viesnīcnieka, komēdianta, nomada, studenta, čigāna, blēža, — visu šo ļaužu

tipu galerija asi iespiežas viņa atmiņā, un vēlāk tie atspoguļojas Don Kichotā un Parauga novelēs.

Servantess Don Kichotu iesācis rakstīt apmēram, kad viņam bijuši piecdesmit gadi. Tā ir grāmata, kuŗu viņš rakstījis pēc divdesmit gadu pārdzīvojumiem, novērojumiem un pieredzējumiem savā klaidonīgajā dzīvē. Servantess pazinis visus tos dzīves veidus, kuŗus viņš liek izdzīvot savam don Kichotam.

Neaizmirstamas ir ainas, kuŗās norisinās don Kichota piedzīvojumi: tur dzirdama gaiļu dziedāšana, kaķu ņaudēšana, suņu riešana, cūku urkšķēšana; tur dzirdamas mūļu dzinēju dziesmas, redzama rīta ausmas blāzma. Tur spilgti tēlotas upes, meža klusums, putnu dziesmas, vēju šalkas, vasaras dienu vērsmainība, ziemas bardzība, pavasaŗa maigums, rudens poēzija, dabas jaukumi, — viss, ko Servantess aprakstījis, dziļi iespiežas lasītāja atmiņā. Tā nav izdoma, bet novērojumu iznākums. Liekas, ka pats Servantess šai klaidoņa dzīvē bieži juties kā ceļojošais Skumjā Izskata bruņinieks. Galatejā runāja viņa sirds, iztēle radīja neesošā un nebijušā vīzijas, bet don Kichotā parādās īstenība savā atsegtajā kailumā un brutālītātē. Don Kichota cilvēks par visām lietām ir nožēlojams cilvēks. Lūk, tāds ir cilvēks! Galatejā gani ir iztēles spārnoti — eņģeļi, Don Kichotā tie ir kaili cilvēki, bet jau «Pa-

rauga novelēs», «Suņu sarunās» cilvēks ir nožēlojamāks par dzīvnieku.

Seviļa bija Servantesa darba centrs. Seviļa moņu laikā varenākā rūpniecības pilsēta, kuŗā strādājuši simts tūkstoši strādnieku, XIII gadusimtenī ir inkvizīcijas sēdeklis, kuŗā dzīvoja kādi četri tūkstoši tiesnešu. Servantesa laikā Seviļa pārvaldīja visu Dienvidspāniju. Tā bija tirdzniecības un mākslas pilsēta. Andalūzieši ir jautri, priecīgi, eleganti, graciōzi, apbuŗoši, lieli mūzikas, deju un mākslas mīlētāji, un jāsaka, ka andalūzieši mīl skaļumu un fanfaŗu troksni. Andalūziešu labais gara stāvoklis vienmēr nogurušajam un rūpju nomāktajam Servantesam sagādāja atpūtu. Seviļa vēl tagad ir tā Spānijas pilsēta, kas apbuŗ un saista pie sevis iebraucēju. Spāniešiem ir sakāmvārds: «*Qien no ha visto Sevilla, no ha visto maravilla.*» — Kas nav redzējis Seviļu, tas nav redzējis brīnumu.» Pirmais Seviļas iespaids šo sakāmvārdu neapstiprina; šo vārdu apslēptu būtību izprotam tikai pēc ilgāka laika, kad mēs Seviļā it kā ieaugam, un tad no tās nenākas viegli šķirties. Tur neaizmirstams ir Alkasars ar saviem zobveidīgajiem mūŗiem, savu austrumniecisko greznību, skaisti ir šīs pils dārzi, kuŗos šūpojas smaržainie apelsīnu koki; tur majestātiski pāri pilsētai paceļas *Hiralda* ar savu bronzas zvāntavu. Guadalkivira, majestātiski plūstot, met savus līkumus, gar kuŗas krastiem izkaisīti baltu māju

pudurīši ar zaļiem un ēnainiem dārziem. Tur Triana, čigānu kvartāls, neaizmirstams ar savu raibo kņadu, savu jautro un bezbēdīgo dzīvi.

Servantess šai pilsētā jūtas labi. Viņu tur saista draudzība ar Fransisku Pačeku (Pacheco), pazīstamo Seviļas gleznotāju un dzejnieku, kas bija Velāskesa skolotājs. Pačeku ateljē bija pārvērsts par akadēmiju, kur pulcējās visi tā laika mākslinieki, dzejnieki, filozofi, zinātnieki un mūziķi. Šai sabiedrībā bieži redzams Servantess.

Nemierīgā, grūtā un nepastāvīgā dzīve Servantesā neapslāpēja gribu rakstīt. Viņš aizvien vēl dega. Interesanti atzīmēt, ka 1592. gada 5. septembrī viņš noslēdz līgumu ar Rodrigo Osario, teātra rīkotāju, kur apsolās sarakstīt sešas komēdijas, sižetu izvēlē paturēdams sev brīvību, un solīdams, ka viņa komēdijas būs labākās, kādas vispār izrādītas Spānijā. Tas skaidri rāda, ka iekšēji Servantess apzinājās savu talantu. Vajadzēja pietiekami patapas, lai varētu piepildīt savas garīgās spējas. Vai šis līgums tika izpildīts, mums nav zināms. Vēlāk publicēto komēdiju ievadā viņš saka, ka neviena no tām pirms iespiešanas nav izrādīta.

Šai laikā viņš aizvien pilda rekvizīcijas komisāra pienākumus. Šis amats tika slikti atlīdzināts un algas parasti neizmaksāja veseliem gadiem. Kādā dienā Servantesu apvainoja, ka viņš nelikumīgi bija pārdevis 300 labības fanegas, un par to viņu ielika

Kastro del Rio cietumā. Tas bija nepamatots un ļaunprātīgs apvainojums. Servantess vēlāk pierāda savu nevainīgumu un atkal atgriežas pildīt komi-sāra pienākumus.

Tagad Servantess ir četrdesmit septiņus gadus vecs, noguris no mūžīgās klaiņošanas, šķirts no sa-vas sievas, meitas. Viņā sacēlas milzīgs rūgtums, viņš grib atstāt Spāniju un doties uz Ameriku. Ja viņš būtu aizbraucis, cilvēcei tad, laikam, būtu zu-dis Don Kichots. Savā lūgumā viņš uzskaita savus nopelnus Itālijā un pie Azoru salām, min savas rē-tas, kuņas dabūjis kaujā pie Lepanto, savus verdzī-bas gadus Afrikā. Viņš grib aizbraukt, viņš vairs nevar panest šo nožēlojamo dzīvi un grib uzsākt jaunu. Lūgums tiek celts priekšā Indijas lietu do-mei 1590. g. 21. maijā, bet lūgums tiek noraidīts ar Dr. Nuņesa Morkečo piezīmi: «*Busque por áca en que se le haga merced*», t. i. jāmeģina kaut kas darīt viņa labā pašu zemē³. Tā Servantess atkal bija spiests palikt Spānijā un joprojām pildīja sa-vu veco intendanta amatu: apceļot Andalūziju un ievākt no zemniekiem labību un olīvu eļļu. Viņš tiek iecelts arī par nodokļu piedzinēju. Šis jaunais amats viņa stāvokli padara vēl smagāku, jo reti kāds zemnieks gribēja labprātīgi maksāt nodokļus, un arī Filipa II nemitīgie kaŗi un greznība iztukšoja visas valsts kases, un pārāk liels nodokļu smagums bija uzkrauts zemnieku pleciem. Var iedomāties,

ar kādu naidu zemnieki izturējās pret karaļa nodokļu piedzinēju.

Servantess kādā dienā iekasēto naudu bija uzticējis kādam tirgonim Simonam Freirem de Lunam; lai tas to iemaksātu valsts kasē, bet tirgotājs bija bankrotējis, nenokārtodams komisiju, un Servantess no jauna nokļūst grūtībās. Tribūnāls piespriež viņam norēķināties divdesmit dienu laikā un pagaidām to ieliek Seviļas cietumā. Servantesa apcietinājums Seviļā ir pilnīgi pierādīts, bet mums skaidri nav zināms, vai viņš ir bijis apcietināts Lamančā un vai sēdējis Argamasiļas cietumā. Stāsta, ka iedzīvotāji, negribēdami maksāt nodokļus, ieslodzījuši Servantesu. (Argamasiļas iedzīvotāji esot ļoti nesavaldīgi un mežonīgi). Šai ieslodzījumā viņš it kā iesācis rakstīt Don Kichota pirmo daļu. Viss tas nav lāgā zināms, bet gandrīz droši pierādīts, ka viņš kādu laiku dzīvojis Lamančā, labi pazinis šā apgabala ierašas, ainavas, sākot ar Montesinos aizu, Ruidera lagūnām un Guadianas upi.

Daždažādas domas ir izteiktas par Servantesa ieslodzījumu Argamasiļā. Ir cita versija, ka Servantess būtu it kā sastrīdējies ar kādu idalgo don Rodrigo de Pačeko, ko vēlāk viņš izlietojis kā prototipu don Kichotam, bet ir tādi Servantesa biografi, kas apgalvo, ka Servantess nekad nav sēdējis Argamasiļas cietumā, bet gan Tobosā, kur ar joku apvainojis kādu sievieti. Ka Servantesam bijuši

kādi sarežģījumi, par to nav šaubu, bet kādi, par to mēs īstenībā neko noteiktu nezinām. Šī ciemata iedzīvotāji lepojas ar to, ka tas esot viņu ciemats, kur Servantess iesācis rakstīt Don Kichotu. Argamasilieši zinot pat māju, sauktu Medrano, kur Servantess bijis ieslodzīts. Bet kādēļ tas tā arī nevarētu būt? Servantess pats Argamasīlas akadēmiķiem liek rakstīt Don Kichota beigās sonetus un epitaģijas. Laikam gan Servantesam tiešām bijis iemesls izvēlēties savām zobgalībām šo ciematu un nevis kādu citu Spānijas apgabalu.

XIV

DON KICHOTA LOKA

Dievs bijis taisnīgs pret cilvēku cilti un tai devis iespēju vienādi augt un attīstīties visdažādākās zemēs un apstākļos; bet vēl taisnīgāks tas bijis pret cilvēka garu, likdams tam iemānot gan bagātos, gan nabagos. Un tā, šis dievišķīgais radišanas gars bija iemājojis likstu nomāktajā Servantesā, tai pašā laikā Anglijā — Šekspīrā un daudzos citos, kas dzimuši kūtīs, būdās un sētmalās, un visi, kas nesuši sevī dievišķīgo garu, cēlušies no zemes un sava radišanas spēka mudināti, veikuši darbus par godu cilvēkam un par prieku Dievam. Gars cilvēka dzīvei piešķīr jēgu, un šis jēgas meklēšana un izprašana ir mūsu lielākais uzdevums no cilvēka sākuma līdz tā galam. Stāstot par Servantesa neveiksmēm, man gribējās arī par kaut ko jautru pastāstīt, bet tiešām, neko jautru līdz šim es nevarēju atrast. Un laikam tā tas bija arī ar pašu Servantesu; viņš gribēja par kaut ko savā dzīvē smieties, vismaz tai drūmajā brīdī, kad, visu atstāts un aizmirsts, sēdēja Seviļas, Argamasīļas un, manis dēļ, Tobosas cietumā, — gribēja par kaut ko pasmieties; varbūt, nogrimstot pārdomās, viņš ieraudzīja pasauli ar visām tās bēdām un priekiem tik smieklīgu, ka par to neviļus

sāka smieties, un smējās, lai drūmo cietuma telpu pildītu ar ticību, un šīs ticības spārnots, viņš rakstīja jautru grāmatu par «neredzētu un nebijušu bruņinieku», kas stipri ticēja, ka pasauli viņš pārveidos, ka pasaulei atdos zudušo, aizstāvēs esošo un rādīs to, kā tai trūka. Un šo bruņinieku viņš nosauca par *Don Kichotu*.

Šai laikā Servantess ir jau piecdesmit septiņus gadus vecs.

1604. gada 24. septembrī Servantess dabū karaļa atļauju iespiest Don Kichotu. Tai laikā pastāvēja ieradums savu darbu dāvēt augstai personai. Servantess to dāvā Beharas hercogam, kas, liekas, no sākuma veltījumu nevēlējies pieņemt. Servantesa vārds bija gandrīz nepazīstams, un arī don Kichota tēls neparasts, tā kā labais hercogs bija galīgā nesaprašanās. Bet pēc tam, kad Servantess bija izlasījis dažas nodaļas draugiem un tās paskaidrojis, tad arī hercogs atļāvis savu vārdu minēt veltījumā. Citādi starp Servantesu un Beharas hercogu nekādas siltākas un draudzīgākas attiecības nav pastāvējušas.

Don Kichota parādīšanos Servantesa draugi uzņem ar lielu atzinību, un darbs piedzīvo vairākus izdevumus. Tiek pārtulkots arī vairākās svešās valodās (portugaļu, franču). Bet liels bija arī to skaits, kas Don Kichotu uzskatīja par absurdisku un vulgāru darbu. Servantesa lielākie laika biedri: Gongora, Lope de Vega neizteica atklāti savas do-

mas par Don Kichotu, mēs vienīgi zinām, kā Lope to novērtējis. Gongora, sarakstīdams satirisku sonetu par Anglijas sūtņa ierašanos un jaunā karaļa Filipa IV piedzimšanu (1615.), don Kichotu un Sančo Pansu piemin nelabvēlīgi. «Mēs dzīvojam nabadzīgi; Luters kļūst bagāts un liek aprakstīt savus neaizmirstamos piedzīvojumus don Kichotam, Sančo un viņa ēzelim.» Gongora sarkasms nav visai skaidrs, bet viņam nepaticis, ka Servantess spāņu tautu padarījis smieklīgu. Turpretim lielais spāniešu domātājs, dzejnieks Kevedo, silti un atsaucīgi apbrīvoja Servantesa ģeniju. Vēlāk arī Kalderons pareizi un sirsnīgi novērtējis Don Kichotu. Tai pašā gadā Don Kichots tiek iespiests divi reizes Lisabonā un divi reizes Valensijā. Domā, ka Don Kichota izdevumi parādījās arī Barselonā, Pampeleonā un Saragosā. Pirmajā gadā tika izplatīti 4000 eksemplāri. Tajos laikos tas bijis ārkārtīgi liels lasītāju skaits.

Pats Servantess par Don Kichotu izsakās «*Viaje del Parnaso*» tā:

*«Yo he dado en Don Quijote pasatiempo
Al pecho melancolico y mohino
En cualquiera sazon, en todo tiempo.»*

Es Don Kichotu sniedzu katra vecuma un katra laika melancholiskai un nonīkušajai dvēselei par laika kavēkli.

Un proti: Servantess to darīja ar nodomu iznīcināt to bruņniecības grāmatu ietekmi, kādu tās bija atstājušas tautā. Grūti ticēt, ka Servantesam nebūtu bijuši nopietnāki nodomi rakstot šo grāmatu. Pirmā daļā Servantess skaidri pasaka, ko viņš domā par savu Don Kichotu. Bet pats Servantess mīlējis bruņniecības grāmatas, pazinis visas to neprātības, ekstrāvagances un, liekas, labais Alonso Kichano ir bijis pats Servantess. Mācītāja un bārdzīņa sarīkotā grāmatu dedzināšanā skaidri redzam, cik pamatīgi Servantess pazinis šo literātūru. Nav šaubu, ka savā klaidonīgajā dzīvē Servantess būs nodevies bruņniecības romānu lasīšanai, un redzēdams to bezjēdzību, tos nosodījis. Bet Gallijas Amadisu un Anglijas Palmerinu viņš atzīst par ievēribas cienīgām grāmatām, arī Tirante el Blanco, kur «bruņinieki ēd, guļ, mirst gultās un pirms nāves raksta testāmentus». Ne tikai Servantess par Amadisu izsaka šo atzinību, arī Volters Skots domāja par Amadisu kā par «*a well conducted story*» — labi uzbūvētu stāstu. Sv. Teresa, spāniešu cēlsirdības paraugs, ne tikai pati lasījusi bruņniecības grāmatas, bet ir aizdomas, ka viņa pati tās it kā sacerējusi. Inigo de Loyola (daži domā, ka Servantess to būtu satirizējis Don Kichotā) savu ordeni ir dibinājis bruņniecības grāmatu ietekmēts. Anglis Ticknors, no «*Arte de Galanteria*», pastāsta anekdotu, kas ļoti raksturo tā laika Ama-

disa lasītāju. Kāds bruņinieks, pārnākot no medībām, savu sievu atrod asarās. Viņš jautā, kādēļ tā raudot. — «Seņor, — tā atbild, — Amadiss ir miris.» Viņa bija nonākusi līdz 174. nodaļai. — Tai laikā Spānijā bija ārkārtīgi populāri bruņniecības romāni, kuŗu lasīšanai arī Servantess, kā sava laikmeta bērns, nodevās, bet vēlāk, atzīdams šo romānu bezjēdzību, tos iznīcināja. Ka tas tiešām tā bija, pierāda tas fakts, ka pēc 1605. gada neviens bruņniecības romāns vairs neparādījās Spānijā.

Šai laikā Servantess dzīvo Vaļadolidā. 1601. gadā Filips III bija pārvietojies ar savu galmu no Madrides uz Vaļadolidu, kas atradās izdevīgākā vietā nekā Madride. Baļadolida ir vēsturiska pilsēta: te precējās Fernando un Izabella, tur dzimis Filips II (1527. g.) un Filips III (1578. g.). Kristaps Kolumbs tur dzīvojis un miris (1506. g.). Tur ir neaizmirstamās San Pablo klostera fasādes, Torkemado rezidence, tur tika mocīti un notiesāti 108.000 hairētiķi!

Servantess te dzīvo nabadzīgā mājā, kopā ar sievu, meitu, māsu un tās bērniem. Šis gads Servantesa dzīvē ir mierīgs. Bet velns nesnauda; šai mierā atgadījās notikums, kas Servantesu atkal aizveda cietumā.

Vaļadolidā dzīvoja kāds don Gaspars de Espeleta, don Huana rakstura vīrs, kas daudz ļauna bija nodarījis daiļavām. Kaut bez līdzekļiem, viņš

tomēr sekoja līdzī galmam, apmeklēja ievērojamas seņoras. 1605. g. jūnijā, pēc vakariņām, don Gaspars gājis pa to pašu ielu, kur dzīvojis Servantess. Pie Servantesa mājas iznāca kāds vīrs, ietīnīes uzsedzenē un don Gasparam stājās priekšā, neļaudams tam iet tālāk. Zobeni krustojās, un don Gaspars tiek smagi ievainots. Troksni padzirduši, Servantess un kāds eklesiastīks izsteīdzas ārā. Ievainoto ievēd Servantesa dzīvoklī. Mirējs pastāsta, ka uzbrucēju nepazīnī. Lieta sarežģās. Uz aizdomu pamata Servantesu un viņa ģīmeni apcietīna, kamēr lieta noskaidrosīes. Protams, Servantesu un viņa ģīmeni pēc kāda laīka atbrīvoja.

Nākošā gadā galms pāriet atkal uz Madridi. Arī Servantess dodas turpu.

XV.

KO SERVANTESS SAKA PATS PAR SEVI

Madridē, pēc daudzu gadu prombūtnes, viss bija pārvērties un pārveidojies. Teātri šai laikā pilnīgi pārvaldīja Lope de Vega, kas jau bija sacerējis kādas divi simti trīsdesmit trīs lugas un četras drāmas no svēto dzīves (autos). Servantess, patiesības milētājs, nevarēja noklusēt savas domas par Lopes darbību, un Don Kichotā saka, ka šāda komēdiju fabricēšana spāniešiem ārzemēs nevar sagādāt nekādu godu. Turpretim publikas acīs Lope bija uzvarētājs. Lopem netrūka atjautības, Servantesam viņš grāmatā «Jaunā māksla taisīt komēdijas» atbildēja: «Kas tagad grib sekot mākslas teorijai, mirst badā un bez slavas . . . es rakstu pēc izdomātas mākslas, lai patiktu pūlim . . . tā taču ir publika, kas samaksā par muļķībām; jākalpo viņas gumei!» Un mazliet tālāk Lope atzīstas: «Es rakstu naudas dēļ.»

Lope vienmēr bijis despotisks, atriebīgs, inkvizītorisks, aukstasinīgs un neiecietīgs; Servantess aturīgs, iecietīgs, viņš zināja no pieredzes, ka katrs pārspilējums rada citus pārspilējumus. Servantess prasīja: «Komēdijai jābūt cilvēces dzīves spogulim, patiesības spogulim, morāles piemēram; bet

mūsu komēdijas ir mulķību piemērs, pārspilējumu spogulis.» Tas Lopi kaitināja. Viņš Servantesu izsludināja par visnelādzīgāko dzejnieku, nožēlojamo Don Kichota autoru.

Servantess labāk par visiem zināja, kas viņš ir. Parnasa ceļojumā, autobiografiskā poēmā, viņš par sevi Merkuram liek teikt: «Ak tu, dzejnieku Ādams, ak, Servantess, kādēļ tu šais drānās, kādēļ tev šī ubagu tarba, mans draugs?» Servantess viņam atbild, ka viņš grib doties uz Parnasu un, būdams nabags, citādi nevar turpu aizklūt. Tālāk Servantess par sevi saka ar dieva muti: «Pārcilvēciskais gars, kas esi pacēlies pāri pat Merkuram, tu vari baudīt visus labumus un godu, jo beidzot, es zinu, ka tu esi vecs un drosmīgs kareivis, un saka, ka tev ir sadragāta roka. Es zinu, ka tava kreisā roka kopš niknās jūņas kaujas tev vairs nekalpo... es pazīstu tavu izdomas garu, kas iemājo tavā dvēselē; dievišķīgais Apollōns to par velti tev nav devis: pasaule pazīst tavus darbus, ko Rosinante nes uz sava skausta un tevi aizsarga pret skaudību... ak, dodies uz priekšu tu, dievišķīgais izgudrotājs.»

Tālāk šai poēmā Servantess runā par to, ka viņš bijis ieslodzīts par 2640 reālēm, kuŗas viņš palicis parādā. Apollōns viņam ieteic izklāt mēteli uz zemes, uz tā apsēsties un visu aizmirst. Servantess atbild, ka viņam nav mēteļa. Dievs atbild: «Patiesība ir mēteli, kas apslēpj un aizklāj naba-

dzību.» Spriedzams par saviem tautiešiem, viņš neslēpj savu nicināšanu pret tiem, bet tomēr viņš tiem veltī cildinošus vārdus, tā Gongora viņam ir «apbuļošs, garīgs, skanīgs dzejnieks»; Errera (Herrera) «dievišķīgs paceļas pāri visiem»; Lope de Vega, viņa sīvākais pretinieks, atrodas izredzēto vidū. Un sekojot tālāk Servantesa domām par sevi pašu, vēl jāpiemin viņa Pielikums Parnasam (*Adjunta al Parnaso*), kur viņš izsaka domas par sevi kā teātra rakstnieku, jo Lope de Vega viņu bija bargi notiesājis. Servantess satiek kādu jaunu dzejnieku, kas viņam žēlojas, ka viņa luga tikusi izsvilpta.

— Ticiet man, — atbild Servantess, — komēdijas ir kā daiļas sievietes, kuŗām ir savs liktenis; labs liktenis tām atgadās nejauši. Es redzēju, ka Madridē apmētāja kādu lugu, ko Toledā vaiņagoja. Var notikt, ka tai brīdī, kad jūs to vismazāk gaidāt, jums tā var sagādāt godu un naudu.

— Nauda, — atsāk jaunais dzejnieks, — man nav svarīga; es par visām lietām vairāk cienu labu vārdu. Es jūtos bezgala pagodināts, kad redzu daudzus apmeklētājus, kas apmierināti, un pie teātra durvīm varu uzklaut publikas atzinību.

Servantess saka, ka tādi prieki ne vienmēr atgadās, jo komēdijas viegli krīt nežēlastībā un uz dzejnieku neviens vairs nepaskatās. Jaunais dzejnieks prasa, vai Servantess arī ir rakstījis lugas.

— Jā, — atbild Servantess, — daudzas, un ja tās nebūtu manējās, tad tās man liktos uzslavas cienīgas.

Un jaunais dzejnieks jautā, vai Servantess arī tagad rakstot. Servantess atbild, ka rakstījis sešas komēdijas un arī entremeses (starpspēles).

— Kādēļ tās neizrāda? —

— Tādēļ, ka direktori mani neuzmeklē, un es pats tiem neskrienu pakāļ.

— Tie varbūt nezina, ka jums ir šie darbi?

— Viņi to zina, bet tā kā viņiem ir savi dzejnieki, tad viņi nemeklē citus. Bet es domāju tās iespīest . . . Lugām ir sava sezona un savs laiks, kā dziesmām.

Tā Servantess rakstīja pirms trim gadusimteņiem, tā varētu rakstīt arī šodien, jo būtībā cilvēks ne ar ko nav mainījies.

Servantesa ienaidnieki mēģināja visādi to noķengāt, iztēlot par nenovīdīgu cilvēku, kas apskauda citu panākumus. Servantess žēlojās vienīgi par to, ka viņa kaŗa nopelni netika ievēroti, viņa rētas neatmaksātas, kamēr daudzi, kuŗiem nekādu nopelnu nebija, tika viegli uz priekšu. Mums ļoti labi ir saprotams Servantesa sociālais un morālais stāvoklis. Viņš pats to tēlo novelē «Suņu dialogs» (*El colloquio de los perros*). Dzejnieks, ļoti oriģinālā kārtā, suņa personā stāsta par savu dzīvi. Šā suņa stāvoklī jūtas pats Servantess.

Kādā vakarā, Vaļadolidā Servantess redz paejam gažām divus Augšāmcelšanās slimnīcas suņus, kas uz nūjas nes grozu un lūdz dāvanas slimajiem. Viņi apstājas pie to logiem, kas viņiem pasniedz dāvanas. Šie suņi viņam atgādina cilvēku tēlus, kas strādā sabiedrības labā, bet kuņiem sabiedrībā nav vietas. Suņiem un nabagiem ir tiesība kalpot, bet nevis domāt. Un tomēr, saka Servantess, šiem suņiem ir tādas īpašības, kā atmiņa, uzticība, pateicība. Pēkšņi viņš liek sunim runāt.

— Es ļoti vēlējos runāt, — saka Bergansa, viens no suņiem. — Man daudz kas sakāms, ko ilgu laiku glabāju savā atmiņā nepasacītu. Es gribu filozofēt par šo un to un izstāstīt savu dzīvi, ar to nevienu neaizkaņot.

Un nabaga Bergansa sāk stāstīt par savām likstām, kas sākas Alkalā de Enaresā un beidzas Vaļadolidā. Vispirms viņš cenšas izprast sociālo iekārtu. Viņš Enaresā ir redzējis universitāti, kuņā mācījās 5000 studenti, 2000 no tiem studēja medicīnu, un viņš sev jautā: vai Spānijā esot tik daudz slimnieku? Daudzi ārsti miruši no bada. (Servantesa tēvs arī bijis ārsts). Runātājs ir mācīts suns. Kareivju ekstrēmas un disciplīnas trūkums viņu ļoti pārsteidz, sevišķi, ja tas atgadās civilizētā tautā. Seviļā, nabagu patversmē, viņš bija atradis nodarbošanos pie kāda miesnieka. Tur, pie mies-

nieka, viņš citu neko nebija redzējis, kā izšķērdību, zādības, varmācību.

No turienes viņš aizbēdzis, lai kļūtu par ganu suni. Tas bija laiks Spānijā, kad apdziedāja lauku ierašas melīgajās pastorālēs, kā to darija Servantess savā Galatejā. Kāda vilšanās! Dzīvodams kopā ar īstiem ganiem, viņš atradis, ka tie ir nekrietni un zemiski zagļi. Godīgi pildīdams gana suņa amatu, viņš par to neko vairāk nesajēmis kā belzienus un apvainojumus. Viņš pēc tam kļuvis par sargu: viņu piesēja pie ķēdes un lai viņu sodītu par riešanu, apmētāja ar saindētām lodēm. Viņš nolēmis sekot līdzī kādam policijas ierēdnim, lai kalpotu blēžu ķeršanai. Bet drīz viņš ievērojis, ka viņa kungs ir zagļu varzas vadītājs — kaut gan vēl arī ir godīgi policisti, — viņš piebilst. Pēc tam, kad bija kopā dzīvojis ar bohēmiešiem, moņiem, klaidoņiem, marionešu rādītājiem un visiem šiem ļaudīm, kas dzeļ viņu kā sūkņi, un ēd maizi kā rudzu tārpi, ieradies Vaļadolidā, te meklēdams patversmi. Šai slimnīcā viņš varējis palikt mierīgs, bet viņš gribējis nodarboties ar politiku un sociālo oikonomiju. Kādā dienā viņam licies, ka sieviešu klaidonība ir publiska vāts. Viņš saticis Korregidoru, kādu ļoti dižciltīgu un cēlu kristieti. Viņš to uzticīgi rējis. Korregidors pasaucis kādu kalpu, lai tas viņam mestu virsū pudeli, piepildītu ar ūdeni.

— Klausies, — viņam atbild Scipions, otrs suns,

— katram savs amats. Kauču nabaga padoms būtu labs, bet nekad tas vēl nav jemts vērā. Lai nabaga pazemība nekad neiedomājas sniegt padomus lieļiem un tiem, kas domā, ka visu zina.

Bergansa ir viens prātis ar savu biedru, bet viņš paliek pārliecināts, ka tas tā nebūs vienmēr. Kāds burvis viņam bija teicis, ka suns citreiz bijis cilvēks. Nāks diena, kad suņi atgūs savu pirmatnējo izskatu; viņi pēkšņi sacelsies un notrieks zemē tos, kas tagad atrodas augšā, un paaugstinās pazemotos un pazemīgos. Viņa biedrs, Scipions, tam negrib ticēt. Bergansa grib vēl baudīt vārdu saldumu, kamēr tas vēl viņiem atļauts; jo var gadīties, ka tos pēkšņi atjems.

Šai suņu dialogā ir tik daudz dzīves gudrības un tik daudz Servantess pateicis par sevi, ka netikas vairs runāt par cilvēku, kas ir tik nožēlojams no apburtā suņa viedokļa. Lūk, tāda bija Servantesa dzīve, viņš dzīvē bija trenkāts kā nabaga Bergansa. No apburtā suņa Bergansa ir tikai viens solis līdz ārprātīgam idalgo don Kichotam. Servantess bija pārāk pazemīgs un pārāk liels, lai tieši runātu par sevi, savu postu; to viņš nevarēja. Citu posts viņam vairāk sāpēja, viņu vairāk nomāca nekā savējs, un Servantess tik labi pazina pazemotos, kuriem vajadzēja «lielo» vai to, «kas domā, ka visu zina», kā apburtiem suņiem. Un viņa sirds bija pārāk pilna, viņa acis bija pārāk daudz redzējušas, viņa

doma pārāk smeldza smadzenēs, lai viņš par visu to nerunātu, un viņš, kas šai pasaulē jutās apburts kā nabaga Bergansa un Skumjā Izskata bruņinieks, savas visintimākās domas, pārdzīvojumus un notikumus iebūra sunī un dīvainā, ārprātīgā cilvēkā, un abi šie neparastie Servantesa sapņu tēli ticēja, ka apburtie, pazemotie celsies augšām, uzvarēs visas pasaules netaisnības un nosēdinās lielajā, godpilnajā cilvēka tronī pazemīgo un taisno zemes būtni, ko nākotne sauks par tīrcilvēku. Lielais sapnis! Par to var sapņot apburti suņi un ārprātīgi cilvēki. Gudrs par to šaubās, muļķis smejas un nīrgājas, bet ārprātīgais, cilvēks no citas pasaules, kā don Kichots, tam tic.

*

Paraugu noveļu prologā Servantess ļoti atjautīgi un ar humoru apraksta savu ārējo izskatu, teikdams, ka viņa draugs būtu varējis iegravēt viņa ģimetni grāmatas pirmajā lapas pusē, kā tas ir parasts, tā būtu apmierināta autora patmīlība un daudzu ļaužu vēlēšanās, kas grib zināt, kā izskatās tas cilvēks, kas diezgan dedzīgi laiž pasaulē jaunus darbus. «Šis draugs būtu varējis zem ģimetnes atzīmēt: tas, ko jūs te redzat ar gaļu seju, kastāņbrūniem matiem, ar platu un atvērtu pieri, dzīvām, jautrām acīm, ērgļa degunu, bet ļoti proporcionālu, sudrabainu bārdu, kas pirms divdesmit gadiem bija zeltaina, gaļām un labi koptām ūsām, visai mazu muti, ne-

daudziem zobiem, jo vēl ir tikai seši, bet tie paši atrodas sliktā stāvoklī, kuņģiem vienam ar otru nav nekādu sakaru; vidēja auguma, ne liels, ne mazs, dzīvu, vairāk baltu nekā brūnu sejas krāsu, mazliet saliektu muguru un pasmagu gaitu; es atkārtāju, šī seja pieder Galatejas, Lamančas Don Kichota un Parnasas ceļojuma autoram, kas atdarina Česare Kaporalī de Perusino⁴ un citus darbus, kas, maldoties savos ceļos, apskraida ielas un, varbūt, bez sava kunga vārda. To parasti sauc Mīgels de Servantes Sāvedra. Viņš ilgus gadus bija kareivis un piecus ar pus gadus gūsteknis⁵.

Un šajos gados viņš iemācījās nelaimēs būt pacietīgs. Kaujā pie Lepantas viņš pazaudēja kreiso roku no arkebūzes lādiņa; ievainojums var likties riebīgs, bet viņš to uzskata par skaistu tādēļ, ka šo ievainojumu viņš dabūja visievērojamākā kaujā, kādu nav redzējuši gadsimteņi un kādu pieredzēs tikai nākotnes gadsimti; viņš cīnījās zem Don Karlosa V dēla, šī kaŗa zibens, karogiem, ko atcerēties prieks.»

XVI

PARAUGA NOVELES UN OTRA POSMA
KOMEDIJAS

Starp Don Kichota pirmo un otro daļu nostājas desmit gadi. Par šiem Servantesa dzīves gadiem mums gaužam maz kas zināms. Liekas, šai laikā Servantess dzīvo mierīgāku dzīvi. 1609. gadā mirst viņa māsa Andreja. Servantess šai laikā jau ir sešdesmit divi gadus vecs. Māsas nāve viņu dziļi satriec, un viņš, it kā atbalstu meklēdams savai vientuļai dvēselei, iestājas Vissvētākā Sakramenta brālībā — *Cofradia del Santísimo Sacramento*. Tas bija ļoti varens reliģisks ordenis, kuŗa locekļi bija augsti mācīti un dižciltīgi ļaudis. Pie šī ordeņa piederēja arī Lope de Vega un Kevedo. Šī ordeņa priekšgalā stāvēja pats karalis Filips III un Lermas hercogs, karaļa pirmais ministrs. Don Kichota panākumi Servantesu pamudina sakopot apmēram divdesmit gadu laikā sarakstītās noveles, kuŗas parādās 1613. gadā ar nosaukumu «Parauga noveles» (*Novelas ejemplares*). Prologā Servantess saka: «Es esmu pirmais, kas spāniešu valodā raksta noveles,» un tā tas arī bija, jo līdz tam laikam Spānijā pazina tikai ārzemju noveļu tulkojumus. Pēc būtības tās ir *pieredzes noveles*. Tur ir dažādos

aspektos tverta dzīve, dažādām dzīves gudrības mērauklām tā mērīta. Šo noveļu literārā vērtība ir ļoti augsta. Forma skaidra, noteikta, raksturi dzīvi, izdoma oriģināla un atjautīga. Tur ir gaismas stari, kas apgaismo dzīves vistumšākos, visatstatākos kaktus. Katra novele ir pati dzīve. Čigāņu ierašas, viņu dzīves veidu un izpratni apraksta «Čigānietē» (*La Gitanilla*). Tas ir vienkāršs un aizkustinošs stāsts. «Kaktu blēdis un kabatu zaglis» (*Rinconete y Cortadilla*) ir Seviļas stāsts par vizzemākiem dzīves padibeņiem. Te parādās visā pilnībā cilvēks - dzīvnieks. Gleznaini un sulīgi tēlota padibeņu dzīve. Tur ir tā pati Velāskesa krāsu neaizmirstamā reālītāte, ko mēs apbrīnojam lielā gleznotāja «Plitniekos» (*Borrachos*). «Stikla lisenziado» (*El Licenciado Vidriera*) un pārējās noveles ietver Servantesa dzīves autobiografiskās atmiņas. Novele Stikla lisenziado ir viņa atmiņu zīmējumi par Itāliju, gleznaini viņš tēlo Neapoli un tās brīnišķīgo jūras līci, Palermas liegumu, kur cilvēks aizmirst visas rūpes; viņš ar patiku atceras Sicīliju un Mesinu, apraksta visos sīkumos Lombardijas viesnīcas. Atmiņu spārnots, Servantess no jauna pārdzīvo visas savas karēivja gaitas, sākot ar Itāliju un beidzot ar Alžīras cietumiem. Ja uzmanīgi izlasām Parauga noveles, tad katrā lapas pusē atrodam Servantesa dzīvi. Tur viņš ir pateicis visu par sevi, kas viņam bija sakāms.

«Suņu saruna» (*El coloquio de los perros*), ku-

ŗu atstāstīju kā zīmīgu Servantesa dzīves piemēru, ir viens no tiem retajiem izdomas brīnumiem, kas liecina, ka cilvēks nav tikai zemes būtne, bet ir piederējis vai arī piederēs kādai citai pasaulei, kur būs iespējams atbrīvoties no sociālās netaisnības un piepildīt pazemīgo taisnību. Servantess tik ļoti mīlēja patiesību, ka viņš ar patiesību labāk palika par pazemīgo suni, vergu, nekā bez patiesības par pašu karali. «Patiesīguma gars jums rādīs ceļu, kas ved uz patiesību.» (Jāņa evaņģ. 16, 13.). To zināja Servantess. Viņš to zināja nevis kā cilvēks, kas visu izzina ar intelektu, bet kā cilvēks, kas pats uz saviem pleciem nesis sociālās dzīves netaisnīgo, smago un apkaunojošo nastu. Servantesa gudrība, kas radās dzīves pārbaudījumos, neapmierinās tikai ar domu izteikšanu, bet tiecas pēc reālas pilnības; un tiešām, patiesība kļūst nozīmīgāka un pilnīgāka, ja to mēs varam apstiprināt un padziļināt īstenības robežās; suns Bergansa domā, ka tas nav tikai sapnis, bet reiz nāks diena, kad pazemotie suņi sacelsies un notrieks zemē tos, kas tagad atrodas augšā, un tad paaugstinās pazemīgos, ko vada patiesīguma gars. Varbūt, cilvēks dažreiz vairāk var mācīties no dzīvnieka reālās dzīves, nekā no intelektuālizēta cilvēka aplamībām, kuŗam ne tikai trūkst reālas dzīves izjūtas, bet arī iekšējās pašnoteikšanās. Dzīves jēgas meklētājam, dzīves vērtību radītājam sevī katru mirkli jākāpina īstības apziņa.

Istības apziņa mūs padziļina pozitīvi, mēs jūtīgāk uztveram dabas un gara nosacījumus, jo cilvēks ir starpnieks starp dabu un garu. Un lielākais darbs, ko cilvēks var darīt otra labā, ir modināt viņa personīgās domas, t. i. apaugļot otra cilvēka iekšējās iespējas. Viss progress atkarīgs no radošā spēka ietekmes.

Latvijā par Parauga novelēm un vispār par Spānijas literatūru ir rakstījis smalkais romāņu kultūras pazinējs prof. A. Spekke⁶.

Nākošā gadā pēc Parauga novelēm parādās klajā astoņas Servantesa komēdijas un astoņas entremeses. Tie ir darbi, — kā pats Servantess saka, — kas ilgākus gadus klusumā nogulējuši kaktā. Tās piedāvājot publikai, viņš saka: «Es gribētu, kaut tās būtu labākās pasaules lugas.» Un tad viņš lasītājam novēl veselību un pats sev pacietību.

Šīs komēdijas mūs tagad tikai tik daudz var interesēt, cik tās mums palīdz iedziļināties Servantesa personībā. Šais komēdijās, kā Parauga novelēm, viela galvenām kārtām jemta no vienkāršās tautas un parastiem notikumiem, kur parādās ainas un tēli no spāniešu tautas dzīves: čigāni, andalūzieši, uzdzīvotāji, zemnieki un kareivji. Servantess ar zināmu lepnumu izmanto savas atmiņas, kas saistītas ar Afrikā pavadītiem gadiem. Tas atkal un atkal apstiprina domu, ka visdārgākās mūsu dzīves dienas ir tās, kuŗās mēs visvairāk esam iztūrējuši, kuŗās

mēs, par spīti vislielākām ciešanām, esam varējuši atzīt, ka viss ir labi, kas palīdz piepildīt mūsu intīmo Es un palīdz mums kļūt par kaut ko. Pērs Gints, izstaigājis visu dzīvi un nekļuvis ne par ko, drausmi šausminās savas *nekā* apziņas priekšā:

«Izkust, kļūt par daļu, nieka atomu svešā ķermenī, zaudēt savu „Es“, savu Ginta tēlu un vairs nebūt pats... Nē, par to es gatavs strīdēties, pret to cīnīties ar visiem dvēseles spēkiem.»

Lūk, Ginta, mūsdienu cilvēka, lielā traģēdija! Tāds nav don Kichots. Viņš ir kaut kas un caur šo *kaut ko* viņš sevi iemūžina. Viņš ir sīksts savas esības apstiprinātājs. «Es ēdu par sešiem un cīnos par septiņiem.» Zīmīgi vārdi, ko Servantess saka kādā savā komēdijā. Un ja mēs ēdam un cīnāmies vairāk nekā par sevi, tad varam būt droši, kopā ar don Kichotu, ka pie mūsu apziņas durvīm kādā vēlā rudens naktī nepieklauvēs Ibsena Pogu lējējs.

*

Servantess ar zināmu lepnumu aizrāda, ka viņš ir pirmais, kas uz skatuves uzvedis allēgoriskus tēlus. Un tā tas ir. Spāniešu drāma ideju ziņā bija diezgan pasekla, līdz beidzot radās Kalderons, kas ar savu tēlu allēgorisko varenību pauda mūžīgās domas par cilvēka esamību, par viņa vietu un nozīmi zemes virsū. Ja Šopenhauers atrada atbalsi savai mācībai Kalderonā, — ko viņš uzskatīja par vienu

no lielākajiem spāniešiem, — tad tas liecina, ka mūsu lielākās domas ir tikai simbols, mūsu pasaule tikai niecīga daļa no lielās, noslēpumainās pasaules, ko mēs uztveļam ar savu apziņu. Mūsu dzīve ir tikai nepārtrauktu notikumu norise: sapnis (Kalderons), parādība (Šopenhauers) un līdzība (Göte). Servantess iesāka, Kalderons pabeidza. Viss, kas pēc tam tika rakstīts un domāts allēgorijās, bija tikai šo pasauļu atbalss un ietekme.

XVII

DON KICHOTA OTRĀ DAĻA UN ĻAUN-
PRATĪGAIS VILTOTAJS

Sešdesmit astoņu gadu vecumā Servantess pa-
beidz don Kichota otro daļu. Markīzs Torress ļoti
atjautīgi stāsta, ka viņš divi dienas pirms at-
sauksmes sastādīšanas par Don Kichotu (1615. g.
25. februārī), tērzējot ar franču sūtniecības lo-
cekļiem, kas tikko bija ieradušies Madridē, pārlie-
cinājies par Servantesa slavu Eiropā: viens no sa-
runu biedriem, gandrīz no galvas zinājis Galateju,
un teicis, ka Francijā ļoti populārs esot «Don Ki-
chots» un «Noveles». Franči jautājuši, kas ir
Don Kichota autors, un kā tas dzīvojot; markīzs
Torress atbildējis: «... viņš ir jau vecs, bijis ka-
reivis, idalgo kārtas, dzīvo nabadzībā.» To varēja
teikt par Servantesu gadu priekš viņa nāves. Ne ti-
kai vajadzēja dzīvot nabadzībā, bet vajadzēja pār-
ciest vecumā tādu pazemojumu, kāds pasaules lite-
rātūrā gandrīz nav piedzīvots. Pēdējos gados Ser-
vantess aizvadīja savas dienas drudzainā radišanas
darbā. Viņš rakstīja Don Kichota otru daļu, Per-
silesu un Sehismundu, un iecerēti vai uzmesti bija
arī citi darbi. Piecdesmit deviņas nodaļas Don
Kichota otrās daļas bija uzrakstītas. Bet vēl šis

darbs nebija nobeigts, kad Don Kichota autoru pārsteidza ziņa, ka Taragonā ir parādījusies Don Kichota otrā daļa, kuŗu sacerējis kāds lisensiado Alonso Fernandess de Avelaneda⁷. Varam iedomāties, cik daudz rūgtuma un nemiera sagādāja vecajam vīram tik nekrietna un ļaunprātīga rīcība. Viltotā Don Kichota anōnimais autors prologā ļaunprātīgi zobojas par Servantesa kroplumu un vecumu, viņš to apvaino svētuma zaimošanā, inkvizīcijas locekļa aizkaršanā (t. i. Lōpes de Vegas, kas bija inkvizīcijas loceklis); Servantesu saucot par skaugi un viņa Don Kichotu par nelādzīgu grāmatu, kā jau grāmatu, kas sarakstīta cietumā (*en una carcel*). Tā esot tumša, neiecietīga, dusmu un naida piesātināta grāmata, kā tas atgadoties ar visiem arestantiem. — Šie neķītrie pārmetumi dziļi sāpināja Servantesu. Skaidrs, ka šis nekultūrālais pamflets ticis sarakstīts ar tā laika «augsto vīru» ziņu. Viss ticis tik slepeni veikts, ka vēl līdz šai dienai nav zināms, kas īsti bijis viltotā Don Kichota autors. Domā, ka tas bijis Luiss Aliaga, Filipa III bikstētēvs. Tas bijis nenovīdīgs, skaudīgs un ļauns cilvēks, ko Filips IV bija izraidījis. Min arī kādu aragonizieti, dominikāņu mūku, lugu rakstnieku, kas bijis Lope de Vegas tuvs draugs. Ka tas bijis aragonizietis un mūks, Servantess to nopratis no stila un valodas. Bet lai būtu kā būdams ar Don Kichota viltotāju un Servantesa ķengātāju, viens ir

skaidrs: Servantesa sarūgtinājums bija liels un vajadzēja daudz garīga spēka, lai šo pazemojumu augstsirdīgi panestu, un daudz lielas ticības, lai savu Don Kichotu pabeigtu. Servantess bija cīnītājs. Viņš vērsa savu nāvējošo satiru pret neķītro pamfletistu. Ar apbrīnojamu atjautību un dzēlīgu satiru viņš saraksta ievadu Don Kichota otrai daļai, un šis prologs ir cilvēka gara brīnums, ko apbrīnos līdz pasaules galam. Atturos to citēt, katrs Don Kichota draugs to var izlasīt, bet tiem, kas Don Kichotu nelasa, nekādi citējumi nepalīdzēs. — Servantess mīlēja savu don Kichotu un Sančo, un viņš prata tos godam aizstāvēt. «Vienīgi man bija dzimis Don Kichots, un es viņam.» Un tā tas bija. Radītājs mīl savu radījumu un par to vienmēr ir nomodā.

Dīvainā kārtā, Francijā bija radies viltotā Don Kichota dedzīgs aizstāvis, kas centās pierādīt, ka viltotais pārāks par īsto. Šis vīrs ir Žermons de Laviņš (Lavigne). Tā, protams, ir zināma garīga perversitāte jeb tieksme pasauli ačgārņot. Laviņš savā noliedzēja tīksmē aizraujas pat tik tālu, ka beidzot atzīst, ka Servantess ir «*un esprit léger, frivole et vagabond*»⁸. Tiešām, tādu lielceļu klieudzēju un apvainotāju nav trūcis nevienā laikmetā, kas naida un greizsirdības aklināti visneķītrākā kārtā mēģina zaimot dievišķīgo lielumu. — Laudis par visu spriež vienmēr viegli un «pārkāpjot savas nezināšanas ro-

bežas, mēdz notiesāt svešus darbus vairāk bargi nekā taisnīgi», saka Servantess veltījumā Becharas hercogam. Pols Grusaks (Paul Grousac), Buenos-Airesas Nacionālās bibliotēkas direktors, bija nodevies ilgāku laiku Aveļaneda viltotā Don Kichota studijām, un beidzot bija spiests atzīt, ka tā esot visnogurdinošākā un visatbaidošākā lasāmviela, kāda vien atrodama⁹.

Šiem notikumiem ir gājuši pāri gadsimteņi, un tie sen aizmirsti. Servantess mira pēc diviem gadiem, varbūt ar zināmu rūgtumu sirdī, bet viņa Don Kichots sen šos melus iznīcinājis un vareni valda savā neredzamajā nemirstības karalistē, par kuŗu viņš cīnījās, cīnās un cīnīsies. Neapjauta Servantesa lielumu viņa laikmets, apjauta nākotne un to sapratīs mūžība. Servantesa parādīšanās zemes virsū nav «literārs notikums», bet mūžīgs notikums, kas cilvēces un pasaules pārdzīvojumos aizvien un aizvien atkārtojas. Servantesa pasaule nav kādreiz bijusi, bet vienmēr ir mūsos un ap mums. Nabaga ūdens tārps ieslēdzas čaulā, lai eksistētu, tāpat cilvēks ieraujas savā aklības čaulā, lai noliegtu mūžīgo sauli un atzītu tikai savu sveci mistērijas lielajā naktī.

XVIII

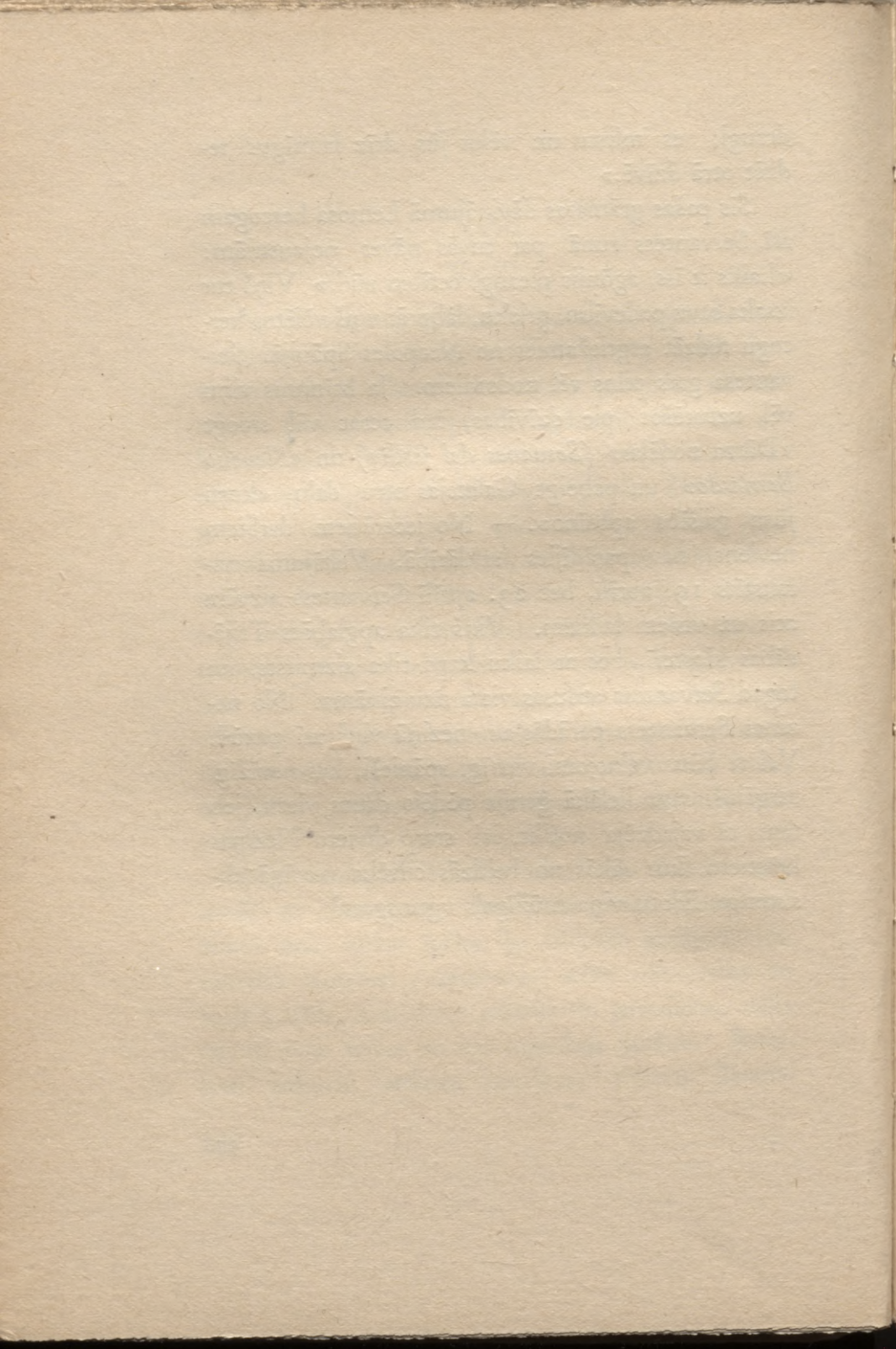
NAVE.

Aprīļa mēnesis Spānijā ir pavasaŗa, atplauksmes un pirmo ziedu mēnesis. 1616. g. 19. aprīlī Servantess izjuta neatvairāmu dziņu piecelties un uzrakstīt prologu savai pēdējai grāmatai Persiless un Sihismunda. Viņš, apzinādamies nāves tuvumu, raksta asprātīgi un dziļdomīgi: pēdējo dzīves ceļa gabalu viņš jāŗ kopā ar kādu studentu, kas, viņu ieraudzīdams, pazīst un sāk cildināt kā lielu rakstnieku. Servantess, dzirdēdams atzinīgos vārdus, t. i. savā garā tos dzirdēdams, atbild studentam — nākotnes vīzijai: «Mana dzīve iet uz beigām; to liek just mans pulss, kas apstāsies, man liekas, šo svētdien, un es tad būšu miris. Jūsu gaiŗība pārāk vēlu ar mani iepazīsies, un man atlicis maz laika, lai jums pateiktos par atzinību, ko jūs man parādāt.»

Un sasnieguŗi Toledas tiltu, viņi ŗķīŗas, katrs aizjāŗ uz savu pusi. Servantess jūtas skumjŗ un sliktā omā, trūkst spēka, lai izlietātu gadījumu un rakstītu jautrības (*donaires*). «Bet nāks laiks un varbūt kāds, saistīdams pārtrūkuŗo pavedienu, teiks to, kā man trūka un kas man bija sakāms. Pateicos, ardievu, ardievu jautrības, ardievu līksmie

draugi; es mirstu un vēlos jūs drīz laimīgus redzēt otrā dzīvē.»

Šīs pašas grāmatas dāvinājumā Lemosa hercogam arī Servantess runā par tuvās nāves nojausmām: «Laiks ir īss, agōnija pieaug, cerības zūd.» Viņš tur izsaka savu padevību, prieku, labprāt viņš vēlētos hercogu redzēt atgriežamies no Neapoles Spānijā. Servantesa gars pilns vēl nodomiem. Ja brīnums viņu vēl uzturēšot pie dzīvības, tad cerot vēl sniegt «Dārza nedēļas» (*Semanes del jardin*) un «*Slaveno Bernardo*» un pabeigt Galatejas otru daļu, «kuņu jūsu gaišība apbrīno». — No iecerētiem darbiem neviens nav parādījies atklātībā. Veltījums uzrakstīts 19. aprīlī, bet 23. aprīlī Servantess aizvēra acis uz visiem laikiem. Viņš tika apglabāts Trijadības klosterī, bet ar laiku kaps tika aizmirsts, un tagad Servantesa atdusas vieta nav zināma. No neziņas Servantess parādās un neziņā viņš arī pazūd. Vai te būtu vainojami vienīgi spānieši, kas nevižīgi sargājuši sava lielākā ģenija pēdējo dusas vietu, jeb tam tā vajadzēja notikt, lai starp diviem Neziņas krastiem, kur sākās un beidzās cilvēka necīgā eksistence, lidotu viņa mūžīgais ugunsgars?

II

*DON KICHOTS UN MŪSDIENU
CILVĒKS*

UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARY

I

DON KICHOTS — VISU LAIKMETU
IZTEICĒJS

Servantess ir sava laikmeta cilvēks, un viņa «Don Kichots» ir ne tikai sava laikmeta, bet visu laikmetu izteicējs. Neparasta un pārsteidzoša bija Don Kichota parādīšanās, nesaprašanā palika viņa lasītājs: ko Servantess īsti gribējis panākt ar šo dīvaino Skumjā Izskata bruņinieku? Don Kichota pirmās daļas prologā, tāpat arī citās vietās Servantess skaidri pasaka, ka viņa nodoms ir ļoti vienkāršs: viņš grib iznīcināt bruņniecības grāmatas un to vietā radīt reālo un cilvēcīgo romānu.

Tāda vismaz ir Don Kichota parādīšanās motīvācija, un to pierāda arī Servantesa dzēlīgā ironija, kas vērsta pret bruņniecības grāmatām un to lasītājiem. Bet savā radišanā Servantess pacēlās pāri visiem nodomiem un Don Kichotā iemūžināja visu laikmetu cilvēka likteni: kailu un smieklīgu, traģisku un pārprastu. Un vēl vairāk: Servantess caur ārprātīgo don Kichotu iedrošinājās izteikt savas visintimākās domas, vispārdrōšākos sapņus, pazoboties par to, kas ir muļķīgs, un aizstāvēt to, kas ir teicams. Servantess bija sava laikmeta praviētis un katrs praviētis ir zibens un pārkons naktī. Don Kichota balss

ir vientuļa, to dzird tikai viņa iztēlē radītie tēli un tam tic viņa paša sirds un reizumis Sančo, vientiesīgs zemnieks, kas nespēja ticēt brīnumiem un redzēja īstenību tādu, kāda tā ir. Don Kichota sapņiem vajadzēja īstenības piepildījuma un Sančo ticībai vajadzēja apstiprināties kādā reālā, rokām taustāmā labumā. Abi viņi ir tēloti tik smieklīgi, cik vien smieklīgs var būt cilvēks: ārprātīgs cilvēks izteica savas vislielākās, visnopietnākās, vissvētākās domas, par kuņām pasaule smējās un zobojās. Don Kichots pie sava varenā laikmeta debesīm parādās ar zobgālbības krustu mugurā. Visapkārt ir nakts, nesaprātēji, nodevēji un ļauni spoki, kas kavē zemes virsū piepildīt to, kā visvairāk trūkst: taisnību, cēlsirdību, pazemību un lēnprātību.

Atcerēsimies XV un XVI g. s., kas ir kara un lielo avantūru laikmets. Šai laikmetā Spānijā taisnībai, cēlsirdībai un pazemībai nebija vietas, katrs iekaņotājs un avantūrists ir šaursirdīgs patmīlis, tā likums: vara, cietsirdība un netaisnība; tā mērķis — iedzīvoties uz cita rēķina. Šī laikmeta tieksme radīja jaunu cilvēka tipu, kas jūteklīgi pieķērās zemes dzīves priekiem, nenogurstoši un sīvi viņš cīnījās par dzīves ērtībām. Tie bija stipras gribas un praktiska rakstura cilvēki. Viņi gribēja dzīvot pilnīgu, neaprobežotu un ērtu dzīvi. Tas bija renesanses cilvēks, kas stipri sabangoja spāniešu uzņēmīgo un atsaucīgo tautu. Dzīves alkas cilvēkos atmodināja visas duso-

šās enerģijas. Amerikas atklājums atvēra jaunas piedzīvojumu iespējamības, radās tā saucamie *conquistadores* — iekaŗotāji; ŗie piedzīvojumu meklēcāji plūda uz Ameriku un, tur salaupījuŗi bagātības, atgriezās dzimtenē. Tā pamazām izveidojās spānieŗu absolūtisms, ticība savam spēkam, savai vēstures misijai un varai.

Servantess izauga no savas tautas. Nevienu tautu bruņniecības ārprāts nebija tik dziļi skāris kā spānieŗus. Bruņniecības romāns spānieŗiem bija tas, kas ķīnietim opijs vai indietim reliģiozais fanātisms. Pirms Servantesa Don Kichota pret bruņniecības romānu jau bija vērsts t. s. blēŗu romāns (*novela picaresca*). Un jāsaka, ka ne tikai Spānijā, bet visā Eiropā bija radusies spēcīga reakcija pret slimīgo fantazēšanu un stipra apjemsšanās radīt jaunus literāriskus ŗanrus, īstenībā dibinātus. Lai izklaidētu un atplīvurotu vecos maldus, vajadzēja radīt zobgalīgas parodijas un asus pamfletus. Francijā ŗai laikā radās parodijas t. s. fabļo (*fabliaux*) vērstas pret *Chanson de geste*. Tie bija satiriski tikumiska rakstura stāsti. ŗī cīņa katrā zemē izpaudās savdabīgāk. Tā, austrieŗu un bavārieŗu ŗvenkas (*Schwänke*), t. i. zobgalīgi stāsti un anekdoti izveidoja XV g. s. lielu satirisku romānu *Tils Ulenŗpīgels*. No italieŗu satiriskās noveles izauga Bokačo Dekameronš; Čōsers (Chaucer) no angļu pasakām un jautrām humoreskām radīja Kenterberijas stāstus (*Canter-*

bury Tales). Rablē «Romāns par lapsu (*Roman du Renard*)» ir tāda paša rakstura darbs kā iepriekš pieminētie.

Uz šī laikmeta fona parādās arī don Kichota tēls, kas bija vērsts pret bruņniecības romāniem. Nav ne mazāko šaubu, ka Servantesa nodoms bijis ļoti laikmetīgs, bet viņa ģenija darbs ir mūžīgs. Aplami būtu domāt, ka Don Kichota tēls ir tikai bruņniecības romānu parādīja. Don Kichotā Servantess ir sava laikmeta pravietisks soģis un jauna laikmeta iecerētājs. Don Kichots ir sava slimā laikmeta kops un jauna laikmeta augšāmcelšanās. Don Kichotā nogremdējot veco, radīja jaunā iespējas. Servantess ir spontāns radītājs, bezpartejisks novērotājs un liels cilvēka mīlētājs. Gara aicinātais vienmēr raksta dzīvu vārdu; viņš pasauli redz ar sajūsmas acīm; tver lietu būtību ar intuitīvu iztēli. Ja Don Kichots būtu tikai sava laikmeta ideoloģiska kritika, tad tagad tam būtu tikai vēsturiska nozīme, un tas būtu palicis sava laikmeta robežās. Servantess sava laikmeta ideopsīholoģisko pieredzi pacēla līdz viscilvēciskiem apmēriem, parādīja ne tikai sava laikmeta spāniskos simbolus, bet visu laikmetu un visas cilvēces.

II

KO MĒS IERAUGĀM DON KICHOTA
TELĀ

Idalgo Alonso Kichano bija dīvains cilvēks, kas piecdesmit gadu vecumā, maz guļot un daudz lasot, kļuva ārprātīgs. Nedzīvais bruņniecības vārds viņā kļuva dzīvs, šis vārds viņu dedzināja un skubināja to piepildīt īstenībā. Sapnis ir īstenības gars. Un tā, idalgo Alonso Kichano pārtapa par ceļojošo bruņnieku don Kichotu un kļuva par īstenības garu. Viņa sirdi nomāca zemes bērnu posts. Viņš apjemas zemes virsū nest taisnību un atriebt pārestības. Viņš kļūst par apbēdināto, bāreņu un vājo aizstāvi un sargu. Viņa Radītājs, dzīves posta un nelaimju piemeklētais cilvēks, gribēja smīdināt dīko lasītāju ar cēlāko, drošsirdīgāko, taisnīgāko un ticības apgarotāko cilvēku. Lai pasmejas cilvēks par to, kā viņam visvairāk trūkst! Varbūt kāds gulētājs atmodīsies, varbūt kāds satrūksies, sevi ieraugot don Kichota spogulī: mēs don Kichotu redzam ne tādu, kāds viņš ir savā būtībā, bet tādu, kādi mēs īstenībā paši esam. Un ja mēs par savu īstenību smejamies, tad tā nav don Kichota vaina, bet mūsu.

Ja mēs pareizi sapratīsim don Kichotu, tad arī pareizi izpratīsim dzīves jēgu, jo dzīve vienmēr ir kaut kas iekšķīgs un tādēļ tā jāvēro no iekšienes uz ārieni.

III

LIELAIS — VIENTULIBĀ SAK UN PAZEMĪBĀ PIEPILDA

Lielu uzdevumu priekšā cilvēks jūtas vientuļš. Don Kichots atstāj savas mājas zagšus, neviena nemanīts un nedzirdēts. Nevienam nepateicis ardievas, ne no viena nesajēmis labus vēlējumus, viņš dodas ceļā, kas ved trauksmē un nemierā. Vienam jāpalieliek cilvēkam, lai apzinātos to, kas viņā vistuvāks, vienreizīgāks un intimāks; šī apziņa ir cilvēka dzīves avots, kas to atveldzē un dod tam spēku uzņemties visgrūtāko — atsacīties no sevis un tapt par cita dzīves neatņemamo un neatvietojamo daļu. Varbūt šī cilvēka spēja ir viņa lielākā spēja, ko Dievs tam piešķīris un ko cilvēks aizmirsis.

Don Kichots nepretojas sava gara aicinājumam, neprāto par savas rīcības sekām, nav svarīgi ko teiks šis vai tas, svarīgi, ko viņš saka pats sev, kad viņa pašā sirds liek tam kaut ko veikt. Sirds ceļš vienmēr ir gaismas un cēluma ceļš. Nav gudri pretoties tam, kas nāk no sirds, un nav labi, ka cilvēks sacēlas pret garu. Mūsu prāts ir īsredzīgs, šaurs un gaužam aprobežots. Gara spontānās rīcības nav pakļautas prātam un ja to mēģina kāds pakļaut, tad tas atgā-

dina pasakas vīru, kas gribējis visus debess vējus
ietelpināt vienā maisā.

Mūsu liesmainais piedzīvojumu meklētājs —
nuestro flamante aventurero — zināja, ka gars par
īstenību top darbā un katrs gara darbs ir nākotnes
cienīgs, iekaldināms bronzā, iecērtams marmorā un
iemūžināms krāsās. Tikko mēs esam iepazinušies
ar don Kichotu, mēs tūliņ uzzinām viņa iemīļotākos
vārdus: *futuro, gloria, eternidad* un *fermosura* —
nākotne, slava, mūžība un daiļums. Jo tālāk mēs
sekosim liesmainajam bruņiniekam, jo dziļāk sapra-
tīsim šo vārdu jēgu. Don Kichots ilgi ir vērojis
dzīvi, ilgi ir klausījies savās domās, ilgi ir sapņojis
vaļējām acīm un ilgus gadus ir meklējis jēgu savai
dzīvei. Veselus piecdesmit gadus vajadzēja sagata-
voties savam dzīves uzdevumam. Viņš bija nobrie-
dis un viņa gars bija pārpilns. Nāca brīdis, kad va-
jadzēja izšķirties :aiziet bojā aiz savas pārpilnības vai
veikt iecerētos varoņdarbus un pasauli piepildīt ar
slavu. Viņš izvēlējās grūtāko ceļu: veikt lielus
varoņdarbus un dzīvot mūžīgu dzīvi.

Apustulis Pāvils saka: «Dieva gudrība ir ārprāts
šai pasaulei». Dievam tuvotes spējīgs tikai tas, kas
atstāj sevi, iziet ārā no sava saprāta, ko grieķi sauca
ekstasis. Augstākā gudrība mūsu saprātam ir
tumša un neskaidra. Nevienā laikmetā cilvēks nav
bijis tik pašgudrs, augstprātīgs kā tagad. Servantesa
don Kichots pazaudē prātu, iziet no sevis, lai iedro-

šinātos vienīgi izteikt sava Radītāja gudrību. Viņš ir ļoti pazemīgs; viņš visu dzīvi atkārtoti, ka viņš esot viens no vismazākajiem. «Darbs, nemiers un ieroči izdomāti un izgudroti tiem, ko pasaule sauc par ceļojošiem bruņiniekiem, un es piederu viņu kārtai, kaut gan esmu viens no vispazemīgākajiem un mazākajiem» (I, XVI).

Kad viņam iekrīt prātā, ka viņš vēl nav iesvētīts bruņinieku kārtā, viņš apmulst un grib visam atmest ar roku, nevēlēdamies darīt to, kas nav atļauts. Viņš nolemj pazemīgi sekot tradīcijai un lūgt pirmo gājēju, lai tas viņu iesvētītu bruņinieku kārtā. Cik pazemīgs ir don Kichots! Viņš neiedrošinās pārkāpt vecos likumus, viņš negrib ārdīt un pārtaisīt veco pasauli, bet vienīgi tai kalpot taisnības un bruņniecības vārdā! Mēs nākam pasaulē ne tādēļ, lai mēs to pārveidotu par vietu, kur mēs varētu labi un ērti dzīvot, bet mēs nākam, lai sevi piepildītu, lai pasaule būtu kāda būdama. Viens cilvēks nevar visu veikt, bet vienīgi kaut ko. Nav svarīgi, ko mēs veicam dzīvē, bet svarīgi kā mēs to sākam. «Nav svarīgi, ja sākums liekas niecīgs; tas, kas reiz ir veikts labi, tas ir veikts uz visiem laikiem,» saka vientuļais amerikānietis Henri Toro (Toreau)¹⁰. Don Kichots sāka labi, cik vien labi var sākt ticības vadīts cilvēks. Viņš ļāva zirgam izvēlēties ceļu, kā mēs izšķirošos brīžos bieži paļaujamies liktenim, kad nezinām kuŗu dzīves ceļu izvēlēties. Padoms pa-

rasti beidzas tur, kur aptrūkst mūsu prāts un, kur neder vairs prāts, tur sākas ticība un ticībā iedegtās nojausmas mūs gandrīz allaž pareizi vada. Don Kichota pazemība ir tā viņa īpašība, ko mums visā viņa dzīvē visvairāk nāksies apbrīnot.

IV

DON KICHOTS — SLAVAS ILGOTĀJS

Don Kichota laime ir mūsu Skalbes pasakas Muļķa laime. Bet varbūt tikai ar to starpību, ka Skalbes pazemīgie tēli ir pelēki kā ikdiena un viņu apslēptākās alkas nav mūžīgās slavas ilgas, bet gan vienīgi atdeves un uzpurēšanās prieks. Don Kichots ilgojas pēc slavas, viņš savu vārdu grib iekaldināt nākotnes tempļos un dzīvot mūžīgā ļaužu pieņiņā. Neaizmirsīsim, ka spāniešu tautas gara raksturīgākā īpašība ir: nemirstības alkas, vai kā Unamuno saka: «nemirstības bads». Cilvēks vai tauta, vītāla spēka pārpilna, nesamierinās ar to dzīvi, «kas paiet un nepaliek». Pret iznīcību, *la nada*, nevienas tautas gars nav tik izmisīgi cīnījies kā spāniešu. Inigo de Lojola, lai cīnītos pret dvēseles iznīcību, bija nodibinājis jezuītu ordeni, pēc bruņniecības ordeņu parauga. Inigo de Lojola, ko diemžēl, luterāniskā pasaule aiz zināmiem vēsturiskiem iemesliem tik nepareizi sapratusi, nav cīnījies par laicīgo varu, bet par dvēseles mūžīgo dzīvi un tās glābšanu. Svētā Teresa de Hesus, šī nemirstības alcēja, Kristus pazemīgā kalpone, vēlējās mirt šai dzīvē, lai mūžīgi varētu dzīvot citā dzīvē. Kalderons drebēja izmisumā par pārejošās dzīves nenozīmību un uzskatīja par

cilvēka lielāko grēku to, ka viņš piedzimis «*Pues el delito mayor Del hombre es haber nacido.*» Unamuno, spāniešu tautas dvēseles paudējs, visas spāniešu nemirstības alkas aptverdams, 20. g. s. sākumā sarakstīja dziļāko, cilvēcīgāko grāmatu par nemirstības jautājumu. Don Kichots ir spānietis, un tā arī viņš nevar samierināties ar dzīvi, kas paiet un nepaliek. Teresa de Hesus, don Kichota garīgā māsa, var atteikties no šīs dzīves mūžīgās dzīves dēļ. Te slēpjas spāniešu gara lielums un traģēdija. Un tas ir saprotams un izjūtams katram, kas ir dzimis cilvēks, jo nemirstības alkas ir iedzimtas mūsu dvēselei. Un kas no mūžības mūsos iedvests, tam mūžībā kaut kādā kārtā un veidā jāapstiprinās.

«Katra varonīga vai svēta dzīve ir tiekusies pēc laicīgas vai mūžīgas, pēc zemes vai debess slavas,» saka Unamuno¹¹.

Lai iegūtu slavu un mūžīgu dzīvību, tad mūsu pārejošā dzīvē ir jāveic tāds darbs, ko visā mūžībā varējuši veikt tikai mēs un neviens cits.

V

DON KICHOTS, ISTENIBA UN SIEVIETE

Noslēdzot pirmās dienas gaitas, don Kichots ierodas iebraucamā vietā un pirmās būtnes, ko viņš satiek savā atdzimšanas dienā, ir «divas jaunavas, kas bija no tām, kuņas mēdz saukt par „viegla“ rakstura sievietēm», (I, II).

Nav nekas skumjāks un nožēlojamāks par šo istenību, un lieliskāks un krāšņāks par don Kichota iztēli, kuņā viņš dzīvoja un kuņas gaismā visas lietas ieguva pārdabisku pilnību. Paklīdušās sievietes viņam likās dižciltīgas seņoras, pelēkā, nonīkusī iebraucamā vieta, kuņā nebija pat gultas, likās krāšņākā pils. Servantess, cilvēces skaistāko sapņu sapņotājs un dzīves posta pazinējs, šai ainā, liekas, gribējis pateikt: Lūk, cilvēks un viņa dzīve. Vajaga līdz galam izdomāt lietas, lai saprastu, kādēļ Servantess izvēlēties šo drūmo dzīves skatuvi un uz tās liek darboties saviem sapņiem, ārprātīga cilvēka apgaismojumā, ja don Kichots redz to, kā nav, bet kam vajadzētu būt. Par don Kichota laipnībām un cēlo izturēšanos sāk smieties, šie smieklī bruņinieku dziļi aizvaino, un viņš iekaist dūsmās. Par lielāko cilvēces goda parādīšanu, viņš kā pateicību saņem izsmieklu. Kad Kristus pasludināja Dieva valstību

zemes virsū un atklāja mīlestības noslēpumu, tad kā pateicību sajēma izsmieklu. «Un tie viņu nogērba un viņam aplika purpura mētelī . . ., locīja ceļus viņa priekšā, viņu apsmēja un sacīja: sveiks, žīdu ķēniņš! (Mateja, 27, 28—29). Poruka Matīsiņu un princi Višutanu nāvē iedzen arī aukstais ļaužu izsmieklis. Visdzižākās jūtas, vislielākos sapņus izsmiekla spoks var izpostīt un iznīcināt. Jābūt ļoti stipram, lai varētu izturēt izsmieklu. Don Kichots neaiziet bojā, pārāk spēcīga bija viņa ticība un pārāk nesatricināma bija viņa apjēmsanās zemes virsū piepildīt taisnību.

Paklīdušās sievietes don Kichotu apkalpo un viņam liekas, ka

Nav dzīvojis tāds bruņinieks,

Kas labāk būtu apkalpots.

Un viņš augstsirdīgi pasaka savu vārdu un apsolās dāmām pakalpot. Sievietes, kas nesaprot tamlīdzīgu valodu, neatbild ne vārda, tikai viņam prasa, «vai negribot kaut ko ēst?» Gluži to pašu māte prasa bērnam, kad tā nezina, kas tam kait. Sieviete, lai tā būtu zema vai augsta, grēcīga vai svēta, vienmēr savā dziļākā, apslēptākā būtībā ir un paliek māte, kuņas acīs visi mēs esam bērni, par kuņiem viņa grib rūpēties un gādāt. Sieviete, lai tā būtu kas būdama, mātes apziņā ir liela un godājama. Kā kalni, avotu glabātāji, atrodas tuvāk debesīm, tā sievietes stāv tuvāk Dievam, jo viņas savā klēpī

glabā dzīvības noslēpumu un sirdī neizmērojamu iežēlas avotu. Tik vienkārša ir sieviete, cik vienkāršs ir jautājums, ko sieviete māte prasīja nabaga bruņiniekam, vai tas *gribot kaut ko ēst*. Cik liela sieviete ir savā mātes mīlestībā, tik liels bija don Kichots savā ticības spēkā. Ja pasaule nebija tāda, kādu to don Kichots redzēja savā ticībā, tad tomēr viņš ar savu ārprātu tai atstāja piemēru, kādai tai jābūt. Kā vienmēr ir teikuši, tā arī šodien teiks, don Kichots ir ārprātīgs, tā ir ūtopija. Jā, ūtopija tā ir un ūtopija tā paliks, kamēr mēs savās sirdīs nebūsim pārvērtušies par šo pašu ūtopiju.

VI

GARA SPEĶS

Mēs nemierīgi jūtamies lielu uzdevumu priekšā. Cik liels ir šis nemiers, to zinās tikai tas, kas dzīvē būs veicis kādu lielu uzdevumu, tai nozīmē *lielu*, cik tas bijis tuvs mūsu sirdij. Don Kichots bija noguris no savām domām un ātrāk gribēja kļūt par ceļojošo bruņinieku, «lai likumīgā kārtā varētu doties uz visām četrām pasaules pusēm meklēt piedzīvojumus un palīdzēt apbēdinātiem» . . . (I, III). Un iebraucamās vietas saimnieks, lai būtu par ko pazoboties, apsoliņās don Kichotu iesvētīt bruņinieku kārtā. Nav svarīgi, ko pasaule saka, bet svarīgi, ko mēs paši sev sakām izšķirošā brīdī. Un būdams ar sevi skaidrībā, don Kichots nostājās ieroču sardzē mēnesnīcas naktī, un svinīgi sāka pastaigāties šurpu un turpu, pārdomājot sava uzdevuma svarīgumu, stiprinot sevī augsto pienākuma apziņu. Un cik ļoti stipra un nesatricināma bija viņa pienākuma apziņa, pierāda tas, ka izšķirošā brīdī viņš ne tikai neatkāpjas, bet uzaicina cīņā visu zemisko pasauli: «jūs nesat manas nicināšanas vērts; metiet akmeņus, tuvojaties, uzbrūciet, apvainojiet mani, cik jums tik; jūs tūliņ sajemsit atmaksu par savu bezkaunību un pārdrošību.» (I, III). Un tik stiprs bija don Kichota

iekšējās ticības un apziņas spēks, ka «uzbrucējiem iedvesa lielas bailes». Gara spēks ir tik varens, tas saceļas viens pret pasauli, vēlu vai agri tas uzvar, ja tikai tā nodoms ir cēls un labs. Garu nevar ne ieslodzīt, ne nogalināt, tas vienmēr paliek dzīvs un neatdurami un neatvairāmi iet savu gaitu. Don Kichotam pieder visur un visās lietās garīga uzvara, un tā ir svarīgāka par katru materiālu uzvaru. Cilvēces vēsture nav materiālisma, bet gan gara vēsture. Ar laiku un matēriju saistītie notikumi drīz aizmirstas, un neviens tos neatceras, bet gars atstāj neizdzēšamas pēdas. Mūsu gars ir bijis tur, kur mēs neesam bijuši un būs tur, kur mēs vairs nebūsim. Mums bieži liekas, it kā visa cilvēce ir izkāpusi no viena šūpuļa. Ir kaut kāds spēks, kas cilvēkus vieno. Un tas katrā ziņā nav matērijas spēks, tas nav asins spēks, bet gan gara spēks, kas cilvēku saista pie cilvēka. Cilvēks nav no šīs pasaules vien un arī nepieder vienīgi šai pasaulei. Kas bija don Kichota pasaule? Pilnības ārprāts. Pazemotās sievietes viņš paaugstināja, vienkārša blēža priekšā locīja ceļus, to godādams par pils pārvaldnieku un augstsirdīgi tam piedāvāja savus pakalpojumus. Ārprāts, svētais pilnības ārprāts bija kļuvis par īstenību, bet pasaule smējās un smejas par to, kā tai visvairāk trūkst — par cēlsirdību.

VII

PRIEKS

Don Kichots bija tapis par to, par ko viņš bija ilgojies tapt. Gaišs prieks pildīja visu viņa būtību. Viņš jāja šūpojoties seglu siksnās un tā šūpojas katrs laimes rokās, kad sasniedz to, ko ilgojies ar visu dvēseles spēku. Don Kichotam šai agrajā stundā ir tikpat priecīgi un viegli ap sirdi kā Skalbes Ziemsvētku eņģelītim, kad tas Ziemsvētku naktī izli-doja ārā pa skursteni.

Prieks ir bagātība, bez kuņas nevar iztikt neviena dzīva būtne. Prieka izjūta mūs pilda ar laimi. Laime nav problēma, bet tā ir dzīve. Tā saistīta ar katru dzīvi kā mūsu dvēsele saistīta ar miesu. Ja filozofi izgudro abstraktu laimi, tad tā nav laime, bet formulēta, loģizēta abstrakcija. Laime ir tur, kur ir kāda reāla jēga, ko var izjust pozitīvi. Laime izjūtama prieka un mīlas apziņā. Tas ir mūsu apziņas stāvoklis, kuņā mēs vēlamies mūžīgi dzīvot. Tās ir mūsu ilgas, kas radījušas paradīzi, kur cilvēks sevi var uzglabāt mūžīgi.

Don Kichots jutās laimīgs, jo vārti uz paradīzi bija atvērti, un viņš ar savu cīņas spar un rokas spēku vēlējās sevi iemūžināt mūžīgā dzīvē.

VIII

DON KICHOTS UN SERVANTESS

Un tikko viņš bija iejājis mežā, viņš izdzirda žēlas vaimanas, un bruņinieka taisnības auss to tūlīt uztvēra, un viņš steidzās palīgā. Kāds zaļoksnējs zemnieks, pie ozola piesietu un līdz pusei izgērbtu zēnu pēra ar pātagu. Don Kichots apsauca nekrietno zemnieku, to kauninādams un aizrādīdams, ka zemiski ir uzbrukt tam, kas nevar aizstāvēties. Zemnieks, redzēdams, ka dīvainā parādība draud viņu iznīcināt, gribēja savu ādu glābt ar meliem. Don Kichots zināja, ka meli ir neliešu cietoksnis pret taisnību. Melot don Kichotam nozīmē melot pašam sev. Viņš paceļ balsi pret debesīm un pavēl nelietim nokārtot parādu pret nabagu zēnu. Melīgais zemnieks zvērēdams to arī apsolās. Bet zēns bilst, ka zemnieks nav nekāds bruņinieks, bet gan bagātais Huans Aldudo. — Te don Kichots pasaka savu spārnoto atbildi, apliecinādams savu ticību cilvēkam: «Tas nav svarīgi, Aldudo arī var būt bruņinieks un jo vairāk tādēļ, ka katrs cilvēks ir savu darbu bērns.» Lai cilvēks būtu, kas būdams, viņā vienmēr ir iespējas kļūt par dižu darbu bērnu, jo tas ir darbs, kas cilvēkam piešķir vērtību, kas cilvēku rada un apstiprina patiesībā un īstenībā. Un ticot cilvēka goda

vārdam, don Kichots pagrieza Rosinanti un aizāja, bet zemnieks no jauna piesēja zēnu pie ozola un to pēra līdz nāvei, zobodamies par don Kichotu, zēna varonīgo aizstāvi: «Lūk, kādā kārtā drošsirdīgais don Kichots atrieba pārestību, kamēr pats tai laikā bija ļoti apmierināts ar notikumu, jo viņam likās, ka varonīgi bija iesācis savas bruņinieka gaitas» (I, IV).

Šai vietā ar neparasti dzelīgu irōniju Servantess vēršas pret don Kichotu, apbēdināto aizstāvi. Ko tas nozīmē? Don Kichots visu izpildīja pēc labākās sirdsapziņas. Vienīgais viņa grēks, ka viņš ticēja cilvēka godam, cilvēka cēlsirdībai, bet Servantess tai vairs neticēja, pārāk dziļi viņš savā dzīvē bija vīlies cilvēku godprātībā. Cilvēks sola visu tikai tur, kur apdraudēta viņa personīgā dzīve, bet tiklīdz jūtas drošībā, viņš parāda atkal savu zemisko nelieša dabu. Pārāk zemu cilvēka gods bija kritis Servantesa acīs. Jūsma pilnā Servantesa sirds tik pat daudz bija cietusi šai zemiskajā pasaulē, cik viņš lika ciest don Kichotam. Servantess rūgti zobojās par don Kichotu, kas ticēja pasaulei. Lūk, te viņa grēks. Servantess šaubās, Servantess netic, Servantess augstā frazē un sajūsmā vēl neredz pasaules problēmu atrisinājumu. Šai nemirstīgajā ainā Servantess grib atkailināt pasaules lāpītāju smieklīgumu, viņš grib pateikt, ka pasaule ir daudz mezglaināka, daudz sarežģītāka; lai atrisinātu kaut sociālās problēmas, nepietiek vienīgi ar augstiem vārdiem un ticību, ka cilvēks savā būtī-

bā ir labs. Te vajadzīga pacietīga un radikāla cilvēka sociālās iekārtas pārradīšana, un iekams praktiski netiek nekas darīts, tad visi skaistie vārdi un augstās frazes ir tikai gaisa pilis. Bargs ir don Kichota liktenis, viņam vienam jāizpērk visi pasaules grēki! Vienam tam jātic pasaules labumam, vienam jānes zobgalības krusts par visiem pasaules grēkiem. Servantess pasaules glābšanai ziedo savu vismīļoto dēlu, jo otrās grāmatas beigās viņš dziļā mīlestībā saka: «Man vienam dzima don Kichots, tāpat kā es viņam, viņam bija lemts darboties, bet man rakstīt.» Jā, kas gan netiek ziedots šīs zemās pasaules glābšanai. Un tomēr cilvēks kopš don Kichota parādīšanās šai pasaulē ne par matu nav labojies. Pēc materiālisma paisuma tagad visā pasaulē jūtams bēgums. Krit pasaule! Tukša un auksta bija pasaule. Materiālisms pasauli nav vedis uz augšu. Tas bija mākslīgi radīts paisums, tā bija vielas pasaule bez dzīvā gara. Kam der visa tehnika, zinātnes un tūkstoši citas mūsu civilizētās pasaules labumi, kad mēs sevī nejutam vairs vareno garu, to spēku, kas nav no šīs pasaules? Pasaule pārvēršas par milzīgu izmēģinājumu laboratoriju, kas kuŗu katru dienu var uzsprāgt gaisā, jo cilvēka dzīves vērtība ir tikai viela, kuŗai vairs nav individuālas, mūžīgas vērtības. Mūsu laikmeta skaistums ir lēti vārdi un nevis lieli darbi, velēti individuālās cilvēces glābšanai. Eiropas daži gudrie to zina, bet viņus nedzird, viņi sēd vientuļi

un varbūt viņi drīz sēdēs uz pasaules drupu kaudzes. Cilvēks pusnaktī iziet meklēt sauli, bet dienvidū guļ. Cik vēl Dieva dēlu un don Kichotu vajadzēs ziedot pasaules sārtā, kas deg dienvidū, bet cilvēks iziet to skatīties naktī. Pusnakts cilvēks tagad valda pasaulē, kas redz tikai tumsu un bezgalīgo masu. Viņš met uguni šai masā, un tā deg. Varbūt kādā dienā tā arī sadegs! Posts cilvēcei, veltīgi būs Dieva Dēla un Servantesa Gara upuži! Es dzirdu, ka Eiropā daudzi meklē glābiņu mistikā, izslāpušie grib atdzerties pie mistikas avotiem, lai sevi apstiprinātu šai un mūžīgā dzīvē. Kad senie grieķi mistērijas dziedinošos avotus aizmirsā, tad drīz aizmirsā paši sevi un neglābjami aizgāja bojā. Kā gribētos, lai šīs mistērijas dziļais avots Eiropā būtu jau atklāts un pie tā visi nāktu atdzīvināt garu, kas matērijas tumšajā sprostā bija izžuvis un aizmirsts.

Don Kichots jau vairāk kā kopš trīssimt gadiem veltīgi deg zobgalību asajās ugunīs, varbūt cilvēce reiz par to apžēlosies un to atbrīvos no šī smagā krusta. Servantess mīlēja savu dēlu vairāk nekā pats sevi un tomēr to upurēja pasaules glābšanai.

IX

NETICĪGIE

Atceļā don Kichots sastop Toledas tirgotājus. Savā iztēlē viņš tos redzēja kā bruņiniekus un nevis tirgotājus. (Tā ir don Kichota traģēdija, ka viņš pasauli neredz tādu, kāda tā ir.) Un tā don Kichots no neesošiem bruņiniekiem prasa, lai tie atzīst, ka Lamančas imperatrie Dulsineja esot visdaiļākā pasaules jaunava. Un tā kā tie bija tirgotāji un nevis bruņinieki, tad don Kichota prasība tiem likās smieklīga un pats don Kichots ārprātīgs. Un tirgotāji nolemj nevis atzīt imperatrisē daiļumu, bet pazoboties par ārprātīgā cilvēka prasību. (Istenībā don Kichots ir ārprātīgs, bet patiesībā viņš nav ārprātīgs, jo viņš dzīvo un darbojas tādā pasaulē, no kuŗas izslēgta visa īstenība.)

Tirgotāji no don Kichota prasa īstenību, proti viņi grib redzēt šo labo seņoru un tad tikai spriest par tās daiļumu.

Te don Kichots savā pasaulē dzīvodams, atbild lieliskus vārdus: «Ja es jums viņu parādu, ar ko tad jūs būsit pakalpojuši, atzīdami tik acīm redzamu patiesību. Svarīgi ir tas, ka viņu neredzot, jūs tai ticētu, to atzītu, apliecinātu, apzvērētu un aizstāvētu» (I, IV).

Un viņš tos uzaicina cīņā. Bet tirgotāji ir neticīgi un mīl zoboties un nevis cīnīties. Bet kad neticīgo rupjības aizkaņ to, kas don Kichotam ir svēts, viņš bezbailīgi uzbrūk pirmajam svētuma zaimotājam. Un tā kā pasaule vēl nebija gatava don Kichota sapņiem un don Kichota sapņi neticīgajai pasaulei, tad īstenībā upuris bija don Kichots no šīs reālās pasaules un nevis don Kichots no tās pasaules, kuņā viņš dzīvoja. Don Kichota cīņa par imperatries Dulsinejas daili beidzas tik bēdīgi, cik vien bēdīgi var beigties lieli sapņi nabaga neaizsargātā ķermenī. Don Kichota gara varonība patiesībā ir ārkārtīga, bet īstenībā nožēlojama. Cik liels un drosmīgs viņš ir sava svētuma aizstāvētājs! Zirgs nokrita, don Kichotu notrieca zemē, vecās, neērtās bruņas neļāva viņam pacelties, bet garā viņš palika neuzvarams: «Nebēdziet, zemiskie, bailīgie ļautiņi. Tā nav mana vaina, ka esmu pakritis, bet mana zirga» (I, IV). Un zemiskie ļautiņi darīja savu zemisko darbu: mūļu dzinējs don Kichota šķēpu sadauzīja gabalu pēc gabala uz nelaimīgā bruņinieka sānkauliem. Lūk, īstenība un sapņi. Servantess upurēja don Kichotu īstenības cietsirdībai, lai glābtu lielos cilvēka sapņus, kuņi īstenībā ir vēl nevarīgi un pasaulē klejo kā neaizsargāti bāņa bērni.

X

GRĀMATA UN CILVĒKS

Nelaiimes brīžos mēs atmiņā meklējam citas nelaiimes, jo atmiņas par citu nelaimi mums palīdz pārciest mūsu nelaimi. Don Kichots savu nelaimi vieglina ar atmiņām par grāmatās lasītām nelaimēm. Dīvaina ir Servantesa irōnija. Pats Servantess savās nelaimēs domājis par dzīvē redzētām un pārdzīvotām nelaimēm, bet savam dēlam viņš liedz šo īstenību un liek tam domāt nevis par dzīves, bet grāmatu nelaimēm un vēl par tādu grāmatu, kuŗu pazīst tikai bērni un veci ļaudis. Servantess labi zināja, ka ļaudis vairāk vērības piegriež grāmatu nekā dzīves nelaimēm. Tā tas ir arī īstenībā. Savā dzīvē esmu sastapis ļaudis, kas gandrīz vienmēr runāja par grāmatās aprakstītām nelaimēm, ciešanām, sāpēm, bet patiesību neredzēja, akli un neredzīgi viņi bija pret dzīvo cilvēku, kas savā nelaimē un ciešanās atstāts aizgāja bojā. Protams, par grāmatām ērtāk ir runāt, jo tās savās ciešanās un nelaimēs no mums neko neprasa un pret tām mums arī nav nekādu pienākumu. Tā šai gadījumā, arī don Kichots upurējas to sapņu labad, kas tiek veltīti grāmatām un nevis cilvēkiem.

Kāds līdzcietīgs zemnieks atgriezdamies no dzirnavām, pacēla no zemes sadauzīto nabaga bruņi-

nieku, uzcēla uz ēzeļa un devās mājup. Don Kichota sarunas, kas bija no grāmatu pasaules, labajam zemniekam šķita tīrākās blēņas, kādas jebkad dzīvē dzirdētas.

Labais zemnieks grib don Kichotu vest pie prāta un aizrāda, ka viņš neesot nekāds augsts seņors, bet viņa kaimiņš Pedro Alonso, un pats don Kichots — godājamais idalgo, seņors Kichano. Bet don Kichots savā pasaulē dzīvodams atbild tā, kā patiesībā būtu jāatbild katram cilvēkam, kas iziet piepildīt savu uzdevumu zemes virsū: «Es zinu, kas es esmu, es varu būt vairāk nekā viņi.»

Jā, don Kichots viens zināja, kas viņš ir un to viņa labais kaimiņš nevarēja zināt. Viņš savu būtību apzinās tik stipri, ka viņš var būt ne tikai tas, kas viņš ir, bet vēl kaut kas vairāk. Don Kichots pats sevi pazīst un tādēļ viņam nav svarīgi ko citi saka. Te atcerēsimies pirmo lielo jaunlaiku cilvēku Sv. Augustīnu, kas teicis: «*Noverim me, noverim te*» — pazinis sevi pazīšu tevi (Solileg. II, 1.). Sevis atklāsme ir arī Dieva atklāsme. Sevis apziņā mēs izjūtam Dieva tuvumu. Spinozas *suprema beatitudine* — augstākā laime — ir «pilnveidot mūsu intelliģenci» (Ētika, IV, piel. IV). Ja zūd personīgā apziņa, tad zūd viss. Tikai caur mūsu apziņu mēs dzīvojam, ar apziņas zušanu mūsos zustu arī jēga par sevi un visu pasauli. Pasaules pilnība atkarājas no mūsu individuālās apziņas tieksmes uz pilnveidošanos. Ja

don Kichots savu individuālo apziņu būtu izveidojis līdz šādai pilnībai reālās pasaules robežās un nevis irrealās, tad viņš tiešām būtu viens no lielākiem un pilnīgākiem cilvēkiem. Un tiešām, Servantess ar neparastu atjautību don Kichotā parāda, cik cilvēks varētu būt pilnīgs, ja tas piepildītu savas individuālās iespējas īstenības robežās, un reizē rāda arī to, cik cilvēks ir nožēlojams, ja tas šīs savas savatnīgās spējas izšķiež veltīgi, cenšoties piepildīt mucu bez dibena. Tāds Danaīdu darbs, diemžēl, bieži ir arī mūsu kultūras darbs. Cik daudz lielu, ārkārtīgām spējām apveltītu cilvēku nav aizgājuši bojā, pildot mucu bez dibena, bet izšķīrošā brīdī šī muca izrādās tukša un tālu skanot iegāžas bezdibenī. Ne visai labprāt cilvēks ieskata patiesību un ne labprāt atzīst īstenību. Mūsdienās gandrīz katrs, kas studē vai māca filozofiju, iedomājas jau esam filozofs, bet šie paši filozofi reizēm negrib saprast gluži elementāras dzīves lietas. Ista filozofija, kas kalpo cilvēkam, ir gluži vienkārša un visiem saprotama lieta, jo tā balstās uz dzīves un radošā gara pamatiem. Vācieši, piemēram, ar filozofiju saprot mēģinājumu intelektuāli *konstruēt* tādu pasauli, kas pēc iespējas vairāk atgādinātu ne īstenību, bet gan Es. Bet viss, kas dzimst ārpus īstenības nav nekas vairāk kā izdoma, kuņai nav nekā kopēja ar pārējo pasauli. Triju gadsimtu laikā būtībā nekas daudz nav mainījies. Piemēram renesanses filozofijas pazinēju ne ar ko se-

višķi nepārsteidz Kanta filozofija. Tas ir domāšanas veids, kas aizklāj seju īstenības priekšā un nodarbojas ar lietām par sevi — *Ding an sich*. Kants nejautā, kas ir vai kāda ir īstenība, kas ir pasaule, bet viņš jautā gluži pretējo, kā ir iespējams pazīt īstenību, pasauli, t. i. viņš pagriež muguru īstenībai un nodarbojas ar visu pašu par sevi. Grieķu eksistences filozofija ir noteiktāka par Kanta nedrošās atziņas filozofiju. Platons un Sv. Augustīns tuvāki mūsdienu cilvēkam nekā Kants. Bez pārspilējuma var teikt, ka Vācijas filozofija ar Kantu beidz būt dzīves filozofija un pārvēršas par kultūras filozofiju, un tāda filozofija ir reproduktīva, bet nav radoša, un tādēļ vācietis nav spējīgs tvert pārejošo dzīves skaistumu. Vācu kultūras filozofa spontānais Es ir bērnišķīgs, ko parasti pavada paidagōgiskais Es. Un pārāk tālu neizejot no don Kichota būtības un nepievēršoties kultūras filozofijai — kauču starp donkichotismu un kultūrfilozofiju nav nekāda liela starpība, varbūt tā, ka donkichotisms mudina atcerēties dzīves īstenību, bet kultūrfilozofija mudina to aizmirst, — jāsaka, ka katrai vienpusībai draud don Kichota liktenis. Dzīve ir daudzveidīga, dzīve ir nepārtraukta tapšana un miršana; vakardienu nevar saskaņot ar šodienu, katrai jāiegūst savs izskats ar saviem notikumiem, ieguvumiem, zaudējumiem un pārdzīvojumiem. Tāda ir dzīves intimā, spontānā jēga, un tāda tā uzteņama un panesama. Jo ne grāmatas rada dzīvi, bet dzīve grāmatas.

XI

NEAPJAUSTĀS PATIESĪBAS

Atceros kā šodien, 1936. gada 17. jūniju. Barselonai bija uzgūlies savāds nāves klusums, likās, ka visa dzīve bija apstājusies, kā apstājas mirēja pulss, lai pēc tam vēl spēcīgi uzsistu pēdējo dzīvības vilni un apklustu uz mūžiem. Mans draugs Anhels Salsedo,¹² spāniešu rakstnieks, šai dienā bija iegrimis tādā garastāvoklī, ko sauc par agoniju. Es ar savādām trīsām atceros viņa vārdus, kas nāca it kā no citas pasaules, varbūt neapzinīgi teiktus: «Kaut kam jānotiek, es dzirdu don Kichota smieklus, pasaule viņa ārprātā aiziet bojā.» To viņš teica vienu mēnesi priekš lielās spāņu tautas katastrofas; 17. jūlijā visā Spānijā uzliesmoja asiņaini nemieri, ārprātīgā drudžainībā brālis sacēlās pret brāli, asins straumes pāršalca šķietamo mirēja mieru, iedegās kaļa ārprāts. Mans nabaga draugs, tiešām, tavas lepnās un augstirdīgās tautas liktenis ir don Kichota liktenis. Kā tev klājas, vai šai ārprāta virpulī tu neesi aizgājis bojā? Par piecām pesetām, kuņus es tev paliku parād, mēs vēl varētu dzert vīnu kādā tavas dzimtenes tavernā. Lai Dievs dotu, ka es nepaliktu tavs mūžīgais parādnieks!

Šīs pašas dienas vakarā es iesāku tulkot Don

Kichota septīto nodaļu. Spalva metās un nevarēju vairs tulkot: pārāk griezīgi bija don Kichota ārpātīgie saucieni, bet pasaule, kas tos dzirdēja — smējās vai arī gulēja. Turpat grāmatas malā atzīmēju: «Ārpātīgos smieklos pasaule drīz uzsāks ārpāta deju. Reālā pasaule, kuŗā don Kichots dzīvo, ir ne tikai ārpātīga, bet stulba» . . . Šos vārdus rakstīju ārkārtīgā pagurumā, bet arī šodien neko citādāku un labāku nevarētu pateikt. Ir patiesības, kuŗas mēs atklājam neapzinīgi. Tikai vēlāk, laužot ceļu uz šo patiesību, mūsu apziņā pēkšņi uzliesmo savāda dzirksts, kuŗas mirklīgajā apgaismojumā ieraugām iecerēto patiesību, kas mūsu apziņā jau iepriekš bija iemājojusi kā svešniece.

XII

DON KICHOTS UN SANČO

Don Kichota apjēšanās ir nesatricināma. Viņš ļoti lēti pārdod dažādas saimniecības lietas, lai varētu iegādāties to, kas ceļojošam bruņiniekam nepieciešams. Viņa griba ir nelokāma. Šī don Kichota spīts, šī viņa rakstura dzelžainība mūs pievelk un tīksmi reibina. No gara spēka tāpat var noreibt kā no vīna. Don Kichots bija apreibis un viņa reibuma varai padevās arī zemnieks Sančo Pansa, vientiesīgs cilvēks, ar visu savu būtību saistīts pie īstenības un zemes dzīves. Viņa labsirdīgā padevība mūs aizkustina. Cik don Kichots ir tāls īstenībai, tik Sančo tai tuvs. Ģeniāla izdoma. Servantess no šīm divām būtņēm rada kaut ko līdzsvarotu, kaut ko totālu, kaut ko vienbūtīgu. Līdz šim Servantess rādīja sapņus pašus par sevi, bet no šī brīža viņš rādīs arī īstenību pašu par sevi un mēs redzēsim, ka abas šīs pasaules ir tādas, par kuņām neko sevišķi vēl nevar priecāties, tās ir pasaules, kas ir un paliek upuři pilnīgākai, līdzsvarotākai pasaulei, par kuņu sapņoja Servantess un ar viņu mēs visi, kas vēl spējam sapņot un cerēt.

Don Kichots un viņa ieroču nesējs Sančo Pansa naktī, neviena neredzēti, atstāja savu ciematu, neat-

vadījušies no savējiem. Brīnišķīgā kārtā sākās viņu abu gaitas, lieli sapņi pildīja viņus abus: don Kichots sapņoja par mūžīgo slavu un nemirstību, ko ilgojās iegūt ar savas varenās rokas palīdzību, bet Sančo par apsolīto salu, par kuņas pārvaldnieku viņš vēlējās jau tūliņ kļūt. Tiešām, īstenība dzīvo no solījumiem, bet sapņi no tā, ko viņi sola īstenībai. Don Kichota labvēlībai un augstsirdībai nav mēra. Lūk, cik liels cilvēks var būt, kas ar visu būtību tic saviem sapņiem.

Sančo, sapņu aizrauts, saka, ka tad arī viņa sieva kļūs par karalieni un bērni — par infantiem. Don Kichots: «Bet kas par to šaubās? . . .» Sančo: «Es par to šaubos . . .» Te izskan šo dažādo pasaulu pirmie akordi: es ticu, es šaubos. Bet tā kā ticība ir gara augstākās katēgorijas vērtība nekā šaubas, tad «es ticu» valda pār «es šaubos». Ticība nāk no augšas, bet šaubas no zemes. Šai lielajā uvertūrā dzirdam ieskanamies debess un zemes skaņas, kas abas vienlīdz saista cilvēka sirdi. Don Kichota ticība noklusina Sančo šaubas, un Sančo pazemīgi paļaujas viņa gaišības augstsirdībai.

XIII

TICĪBA — PILNĪBAS UN MŪŽĪBAS CEĻŠ

Pienāk brīdis, kad don Kichots pierāda savu sapņu vareno spēku. Ieraudzījis «trīsdesmit vai četrdesmit vēja dzirnavas» viņš sacīja savam ieroču nesējam: «Liktenis mūsu lietas vada labāk nekā mēs to varējām vēlēties. Palūkojies tur, draugs Sančo Pansa, un tu ieraudzīsi trīsdesmit vai pat vairāk nesamērīgi lielus milžus. Es ar tiem domāju uzsākt kauju un visus iznīcināt; šie panākumi būs mūsu bagātības pamats. Tas ir taisnīgs kaŗš un liels pakalpojums Dievam: izdeldēt no zemes vaiga tik ļaunu sēklu.»

«... ko jūs tur redzat, nav milži, bet vēja dzirnavas!..»

«... tie ir milži, un ja tev ir bailes, tad paliec te un šai laikā skaiti lūgšanas, bet es došos mežonīgā un nevienlīdzīgā cīņā ar viņiem» (I, VIII).

Un šai brīdī Don Kichots parāda, cik ticībai ir ārkārtīgi liels spēks, tā iznīcina bailes un pamudina uzsākt cīņu ar trīsdesmit vai četrdesmit milžiem. Lūk, cilvēka apslēptais spēks, kas ne tikai trīsdesmit vai četrdesmit milžus var iznīcināt, bet pat pārstatīt kalnus. Lūk, mūsu dzīves dinamīts, mūsu dzīvības vissvarīgākais spēks. Ja šis spēks būtu ieliets

īstenības formās, tad patiešām, cilvēks sasniegtu to pilnību, ko sauc par pārcilvēku, kur cilvēks nostāties uz tīrcilvēka pamatiem; vadoties augšup, viņš vairs nebūtu vienkāršs cilvēks, kas ēd un mirst, bet cilvēks, kas stāv pāri sev, cilvēks, kas augstākā ticības apziņā dzīvo mūžīgi. Dostojevskā «Velnos» Stavrogins prasa Kirilovam: «Vai jūs sākat ticēt nākotnes mūžīgai dzīvei?» «Nē, nevis nākotnes mūžīgai dzīvei, bet gan šejienes mūžīgai dzīvei. Gadās, ka jūs izjūtat mirkļus, kuŗos laiks tūliņ apstāsies un iestāsies mūžība.» «Jūs ticat, ka piedzīvosit tādu mirkli?» «Jā.» «Diezin, vai mūsu laikos tas iespējams. Apokalipsē eņģelis zvēr, ka laika vairs nebūs.» «Zinu. Tas teikts ļoti pareizi, skaidri un noteikti. Kad cilvēka būtība sasniegs laimi, tad laika vairs nebūs, tādēļ ka tas vairs nebūs vajadzīgs. Ļoti pareiza doma.» «Kur tad to noslēps?» «Nekur to nenoslēps. Laiks nav priekšmets, bet ideja, kas izdzisis prātā.»

Cilvēkiem vajadzīga don Kichota ārprātīgā ticība, lai piepildītu ārprātīgā Kirilova nojausto mūžību, kur laika jēdziens mūsu smadzenēs izdzisis un iestāsies mūžība. Mūžība nav mērojama ar laiku, tāpat kā cilvēka pilnība ar prātu. Šaursirdīgs un vientiesīgs ir tas cilvēks, kas ieslēdzas laika un prāta robežās. To darot, cilvēks atraida pašu mūžību un pieņem tikai tās mirkli, kur cilvēks zūd kā rīta rasa saulē. Ja īstenības robežās cilvēks spētu donkicho-

tiski ticēt, tad viņa apziņa kļuva tik smalka, ka tā uztvertu ne tikai mūžības noslēpumu, bet to papildītu šejienes dzīvē. Un šis sapnis, Sančo Pansas acīs, kas nespēja to uzņemt sevī, bija un būs tikai ārprāts. Istenība vēl pārāk negatava šī sapņa reālizēšanai. Cilvēka garu pārāk nomāc matērijas smagums, ikdienas intereses vēl aizvien ieņem pirmo vietu. Cilvēks, diemžēl, nav vēl pacēlies pāri eksistences problēmām, kas cilvēku pārāk cieši saista pie zemes, viņa barotājas. Un atzīsimies, ka bailes par eksistenci pagaidām ir mūsu spēcīgākā dziņa. Ko gan cilvēks savas eksistences labad nedara? Zemojas zemāk nekā cilvēks to drīkst. Brīvs cilvēks ir tikai tas, kam eksistence vairs nav problēma, bet vienīgi līdzeklis. Kamēr eksistence būs problēma, tikmēr veltīgi uzstādīt gara problēmas, kuņas būs un paliks bez papildījuma, mūžīga cīņa ar vēja dzirnavām. Sančo Pansa vēl ir ļoti laikmetīga būtne, kas par savu mērķi neuzstāda garīgas problēmas, bet gan eksistences problēmas. Es domāju, ka nepārspilēšu, ja teikšu, ka Sančo ir tas, kas mēs esam, bet don Kichots ir tas, kas mēs varētu būt, ja Sančo atrisinātu eksistences problēmu tā: nevis eksistenci eksistences dēļ, bet gan eksistenci gara dēļ, bet don Kichots savukārt garu papildītu nevis gara dēļ, bet gan eksistences dēļ; un no šīs savstarpējās saskarsmes tad piedzimtu tīrcilvēks, kur Sančo trūkumi izzustu caur don Kichotu un don Kichota

trūkumi — caur Sančo. Un iekams tas nebūs reālizējies, cilvēks vienmēr paliks kā ola, noslēgta pasaule pati sevī.

Zimīgi saka don Kichots: «Ja tev bailes, paliec te un šai laikā skaiti lūgšanu, kamēr es cīnos niknā un nevienlīdzīgā cīņā.» Protams, ka Sančo nomāca bailes don Kichota īstenību piejemt par savu, un ja Sančo nebūtu bijis bailīgs un don Kichota īstenību bez šaubīšanās būtu piejēmis, tad tai pašā mirklī būtu nozudušas ir vēja dzirnavas, ir milži, un abi nepilnīgie pilnības meklētāji būtu sasnieguši pilnību, kur laiks viņu smadzenēs būtu izdzisis, un tie jau būtu atklājuši laimi mūžībā, kur ārprāts būtu pārvērties par īstenību un īstenība par ārprātu. Kamēr Sančo īstenības bailēs šausminājās, tikmēr don Kichotam vajadzēja doties «*nevienlīdzīgā cīņā*». Un kad don Kichotu milža varenā roka bija notriekusi gar zemi, Sančo saka, ka tās esot vēja dzirnavas, un to varējis neredzēt tik tas, kas pats tādas pašas dzirnavas iejēmis galvā. Un ka tas tā ir, par to, Sančo, liekas, neviens nešaubās, bet par to, ka tas tā nav, par to, liekas, kopā ar tevi, šaubās visi; un lūk, tās bija tavas šaubas un nevis vēja dzirnavas, kas satrieca don Kichotu, un ja tu vienu mirklī nebūtu šaubījies, tad tavs un don Kichota sapnis šai mirklī būtu piepildījies. Tu, Sančo, esi godājams pilsonis, tu šaubās meklē drošību, kuŗā glābiņu meklēja un meklē tavi brāļi pozitīvisti, bet labāk, Sančo,

meklē drošību caur don Kichota ticību, jo šaubas ir garīga slimība, kas cilvēkam laupa ne tikai mūžīgo *dzīvi*, bet arī to dzīvi, pie kuŗas tu turies kā aklais turas pie sava spieķa. Ticība būs tavas acis, kas redzēs tumsā, un tava prātošana kļūs par saules gudrību.

XIV

CIEŠANAS

Ciešanas panesamas un attaisnojamas tikai tad, ja tām ir kāda jēga, pretējā gadījumā tās pārvēršas par bezjēdzīgu mocību, tas ir par elli. Bezjēdzīgas ciešanas cilvēka dvēseli sakropļo, bet jēgpilnas — dvēseli bagātina un pilnveido. Don Kichota ciešanas ir mērķtiecīgas un ļoti cilvēciskas. Don Kichota garīgais spēks ir lielāks par viņa ciešanām. Sančo to nesaprot, viņu uztrauc pat iedomas par ciešanām, viņš būtu pateicīgs liktenim, ja don Kichots par savām sāpēm žēlotos. Sančo ir dabas bērns, sāpēs var kaupt kā suns un izdevīgā gadījumā savā egoistiskā Es apmierināšanai gatavs apgrēkoties pret sevi un visiem likumiem. Bērni un primitīvi cilvēki ir egoisti, t. i. instinktīvi tiecas sevi uzturēt eksistences robežās.

Ja ir apmierinātas cilvēka eksistences prasības, tad viņš gandrīz līdzīgi dzīvniekam nolien savā mīgā un snaužot klausās sava vēdera gremošanā. Šī pasaule garam ir atbaidoša. Sančo, savu vēderu piebāzdams ar pārtiku un pieliedams ar vīnu, liekas uz auss un guļ, bet don Kichots atsakās no barības, viņš paliek nomodā, augu nakti viņš sevi baro ar sapņiem un stiprinās ticībā.

SANČO UN MŪSDIENU GARS

Un tomēr, Servantess atkal rāda notikumu, kur don Kichots, spriežot no īstenības viedokļa, kļūst smieklīgs, bet no patiesības apbrīnojams. Don Kichots uzbrūk benediktiešu mūkiem, vienu notriec zemē, jo šos mūkus notur par velna apsēstiem neliešiem, kas ar varu aizved princeses; šai brīdī arī Sančo parāda savu dabu, un ja par don Kichotumums jāsmejas, tad Sančo jānožēlo: tiklīdz mūks nokrita zemē, Sančo vieglām kājām nolēca no ēzeļa un piesteidzās pie mūka, nevis lai viņam sniegtu palīdzību, bet lai to aplaupītu. Te parādās don Kichota augstsirdība — kalpot pasaulei un Sančo zemiskums — aplaupīt pasauli. Nav nekas skumjāks par šo īstenību. Don Kichots dzīvo citā pasaulē un kalpo citai pasaulei, bet Sančo nekā nezina par citu pasauli un savā pasaulē tas redz tikai to, kas varētu apmierināt viņa materiālās intereses. Sančo mantrausība ir tā, kas pazudina pasauli, bet don Kichota sapņi izšķiež visus lielos spēkus, cīnoties pret to, kā īstenībā nav. Lūk, tā aiziet bojā liels gara dižums, un sančopansiskais cilvēks dzīvnieciskā aklumā aplaupā pasauli, tai katru dienu nodarot pārestības. Bet don Kichots arī nodara pāri pasau-

lei, jo viņš īstenību neredz un lūk, tādēļ pasaule arī par viņu smejas. Don Kichota lielums iegūtu tikai tad nozīmi, ja tas piepildītos īstenības robežās.

Mūsdienās sančopansiskais tips ir daudz sarežģītāks, viņa laupītāja tieksmes izpaužas daudz smalkākās formās, dažādās operācijās un kombinācijās, mūsdienās sančopansisko cilvēku sastopam nevis ēzeļa mugurā, bet braucam auto, nodarbojamies pat ar literātūru un zinātņi, viņi bez radošas potences iekūņojas zināmā sfairā un dzīvo tur ērtu dzīvi. Lai Dievs pasarga viņiem pateikt patiesību acīs, viņi tad draud pasauli izgāzt no eņģēm. Mūsdienu Sančo Pansa vairs neatgādina primitīvu, vientiesīgu cilvēku ēzeļa mugurā, bet teiksmaino kentauru vai arī chamēleonu.

Mūsdienu don Kichots ir palicis vēl vientuļāks: *vox clamantis in deserto* — saucēja balss tuksnesī, Mūsdienu dzīvē smalkjūtības vietā stājas bezkaunība, patiesības vietā — meli un cilvēka vietā — kentaurš, kam spēks un vara ir galvenie atribūti. Eiropas don Kichoti klīst vieni tuksnešos, bet Sančo veselos baros cīnās nevis tādēļ, lai pasaulei pakalpotu, bet lai to aplaupītu. Un ja kādā dienā Sančo Pansa atcerēsies tuksnesī klīstošo don Kichotu, tad pasaule būs glābta. Don Kichota uzdevums ir kāpināt cilvēkā garīgo smalkjūtību un klusināt Sančo pārmērīgos instinktus. Kur pārāk tiek pasvītroti instinkti, tur virsroku pār cilvēku iegūst dzīvnieks.

Nē, cilvēks šai pasaulē nav nācis tādēļ, lai kļūtu par dzīvnieku, bet gan lai sevī pārvarētu dzīvnieku un kļūtu par tīrcilvēku īstenības robežās un patiesības apziņā. Cilvēks — dzīvnieks ir nepateicīgs, cietsirdīgs un atriebīgs. Izšķīrošos brīžos tāds cilvēks ir blēdīgs, glēvs, nepastāvīgs, mantkārīgs, pašmīlīgs, pašgudrs... Lūk, tāda ir cilvēka dzīvnieka daba, pret ko don Kichots cīnās. Sančo prot attapīgi izvairīties no tā, kas apdraud viņa personīgo labklājību, bet parādīties tur, kur viņam nekas nedraud un kur cer iegūt kādu «labumiņu».

*

Pēc tam, kad don Kichots bija uzvarējis basku un devies tālākā ceļā, Sančo skūpstīja viņam rokas un lūdza sev salu. Visur Sančo cenšas izbīdīt savas intereses pirmā vietā, viņam liekas, ka don Kichots cīnās vienīgi viņa salas dēļ. Ko Sančo saprata no don Kichota goda, slavas un drošsirdības jēdziena. Bailīgs ir Sančo, viņš grib noslēpties baznīcā, lai glābtu savu ādu, jo viņam liekas, ka don Kichota uzvara var aizvest cietumā. Don Kichots apsauc Sančo, jo taču nekur nav ne dzirdēts, ne rakstīts, ka ceļojošam bruņiniekam būtu jāstājas tiesas priekšā. Viņš bailīgo Sančo nomierina un priecājas par savu lielisko uzvaru. Don Kichota prieks ir tīrs un viņa apbrīnā nav nekā zemiska. Kad don Kichots atklāj noslēpumu par brīnumaino Fjerabresa dzērienu, kas iznīcina nāves bailes un lietātājam nav jābīstas

no ievainojumiem, Sančo lūdz šā dzēriena recepti, lai ar to varētu tirgoties. Tā tad Sančo grib tirgoties pat ar mūžīgās dzīvības dzērienu! Sančo ir tirgotājs *par excellence*. Viņš tirgotos ne tikai ar don Kichota noslēpumiem, bet ar pašu don Kichotu, viņš to iztirgotu pa reālei un pusreālei, lai tikai varētu nodzīvot «godīgu un bezrūpīgu» dzīvi! Sančo dreb par savu niecīgo dzīvi, viss, kas ir vairāk nekā viņa niecīgā dzīve, viņam liekas tīrais ārprāts. Viņš ļoti saprātīgi atrunā don Kichotu neuzsākt to, kas ir neiespējams, kas ir ārkārtīgs. Servantess zināja ļoti labi, ka cilvēks varētu būt daudz vairāk, ja tā spējas, garu un brīvību neaprobežotu sančopansiskais trulums un šaursirdība. Iekams īstenībā cilvēks nekļūs kaut kas vairāk nekā viņš ir, tikmēr don Kichota sapņi būs tikai smieklīgs mēģinājums aiziet savā izdomas tuksnesī, kur cilvēks paliek viens kā pirmā radīšanas dienā un dzird sasaucamies tikai savu sapņu chimairas. Vajaga vēl vairāk gribēt nekā sapņus, vajaga gribēt īstenības, vajaga sacelties pret matēriju un iekaņot gara valstību. Mēs vēl nezinām, kas mums darāms šai Dieva dāvātā pasaulē. Sapņi grib īstenību, dziļu un cilvēcisku īstenību. Bija laiki, kad slavēja tikai cilvēka sapņus, ir laiks, kad slavē zvēru cilvēkā, bet nāks laiks, kad slavēs Dieva pasauli, kas caur cilvēka sapņiem un gribu izpaudīsies īstenībā.

Ja līdz šim zemes virsū valdījis brutālais zemes

cilvēks, tad nākotnē valdīs cēlais debess cilvēks. Mūsdienās par garu valda matērija, Dieva ideja ir jautājums, par kuŗu, runājot Gōtes Mefistofeļa vārdiem, vairs nerunā smalkā sabiedrībā. Svētums, bijība un iecietība ir arī lietas, kas mūsdienās zaudējušas kuŗu katru nozīmi. Tagad skaļš, pašgudrs un neiecietīgs cilvēks ir gandrīz paraugcilvēks, visa Eiropa mudžēt mudž no tādiem cilvēkiem. Brīvais, pazemīgais un pateicīgais cilvēks izzūd vai arī slēpjas alās. Jo garīgāks kāds cilvēks, jo viņš ir brīvāks. Garīgo brīvību neatradīsim masas cilvēkā, kas būtiski ir vergs, neatradīsim arī tajos, kas par šiem cilvēkiem valda, garīgi brīvs cilvēks ir pazemīgs, pateicīgs un citu labā ir spējīgs atteikties no sava labuma. Civilizētais mežonis to neatzīst, tā esot it kā vājo, bālasinīgo un vārgo morāle un nevis stipro, pilnasinīgo un spējīgo. Eiropas civilizētais mežonis savās ārišķībās pārspēj pat Afrikas mežonus, kas, protams, savā īstībā ir pārāki par civilizēto mežoni. Civilizētais mežonis ir truls pret citu ciešanām, viņu citu posts un nelaime neuztrauc. Subjektīvās vērtības tiek vai nu ignōrētas, vai arī tiek apzīmētas par neko. Dvēseles aizsērē un izzūst. Cilvēka cieņa ir noslīdējusi līdz nullei, stulba vienaldzība pārjēmusi cilvēku, nekas to neuztrauc, nekas to neinteresē, nekas to nesajūsmina. Drausmas mani sagrābj, vērojot kādā trulā vienaldzībā mūsdienu cilvēks lasa ziņas par bērnu un sieviešu ap-

kaušanu Spānijā un Ķīnā, ko drīz var būt, atzīs par gluži dabisku lietu kanibālismu. Jo vairāk cilvēks pieķeras brutālajam materiālismam, jo dziļāk viņā izaug agresīvas tieksmes. Dzīvnieks cilvēkā pilnīgi uzvar garu. Mūsdienu mežoņu civilizācija cilvēku sacēļ pret cilvēku, tautu pret tautu, cilvēkus pret Dievu, pret universa apziņu, visu lietu pēdējo jēdzienu, mēs esam nonākuši līdz robežai, kur cilvēks sāk iznīcināt pats sevi.

XVI

ZELTA LAIKMETA ILGAS

Don Kichots ir pravietis. Caur pagātņi viņš runā uz nākotni. Visās tautās ir uzglabājušās kādas tālas, nenoteiktas atmiņas par zelta laikmetu zemes virsū. Arī mēs, latvieši, kaut ko tālu atceramies, pieminot vecos labos laikus. Visas tautas ir mēģinājušas pagātnes ideālos atdzemdināt nākotnes ideālus. Kādreiz esot dzīvojis pilnīgs cilvēks pilnīgā pasaulē. No laika sākta gala cilvēks nav samierinājies ar šo pasauli. Cilvēci gadu tūkstošiem ir nodarbinājuši vecie mīti par pazaudēto paradīzi, gandrīz visu tautu epi sākas ar atmiņām par «veciem labiem laikiem». Un visās tamlīdzīgās atmiņās ir runa par kādu cilvēka pārkāpumu un Dieva sodu. Vecā Derība un Hēsiods šīs atmiņas, liekas, viskaidrāk motivē, bet tomēr, cilvēks ir lielā neziņā par savu pagātņi. Mīti kā tāli pagātnes stari no dziļas dzelmes blāzmo uz mums, bet mēs nezinām, no kurienes šie stari īsti nāk — cilvēks atceras tikai neskaidri un nenoteikti. Ko mēs zinām par to, kas dzīvojis zemes virsū priekš 100.000 gadiem? Un kas bijis zemes virsū priekš viena miljona gada? Zeme taču bijusi gluži tāda pati kā tagad, un tā gluži tāpat nenogurdama skrējusi savu gaitu. Mū-

žība nav mērojama ar laika jēdzienu. Tur viens miljons gadu ir viens niecīgs mirklis. Un šai mūžības mirklī tūkstošas paaudzes ir dzimušas un mirušas. Katrs mēs esam dzīvības nepārtraukts turpinājums. Kas gan bijis mūsu tēvs priekš viena miliona gadu? Nav šaubu, ka tāds sencis man ir bijis, ja viņš nebūtu bijis, tad skaidrs, ka arī manis nebūtu. Ja katrs mans sencis ir dzīvojis simts gadu, tad es tagad pēc viena miliona gadu esmu desmit tūkstošā auguma turpinātājs. Līdz šim mirklim tālā pagātnē caur tūkstoš neskaitāmiem augumiem ar mani nav sarāvusi saites. Pagātne dzīvo manī, un arī nākotnes iespējas un, kas zina, varbūt atkal vienu miljonu gadu nākotnē turpināsies manas nemināmās cilts augums. Un, kas gan mani senči nav varējuši būt šai nepārtrauktajā dzīvības ritmā? Varbūt, ka mani senči ir dzīvojuši zelta laikmetā, kuŗu don Kichots atminās ar tādu skaidrību. Mēs visi esam it kā viena tēva un vienas mātes bērni. Ko gan mums šai ziņā ir palīdzējusi zinātne? Ko mēs zinām par citām pasaulēm, kuŗās cilvēks ar izbrīnu un neziņu ir lūkojies kopš neminamiem laikiem? Jāatzīstas, ka mēs zinām tikai to, ko paši izgudrojam un pieņemam, jo taču viss varētu būt arī citādi, un nekas būtībā tomēr nemainītos. Kas tad mēs esam šai nepārtrauktajā dzīvības dziņas ķēdē? Tūkstoš atbildes jūs sagaidīsiet, un tomēr būtiski jūs paliksiet tikpat lielā neziņā kā

pirms šī jautājuma rašanās. Tiklīdz cilvēkā atausa apziņa par savu esību, viņā arī radās jautājums pašam par sevi, kas esmu un kur es atrodos, kas es biju un kas es būšu, kad vairs manis nebūs? Visās četrās debess pusēs, kur vien cilvēks domāja, uzstādīja šos un citus jautājumus, un tomēr, visi šie jautājumi vēl līdz šai dienai ir neatbildēti, neskaidri un nenoteikti. Kā miglā, kā naktī mēs dzīvojam, neziņā ilgojamies skaidrības, bet tās vietā mēs iegūstam pārlicību, ka visas mūsu zināšanas ir tikai svece pudelē, kas spīd zaļā, sarkanā, melnā un zilā gaismā, bet tā ir un paliek tikai svece pudelē, ko mēs iemetam neziņas jūrā no audzes uz audzi.

Tāds ir mūsu liktenis. Don Kichots atceras pagātņi ne jau tādēļ, ka viņš gribēja ar šo runu pateikties ganiem par viesmīlību, gani viņa runu gan klausījās, bet no tās neko lāga nesaprata. Viņš to teica *tāpat*, jo viņam kaut ko ar ganiem vajadzēja runāt, viņa smadzenēs pazibēja kā tāla atblāzma domas par to, kas kādreiz bijis un kā vairs nav, kas varētu varbūt atkal būt. Don Kichots domā, ka zelta laikmetā nepazīna divus vārdus «*taus*» un «*mans*». Šai svētajā laikmetā visas lietas bijušas kopīgas. Visu devusi daba, cilvēkam tikai vajadzējies pakustināt roku, miers, draudzība, saskaņa toreiz valdījusi cilvēku starpā. Cilvēki nav pazinuši viltību, krāpšanu un ļaunprātīgi nav izlietājuši patiesību. Bet šai runā don Kichots nezina, tāpat kā

mēs nezinām, kādēļ cilvēks tik zemu kritis, ka beidzot vajadzējis nodibināt bruņniecības ordeni, lai cilvēcei nāktu palīgā. Vecās Derības mīts par cilvēka krišanu uzskata to brīdi, kad cilvēks iedrošinājās baudīt labā un ļaunā augļus no zinātnes koka. Tā kā cilvēkā ir iedzimtas atziņas slāpes, tad šīs slāpes mudināja atzīt labu un ļaunu, un tiklīdz cilvēks to bija atzinis, viņa acis atdarījās, un viņš redzēja daudz ko tādu, par ko vajadzēja kaunēties un bailoties. Šai apziņas atmošanās brīdī cilvēks jūtās vientuļš un atstāts.

Tā tad, zināšana, pēc Vecās Derības, ir cilvēces krišanas sākums. Hēsiods par zelta laikmeta bojāejas iemeslu min cilvēka ļaunumu. «Zelta laikmetā cilvēka bērni dzīvoja kā dievi, sirds bija brīva no rūpēm, nepazīna darba un sāpes». Un tad nāca dzelzs laikmets, kad «dievi ļaudīm apslēpa dzīvības avotus». (*Ἔργα καὶ ἡμέραι*)

Liekas, Hēsiods pareizāki sapratis cilvēka dabu un zinājis, ka cilvēku ļaunums ir zelta laikmeta kaps. Zināšanas ir cilvēka augstākā un lielākā laime, kādu vien viņš var vēlēties. Ja mūsdienu nelaimēs kāds iedrošinās vainot zināšanas, tad tas notiek pa lielākai daļai mūsu nezināšanas dēļ. Zināšanas ir kaut kas dzīvs, kaut kas degošs, kas mūsu apziņu kāpina un mūsu dzīvi saldina. Visu laikmetu un visas cilvēces posts ir tas, ka cilvēks ir pārāk ļauns; ļaunums cilvēku tik lielā mērā aklina,

ka tas pats sev nocērt rokas, izduļ acis un iemetas bezdibenī. Veltīgi cilvēki ir meklējuši izlīdzināšanu savā starpā līdz šai dienai. Ļauns cilvēks neredz otru, netaisns viņš ir pret citiem un pats pret sevi. Naīvais parasti visu vainu un atbildību uzliek otram vai arī Dievam, bet nekad neiedomājas, ka vaina taisni sākas tur, kur cilvēks ir kaut kādā ziņā ļaunprātīgs pret otru, pat pret Dievu, kas viņam neizprotams un neizdibināms. Visgrūtāk ir tur cīnīties pret ļaunumu, kur cilvēks to sevī nes neapzinīgi, jo tāds cilvēks, ļaunu darīdams, sevī tomēr pārlicināts, ka viņš dara labu. Ļaunais labdaris ir visas cilvēces posts un bojā eja. Ļaunums ir zelta laikmeta kaps, bet šī laikmeta atdzimšanas iespējas katrs mēs nesam savā sirdī, mums tikai ļoti stipri vajaga to gribēt un tam ticēt, tad mēs to atdzimdināsim. Mūsdienās Dieva pasaules gaišos logus dauza pārgudrie, paštaisnie kiniķi, un to veikuši, tos aizbāž ar savām nožēlojamām skrandām, un, lūk, Dieva pasaule aptumšojas, cilvēks salst, tautās tumsā, ienīst un izlej viens otra asinis, vienīgi tādēļ, lai sasildītu rokas un tad ar šīm asiņainām rokām celtu pasaules ēku labāku nekā Dievs mums to dāvājis savā bezgalīgajā dāsnumā.

XVII

CILVĒKA VIENREIZĪBA UN TĀS ROBEŽAS

Es negribu apstrīdēt ne donkichotistus, ne servantistus, man liekas, ka katri strīdi ir lieki, un ja esi pārliecināts par kādu patiesību, tad to pazemībā attīsti un ej tālāk. Nav arī svarīgi vai to kāds sapratis vai nesapratis. Pelēks nāves tukšums mani apņem, tiklīdz dzirdu strīdamies par vienu vai otru lietu, un parasti strīdas nevis par lietu, bet gan katrs par sevi, t. i. cenšas atklāt ne lietas būtību, bet gan paši sevi.

Mēs vienmēr cenšamies otram ieskaidrot savu pārliecību un nemēģinām saprast cita pārliecību, kas no mūsu būtības šķirta ar citu būtību. Un lai tas būtu cik dīvaini būdams, gandrīz katrs visparastākais, visvienkāršākais cilvēks citu priekšā grib būt kaut kas sevišķs, kaut kas neparasts, vārdu sakot, grib atšķirties no citiem. Ne ar ko cilvēku būtībā tā nevar aizkart, pazemot, kā tam skaidri un atklāti pasakot, ka viņš ir gluži tāds pats kā visi citi. «Vai tiešām jūsu gaišība nezina, ka viena prāta salīdzināšana ar otra prātu, viena cēlumu ar otra cēlumu, viena daili ar otra daili, viena dižciltību ar otra dižciltību vienmēr ir nepatīkama lieta un nevienam tas nepatīk?» (II, 1.). Katrs cilvēks

grib būt kaut kas pats par sevi, viņš grib atšķirties no pārējās pasaules ar savu vienreizīgo būtību, viņš grib būt tas, kas otrs nav un nevar būt. Tas ir pareizi, un būtībā katrs cilvēks nes tādu vienreizēju vērtību, bet šai dzīvē bieži notiek, ka cilvēks šīs dziņas pamudināts, ar varu pasauli grib pārvērst par tādu vietu, kas visur un visās lietās atgādinātu šo viņa vienreizību, šo viņa esību. Lūk, te sākas cilvēku strīds par cilvēku un visu cilvēku strīds par Dievu, bet Dievs ir mēms, mūžīgs un neiedomājams. Mēs varam izteikt savu būtību, atstāt savu līdzību šai pasaulē, bet nekad pasauli mēs nevaram pārvērst par sava Es vienu vienīgo veidolu. Bet pie vakardienas vārtiem nevar nostādīt šodienu, jo katra diena ieiet un iziet pa saviem vārtiem. Gluži tāpat ir ar cilvēku, viņš ieiet pa saviem vārtiem šai pasaulē un arī pa tiem iziet.

Stāsta, ka Brazīlijas mūža mežos dzīvojuši kāda indiāņu cilts, kuŗas virsaitis un viņa cilts locekļi mielojušies ar citu gūstekņu gaļu. Kāds misionārs, pārvaldīdams šīs cilts valodu, sācis ieskaidrot virsaitim, ka tas neesot labi, ka ēdot cilvēka gaļu, jo tas esot grēks. Virsaitis, nesaprazdams ne grēka jēdzienu, ne arī citas misionāra pamācības, atteicis: «Labi jūs runājat, bet jūs nezināt, ka šie ļaudis nepieder pie mūsu cilts, kas nav mūsu ļaudis, tos mēs varam ēst.» Misionārs tā arī nepārlicināja virsaiti. — Veltīgi ir pārlicināt tos ļaudis, kas redz

tikai savu patiesību, jūt tikai savas sāpes un saprot tikai savu valodu. Nekas, laikam, cilvēku attiecības tā nesakropļo, kā šī mežoņu pārmērīgā pārliecība par sevi un pilnīgā aklība pret cita pārliecību. Man nāk prātā visas tās vietas Don Kichotā, kur Sančo, savā aklībā pret citiem, nepazīst un neatzīst neko vairāk kā pats sevi. Te arī slēpjas Servantesa augstā gudrība, ka tam nav vērtības, kas redz tikai sevi vai arī tikai savu ideju. Don Kichots, kas dodas atpestīt pasauli, tomēr to nav sapratis tādu, kāda tā ir īstenībā, bet mēģina pārvērst pasauli pēc savas iekšējās līdzības. Servantess pārmet, atgādina, ka cilvēks nedrīkst apžilt tikai no sava sapņa (don Kichots), cilvēks arī nedrīkst kalpot tikai sev (Sančo), cilvēkam jāatveš pasauli, ja cilvēks grib, lai pasaule būtu kaut kas vairāk, tad viņam pašam jāklūst par kaut ko vairāk īstenībā nekā šī pasaule ir. Kamēr tas tā nav, veltīgi ir sacelties pret pasauli un veltīgi to labot. Don Kichota un Sančo stāvoklis ir mūsu reālais stāvoklis attiecībā pret pasauli, kuŗu mēs, diemžēl, tik maz pazīstam, un ja mēs to labāk pazītu, tad mēs, ja nepārvērstos fiziski, tad vismaz garīgi, un pasaule būtu tāda, kāda tagad tā nav, bet kādu to gribam un vēlamies sapņos.

XVIII

PAR KO DON KICHOTĀ SMEJAMIES

Don Kichota un Sančo pasaule ir daudz vairāk samezglota, daudz apslēptāka nekā tas liekas lasītājam. Don Kichotu var lasīt gluži kā pasaku, viegli un raiti mēs ieslīdam viņa pasaulē, bet tanī dzīvojot, mēs tomēr to nepazīstam. Nav šaubu, ka katrs kaut ko sev iegūst, iemaldījies šai pasaulē, vismaz kārtīgi izsmejas, jo mēdz taču domāt, ka jā-smejas par visu, kas šķiet smieklīgs un jāraud par to, kas liekas skumīgs. Don Kichots ir grāmata, par kuŗu tomēr vairāk smejas nekā raud, un Servantess jau arī nedomāja šausmināt, bet gan smīdināt. Katram jāzina, par ko viņš smejas un par ko raud, bet ja to nezina, tad labāk lai smejas nekā raud. Don Kichots gan negrib, ka par viņu smejas, jo smejas pēc viņa domām vienīgi mulķīgi un aprobežoti cilvēki, bet par spīti visam, Servantess ar ģeniālu atjautību izraisa smieklus. Kas ir ārprātīgāks, don Kichots, kas smīdina pasauli, vai pasaule, kas smejas par don Kichotu?

XIX

PAR SANČO LIELUMU UN TICĪBAS BŪTIBU

Kad Rosinanti nūjām apstrādāja galicieši - ķēvju dzinēji, don Kichots pietrūkās un steidzās savam zirgam palīgā, sacīdams Sančo: «Draugs Sančo, es redzu, ka tie nav bruņinieki, bet nekrietni un zemiski ļautiņi: es to tev saku tādēļ, ka tu man vari palīdzēt, pienācīgi atriebties viņiem par to, ko viņi mūsu acu priekšā nodarījuši Rosinantem.» «Pie velna, ko mēs tur varam atriebties,» — atbildēja Sančo, — «viņu ir vairāk nekā divdesmit un mēs tikai divi un varbūt tikai pusotra?»

«Es viens — simta vērts,» — atbildēja don Kichots. Un to pateicis, viņš metās virsū ķēvjū dzinējiem. Don Kichota piemēram sekoja arī Sančo.

Te don Kichots un Sančo cīnījās plecu pie pleca, bet drīz viņi sadauzīti gulēja zemē. Šai vietā es bieži apstājos un klusi sevī noteicu: «Tomēr, Sančo, tu esi liels!» Sančo Pansu aizrāva don Kichota drosme un ticība: «Es viens — simta vērts!» Tik ļoti tuvs Sančo don Kichota liktenim, un, man liekas, nekas tā nevar aizkustināt kā ticība un padevība tam, kas par mums lielāks. «Prātīgs cilvēks vienmēr vēlas palikt pie tā, kas par viņu pārāks»,

saka Platōns (Faidons, 7.). Kā saule mazākām planētām norāda ceļu, tāpat lielākiem cilvēkiem jānorāda ceļš tiem, kas par viņiem mazāki. Labāki iet savu ceļu liela cilvēka gaismā nekā palikt tumšā un bez sava ceļa. Sančo don Kichota gaismā zaudē savu nenožīmību un iegūst vērtību. Bet īsta cilvēka vērtība vienmēr atkarājas no kaut kā tāda, kas par viņu augstāks, vai no tā, kas viņam šo vērtību piešķir. Ja cilvēka dzīvi nenosaka vara, kas augstāka nekā viņš pats, tad viņam draud bojā eja. Tas, kas par mums ir augstāks, ir mūsu personīgās uzglabāšanās sāls. Ārēji mēs, varbūt, varam arī dzīvot bez tā, kas par mums pārāks, bet mūsu dvēsele katrā ziņā novītis un iznīks kā puķe bez saules un gaismas. Tādēļ gudrais meklē to, kas par viņu lielāks, bet muļķis apmierinās vienīgi pats ar sevi: «Es viens — simta vērts!» saka don Kichots un tā nekādā ziņā nav lielišanās kādā lielceļa tavernā. Nē, tā ir don Kichota svētā ticība, kas sagrābj Sančo savā varā un to paceļ augstāk nekā viņš ir patiesībā. Šai mirklī Sančo augsti vērtē savu dzīvi un to grib apliecināt cīņā, bet ne cīņā caur prātu, bet caur ticību. Nav šaubu, ka mēs dzīvi apliecinām vairāk cīņā, kas izverd no ticības un nevis no prāta. Pasaules glābiņš ir ticības apziņā, tai ticībā, ko Sančo pārdzīvoja, dodoties cīņā ar don Kichotu.

Kas ir ticība? Kam jūs ticat? bieži man ir

jautāts. Un es gandrīz vienmēr biju apmulsis. Jā, kas tad ir ticība? Kam tad es ticu? Es nezināju nekad atbildēt un atvairīju katru noteiktu definīciju. Ticību nevar taču tā pajemt kā priekšmetu un parādīt, un tomēr man gribētos šoreiz noteiktāk runāt par ticību, vismaz pateikt, kas ir mana ticība, kas man palīdz dzīvot, kas man parāda ceļu tad, kad es nezinu, kur iet. Vispirms man jāsaka, ka par ticību nevar filozofēt, bet vienīgi var to saprast pašā ticībā. Filozofija var būt ticības robežās vai ārpus ticības, bet nekad par ticību. No spekulatīvās filozofijas viedokļa, kas grib filozofēt par ticību bez ticības, vienmēr iznāk, ka ticība ir absurds. Bet apustulis Pāvils saka: «Taisnais dzīvos caur ticību». Un Kjerkegords (Kierkegaard), lielais ticības jēgas meklētājs liecina: «Ticības bruņinieks patiešām ir laimīgs cilvēks, viņam pieder visa pilnība». Arī don Kichota ticības pasaule ir pati pilnība, tur nav nekā, kas būtu nepilnīgs, nepabeigts. Tas, kas don Kichotam ir pilnīgs, pabeigts un saprotams, Sančo Pansam liekas gluži neiespējams un aplams.

Mana ticība ir kaut kas pats sevī esošs, tā neatkarājas ne no Dieva, ne no mūžības idejas. Tā nesaistās un nebalstās nevienā lietā, bet ir pasaule, kas visu sevī atspoguļo pilnīgi un noteikti; tās gaismā viss atdzīvojas, iegūst skaidrību un kļūst patiesi dzīvs. Man liekas, tā vēl nav ticība, kas prasa kādu konkrētu vai abstraktu lietu, kuŗā ticība varētu

it kā iesakņoties un izaugt. Tā varbūt ir paļāvība, kad mēs uzticamies cilvēkam vai Dievam. Nekas nav absolūti drošs, kas atrodas ārpus mums. Cilvēks var mirt, Dieva ideja var mainīties caur mūsu domāšanu, bet ticība pati par sevi ir absolūti droša, ārējās pārmaiņas vai notikumi to nevar satricināt. Daudzi grib ticēt kaut kam, kas atrodas ārpus viņiem, bet es ticu tam, kas manī ir un tam, ko es ar savas esības būtību varu izjust, pārdzīvot un saprast, kā kaut ko patiesi reālu, kas ir mūžīgs un nemainīgs. Manai ticībai nav nepieciešams ne konkrēts, ne abstrakts, ne transcendentāls priekšstats, tā dzīvo pati sevī, gluži pretēji prātam, kas dzīvo ārpus sevis, proti, spriedumos. Un te lūk, ir subtīla starpība starp prātu un ticību; prāts vienmēr ir sakairināms, satricināms, jo tas vienmēr atkarājas no sprieduma, bet ticība vienīgi pati no sevis, tādēļ arī don Kichots nekad nebija satricināms, jo viņa dzīvē viss atkarājas no ticības un nevis ticība no šī *visa*. Tā ir don Kichota ticība, kas viņam piešķir drošsirdību skatīties briesmām, nāvei un ārprātam acīs. Tāda ir mana ticība, jo to nosaukt vispār par ticību es neuzdrošinos, un tāds apgalvojums būtu, protams, pārspīlēts.

DONKICHOTISMA TRAGĒDIJA

Visiem, kas dzird don Kichotu runājam, liekas, ka viņš ir no citas pasaules vai arī ārprātīgs cilvēks. Don Kichotu neviens nesaprata viņa dziļākā būtībā. Viņš ir un paliek ļauzu acīs tikai paradokss. Nē, tiešām don Kichotu nevar saprast pasaule, jo tā ar Hēgeli priekšgalā saka: «*alles was ist, ist vernünftig*», proti viss, kas ir reāls, ir prātīgs, Lūk, tā ir labākā pasaule no visām iespējamām pasaulēm. Tā domā Hēgelis, «*professor publicus ordinarius*», kā to dēvē Kjerkegords, un ar viņu tā domā gandrīz visa racionālā pasaule. Hēgeļa cilvēks mēģina izprast vienīgi šīs pasaules struktūru, bet nekad neiedomājas ieskatīties dziļāk šīs pasaules būtībā un neiedrīkstas pat gribēt labāku pasauli par šo, kas ir reāla, saprotama un vēlama. «Kā ir, tā būs labi,» mēdz teikt mūsu tautas cilvēks. Pieticība, protams, ir laba cilvēka īpašība, pat zināms morālisks spēks vajadzīgs, lai samierinātos ar to, kas ir, un atteiktos no tā, kā nav. Bet šī pieticība, samierināšanās ar visu reālo, mūs var novest atpakaļ pie dzīvnieka un verga stāvokļa. Cilvēkam jābūt ārkārtīgi drosmīgam un ar lielu gribas spēku, lai iedrošinātos tiek-

ties pēc tā, ko vēlas un ko atzīst par nepieciešamu. Līdz šim to iedrošinājušies darīt vienīgi don Kichoti, kuņiem šī pasaule neliekas viena no vislabākām, tie grib pasaulē redzēt daudz ko tādu kā tai trūkst un ko tā varētu iegūt ar nemitīgu gara cīņu, dziļu ticību un nemieru, kas šo pieticīgo ļaužu acīs liekas esam ārprāts, izmisums un absurds. Ko zina filozofijas profesori par dzīvi, par tās sociāliem konfliktiem un to postu, ko cilvēkam jāpārcieš diendienā? Hēgelis, miermīlīgs vācu pilsonis, pilnīgi nejūtīgs un aklus pret sava laika cilvēku postu, pat pret tiem tūkstošiem un tūkstošiem, kas franču, vācu kaņā aizgāja bojā, radija savas lieliskās filozofijas sistēmas un reālo atzina par prātīgu, vēlamu un saprotamu. Bet reālā pasaule ir tik nepilnīga un pārtaisāma kā izkaltusi muca, no kuņas katras šķirbiņas ūdens spiežas ārā, un viss tās saturs, ko mēs tai ielejam, iztek ārā, un pasaule kā bijusi tā paliek tikai tukša muca. Don Kichoti šai pasaules tukšajā mucā sitas un izmisumā meklē dziļākus ūdeņus kā okeana zivis, kuņām bēguma laikā jāpaliek pelķēs vai bedrēs. Izmisums, ārprāts un posts ir don Kichota dabiskais stāvoklis, un šai stāvoklī viņa gars redz dziļi un skaidri arī citas pasaules, citas iespējas, bet viņu valodu nesaprot, tā liekas kā no citas pasaules, par kuņu vai nu jāsmejas, vai arī nesaņprāšanā jānovēršas. Don Kichota traģēdija arvienu

vēl turpinās uz pasaules skatuves, un diezin vai tai kādreiz pienāks beigas. Par to, ko don Kichots runā nopietni, skatītājs smejas, no tā, kam don Kichots tic, skatītājs novēršas un par to, par ko viņš cīnās, skatītājs šaubās, to saukdam par absurdu.

KŅAZS MIŠKINS UN DON KICHOTS

Dostojevska kņazs Miškins ir idiots un proti tādēļ, ka nav tāds, kādi ir visi: viņš ir absolūtās cēl-sirdības un patiesīguma iemiesojums, Kristus cilvēka simbols. Kņazs Miškins vienkārši ir «publikas skandāls», jo viņš stāv ārpus parastu cilvēku robežām. Vai jūdu tautai tāds pats «skandāis» nebija Kristus, grieķiem Sōkrats un spāniešiem svētā Teresa, kas vecumā izstumta no to vidus, kuņiem tā bija kalpojusi, mira galīgā postā? Kņazs Miškins ir krievu don Kichots.

Don Kichota un kņaza Miškina liktenis ir traģisks jau tādēļ vien, ka viņu apkārtne tos nevar un nespēj saprast. *«Allzu vernünftig, allzu vernünftig ist der gewöhnliche Mensch»*, un man liekas, nevienā valodā to labāk nevarētu pateikt. Valoda ir katras domas ķermenis, un šai domai vislabāk der vācu valodas ķermenis, vismaz man tā liekas. Un, lai don Kichots runātu par ko runādams, lai teiktu ko teikdams, kas dzirdēja viņa vārdus, tas to vienmēr noturēja par ārprātīgu. Un kad kņazs Miškins saka, ka «skaistums glābs pasauli» vai, ka augstākajam apziņas stāvoklim zudīs laiks, — tad visi par to smejas un zobojas.

Un dziļākie vārdi, kādi jebkad teikti, kņaza videi liekas skandalōzi, jo tie atrodas ārpus ierastām domāšanas robežām, tie nesaskan ar cilvēka dabu, jo cilvēks jūtas tikai tad ērti, ja viņam viss ir iespējams un saprotams. Tādēļ lūk cilvēks šausminās par visu, kas ir neiespējams, smieklīgs un ārkārtīgs. Bet es varu teikt, ka smieklīgums cilvēkā izraisa drosmi sniegties pēc neiespējamā, pēc ārkārtīgā, pēc tā, kas par mums lielāks. Sākumā varbūt arī Dieva doma par pasaules radīšanu pašam Dievam likusies smieklīga, bet realizējot savu ārkārtīgo, smieklīgo domu, viņš kļuva par visuma esību, par to, caur kuŗu arī mēs dzīvojam. Visas lielās domas sākumā liekas smieklīgas, un tas tālab, ka tās ir lielākas par mums, šķiet neiespējamās un ārkārtīgas.

*

Kādēļ pilnības sapņi nepiepildās īstenībā, bet par tiem stāsta tikai pasakās un sapņo vienīgi dīvaini cilvēki, kuŗus parasti mēdz dēvēt par ārpātīgiem un idiōtiem. Vai tādēļ, ka pasaule grib palikt pārāk nopietna savā vecajā prātīgumā, vai arī tādēļ, ka tā negrib nekādā ziņā atzīt savu smieklīgumu? Varbūt te slēpjas visas cilvēces nelaimes.

Don Kichots ir visa smieklīguma noslēpums un reizē arī augstākās gudrības atminējums. Pareizi to jau nojauta Dostojevskis teikdams, ka tādām cilvēkam «var būt ideāls, un otrkārt, ja viņš sev izraudzījis ideālu, viņš tam tic, un tam ticot, akli

ziedo visu savu dzīvi» (Idiots II, VI). Te, lūk, ir don Kichota lielums, par spīti smieklīgumam viņu apņem serēns miers, pat tie, kas tikai ārīgi lūkojas uz don Kichotu, izjūt viņā kaut ko dīvainu, kaut ko dižu un neizsakāmu. Bet kas tas ir, to, protams, neviens no tiem, kas don Kichotu pazina, nevarēja pateikt, šis neapzinīgais pārsteigums vienmēr pārvērtās apzinīgos smieklos, jo don Kichots nebija tāds, kāda bija pārējā pasaule. Ja pats visu ma radītājs un pārvaldītājs kādā dienā nokāptu zemes virsū un cilvēku vidū parādītos savā neiedomājamā izskatā, tad cilvēks, redzēdams, ka tas nav tāds, kā pārējie cilvēki, to sāktu izsmiet un varbūt līdzīgi don Kichotam iesēdinātu būri un par zināmu samaksu rādītu publikai kā retu fainomenu. Nav šaubu, ka cilvēks savā pārliecīgajā prātīgumā būtu spējīgs to izdarīt. Cik cilvēks ir stulbs un cik tas ārīšķīgi dzīvo, to pierāda viņa ārkārtīgās bailes no smieklīguma, viņa fantazijas nabadzība izdomāt kaut ko vairāk par konvencionālo dzīves formu. Nenožīmīgā cilvēka pirmā pazīme ir slēpšanās aiz svārkjiem un vārdiem, kuņģos sadzirdama citu noliegšana. Tādiem cilvēkiem ir tik lielas bailes par savu nenožīmīgumu, ka viņi instinktīvi tiecas šīs aizdomas no sevis pārnest uz citiem. Otra pazīme ir skepse, tas ir, viņi savu neticību novada neticībā citiem, tādā kārtā sevī viegli un neapzinīgi attīstot pārgudrību, pašpaļāvību un paštaisnību, tādā kār-

tībā viltojot īsto gudrību, ticību un taisnību, pieķēroties pie dzīves kā gliemezis pie sapuvuša priekšmeta. Tāds dzīves skeptiķis ir Bačilers Karrasko, trešā svarīgā persona don Kichotā, atjautīgs intelektuālists, kas mīl ļaunprātīgus jokus, nekam īsti netic, par visu vīpsnā, bet būtībā nenozīmīgs un bailīgs cilvēks. Šis intelektuālais skepticisms patiesībā ir tikai bailes no sava smieklīguma, sava nenozīmīguma un no garīgās mazvērtības. Zobojojoties par citiem, aizmirst it kā sevi jeb dzīvo tai pārākuma apziņā, ka drīkst zoboties par citiem.

SEVI VĒRSTĀ PASAULE

Don Kichotam, raugoties no savas pasaules, liekas, ka šie mūsu parastās pasaules ļaudis ir «*fantasmas y gente del otro mundo*» — rēgi un citas pasaules ļaudis.

Cik dziļai vajadzēja būt don Kichota pasaulei! Viņš uz parasto pasauli skatījās kā no dziļas akas, un viņš redzēja to, ko mēs neredzam. Stāsta, ka Babilonā zvaigžņu gaitu vērotāji dienas laikā nokāpuši dziļās akās, lai redzētu zvaigznes, kuŗas citādi nevar redzēt. Tāpat don Kichotam vajadzēja nokāpt dziļi, ļoti dziļi savā sapņu akā, lai šo pasauli ieraudzītu tādu, kādai tai vajadzētu būt: iebraucamās vietas no viņa pasaules dziļumiem pārvērtās par pilīm, iebraucamās vietas saimnieks par pils komandantu, pakļidušas sievietes par augstdzimušām princesēm, vienkārši ļaudis par spokiem, bet pretīgais virums — par dzīvības dzērienu. Cik lielai ticībai vajadzēja būt, lai neesošo sapņu princesi iegūtu par savas sirds valdnieci! Cik gan nav vajadzīgas iekšējās drosmes, lai atteiktos no parastā un atdotos savu sapņu chimairām, un par visu to nabaga bruņiniekam vajadzēja samaksāt ar savu smieklīgu, augstāko maksu, ko mēs maksājam dzīvei. Don Kichota pasaule ir viena no dziļākām un patiesākām

pasaulēm, kāda jebkad caur sapņiem iecerēta īstenībā.

Sančo šo pasauli redz tādu, kāda tā ir, ļaudis, kas viņam pāri nodara, nav spoki un apburti ļaudis, bet gan cilvēki no miesas un kaula. Sančo šaubas ir neklusināmas, un piedzīvojums iebraucamā vietā, kur viņš ticis mētāts uz segas, viņu pamudina visam uzsāktam atnest ar roku un atgriezties mājās pie sievas un bērniem, jo bija pienācis pļaujas laiks. Bez ticības cilvēks maz var izturēt. Visam sāktam viņš drīz var atnest ar roku un atgriezties pie ierastām un vecām gaitām, kur viss ir pārskatāms kā uz delnas. Bet don Kichota ticība ir tik varena, ka tās spēkam paklausa Sančo un dodas pretim tam, kā nav īstenībā, bet kas ir vienīgi garā un patiesībā.

XXIII

SAPŅU SOĢIS

Don Kichots savā pasaulē tik patiesi un intensīvi dzīvo, ka viņš kļūst par paraugu ļaudīm, kas tik vienaldzīgi dzīvo šai Dieva pasaulē. Ja lasot par don Kichota neprātībām, mēs smejamies, tad laikam gan parasti tādēļ, ka mūsu uztverē viņš rīkojas aplam, ja viņš uzbruktu īstenībā ne aitu baram, bet kaŗa spēka pulkam, tad mēs aizrautu elpu apbrīnotu don Kichota pārcilvēcisko drosmi. Don Kichota uzbrukums aitu baram, protams, ir smieklīgs, un vēlams, lai lasītājs par to sirsnīgi pasmietos. Bet par spīti mūsu smiekliem un aitu baram, don Kichots savā iztēlē redz to, ko mēs neredzam un nopietni cīnās ar to, par ko mēs smejamies. Kas tad mēs esam don Kichota acīs? Protams, ka nekas cits kā bailīgi un nožēlojami radījumi. «Bailes, kas tevi sagrābušas, tev neļauj, Sančo, ne skaidri redzēt, ne dzirdēt... Paliec nomaļus un atstāj mani vienu, jo pietiks ar mani vien, lai tā puse gūtu uzvaru, kuŗai es palīdzēšu» (I, XVIII). Don Kichota cīņa ar aitām un auniem ir neparasts skats, laikam tikpat neparasts, cik neparasts ir skats, kad cilvēks cīnās ar muļķībām. Aitas kā bija, tā palika aitas, bet don Kichotam vajadzēja atzīt savu nespēku naidīgo

burvju spēku priekšā, ar ticību vajadzēja aizstāvēties pret īstenības rēgu, kas draudēja izpūst don Kichota sapņus kā sveci baigā neziņas naktī. Servantess pazina sapņu saldumu un īstenības rūgtumu, un don Kichota cīņa ar aitām liek sapņotājam krist pāri saviem sapņiem un ar neaizsargātu galvu atmosties īstenības cietajās rokās. Tāds, lūk, ir sapņu ieguvums, un Servantess ar šo ieguvumu nav apmierināts, viņš iedrošinās cilvēces vissvētākos sapņus izsmiet, ja tie cilvēku var novest tikai līdz tamlīdzīgai īstenībai. Sapņu skaistumu jāpārvērš īstenības skaistumā. Lai sapņi būtu cik lieli būdami, bet ja tie nevar kalpot īstenībai un mazināt muļķības cilvēku vidū, tad mūsu sapņi būs tikai don Kichota cīņa ar aitu un aunu baru. Servantess ir sapņu soģis, to sapņu, kuņus tas pats auklējis savā sirdī. Vai ir bijis kāds cilvēks, kas savus sapņus lielākā ciet-sirdībā būtu atkailinājis un izsmējis? Servantess to darīja cīnoties ar maldu garu, kas sapņus aizvīla akačainos purvos, kur sapņotājs mēdza aiziet bojā. Ka Servantess ne vienu vien reizi bijis aizvilts tādos purvos, par to nav šaubu. Viņš sacēlās pret maldu garu un aicināja sapņus atgriezties pie īstenības. Ne īstenībai jāseko sapņiem, bet sapņiem īstenībai.

XXIV

DON KICHOTA UN SANČO ATTIECIBAS
UN RADĪŠANAS PRIEKŠ

Don Kichota ticības spēks ir pārcilvēcisks; ja cilvēka sirdī iemājotu šī ticība, tad cilvēku zemes mājokli varētu pārvērst par debess mājokli. Viņš ar ticības spēku uzvar iedzimtās cilvēka bailes un varonīgi stājas priekšā pat pašiem viņpasaules gariem, kaut gan tie bija cilvēki no miesas un kaula un vēl tādi, kas jem līdzī kārtingu ceļa kuli, bet don Kichota iztēlē tie bija gari, un šai pārlicībā viņš tiem uzbruka un tos pieveica, un Sančo, atjēdzies no baiļu sastinguma, savu kungu atzina par varoni un to nokristīja par «Skumjā Izskata Bruņinieku». Un nākošā piedzīvojumā ar vadmalas veltuvēm, kuņu veseļu troksnis nakts tumsā dēku meklētājiem iedvēš ārkārtīgas bailes, par spīti visam, don Kichots pavēl Sančo seglot Rosinanti un nakts tumsā grib doties vislielākām pasaules briesmām pretim. Sančo asaras, lūgumi neaizkustina don Kichota sirdi, viņš redz pāri visam tikai sava pienākuma balto, augsto zvaigzni, kas viņu ved cauri naktij, tumsai, briesmām un nāvei, pretim mūžīgai slavai.

Sančo, baiļu ņomākts, trīcēdams turas pie don Kichota, te, izšķīrošā brīdī, atkal parādās Sančo

Pansas īstā daba, un kur viņš savu nevar panākt ar patiesību, tur viņš to panāk ar viltību. Pilnīgs pretstats don Kichota uzskatam: labāk bojā iet nekā meklēt tversmi viltībā vai kādā rīcībā, kas pilnīgi nesaskan ar viņa pārlicību. Un šai baigajā naktī Sančo drošsirdīgo bruņinieku pieveic ar viltu, slepeni sapīdams Rosinantes pakaļkājas. Un kad beidzot briesmīgais baiļu iemesls izrādās par visai niecīgu, Sančo, nespēdams savaldīties, sāk izsmiet savu kungu, bet tas don Kichota cieņu tik ļoti pazemo, ka taisnības bruņinieks paceļ savu roku un soda savu izsmējēju.

Bet don Kichots drīz nožēlo savu rīcību. Viņš apzinās, ka viņā vēl snauž dzīvnieks, kas šad tad viņā pamostas un parāda savu dabu, attapies viņš nožēlo, ka nebija spējīgs savaldīt savas dusmas, «pirmie uzliesmojumi neatrodas cilvēka varā» (I, XX).

Don Kichota un Sančo attiecības Servantess tēlojis ar liela meistara roku. Visā savā eksistences laikā cilvēks nav neko lieliskāku par Servantesu pateicis. No Servantesa pasaules lūkojoties mūsdienu pasaulē, tā liekas tāda pelēka pundurīšu pasaule, kur bez fantazijas spārniem dzīve velkas kā pelēks gliemēzis, gluma, auksta un vienaldzīga. Dievs pasauli radīja mīlestībā un pēc katra darba cēliena bērna priekā iesaucas: *valde bonum!* Šos vārdus neviens nedzirdēja, atskaitot pašu Dievu, bet viņa

prieks bija pārāk liels par savu darbu, jo tas bija viņa mīlestības darbs. Mīlestībā radīts darbs cilvēku iekšēji it kā atbrīvo no važām, viņš jūtas brīvs, un viņa sirds gavilē: *valde bonum*. Radīšanas prieks cilvēku apmaigo un paceļ to augstākā pilnības sfairā. No visiem priekiem radīšanas prieks visvairāk līdzinās Dieva priekam. Bet Dieva prieks ir vientuļā prieks, un šai priekā ir augstākā atmaksa par mūsu darbu. Un, ja veikuši savu darbu, mēs gaidām citu atmaksu, tad mūsu darbu nav vadījusi visu lietu radītāja — mīlestība. «Ja tu kaut ko dižu esi veicis un tev seko cilvēku uzslava, tad paslēpies, to prasa debess ceļš», saka Lao-tse (Tao, 9). Debess ceļa gājējs apmierinās ar debess augsto samaksu: prieku. Nav iekšēji apgaismots tas cilvēks, kas ar savu darbu grib nostāties citiem priekšā, nav nekādu nopelnu tam, kas citu priekšā grib piešķirt sev nopelnus, nav brīvs tas, kas citu brīvību grib aprobežot. Tādi cilvēki, saka Ķīnas gudrais, «attiecībā pret Tao¹³, ir maitas, attīstības gaitas augoņi...» Augstais cilvēks visās zemēs, visos laikos to ir sapratis, bet vai nāks laiks, kad katrs cilvēks to sapratis un dzīvos saskaņā ar augstajiem likumiem?

XXV

TAISNĪBAS MEKLĒTĀJS

Kāds ir don Kichota pienākums zemes virsū? Viņš mums to skaidri pasaka, kad ierauga arestantu ķēdi: «... man te jāizpilda savs pienākums: iznīcināt varmācību, atbalstīt nelaimīgos un tiem palīdzēt.» Un pēc tam, kad don Kichots bija noklaušinājis arestantus, viņš grib apliecināt visas pasaules priekšā, kādēļ Dievs viņu bija radījis un kādēļ viņš bija uzjēmis bruņniecības ordeņa pienākumus, un saka: «... es aizstāvēšu visus nelaimīgos, ko apspiež šīs pasaules varenākie.» Un šai ziņā don Kichots rīkojas saskaņā ar augstāko gudrību: «Nedrīkst pielietāt varu tur, kur viss var nokārtoties miera ceļā.» Un tālāk don Kichots aizrāda, ka cilvēks ir dzimis brīvs, un godīgiem ļaudīm nav labi kļūt par citu ļaužu bendēm, jo ikvienam jānes savs grēks: «... debesīs ir Dievs, un viņš nesaudzīgi soda ļaunos darbus un atmaksā labos» (I, XXII). Don Kichots lūdz pazemīgi un lēnprātīgi, bet tiklīdz viņa taisnības jūtas aizkaņ nesapratēju rupjie vārdi, viņš iedegas svētās dusmās un pret ļaunumu paceļ savu vareno roku. Viņš atbrīvo arestantus un saka: «Diži ļaudis vienmēr ir pateicīgi saviem labdariem; jo vislielākais grēks, kas visvai-

rāk nokaitina Dievu, ir cilvēku nepateicība...», bet beidzot don Kichotam, taisnības bruņiniekam, jāpiedzīvo visrūgtākā vilšanās; arestanti par viņa prasību tikai pasmejas un piedevām to nomētā akmeņiem.

Man liekas, ka šī don Kichota cīņa par taisnību ir visžultainākā satīra par cilvēku nepilnīgajiem likumiem un par to, cik nevarīga ir taisnība šīs nepateicīgās pasaules priekšā. Taisnības bruņinieks dziļi saprot un zina, ka cilvēka likumi ir netaisnīgi, un tomēr pats bruņinieks ar cilvēka roku soda cilvēkus. Kaut gan don Kichota taisnība ir barga, tad tomēr tā ir atkarīga no viņa jūtīgās sirds varas, bet cilvēka izdotie likumi — no sausā, nedzīvā burta. Don Kichotam taisnības priekšā svarīgs ir dzīvais cilvēks, bet kōdeka taisnības priekšā nav svarīgs cilvēks, jo viens un tas pats likuma pants ir paredzēts bez izņēmuma visiem. Don Kichota taisnība grib kalpot vienīgi cilvēkam, bet kōdeka taisnība cilvēku pakļauj savai kalpībai, te izbeidzas dzīva cilvēka taisnības mērauklas par dzīvu cilvēku un iesākas nedzīvā burta vara pār dzīvu cilvēku.

No don Kichota viedokļa tikai tas likums ir labs, kas rakstīts taisnu cilvēku sirdīs ar Dieva pirkstu, un nevis tas likums, kas ar aukstu cilvēka prātu izgudrots un uz papīra uzrakstīts.

Bet kāds ir tas ceļš, pa kuŗu vajadzētu staigāt taisnībai, lai tā palīdzētu cilvēkiem radīt to dzīvi,

pēc kuņas cilvēks visvairāk ilgojas? Kāda izskatītos pasaule, ja tai valdītu cilvēka sirds absolūtā taisnība? Patiesībā, cilvēks līdz šai baltai dienai nav skaidrībā par to, ko es nupat jautāju. Cilvēks aizvien vēl stāv krustceļos un neziņā skatās apkārt: visos, mums zināmos vēstures laikmetos, cilvēks nemitīgi tiecies pēc taisnības piepildījuma zemes virsū, bet tomēr aizvien cilvēka nespēja met ēnu pāri šai taisnības tieksmei. Dažādos zemes kontinentos ir radušies taisnības bruņinieki, bet gandrīz visi viņi, līdzīgi don Kichotam, tikuši nomētāti akmeņiem, un tādu cilvēku ceļš parasti bijis mocekļa ceļš. Taisnības izjūta sveša visiem tiem, kas ieslēdzas kaut kāda veida dogmatismā, jo dogmatisms, lai tas uzstādītu kādus mērķus uzstādīdams, būtībā vienmēr ir netaisns. Dogmā ieslēgts cilvēks redz tikai to, kas saskan ar viņa dogmu, pārējais, kas atrodas ārpus dogmas, viņu traucē, un parasti viņš nesavaldītā niknumā vēršas pret to, kas neatgādina viņa elkus. Dogma ir fanātisma māte, un ja māte ir šaursirdīga un neiecietīga pret visu to, kas neatgādina viņas ēnu, tad viņas meita ir niknāka par māti, aklāka par nakti un nesavaldīgāka par postītāju stichiju. Neprašu galvenie ieroči vienmēr ir bijuši dogma un fanātisms. Visa cilvēces vēsture liecina, ka taisnība vienmēr visvairāk cietusi no dogmas un fanātisma. Katrs fanātisma veids cilvēka

apziņu sakropļo un tas nav spējīgs sevī atspoguļot Dieva pasaules lielo, brīnumaino pilnību.

Don Kichots nav dogmatīķis, nav viņš arī fanātiķis, viņš ir aktīvs sapņotājs, viņš negrib citiem uzspiest savu taisnību, bet cenšas ar visu savu sirdi un dvēseli vienīgi aizstāvēt brīvā cilvēka tiesības un katra cilvēka savatnīgo taisnību. Don Kichots ir entūziasts, viņš ļauj katram izvēlēties savu ceļu un katru pamudina sevi apstiprināt kādā dižā darbā, jo visiem ir vienādas tiesības uz dzīvi, par visiem ir viens Dieva likums un nav labi, ja viens cilvēks kļūst par otra cilvēka bendi. Don Kichots nesoda pasauli tādēļ, ka tā domā citādi nekā viņš, bet gan tādēļ, ka pasaule zaimo taisnības augstos likumus, ko Dievs ar savu pirkstu ierakstījis cilvēku sirdīs. Don Kichots, līdzīgi Kristus, grib lai cilvēks pilda zemes virsū ne savus iedomātos likumus, bet tos likumus, kas saskan ar augstākās apziņas taisnību. Dogmatīķis un fanātiķis ar *sang froid* noslepkavo un iznīcina visus vienīgi tādēļ, ka tie nedomā tā, kā viņš domā. Taisnības bruņinieku visnaidīgākā vara ir dogmatisms un sevišķi fanātisma ārprāts, kas no pasaules būtu izdedzināms kā ļaunuma hidra, kas katrā laikmetā parādās drausmīgākā un nejēdzīgākā izskatā. Apskaidrots, redzīgs un gudrs ir tas cilvēks, kas katru dienu pasauli uzlūko ar jaunu izbrīnu, katru dienu dabā un cilvēkos izlasa augstākos likumus, pa-

zemīgi apzinās savu niecīgumu un tomēr cienīgi un
mierīgi raugās Nezināmā Brīnumdarītāja darbus, mē-
ģina tos saprast un visam savu apziņu atveŗ tik plaši,
cik vien tas cilvēkam ir iespējams un atļauts.

XXVI

MEKLĒJOT PILNĪGĀKO CILVĒKU

Don Kichota dziļā interese par cilvēku likteni ir viņa būtības spilgtākā īpašība. Sjera Morena kalnos, viņš, sastopot nelaimīgo mīlas bruņinieku Kardenio, to apskauj kā vecu paziņu un tam no visas sirds piedāvā savus pakalpojumus: «es centīšos dalīties ar jums jūsu nelaimē no visas sirds, jo aizvien tas ir mierinājums, ja atrodas kāds cilvēks, kas ar mums dalās mūsu skumjās. Es vieglošu jūsu nelaيمي, ja tā ir vieglojama, vai arī jums palīdzēšu to apraudāt . . .» (I, XXIV). Don Kichots ļoti mīl dzīvo cilvēku, viņš cita nelaimes grib apraudāt kā savējās. Don Kichota iežēlas spēja ir tā īpašība, uz kuŗas jābalstās nākotnes cilvēkam. Ja mēs gribam dzīvot dziļu, cilvēcīgu dzīvi, tad šīs dzīves svarīgākais nosacījums ir garīgā intimitāte, jo bez tās mūsu dvēsele pati no sevis noslāpst. Unamuno vienā no savām esejām saka: «Garīgas intimitātes trūkums noved pie gara nabadzības» (*Ensayos*, V, 27). Es domāju, ka garīgās intimitātes trūkums mūs noved ne tikai pie gara nabadzības, bet arī pie gara agresijas, kur cilvēks kļūst cilvēka ienaidnieks. Lieli cilvēku draugi mūsdienās sastopami gaužām reti, tagad cilvēks no cilvēka aiziet, un draudzība nav nekas vairāk kā tikai

tukši vārdi. Nevienā laikmetā patiesības mīlētājs nav juties tik vientuļš un atstāts kā taisni mūsdienās. Mūsdienu cilvēka dzīves jēga iesākas un noslēdzas ar sīkām materiālām rūpēm un tikpat sīkām ikdienas interesēm. Auksts ir palicis cilvēks. Iekšēja nabadzība cilvēku pārvērš nejūtīgā un vienaldzīgā būtņē, bieži vislielākie dzīves satricinājumi to neskaņ, it kā tas neattiektos uz viņa cilvēcīgo dabu. Mēs salstam paši no sevis, mēs sastinguši paši sevī un stīvi lūkojamies uz citiem. Tik svešs cilvēks cilvēkam ir kļuvis, ka iekšēji mēs bieži jūtamies kā Robinsoni vientuļajā okeana salā.

Don Kichota atvērtā sirds paliek vientuļa. Viņš savās zināšanas slāpēs meklē cilvēku, viņš negrib tikai sevi dzirdēt, bet ar nepacietību gaida arī no citiem dzirdēt kaut ko tādu, kas apstiprinātu viņa iekšējo būtību. Fiziski cilvēks var veģētēt savrūpībā, bet garīgi nevar, pats sevī viņš nosmok un nonīkst. Ja don Kichota garu būtu patiesi sapratuši un nebūtu smējušies par to, kam viņš nopietni ticēja, viņš būtu pārvērties par īstenības bruņinieku, bet pasaule bija akla pret viņu un don Kichotam vajadzēja palikt vienam līdz pēdējai dienai. Taisnajam, iežēlas spējīgajam bruņiniekam pasaule sarīkoja farsu, bet tomēr — visnožēlojamākā īstenībā don Kichots paliek tāds, kāds viņš ir — visi aiz don Kichota ārprāta grib izspēlēt savas muļķības, bet īstam varonim nav svarīgi ārējie notikumi, viņam svarīga tikai iekšējā skai-

driba. Don Kichots zina, kas viņš ir, viņš arī zina par ko viņš cīnās. Ieraugot svēto tēlus, viņš par sevi saka zīmīgus vārdus: «starpība starp viņiem un mani ir tikai tā, ka viņi bija svēti un cīnījās par debesi, kamēr es — grēcinieks, cīnos par zemi». Cīnoties par zemi, viņš nezina, ko viņš ir iekaņojis. Un tiešām, neviens cilvēks, kas cīnās par garu, nezina, ko viņš iekaņo, jo gars nekad neko negrib iekaņot, bet vienīgi pats sevi izdalīt citiem. Don Kichots cīnījās par gara zemi, kur cilvēks vairs nav brutāls ieguvējs, bet gan apģarots izdāvātājs. Un tāds cilvēks līdz pēdējai dzīvības dienai ir skaidrībā ar sevi. Un kad don Kichots atgriežas mājās neticīgās pasaules salauzts, uzvarēts un nāves skumjās sevī meklēdams tversmi, viņš savai krustmeitai, nesapratējai, saka: «Klusu, meit, es pats zinu, kas man darāms» (II, LXXIII).

Un tā, katrs īsts gara cilvēks zemes virsū necīnās ne par sociālām, ne par politiskām pārliecībām, bet par cilvēka iekšējo brīvību un gara mūžīgām tiesībām. Gars ir cilvēka ass, ap kuņģu griežas viss viņa mūža darbs. Tādam cilvēkam nav svarīgi notikumi laikā, viņš tiecas sevī uzglabāt skaidrību un šo skaidrību cenšas noteikti apliecināt katrā laikā un katra veida apstākļos. Viņš necīnās kā ieguvējs, bet kā sevis atdāvātājs. Tādēļ tāds cilvēks nav godkārigs, viņš mierīgi vēro pasauli, viņam nav svarīgi, ko par viņu saka farsa rīkotāji vai salonu pļāpas. Viņam

rūp vienīgi noskaidrot un piepildīt savu sevī izjusto un atzīto patiesību. Ja viņš par savu patiesību cīnās, tad to dara atklāti un vaļširdīgi, runā vienkāršus un saprotamus vārdus. Bet viņš nekad neiejūk un sevi nepazaudē pūļa plūsmā. Viņš vienmēr par visaugstāko vērtību uzskata cilvēka garīgo brīvību, viņš mīl konkrēto un nepilnīgo cilvēku. — Viņš zina, ka katra cilvēka dzīve ir mainīga un pārejoša. Viņš tiecas savu garu izdāvāt un atvērtu sirdi gaida arī cita garu, jo šī garu mijiedarbība nosaka cilvēka iekšējos pilnveidošanās principus. Viņš zina, ka ceļš uz pilnību ir maldu pilns. Bet maldi, no kuņiem tik ļoti baidās parastais cilvēks, viņam ir nemitīgais atgādinājums, ka cilvēkam aizvien vēl jāveidojas un jābrīvojas. Un tāds ceļš vienmēr ved augšup. Bet tie, kas nekad nekļūdās, patiesībā ir nedzīvi, sastinguši, viņiem vairs nav kur iet, viņu pilnības ceļš izbeidzas pie viņu pašu kājām. Un to, lūk, gara cilvēks nevar atzīt, jo viņš sevī uzjēmis visuma pilnības principus, kas ir bezgalīgi un neapjaušami mūsuniecīgajam garam.

XXVII

SATIRA — DZIVĪBAS PAZĪME

Flobērs (Corresp. II, 159) savā laikā rakstīja: «Ak vai, modernajai sabiedrībai nav vajadzīgs ne Kristus, ne Vašingtons un ne Sōkrats, nē Voltērs, bet gan tai vajadzīgs Aristofāns». Un tiešām, Aristofāns mūsdienu pagurušo cilvēku vairāk var audzināt nekā tās lielās mācības, kuŗas cilvēks diendienā atkārtodams iemieg un bieži pats nezina, ko dara. Jāparāda reālā pasaule caur izdomas pasauli, tas bez šaubām ir lielākais mākslas uzdevums. Pasaulē ir pārāk daudz vērtību, pirms mēs to gribam apgrūtināt ar jaunām vērtībām, mums jācenšas saprast vecās vērtības, tās no liekā smaguma atbrīvojot, jāpārvērš īstenībā, jāpalīdz tās ieraudzīt arī citiem tā, ka katrs varētu kaut ko sev iegūt. Mūsdienās katrs raksta un katrs grib iespiest grāmatas, nemaz sev neprasīdams vai viņš tiešām tādām uzdevumam aicināts un vai viss tas kaut kur citur jau nav pateikts labāk un skaidrāk. Don Kichots siltā sirsnībā nāk mums pretī, katram viņš atveŗ savu sirdi, un viņa sirds ir tas brīnišķīgais laikmetu spogulis, kur cilvēks, žilbinošā skaidrībā, caur izdomas mirāžu, ierauga reālo dzīvi, tādu kāda tā ir, un pati dzīve nepārprotami mums pasaka, cik tālu mēs esam tikuši un kas mēs esam.

Ja es satieku kādu nomāktu un slimu cilvēku, tad cenšos viņu ārstēt ar neesošo īstenību, kuŗā dzīvojat cilvēks kādā dienā atveŗas patiesi esošajai īstenībai, viņš caur izdomas logu ierauga un saprot to pasauli, kuŗā viņš īstenībā dzīvo. Un tiešām, ja mēs esam ieraudzījuši un sapratuši īstenību, mēs ar šo apziņas stāvokli ieaugam dzīvē kā koks ar saknēm ieaug zemē. Un ja nu mēs beidzot esam spējīgi dzīvi atzīt kā mūsu esības absolūto vērtību, tad katrā ziņā mēs centīsimies dzīvot tā, lai šī vērtība ar katru dienu mūsu apziņā ieaugtu un nostiprinātos.

Ir cilvēki, kas grib taisīt vienīgi parādus, bet negrib nekad tos maksāt, tāpat arī garīgā dzīvē ir cilvēki, kas grib vienīgi citus mācīt, bet paši negrib neko mācīties. Es domāju, ka taisni šai parādībā sākas gara analfabētisms, un šai analfabētismā perinās katra laikmeta bīstamās slimības, kas veselas kultūras izposta un aizved bojā.

Jo kāda tauta uzrāda lielākas satiras spējas, jo tā noteiktāk apliecina savu dzīvības spēku; satira ir vismalkākais līdzeklis pret kuŗa katra veida gara slimību. Satira mums ir tikpat nepieciešama, cik nepieciešamas modernam cilvēkam ir aptiekas. Der dažreiz uz mūsu visdziļāko darbu palūkoties ar satiras brīnumaino spoguļi, kuŗā atspoguļojas tādi nenozīmīgi un neievērojami simptomi, kas ar vienkāršu aci nav saskatāmi, bet tie visu mūsu gara organismu var pārvērst par drupu kaudzi. Neviena vesels cilvēks

nebaidās stāties ārsta redzīgās acs priekšā, tāpat neviens vesels garīgs laikmets nebaidīsies no satiras, un ja kāds laikmets baidās no satiras, tad tas skaidri liecina, ka tas slēpj savu slimību. Un veci ļaudis jau zina teikt, ka no slimības nav jākaunas, bet gan tā jāārstē. Aristofāns parādās taisni tai brīdī, kad hellēņu kultūra sirga ar vītālītātes trūkumu un Servantess — tai brīdī, kad spāniešu zelta laikmeta kuģis sasvērās uz sāniem un draudēja aiziet bojā. Don Kichots devās pasaulē, lai šo kuģi glābtu no galīgās bojā ejas. Don Kichots pats par sevi mums nav pieņemams, bet šķīstīts Servantesa satiras ugunīs, viņš kļūst par vienu no mūsu garīgās dzīves lielākajiem un dižākajiem paraugiem. Servantesa satira un don Kichota vītālītāte ir aizsargdambis, kur droši var glābties katrs dzīves slīcējs vai tie būtu atsevišķi cilvēki vai viņu radītie laikmeti.

XXVIII

SLAVA — MŪŽIBAS DĀVANA

... «Es gribu te veikt varoņdarbu un iegūt vārdu un slavu, kas pastāvēs mūžīgi zemes virsū un būs spiedogs visam tam, kas ceļojošu bruņinieku padara pilnīgu un slavenu» (I, XXV). Un mazliet tālāk, tai pašā nodaļā don Kichots saka: «Es tev teikšu, ka katrs mākslinieks, kas grib kļūt slavens ar savu mākslu, cenšas atdarināt tās gleznas, kuŗu autori, pēc viņa domām, ir visvienreizīgākie, un tie paši noteikumi attiecināmi uz katru ievērojamu nodarbošanos un amatu»... Un don Kichots par savu lielo paraugu izvēlas Gallijas Amadisu, «bruņinieku vadoni un gaismekli».

Don Kichots alkst slavas kā tuksneša gājējs ūdens. Alkt slavas nozīmē alkt mūžīgas dzīvības. Tikai vergs un kalps nealkst slavas, bet katrs brīvs cilvēks ilgojas pēc tās. Viduslaikos, cilvēks, «zemes tārps» nedrīkstēja ilgoties pēc slavas, jo slavas cienīgs bija vienīgi Dievs. Slava un Dievs ir divi vārdi, kuŗus mēs dzīvē laikam esam visvairāk dzirdējuši un par kuŗiem ļaudis laikam arī visvairāk runājuši un domājuši; tie ir vārdi, kas visvairāk pielūgti un visvairāk godināti. Un stāvēdams uz zemes ar don Kichotu, es iedrošinos pat apgalvot, ka zemes

virsi katra apzinīga būtne vienmēr ir tiekusies pēc slavas, ar kuŗu gandrīz visās reliģijās greznojas vienīgi Dievs, visu lietu sākums un gals. Slava savā visintimākajā būtībā nozīmē mūžīgu dzīvi; tā tad, visi, kas tiecas pēc slavas, nav nekas cits kā mūžīgas dzīves alcēji. Aristotelis savā ētikā saka, ka zināšanas slāpes mūsos ir iedzīmtas, tāpat varētu teikt, ka arī slāpes pēc slavas mūsos ir iedzīmtas. Slava ir tilts starp cilvēku un Dievu; patiesi reliģiozi cilvēki noraida laicīgo slavu un tās vietā iekāro mūžīgo Dieva slavu. Laicīgās slavas atzinēji grib perpetuēt citu cilvēku apziņā, bet mūžīgās slavas ilgotāji — Dieva apziņā. Svētā Teresa atteicās no laicīgās dzīves mūžīgās dzīves dēļ. Vieni savas slavas alkas tiecas apmierināt, līdzīgi don Kichotam, veicot kādu varoņdarbu zemes virsū, citi, līdzīgi sv. Teresai, savas slavas alkas apmierina augstākajā visuma Apziņā — Dievā, no kuŗa mēs it kā nākam un pie kuŗa atkal atgriežamies.

Don Kichots un sv. Teresa, no zemes cilvēka viedokļa, ir ārprātīgi, neiespējami un smieklīgi. Jā, atradīsies pat tādi, kas teiks, ka, ja ļaudis sekotu don Kichotam, tad visa pasaule pārvērstos par ārprātīgo namu, un ja sekotu sv. Teresai, tad pasaule pārvērstos par vienu vienīgu klosteri, kur cilvēki staigātu acis pacēlušī pret debesīm, un zemi, uz kuŗas mēs dzīvojam, nemaz neredzētu. Tāds iebildums no zemes cilvēka viedokļa ir tik saprotams, ka atkristu

katrs iebildums, ko varētu teikt par labu don Kichotam un sv. Teresai. Es šeit negribu iejemt viedokli ne par, ne pret, bet vienīgi gribu teikt, ka pilnīgākus slavas alcējus par don Kichotu un sv. Teresu zemes virsū nevar atrast. Abus šos mūžības alcējus vieno viņu cilvēcīgā daba, abi viņi ir spēcīgi, tik ļoti pilni vītāla spēka, ka nekādi negrib apmierināties ar vienu dzīvi, viņi grib dzīvot mūžīgi. Un jāsaka, jo spēcīgāks ir kāds cilvēks vai kāda tauta, jo stiprāka dziņa viņā virmo pēc slavas, tas ir pēc dzīves, kas nekad nebeidzas. Nemirstības dziņa ir viena no spēcīgākajām gara dziņām. Pēc slavas ilgojamies nemirstības jūtu pamudināti: slavā mirstīgie saskata un iegūst personīgo nemirstību, ko tie nopelna ar ievērojamiem darbiem. Slavā cilvēks redz mūžības apvalku. Par šo mūžības apvalku viņš gatavs visu ziedot, līdzīgi Ibsena Jordisai, kas saka: «vairāk par dzīvi jāsargā — slava»¹⁴. Kristus šīs laicīgās nemirstības vietā cilvēcei uzdāvājis mūžīgo nemirstību, tādējādi cilvēkā klusinādams šīs spēcīgās dziņas, kas ir stiprākas par dzīvības dziņām. Un to zinot, mums kļūst skaidrs Pāvila gaviļu sauciens: «Pricājaties iekš tā Kunga vienmēr» (Filip. IV, 4). —

*

Donkichotiskais cilvēks tiecas veikt kaut ko tik dižu un vienreizīgu, ka viņa darbam neviens nedrīkst ne pielikt, ne atjemt nevienu atomu. Don Kichots ir savatnīgs cilvēks, viņš pasaules nozīmi

grib padziļināt caur savu būtību un nevis sevi sajaukt ar pasauli un sajaukties ar citiem. Don Kichots grib sekot lielākajam, pilnīgākajam bruņniecības piemēram un nevis tādēļ, lai to atkārtotu, bet gan vienīgi tādēļ, lai sev atgādinātu to, kādam cilvēkam jābūt, atrodoties ceļā uz savu pilnību: «Zini, Sančo, tas, kas grib būt vairāk nekā citi, tam arī jādara vairāk par citiem» (I, XVIII). Un Sv. Teresa, kas savai zemes dzīvei par paraugu bija izvēlējusies gaišo Kristus tēlu, tomēr savām māsām mācīja, ka visaugstākā laime ir sevī radīt iekšējos mājokļus (*moradas o cartillo interior*), jo lielāks mierinājums cilvēkam nevar būt kā atpūsties savas dvēseles iekšējos mājokļos, kur katru mirkli ikviens var ieiet un tur pastaigāties. Un šī pati mūžīgās dzīves alcēja zināja, ka dižs, liels darbs ir patīkams ne tikai cilvēkiem, bet arī Dievam. Viņa, kā nenogurusi skudra, strādāja vairāk nekā visi tie, kas ap viņu pulcējās. Viņa nodibināja 17 sieviešu un 15 vīriešu klosterus, viņa rokas nav salikusi vienīgi lūgsnā, bet viņa tās vienmēr plaši atvērusi cilvēkam un darbam. Visu savas dvēseles bagātību viņa izdalīja savām māsām un visiem, kas tik gribēja to saņemt. Viņa, ko Spānija godā par «*Divina Doctora*» ir pateikusi vārdus, kas būtu iekaldināmi vīrs katra cilvēka dzīves vārtiem:

*«Jādzīvo tā, lai izdzīvotu visu savu dzīvi, jā-
mīl tā, lai izmīlētu visu savu mīlu, jāmirst tā,
lai pārdzīvotu visu savu nāvi.»*

Slava — nozīmē piepildīt savu dzīvi, veikt dižus darbus Dievam un cilvēkiem par prieku un ilgoties mūžīgās dzīves. Ja vienīgi Dievam ir atļauts valkāt mūžīgās slavas vaiņagu, tad cilvēkam šai pārejošā zemes dzīvē ir atļauts valkāt slavas alku vaiņagu, kas cilvēka darbu skaistina un paaugstina.

XXIX

VIENTULĪBAS JĒGA

Servantess ar drastisku satīru izģērbj don Kichotu un atstāj to kalnos, lai tur vientulībā ilgotos pēc Dulsinejas, gavētu un skaitītu lūgšanas Dievam par godu. Katram cilvēkam zināms laiks jānodzīvo vientulībā, ļaujot sevi šaubu un ticību ugunīm kvēldināt, un ja mēs esam bijuši stipri un izturējuši lielu vientulību, tad mēs varam piecelties un iet pasaulē, pildīt to misiju, kuņai sirds tic un kuņā mēs savu dzīvi varam piepildīt un par to priecāties kā par saules lēktu, kas seko naktij. Vientulības ugunīs sevi šķīstījuši visi šīs zemes lielie gari. Mums nepieciešama dziļa vientulība, lai sevi apzinātos, bet vēl dziļāka, ja mēs gribam dzīvot ne tikai vienu dzīvi, kas kā bezgalīgas kāpnes mūs ved pretī debesīm un mūžībai. Katrs dižs darbs tiek veikts dziļā vientulībā un katra liela doma dzimst bezgala vientuļā cilvēka sirdī. Don Kichota vientulība nav praviešu svīnīgā vientulība; don Kichots kalnos grib iegūt sirds-skaidrību, tādēļ viņš pazaudē prātu, jo tikai neprātā un izmisumā var pielūgt neesošās sapņu chimairas. Un šo sirds chimairu labad don Kichots atsakās no prāta: viņš sevi satricina līdz beidzamai iespējai, viņš pazaudē savu dvēseles mieru, viņš paliek kalnos

viens pats, viņš mokās un šaubās neziņā. Don Kichota neprāts iznīcina mieru, nemiers iznīcina bailes; don Kichots bezbailīgi raugās savu chimairu acīs; un šīs chimairu acis viņu padara smieklīgu, gandrīz neiespējami smieklīgu, bet kas baidās no sava smieklīguma, tas baidās arī pats no sevis, tas nav skaidrībā pats sevī. Servantess nav baidījies savu varoni padarīt smieklīgu, jo viņš zinājis, ka don Kichota ārprātā aizvien būs vairāk prāta nekā visai pasaulei kopā, kas par to smejas.

Tukšs nabaga pļāpa nevar izturēt vientulību, tāds cilvēks vienmēr grib auditoriju, vienmēr grib mācīt citus, vienmēr grib palikt nesatricināms, tādējādi pār savu nevarību pārvilkdams liekulību un melu kažoku. Ko tādi pļāpas zina par vientulības mistēriju? Viņi labāk bez sevis paša paliek ar citiem kopā nekā paši ar sevi aiziet vientulībā. Cilvēks ne no kā tā nebaidās kā no sava iekšējā tukšuma, un no drausmās gara nabadzības, ko vientulībā visasāk apzinās, bet pūlī visātrāk aizmirst. Šāds pūļa cilvēks ienīst katru vientuļo un smejas par visu to, kā viņam pašam trūkst. Viņš labāk piedod visnekrietnāko noziegumu nekā to, ka kāds cilvēks ir citādāks nekā visi pārējie. Kad don Kichots parādījās, tad bija ļaudis, kas autoru sauca par muļķi, nekultūrālu un neizglītotu cilvēku. Tas pats ir noticis visos laikos. Kristu žīdi pakāra krustā, romieši Pāvilu no Tarsas, kas donkichotiskā pārliecībā kristietību izglāba no

bojā ejas, visbaigākās dienās atstāja vienu: «Tiesā, kad pirmo reizi atbildēju, visi mani bija atstājuši» (II Tīm. 4, 16). Viens un visu atstāts viņš arī mira. Šī traģēdija turpinājās aizvien, un varbūt tā turpināsies līdz tai dienai, kad kāda neredzama roka nolaidīs aizkaru un tad šī traģikomēdija būs beigusies.

Šī traģikomēdija arī mūsu tautai nav sveša! Poruks mira viens un atstāts ārprātīgo namā, viens un izdzīts viņš juties savas tautas vidū; Rainis, ledainā vientulībā bija ieslēgts no savas apkārtnes, nē, viņu nesaprata, bet tikai izmantoja sīki ļaudis vēl sīkākaiem veikaljiem.

«Es pasaules aukstumu jau agri jutu
Un dvēsele ciešot sevī sarāvās» (IV, 125).

Vai arī citā vietā viņš saka:

«Neatsaucas manam saucienam neviens,
Nav ne debesīs, ne zemē kāda balss»

(VIII, 217).

Zenta Mauriņa savā vientulības apdvestajā esejā par Raini saka: «11. septembrī, savā pēdējā dzimšanas dienā, viņš atzīmē, ka jūtas kā putns krātiņā» (Latv. l. v. IV, 189). Un šai *vientulības krātiņā*, nākošā dienā, Rainis arī mira.

Un vairāk piemēru neminot, es varu apgalvot, ka tūkstošiem un tūkstošiem dižu cilvēku tā aiziet no sava laika ne tādēļ, ka viņi būtu lieki, bet gan tādēļ, ka viņi ir lielāki par savu laikmetu; un kā lie-

lākos kokus nesaudzē vētras, tā arī lielus cilvēkus nesaudzē viņu laikmetu samutuļotās kaislības, kas satriec vienmēr tos, kas nepeld līdzī parastajam, bet aiziet kalnos savā vientulībā piepildīt kādu vienreizīgu un mūžīgu vērtību. Stendāls, sava laikmeta neievērotais un liekais cilvēks, ar zināmu irōniju sacīja: «*Le grand principe du siècle: être comme un autre*». — Laikmeta lielais princips: esi tāds, kāds ir cits! Vai citādi sakot: atkārtoti tās pašas muļķības, ko citi, tad tu sasniegsi zemes virsū laimi, mieru un piedevām lāga vīra vārdu. Lai šis ikdienas prasījums būtu cik katēgorisks būdams, tad tomēr labāk vientulībā ar savu Es apziņu nekā bez tās ar visiem kopā. Un tiešām, ja vientulībā cilvēks meklētu sevi, tad varbūt viņš sevī pārvarētu savu dzīvnieku, atgrieztos pie citiem ne kā postītājs un mirkļa dzīves meklētājs, bet gan kā sapratējs un mūžīgās dzīves ilgotājs.

XXX

PŪĻA CILVĒKS

Kā pūļa cilvēka, tā sliktas grāmatas pirmā un galvenā pazīme ir nenoteiktība. Pūļa cilvēks nekad ne par ko neizšķīras un nekad neko neuzsāk pirmais. Viņš nepilda doto vārdu, viņš aizmirst savus pienākumus, viņš bailīgi vergo un nekad neiedrošinās sacelties pret to, kas nesaskan ar viņa iekšējo pārliecību, viņš redz tikai savu kailo dzīvību un atsakās no visa, kas viņam to varētu apdraudēt. Pūļa cilvēks citu acīs vienmēr grib spīdēt ar savu «saprātīgumu», savus trūkumus noslēpt aiz citu trūkumiem, savas kļūdas attaisnot ar citu vēl lielākām kļūdām. Pūļa cilvēks vienmēr ir aizvainots, vienmēr ņurd par citiem un katrā izdevīgā gadījumā sevi nostāda citiem par paraugu. Tas, lūk, ir sančopansiskais tips, kas bez donkichotisma pasauli pārvērstu par zemu kaislību veikaliņu. Donkichotisms pasauli grib glābt no zemo un nesavaldīto kaislību patvaļas un par pasaules *primum movens* atzīt cilvēka garu. Sančopansisms savā būtībā ir tumšs un auksts kā nakts, bet donkichotisms — kā mūsu gara vissmalkākais izpaudums, — mūsu būtības kvēlošā uguns. Sančopansiskās bailes ir melu sākums; (es to apgalvodams nedomāju par tām tīrajām bailēm, ko daba mums pie-

šķīrusi kā signālu mūsu eksistences aizsargāšanai, bet par tām bailēm, ko rada sirdsapziņa, kad mēs noziedzamies pret gara augstajiem likumiem). Sančopansiskais cilvēks maz ar ko atšķīrās no dzīvnieka: dzīvnieks simulē patiesību, ja tam draud briesmas vai arī tai gadījumā, kad uzbrūk citam; cilvēks, kas apslēpj patiesību ar meliem gara likumu priekšā, ir zemāks par dzīvnieku, jo dzīvnieks savā pirmatnējā būtībā paliek īsts, bet cilvēks neīsts. Tā tad, civilizētā pasaulē visriebīgākā būtne ir neīstais cilvēks, kas sevi vilto pēc vajadzības un patikas. Tāds cilvēks nekad nav brīvs, viņš attīstības gaitā ir tikai «atkritums un augonis». Donkichotisms ir iekšējas degmes viela, kas zemās dziņas cilvēkā izdedzina un padara nevarīgas. Lao-tse ar nesatricināmu pārliecību jau rakstīja: «Kam dvēseles spēks varenāks par dziņu dzīvi, tas iegūs iekšējo vienību, tam nedraud sadrumstalotība» (T. el K., 10). Materiālistiskās dziņas cilvēku noved atpakaļ vai nu pie dzīvnieka stāvokļa vai arī pie bojā ejas. Dvēseles spēks ne tikai kāpina mūsu dzīves izjūtas, bet mudina ietiekties visuma apziņā, kas ir kaut kas mūžīgs un pats sevi esošs.

LIDZSVAROTĀIS CILVĒKS

Sančo Pansa ir it kā don Kichota ķermenis un taisnība Servantesam, kas saka, ka don Kichota ārprāts bez Sančo vientiesības nebūtu ne nieka vērts. Un tiešām, līdzsvarotāka un īstāka grāmata par Don Kichotu pasaules literātūrā nav atrodama. Visa Don Kichota grāmata apdvesta ar augstākās dvēseles serēnitāti; šī grāmata atgādina mūsu Radītāja darbu: zemi, debesi, zvaigznes, izplatījumu; viss dabā un izplatījumā ir līdzsvarots, pilnīgs; cilvēka gars vienīgi to var apbrīnot un sekot visuma Radītāja piemēram. Jo mēs savās domās tuvāk stāvam īstenībai, jo mūsu darbs ir pilnīgāks; un ja mūsu domām paklausa īstenība un tai mēs varam iekaldināt savas domas, pārdzīvojumus un ticību, tad, bez šaubām, mēs esam pārauguši savu dabu un sevī uzjēmuši visuma augstākos likumus.

Servantess un Leonardo da Vinči ir renesanses cilvēki, ar viņiem un nevienu citu iesākas jaunais laikmets; viņi cilvēka garu atbrīvoja no viduslaiku pārmērīgā askētisma, abstraktās un neauglīgās fantazēšanas un atšķīra aizmirsto un apputējušo dzīvības un dabas grāmatu, ko pats Dievs ar savu garu bija radījis cilvēkam. Viņi atzina ne cilvēku izgud-

roto Dievu, bet to Dievu, to augstāko būtņi, no kuŗa elpas rodas visa dzīvība un kas ar savām domām kārtu un vada bezgalīgo izplatījumu. Viņi cilvēku atbrīvoja no dogmu cietuma un tam atklāja visuma harmoniju, kas iestrāvo katrā lietā; viņi prasīja katram cilvēkam brīvību un iespēju, piepildīt savas dotības, ko daba tam piešķīrusi; cilvēks nevar būt cilvēka vergs, bet vienīgi draugs vai brālis. Viņi dievišķīgajam likumam pievienoja cilvēcīgo likumu, kas zemes virsū aizstāv cilvēka cieņu un tās tiesības, kādas tam piešķīris dievišķīgais likums. Ja mūsdienu cilvēks vairs neievēro ne vienu, ne otru likumu, tad tas vienīgi liecina par viņa aklumu, un par to, ka viņš zemai, arīšķai dzīvnieka dabai, kas vienmēr ir naidīga cilvēkam, ļauj sevi iznīcināt.

Servantess un Leonardo ir pirmie, kas cenšas izlīdzināt konfliktu starp garu un dabu. Viduslaiku cilvēks nicināja visu, kam bija kāds sakars ar dabu, viņš novērsās no dzīves un ieslēdzās klosterā mūŗos un aizgāja tuksnešos; viņš nicināja savu miesu, jo katru mirkli tam tā atgādināja, ka viņš pieder arī zemei. Te vajadzēja līdzsvarot cilvēka dabu starp zemi un debesi, jo nelīdzsvarota cilvēka daba parasti iegrimst galējībās, un katra galējība ir tuvošanās bojā ejai. Servantess, dziļais cilvēka dabas pazinējs, ar nesatricināmu dvēseles mieru, cēla savu gudrības torni, kuŗā uzkāpjot, ikviens iegūst to dvēseles līdzsvaru, kur dzīvība un nāve kā māsas apvienojas un

cilvēks iegūst universālu nozīmi. Cilvēks, veidojot sevi garīgu īstenības robežās, tiešām var kļūt par apbrīnas cienīgu būtni. Esmu pārliecināts, ka katru cilvēku var pārveidot augstākas idejas, ja tikai šai idejai mēs ļaujam iesakņoties mūsu gara dziļākajos noslāņojumos. Un ja augstākās idejas ir kļuvušas par mūsu gara dzīvinātājām, tad mūsu gars kļūst par noslēpumainu spēku, kas mūs līdzsvaro starp zemi un debesi. Tā tad lielākā cilvēka bagātība ir idejas; patiesi laimīgs cilvēks var būt tikai tas, kas savos gara apvārsņos var iedegt idejas zvaigznes, un jo vairāk kāds centīsies pēc idejām, jo gaišāka kļūs tā dzīve.

XXXII

RENEŠANSES IDEĀLS.

Es veltīšu dažas pārdomas Leonardo da Vinči personībai, lai skaidrāki uzrādītu tās neredzamās gara saites, kas Leonardo da Vinči saista ar Servantesu. Ja Leonardo da Vinči vispilnīgāk izpauša renesanses garu, tad Servantess šo laikmetu pabeidz reakcionārajā Spānijā, un Don Kichotu viņš uzrakstīja kā epitafiju. Liktenis bija lēmis šai grāmatai kļūt par visu laikmetu visniepieciešamāko un visvajadzīgāko grāmatu. Servantess patiesībā izauga no italiešu renesanses un pārvaldīdams italiešu valodu viņš lasīja Ariosto un Taso kā arī pārējos tā laika dzejniekus. Viņam, varbūt, nebija svešs arī Leonardo da Vinči, jo viņa slava Itālijā, kā liecina Vazari, «sasniedza tādu pakāpi, ka viņš bija ievērojams ne tikai dzīvs būdams, bet arī pēc nāves viņa slava pieauga. Tiešām, apbrīnojams un debešķīgs — *mirabile e celeste* — bija Leonardo.»

Leonardo ir līdzsvarotais cilvēks, viņš nepiederēja ne zemei, ne debesīm, bet palika uzticīgs savai personībai, tam, kas viņš varēja būt starp zemi un debesi. Viņš pazina visas zemes kaislības, bet savā meklētāja ceļā iekšēji jutās kā svētceļotājs.

Florencē, pašportretā, es apbrīnoju viņa vēsās zinātāja acis, viņa skatā ir kaut kas draudīgs, ārkār-tīgs, bet tai pašā laikā var izjust savādu cilvēcīgu siltumu; viņš man atgādina tītānu, kas nepieņem ne Dievu, ne cilvēku likumus, bet dzīvo pēc saviem iekšējiem likumiem. Viņš neatbaida, bet gluži otrādi: pievelk un apbuļ. Arī Vazari, viņa pirmais biografs, zina pastāstīt, ka Leonardo ir bijis sarunās visai patīkams un ar savu personību apbūris ļaudis.

Jo ilgāk mēs kavējamies šī tītāna pasaulē, jo gaišāk iekvēlojas viņa *mirabile e celeste* personība. Viņš ir mūsu apziņas lielākais dziļums un dzīves gaišākā perspektīva. Viņa acis skurbst priekā, viņš apzinās savas dzīves jēgu un nozīmi. Viņš ir īsts, nav nekā aizviepļota un zema viņa nodomos. Viņš bijis tik ļoti īsts un brīvs savās rīcībās, ka viņa laika biedri to turējuši par dīvainu un neiespējamu cilvēku.

Dzīve viņam tāpat kā don Kichotam ir azarts: uz Neziņas arēnas mēs iegūstam un zaudējam; ja dzīvē cilvēks grib par kaut ko būt, tad viņam jābūt drosmei uzdrīkstēties. Leonardo, tāpat kā Servan-*tess*, nesatricināmi stāvēja uz prāta pamata: *par la raison au coeur* — ar prātu uz sirdi. Tiešām, viņi ar prātu gaismoja sirds gudrību. Leonardo dzīvoja apzinīgi. Viņu neuztrauca nezināmais, nenomāca niecīguma apziņa mūžīgā priekšā. Viņš zināja, ka mūžībā mēs varam apliecināt vienīgi tagadni. Un lai

mēs būtu mūžības cienīgi, tad mūsu dzīves lielākais uzdevums cienīgi pildīt dzīvi tagadnē un laikā.

No dzīves nav izslēdzami maldi, tie bieži ir tikai mūsu darbības dabiskās sekas. Mēs esam pārāk cilvēciskas būtnes, lai būtu pilnīgi brīvi no maldiem. Mūsu dzīves lielākā māksla ir prasme izvēlēties un drosmē uzdrīkstēties. Ja arī mēs bieži ar savu izvēli paliekam karājamies gaisā, tad dažreiz tikai tādēļ, ka tūkstots dažādas iespējas mēs nepārbaudam ar kaut kādu apzinīgu darbu. Dzīvē var sastapt ne vienu vien cilvēku, kam visa dzīve ir tikai nepārtraukta izmēģinājumu laborātorija. Šo cilvēku kopai var piešķaitīt arī Leonardo da Vinči, kas pats sevi saucis par pieredzes skolnieku — *discipolo della speranza* —. Kas gan cits ir iekšējā brīvība, ja ne paklausīt laimes spēles tieksmei, kad cilvēks visur prasa visu un tomēr ne ar ko nesaistās. Un ja kāds, ne ar ko nesaistoties, spēj sevī uzņemt visu, tad tāds cilvēks kļūst ūniversāls. Tāds būtībā ir Leonardo da Vinči un arī Servantess. Es nezinu, vai pasaulē ir bijis kaut viens cilvēks, kas ar savu ģeniju būtu iesakņojies reizē tik dziļi savā tautā un ūniversā kā Leonardo un Servantess.

Ja kāds ir nenožīmīgs, tad viņš savu individuālītāti neglābs ne ar tautu, ne ar ūniversu, jo vienīgais nemirstības ceļš ir tagadnē izdzīvot visu savu dzīvi, veicot tādus darbus, kas saskan ar mūsu iekšējo pārlicību.

Leonardo da Vinči personībā ir kaut kas mūžīgi tagadnīgs. Bezdibenis viņu neatbaidīja, pie tā nonācis viņš vienmēr domāja par tiltu, par tādu brīnumu, ar kuŗa palīdzību cilvēks uzvarēs to, kā priekšā viņš jūtas gluži nevarīgs. «Šķēršļi mani nevar aizkavēt» — viņš mēdza teikt. — Vai tāds pats nav arī don Kichota viedoklis? Vai don Kichots drosmīgi nesēžas burvju zirgam Kavileņo mugurā un nelido izplatījumā?

Tiesa, tas bija nožēlojams farss, smieklīgas illūzijas, ārprāts, bet don Kichotam tā bija visreālākā īstenība. (II, XLI). Leonardo, tāpat Servantess, sapņoja nopietni par to, kas viņu laika cilvēkiem likās smieklīgs un neiespējams. Leonardo izgatavo mašīnu, līdzīgu sikspārnim, ar kuŗu grib lidot, Servantess liek don Kichotam lidot izplatījumā uz illūziju zirga, un don Kichots to pārdzīvo kā īstenību, jo īstenību viņa acīm bija aizklājuši sapņi. Un ja kāds uzdriktas savus sapņus piepildīt īstenībā, tas nav vairs ārprāts, bet varoņdarbs.

Servantess, kā mēs to zinām no viņa dzīves, bija ārkārtīgi stipras gribas cilvēks, tādas pašas gribas cilvēks bija arī Leonardo, viņš spēja sevi tik lielā mērā pakļaut gribai, ka zīmēja tik pat precīzi ar vienu roku kā ar otru, viņš ar prātu varēja asi domāt un tomēr nepazaudēja sava gara daudzkrāsainību. Viņš zināja, ka daudz ko var sākt, bet ļoti maz ko var pabeigt. Vazari liecina: «Leonardo mākslā iesāka

daudz, bet neko nepabeidza.» To pašu par sevi saka arī Servantess ar mācītāja muti: «Viņa grāmatā ir laba izdoma, tur ir kaut kas iesākts, bet nekas nav pabeigts.» (I, VI).

Vai tad tiešām tādēļ, ka viņi to nespēja? Ak nē, mulķis tik iedomājas, ka visu viņš pabeidz, visu noslēdz, bet gudrais zina, ka viss ir tikai sākums, turpinājums, jo nekam nav beigu. Servantess tuvās nāves nojausmās rakstīja: varbūt kāds cits nāks un turpinās manu pārrauto pavedienu. (Persileša prologā.) Un tā kā Servantess nepabeidza šķetināt savu domu pavedienu, tad mēs to šodien vēl šķetinām, un to šķetinās, kad mēs sen vairs nebūsim un neviens vairs mūs neatcerēsies. Viss, kas nav no šīs pasaules, nav nekad pabeigts un arī nav pabeidzams, jo mēs no visa bezgalīgā varam uztvert tik niecīgu daļiņu, cik mēs paši esam niecīgi, salīdzinot ar bezgalību. Leonardo da Vinči apbrīnoja dabu, katrā tās parādībā redzēja dievišķu spēku. «Viņš interesējās par visu, viņa domas bija bagātas, viņš tiecās izdibināt dabas noslēpumus, zāļu īpašības, zvaigžņu, mēness un saules gaitas.¹⁵» Un viņš pats par sevi liecina, ka tiecies iegūt visas zināšanas, jo to, par ko nav skaidra priekšstata, nevar ne mīlēt, ne ienīst.

Šis atvērtais cilvēks, šī dievišķīgi plašā dvēsele tomēr nepabeidza to, kas viņam licies ārkārtīgs. «Vakarēdienā» viņš nepabeidza Kristus galvu, viņam likās, ka tas nav viņa spēkos izteikt to dievišķ-

ķīgo apgarotību, ko vajadzēja izteikt Kristus galvai. Viņš dažreiz augu dienu nostāvējis domās nogrimis kāda neredzama tēla priekšā, viņš neiedrošinājies pakustināt roku, jo aizvien viņš apzinājās, cik niecīgas ir cilvēka spējas, lai izteiktu to ārkārtīgo, ko gars redz, bet roka atteicas gleznot. Monā Līzā, ko viņš gleznojis četrus gadus un kas mūsu miesīgajām acīm liekas kā viens no pabeigtākajiem darbiem, tomēr augstākais nav izteikts, un viņš šo darbu atstājis nepabeigtu. Tiešām, kā var pabeigt to, kas gara acīm ir bezgalīgs un mūsu prātam netveņams? Par lielajiem prāta kungiem varētu to pašu sacīt, ko sacīja don Kichots Sančo Pansam, kad tas sēdās brīnumainā koka zirga mugurā: «Aizsien sev acis, mazdūšīgais dzīvniek, un lai bailes vairs nerunā ar tavām lūpām, vismaz manā klātbūtnē.» (II, XLI). Ak, kaut dzīvē nevajadzētu sastapties ar prātā pārāk prātīgo un sirdī pārāk zemo dzīvnieku!

XXXIII

LIELĀS BRĪVĪBAS ILGAS

Leonardo da Vinči ar Servantesu vieno arī lielās ilgas pēc visu radījumu brīvības. «... Man liekas, tā ir liela cietsirdība (netaisnība) pārvērst par vergiem tos, kuŗus Dievs un daba ir radījusi brīvus,» (I, XXII). Tā runā don Kichots. Tas ir tiesa, ka Leonardo da Vinči neatbrīvoja arestantus, bet Vazari stāsta, ka Leonardo, «iedams pāri laukumiem, kur pārdeva putņus, no savas rokas pabaroja tos, samaksāja tirgotājam maksu, ko par putniem prasīja, tad atvēra būri un izlaida tos ārā, tādā kārtā tiem atdodams viņu pazaudēto brīvību.»

Nav ne mazāko šaubu, ja Leonardo da Vinči būtu bijis valdinieks, tad viņš arī būtu atvēris cietuma vārtus un atdevis katram viņa pazaudēto brīvību. Dziļa un silta sirds ir pukstējusi viņa krūtīs, viņš katru varu un verdzību uzskatīja par brīva cilvēka lielāko kaunu un noziegumu. Leonardo kvēlajās acīs katra būtne ir brīva, ko «Dievs un daba ir radījusi brīvu.»

Katrs brīvs cilvēks, lai tas būtu bagāts vai nabags, slavens vai neievērojams, viņa acīs bija liels. Viņš par visu vairāk cilvēkā mīlēja garu un cēlsirdību. Aiziedams no šīs dzīves, viņš juta, ka neko

nebija veicis, viss bija tikai sākts un septiņdesmit gadus vecais Leonardo žēlojās, ka bija dzīvojis Dievam un pasaulei par apvainojumu, mākslā neveikams to, ko viņam vajadzēja veikt. Don Kichota nāve arī ir skumīga: «Pēc ārsta domām, don Kichota galu paātrināja ilgas un skumjas». Don Kichots lūdza, lai viņu atstāj vienu, jo viņš gribot gulēt. Pirms nāves viņš atmodās, ieraudzīja patiesību, bet bija par vēlu! Par vēlu, tiešām par vēlu mēs ieraugām patiesību, par vēlu mēs iesākam dzīvot.

Leonardo da Vinči Servantesam tuvs arī tādēļ, ka viņš ir apgarots entūziasts, liels ticētājs un nerimstošs augšup traucējs. «Labāk nāve nekā nogurums», viņš raksta. Leonardo pie visa ķeŗas lielā sajūsmā un visur uzrāda lielus panākumus: viņš varēja būt viss, pēc kā vien caurmēra cilvēks ilgojas: inženieris, matemātiķis, mūzikants, astronoms, filozofs, baznīcas vai valsts vīrs, bet tomēr nekas tamlīdzīgs viņš nebija, neko tamlīdzīgu nerasniedza, viņš palika tikai Leonardo da Vinči, kas pat mākslā bija Dievam un pasaulei par apvainojumu! Tiešām, lielāku, īstāku dzīves piemēru nevarēs atrast par Leonardo tēlu. Viņš gribēja būt viss, viņš gribēja izzināt visu, viena lieta vien viņu nespēja interesēt: «nav tāda muļķa, kas nododamies tikai vienai lietai, to nepārzinātu.»

Arī Servantess neko vairāk nerasniedza šai dzīvē, atskaitot tos apziņas mirklus, kad cilvēku atzinīgie vārdi nāk par vēlu, kad par vēlu atsākt dzīvi, kad

«*vida se va acabando*», — kad dzīve iet uz beigām.
(Persiless, prologs.)

Dziļi cilvēki ir traģiski un pazemīgi; lieli ģeniji jūtas niecīgi un nenožīmīgi tā darba priekšā, ko iesāk, bet nekad nepabeidz. Ak, tiešām, cik niecīgs ir cilvēks visa bezgalīgā lieluma priekšā! Lielais visu tikai sāk, bet mazais, neko nesākot, jau visu pabeidz, nabadzīgajā iedomā redz savu pasauli pabeigtu un pilnīgu. Niecīgais pats sevi vaiņago par ģeniju, turpretī ģenijs pats sev norauj piešķirto ģenija vaiņagu, apzinādamies, cik maz cilvēks var veikt un cik niecīgs ir viņa veikums. Ja lielais ir tik pazemīgs, cik pazemīgam tad vajadzētu būt mazajam savā niecīgajā apziņas pasaulē?

XXXIV

VIENOTIE LAIKA UN GARA

Ja Servantess un Šekspīrs būtu tikai laikmeta biedri, tad tādēļ vien tie nebūtu te kopā pieminami un atgādināmi: to katrs kultūrāls cilvēks jau zina, un šo lielo rakstnieku vārdi daudzkārt kopā pieminēti gan literātūras vēsturēs, gan viņiem veltītos rakstos. Man gribas šo lielo cilvēku tuvumā pārdomāt dažas uzņēmīgas domas un viņu aizsardzībā tām piešķirt pastāvīgu nozīmi.

Iekams to daru, es gribu norādīt uz angļu nopietnā spanofila Dž. F. Kelli eseju «Servantess un Šekspīrs» un uz J. S. Turgeņeva «Hamlets un Don Kichots», kas pēc manām domām, visdziļāk un visnopietnāk tvēruši Servantesa un Šekspīra garīgās attiecības. Kaut gan šie apcerējumi nav lieli, tad tomēr tajos izteiktās domas ir tik nozīmīgas, ka der pie tām mazliet pakavēties.

Turgeņeva apcere par Hamletu un Don Kichotu diezgan lielā mērā ietekmēja Don Kichota turpmākos iztulkojumus; viņa apcere ir gaišs gara zibšņojums par lielo rakstnieku galveniem tēliem. Ne komentāri vajadzīgi kāda darba izprašanai, bet vienīgi gars, kas sevī degdams gaismo ceļu meklētājiem. Turgeņevs nožēlo, ka krievi neesot laba Don

Kichota tulkojuma, un tādēļ par don Kichotu ir visai nenoteikts priekšstats. «Ar vārdu «don Kichots» mēs vienkārši saprotam jokdari, un vārds «donkichotisms» nozīmē muļķīgu aplanību.» Bet pēc Turgeņeva domām donkichotisms nozīmē visaugstāko pašuzpurēšanās sākumu. — Priekš kaŗa krievu tulkotāji, neprazdami spāņu valodu un nepazīdami Servantesa garu, vulgārizējot un lokālizējot tekstu, don Kichotu pārvērtā par prastu *šutu* (jokdari) un Servantesa dziļās atziņas un domas atstāstījumos zaudēja savu pirmatnējo jēgu un nozīmi. Un šo krievu pārprasto un vulgāro don Kichota tēlu pārjēma arī latvieši. Jāsaka, ka latviešu priekšstats par Don Kichotu kļuva vēl neskaidrāks un nenoteiktāks nekā krievu: pārpratumu jucekli galīgi aptumšojās don Kichota tēls, un Servantesa apgarotais humors kļuva par paseklu parādiju, bet stils, domas un atziņas galīgi izbālēja un pazaudēja jebkuŗu nozīmi. Un lai don Kichots ir labs un piedod visiem, kas viņam tik daudz pāri nodarījuši! Don Kichota kļūmīgo likteni it kā jau paredzēja pats Servantess: otrā daļā vienā no beidzamajām nodaļām, viņš pazemojōšā kārtā ļauj, lai don Kichotu samīn cūkas. Šo ainu parasti Servantesam pārmet, bet mēs to nedārīsim, jo šķīet, ka viņš pravietiski paredzēja, ka būs daudzi, kas līdzīgi cūkām samīs don Kichota lielo garu.

Bet atgriezīsimies pie Turgeņeva, kas saka, ka mūsdienās ir daudz vairāk Hamletu nekā don Kichotu, bet tomēr aizvien vēl esot don Kichoti. Turgeņevam don Kichots nav bruņniecības romānu parādīja, bet gan tēls, kas izteic augstākās cilvēka tieksmes un pavēris gaišākus logus uz patiesību. Don Kichots tic patiesībai un patiesības dēļ upurē sevi; don Kichots dzīvi vērtē tik daudz, cik daudz to spēj upurēt; un viņš to upurē, lai zemes virsū atnestu taisnību. — «Dzīvot sev, rūpēties par sevi, to don Kichots uzskatītu par kaunu», saka Turgeņevs. Don Kichota uzstādītais mērķis un ticībā uzsāktā gaita viņam piešķir dižuma aureolu un svētā mirdzumu. Don Kichota esības nozīme izpaužas ne prātā, ne zināšanās, bet gan apziņā, kādēļ viņš dzīvo zemes virsū: lūk, tas ir vissvarīgākais, kas jāzina katram cilvēkam. Don Kichots ir lielākais entūziasma apustulis; bez entūziasma, šī iekšējā spēka, garīgā dzīve pārvērstos par kapsētu un tumšu kaislību purvu. Dzīve viņam ir nepārtraukts un smags pārbaudījums, kas cilvēku pilnveido un skaidro.

Kas ir Hamlets? Atbildot uz šo jautājumu, Turgeņevs saka, ka Hamlets ir egoists un neticīgs cilvēks. Viņš dzīvo tikai sev; viņš netic ne sev, ne citam, bet tomēr viņa Es, kam viņš netic, ir visdārgākais, kas viņam ir. Viņam nav nekā pasaulē, kam viņš varētu pieķerties. Viņš ir skeptiķis, kas

mūžīgi tīksminās un mīlinās pats ar sevi. — Viņš nerūpējas par savu pienākumu, bet vienīgi par savu stāvokli. Bet Hamleta prāts ir pārāk attīstīts, lai apmierinātos ar to, ko viņš atrod pats sevī. Viņš apzinās savu nespēku, bet katra apzināšanās jau ir spēks — un šī apziņa rada irōniju, kas ir pretstats don Kichota entūziasmam. Hamlets, pazīdams un nicinādams savas vājības, dzīvo no tām. Viņš netic sev, bet ir godkārīgs; viņš nezina, ko viņš grib un nezina, kādēļ dzīvo. Viņa šaubas viņu noved pie pašnāvības, pie cilvēka visnecienīgākā gala. Turgeņevs, salīdzinot Hamletu un don Kichotu, atzīst, ka Hamletu mēs nevaram iemīlēt, kaut gan viņš ir pievilcīgāks par don Kichota smieklīgo tēlu. Turgeņevam taisnība, mēs nevaram mīlēt to, kas neko nemīl un nekam netic. Don Kichotu mēs iemīlam tādēļ, ka tas tic gan sev, gan citiem. Don Kichots katrā laikā ir spējīgs aizstāvēt arī īstenībā to, ko viņš aizstāv sapņos, bet Hamlets to nekad nedarītu, jo viņš netic tam, ko redz savām acīm. Tikai tas citus var vest, ko vada viņa paša sirds. Hamleti nav spējīgi ne vadīt, ne piepildīt kādu darbu, jo viņiem trūkst mīlestības un ticības. Don Kichoti var valdīt pār pasauli, jo viņi ir norūpējušies par tās likteni, pasaules dēļ viņi ziedo visdārgāko — savu dzīvību.

Šekspīrs, lielais cilvēka dvēseles pazinējs, mūs pārlicina, ka tāds cilvēks kā Hamlets nemaz nav spējīgs mīlēt. Šekspīrs savu tēlu neskaistina, Ham-

leta mīla ir juteklīga, bet šī juteklība aizslēpta aiz nicīgas vienaldzības pārklāja. Hamleta attieksme pret Ofeliju nav nekas vairāk kā tīksmināšanās ar sevi pašu. Turpretī Don Kichota mīla uz Dulsineju ir nesatricināma un mūžīga; Don Kichots nav juteklīgs, viņa sapņi ir kautrīgi un atturīgi: viņš mīl tādēļ, ka Dulsineja ir viņa esības būtība, viņa dzīves augstākā nozīme.

Šekspīrs atšķiras no Servantesa ar savu smago, refleksiīvo un analizētāja raksturu. Servantess ir gaišs, pilns iekšējās harmonijas un prot dzīvē atšķirt daiļo no nejaukā. Ja Šekspīrs ir drūms, sevī noslēgts, sīkumos iegrīmis, patstāvīgs un daudzveidīgs, tad Servantesa gars ir dienvidus saules apmirdzēts, grāciōzs, līksms, rotaļīgs, untumains un atjautīgs.

Beidzot, Turgeņevs saka, ka bez smieklīgajiem don Kichotiem cilvēce netiktu uz priekšu un Hamletiem nebūtu par ko šaubīties. Bet dzīvē reti kad sastopami tīri Hamleti un tīri don Kichoti. Hamleta analīzes princips to noved pie traģisma, bet don Kichota entūziasms — pie kōmisma, bet pie tā kōmisma, kuŗā atklājas dzīves lielākā nopietnība. Cilvēka glābiņš ir vai nu gaišais stoicisms, vai apgarotais donkichotisms, jō skepticisms, ja tas nobeidzas ar pašnāvību, pārvēršas izvaļīgā epikūrismā. Tiešām, tas ir jautājums, par kuŗu nopietni būtu jāpārdomā mūsdienu skepticisma šarlatāniem un Hamleta epigoniem.

Dž. F. Kelli (Kelly) pētīdams Šekspīru un Servantesu, atzīst, ka nākotnē viss Šekspīrs slēpsies Hamletā, bet Servantess — Don Kichotā. Sava laika lielākie gari viens otru, liekas, nav pazinuši, vismaz to droši var teikt par Servantesu. Ir iespējams, ka Šekspīrs lasījis Servantesu, jo «Don Kichots» angļu valodā parādās 1612. g. Šeltona tulkojumā, tā tad, četrus gadus priekš Šekspīra nāves. Bet Šekspīra Hamlets spāniešu valodā iznāk tikai 1772. g. Ramona de la Krusa tulkojumā, ko tas bija veicis no diezgan slikta franču tulkojuma. Nejmot vērā kalendāru starpību, Servantess un Šekspīrs mirst vienā un tai pašā dienā, mēnesī un gadā (1616. g. 21. aprīlī).

Servantess un Šekspīrs ir pabeigti ģeniji, katram ir sava vienreizīgā oriģinālitate. Viņu tuvība ir saistība vienā un tai pašā laikmetā, viņi bieži izvirza vienas un tās pašas laikmeta problēmas, bet to atrisinājumi ir dažādi. Bieži mēdz salīdzināt Sančo Pansu ar Džonu Falstafu: šis salīdzinājums mums atgādina abu ģeniju ļoti radniecīgus novērojumus, bet šo novērojumu izpaušums atspoguļojas divās dažādās mentalitātēs. Šekspīrs ir lielāks vārda meistars un savā izteiksmē sarežģītāks, bet Servantesa teiktajam vārdam piemīt vienkāršības šarms, dabiskuma dziļums; tāpat Servantess ir tiešāks reālists un nepārspējams humorists.

Falstafa tips ir tīri angļisks, un tā rakstura īpašības visā pilnībā saprotamas vienīgi anglim, bet Sančo Pansa ir pasaules pilsonis *par excellence*. Kā Servantesa, tā Šekspīra pasaules uzskatu pamatos ir ietverta dziļa cilvēcība.

Pievēršoties Hamleta un don Kichota pasaulei, Kelli atzīst, ka don Kichots ir askēts, viņš augstāka ideāla vārdā atsakās no personīgās dzīves. Hamlets, turpretī, centrējas savā patībā. Don Kichots tiecas atriebt citu pārestības, Hamlets vienīgi savas, viņš ir vienaldzīgs pret citiem: don Kichots grib kalpot visai pasaulei, Hamlets vienīgi pats sev. Hamlets ir sava introspektīvā egoisma upuris; don Kichots lielā paš-aizliedzībā ziedo sevi citiem, viņš par visu ātri izšķīras un noteikti darbojas.

Servantesa pasaulei pāri jumjas neatdarināma un gaiša serēnitāte; angļis ir psiholoģiski subtilāks, bet spānietis izteiksmīgāks.

*

Beidzot skicēt Turgeņeva un Kelli uzskatu par Servantesa un Šekspīra pasauli un pievēršoties savām pārdomām, es jūtu don Kichota smieklīgumu un skaidri redzu Hamleta nicīgo svinīgumu. Manā garā don Kichota smieklīgums pamazām pārvēršas hēroismā, bet Hamleta nicīgais svinīgums — nihilismā. Hamlets šaubās par labu, bet ne mirkli nešaubās par ļaunu; don Kichots tic labam un nesatricināmā ti-

cībā cīnās pret ļaunu. Don Kichots ir iecietīgs pret visiem, viņš sargādams savu brīvību, aizstāv arī citu brīvību. Hamlets nicina savas apkārtnes brīvību un to dara tādēļ, ka viņš ir savu šaubu vergs, savas nenozīmības gūsteknis. Don Kichots vienmēr iztur, viņš nekad nenokaļ galvu neveiksmju priekšā; Hamlets vismazāko neveiksmju priekšā apstājas depresijā.

Hamlets dzīvi redz daudzniecīgāku, bet don Kichots daudz lielāku un pilnīgāku, nekā tā īstenībā ir. Hamlets, ieskatījies dzīvesniecību, vienalīdzīgi ļauj tai aiziet bojā, bet don Kichots, ieskatījies dzīvesnepilnības, steidzas dzīvi celt un veidot.

Don Kichots garīgi ir neuzvarams, jo viņa būtību noteic ticība; Hamlets garīgi ir nevarīgs, iekšēji sterils, jo ar intelektu visu pieņem un ar šaubām iznīcina. Don Kichots labi zina, ka Sančo ir blēdis un bieži pat liels nelietis, bet viņš to neiznīcina ar varu, kā līdzīgos gadījumos rīkotos Hamlets, bet cenšas viņu pārveidot un padarīt apzinīgāku ar gudriem un apdomīgiem vārdiem.

Sančo ir vienkāršs dabas bērns, viņš var pārdzimt jaunai dzīvei, ja tikai viņam tiek ierādīts pareizs ceļš; Šekspīra daimoniskie, abstraktie ļaunuma iemiesojumi nav spējīgi pārdzimt (piem. Jago, Ričards III), tiem vai nu jāiznīcina citi, vai arī tie paši sevi iznīcina caur savu ļaunumu.

Don Kichotu parasti lasa kā jautru grāmatu, tveņ tikai ārējos notikumus, neredz un nesaprot to, kas slēpjas aiz smieklīgā un ārējā pārklāja. Ir ļoti maz tādu cilvēku, kas Don Kichotam būtu tuvojušies no cita viedokļa. Protams, to vismazāk ir darījuši gara epigoni, vēdera dejas dejotāji vai piruešu meistari literatūras slidenajā klājā. Don Kichotā ir apslēpta visa Servantesa traģiskā dzīve, tur ir viss, ko Servantess savā sūrajā dzīvē pārdzīvojis, izcietis, pieredzējis un izdomājis. Aiz plānās kōmisma segas, ja mēs esam pietiekami redzīgi, skaidri tēlojas Servantesa lielā un dziļā nopietnība, viss tas, kas cilvēkam ir nozīmīgs, vienreizīgs, liels, svēts un varonīgs. Servantess par visām lietām visvairāk mīl cilvēku, to cilvēku, kas par spīti savam smieklīgumam, savam niecīgumam un savai nenozīmībai tiecas piepildīt to, kas viņš grib būt. Bet runājot par Servantesu, vienmēr jāatceras Šekspīra gigantiskais gars, kam nekas nebija apslēpts, zemes un debess noslēpumi atklājās viņa ģenijam. Šie lielākie vēlinās renesanses rakstnieki ar savu ģeniju spēku mirdz no pagātnes tagadnē un no tagadnes — nākotnē. Un ja kādreiz garam zemes virsū pienāktu gals un tā vietā valdītu cinisms, tad tomēr Servantesa un Šekspīra vārds vēl tiem atgādinātu, ka kādreiz ir dzīvojis cilvēks. Pietiek viena liela, ticībā izauklēta un pateikta vārda, lai apgaismotu visu cilvēka dzīvi. Tādi vārdi ir li-

dzīgi zibenim, kas pāršķeļ tumsu un apgaismo tumsā noslēpto cilvēka vaigu.

*

Katra vientuļa cilvēka dvēsele ir traģiska, bet tā kļūst vēl traģiskāka, ja tā izejot no savas vientulības jūt, ka to ielenc nesapratēji. Un nesapratēji garu pazemo vēl vairāk nekā cūkas, kas naktī samina don Kichotu. Man bieži nācies sastapt cilvēkus, kas neprot pateikt nevienu vaļširdīgu vārdu, un tādi melīgi cilvēki grib kalpot garam! Man top baigi, kad domāju par tiem sašķiebtajiem un tukšajiem ģīmjiem, kas savās smadzenēs nav spējīgi nevienu domu godīgi izdomāt un nevienu vārdu pateikt, kas nāktu no sirds. Tādi cilvēki vienmēr pazemo otru cilvēku, lai tādā kārtā varētu atvairīt citu domas par savu zemo dabu. Ja kāds cilvēks liedz vietu otram cilvēkam, tad tas skaidri liecina, ka noliedzējs nav atradis savu vietu un nav skaidrībā pats ar sevi. Tāds nelaimīgs cilvēks, zemojot citus, grib kaut kādā kārtā pats sevi pacelt, bet to darot, viņš aplicina savu aklo dzīvnieka dabu. Patiesi liels cilvēks ir tas, kas otru paceļ augstāk, nekā viņš patiesībā ir. Dižs cilvēks otra cilvēka sirdī vienmēr rađa prieku un sargās to pildīt ar rūgtumu. Kādēļ mums jāpazemo un jāsarūgtina citi cilvēki, ja mēs apzināmies, ka tie irniecīgi, jo vairojot citos niecību, mēs sevi ar tādu rīcību darām vēl niecīgākus, nekā mēs esam īstenībā.

Gudrs cilvēks vienmēr otrā cilvēkā rauga saskatīt to, kā viņam pašam visvairāk trūkst. Un katrs īsts cilvēks vienmēr būs kaut kādā kārtā pārāks par mums: un lai šo citu pārākumu atzītu, tad mums sirdī jābūt brīviem un sevī skaidrībā par to, ar ko arī mēs esam pārāki par citiem. Pazemības trūkums mūsu garu pazudina, jo gars tikai tur var dzīvot, kur ir kaut kas augstāks par mums; cilvēka lēnprātība un bijība dziļā un lielā priekšā vienmēr to apgaismo un tā acīm allaž atklāj jaunus pasaules noslēpumus. Tādēļ gluži dibināti varētu teikt, ka lielākā gudrība vienmēr izpaužas pazemībā, un šo gudrību nespēs aptumšot lielākās pasaules zinātnes.

Don Kichotam, kas vienmēr cīnījās, vienmēr cieta par citiem, nebija neviena, kas viņu saprastu un uzklausītu. Hamleta dvēseles traģēdija nav tik izmisīga, jo viņš pats no visiem novēršas un nevienam nevēlas piederēt. Don Kichotiem, izšķirīgā brīdī, vienmēr jāpaliek vieniem, bet viņi, palikuši vieni, vienmēr iet uz priekšu ar vai pret pasaules gribu. Liela dzīve iespējama un izturama vienīgi tiem, kas vislielākā vientulībā tic savai idejai un vislielākā pamestībā panes likteņa smagos pārbaudījumus. Don Kichota dzīves komēdijā piedalās aitas, auni, cūkas un citas bestijas, bet savā dzīves traģēdijā viņš ir viens, viens ar savu varonīgo un dziļo dvēseli; viens un nesaprasts; viens un pazemots; viens un atstāts. Hamleta traģēdiju visi redz, daudzi viņam jūt līdz,

daudzi atzīst viņa smalko prātu un cenšas atvieglināt viņa likteni. Viņam ir uzticīgs, padevīgs un nosvērts draugs Horātijs. Ofelija viņu mīl un atdod savu sirdi. Hamletam pieder viss, bet tikai viņš nevienam nevar un nespēj piederēt, viņš pārāk centrēts savā patībā un to nav spējīgs ziedot nevienam, kas to gaida un kam viņa dzīve būtu vajadzīga.

Kas pieder don Kichotam? Viņam nav nekā vairāk kā sapņi, kuņiem viņš tic, augstā ideja, kuņas gunīs šķīstījies, viņš nejūt savu smieklīgumu, pacietīgi viņš panes ļaužu zobgalības un visus pazemojumus, ko viņam uzliek pasaule. Ak, tā ir tā pati Servantesa kvēlā sirds, kas smagajā verdzībā un dzīvē ir mācījusies pacietību. Viņš grib iztīrīt pasauli no visiem ļaunumiem, līdzīgi Hēraklam; don Kichots mirst uz sava sapņu sārta, tāpat kā Hērakls uz sava vientulības sārta Aiti kalnā. Varoņi, visu atdodot, mirst vientulībā un skumjās, un pasaule, kas varoņus mēdz padzīt, pazemot, vajāt un nodot nāvei, pēc viņu nāves meklē viņu neesošos kapus un pielūdz to garu, ko iepriekš bija nokāvuši.

Visa don Kichota dzīve bija varoņa tādēļ, ka tā savā iekšējā vientulībā nesagaidīja to atbalsi, ko viņš no pasaules ilgojās. Viņa slavas ilgas un iekšējā cīņa pasaules acīs nebija nekas vairāk kā ārprāts. Don Kichota apslēptā traģēdija norisinās uz viņa sapņu fona, ko iztēle caur ticības spēku bija piejēmusi par īstenību. Bet īstenībā don Kichota traģēdija norisinā-

jās baigā vientulībā, viņam nebija neviena skatītāja: viņa ieroču nesējs Sančo Pansa, savā šaurajā egoismā, redzēja tikai to ārējo, smieklīgo don Kichotu, kas cīnījās ar vēja dzirnavām, aitām, to, kas rupjo zemnieci Aldonsu bija pārvērtis par neesošo, nesalīdzināmo princesi — Tobosas Dulsineju. Sančo, mūsu īstenības simbols, ir akls pret visu to, kas neatgādina viņu un viņa pasauli. Don Kichota traģēdija kļūst vēl drūmāka, kad viņš pats sāk apzināties, ka nav neviena, kas viņu redz un saprot: viņš vienīgais kļūst par savas traģēdijas skatītāju, par sava likteņa sapratēju. Don Kichotam īstenībā nav ne tikai draugu, bet nav viņam arī neviena ienaidnieka: visapkārt viltus un meli; meli un viltus. Un tomēr viņš iztur šo ledaino aukstumu, kuņģā viņš ir ieslēgts, viņš iztur savu vientulību, viņš nāvei un briesmām skatīdamies acīs, aplicina to, kādēļ viņš dzīvo un aizstāv to, kas viņa dzīvei piešķir nozīmi. Līdz beidzamajam elpas vilcienam viņš ir uzticīgs tam, kam viņš atdevis savu sirdi. Vai tāds cilvēks nav veicis vislielāko varoņdarbu? Ja pasaule ar tādu pašu nopietnību redzētu un saprastu don Kichotu, ar kādu nopietnību don Kichots veica savus varoņdarbus, tad mēs redzētu, kā lomas pēkšņi pārmainītos un beigās izrādītos, ka pasaule smejas par to, kā viņai visvairāk trūkst.

*

Ticība bez entūziasma nepieder cilvēka gara lie-

lumam; entūziasms ir mūsu gara darbības ausgstākā pakāpe, don Kichota ticība bez entūziasma būtu nespēcīga. Mēs nekā liela nevaram gaidīt no cilvēka, kas nekad neaizraujas. Aizraujoties no kaut kā, nenateiktās un klaidonīgās gara tieksmes iegūst noteiktību. Un tikai tas, kas ir noteikts, mūsu dzīvei piešķir nozīmi un jēgu. Hamleta tragēdijas sākums ir nespēja aizrauties. Viņa dzīvē nav nekā noteikta, viņš par visu šaubās, viņš pats atzīst, ka dzīvei nav nozīmes un jēgas. Entūziasms, šā vārda tīrākā uzterē, ir mūsu garīgās dzīves virzītājs un noteicējs. Bet entūziasms mūsdienās zaudējis savu pirmatnējo un vītālo spēku tādēļ, ka ar to sāka spekulēt dažādas reliģiju sektes un garīgie siktirgotāji, to pārvērsdami no pašvērtības par līdzekli.

Atbrīvojoties no sīkām kaislībām, atraidot neauglīgo spriedelēšanu un aizslēdzot durvis katra veida skepticīsmam, mēs varam soli pa solim tuvoties donkichotisma būtībai un teikt, ka cilvēks ir savas ticības un entūziasma bērns. Bez šīm iekšējām spējām cilvēks pamazām nonāktu līdz nihilīsmam, tas ir, līdz tai robežai, kur cilvēks pats sevi iznīcina.

*

Renesanses lielā kultūra, kuņas centrā bija nostādīts *cilvēks*, pamazām aptumšojās, un mūsdienās par cilvēcīgo kultūru ir visai nenateikts un neskaidrs priekšstats. Un tas tālab, ka mēs esam sarāvuši saites ar lielo pagātī, mūsu tagadne bieži karājas

gaisā, jo tai trūkst pagātnes pamata. Un tas, no kā mēs katru dienu aizejam tālāk, ir cilvēka brīvais gars, kas ir *primum movens* mūsu kultūras attīstībā. Un ja es te blakus Servantesa vārdam esmu pieminējis Šekspīra vārdu, tad to darīju tādēļ, ka viņi abi, pēc manām domām, ir lielākie cilvēka brīvā gara kareivji; viņi atgādina divus lielus kalnus, kuņus spoži apmirdz renesanses norietošā saule. Bez Servantesa un Šekspīra gara nebūtu iedomājams apgaismotāju laikmets, nebūtu iedomājams ne Monteņs, ne Voltērs, ne Čēte, ne Šillers, un mēs nebūtu varbūt tie, kas mēs esam tagad. Čēte savā runā par Šekspīru, ko viņš teicis Frankfurtē, 1771. gada oktobrī, saka: «Šekspīra grāmatas pirmā lapas puse, ko es izlasīju, mani ar viņu satuvināja uz visu dzīvi, bet kad biju pabeidzis lasīt viņa pirmo lugu, es jutos kā akls cilvēks, kam burvja roka vienā mirklī iededz acu gaismu. Es asi jutu, ka visa mana būtība bezgalīgi izplētās; viss man bija jauns, nepazīstams, un nepierastā gaisma sāpīgi apžilbināja acis.» Un mazliet tālāk, šai interesantajā runā, Čēte turpina: «Es biju izgājis svaigā gaisā un pirmo reizi sajutu, ka man ir rokas un kājas. Es tikai tagad redzu, cik daudz ļauna man bija nodarījuši teorētiķu kungi un cik daudz ļaužu ir aizgājuši bojā viņu jūgā; es, beidzot, biju spiests pieteikt viņiem kaņu, un es neatlaidīgi esmu traucies iznīcināt viņu cietokšņus.» (Cietēju no *Rudolph Genée* grāmatas: *Geschichte der*

Shakspearschen Dramen in Deutschland). Visi šie lielie cilvēki, kas liekas tik dažādi, ir cīnījušies par vienu — cilvēka brīvo garu. Katrs laikmets ir tik liels, cik daudz tas ir cīnījies cilvēka brīvā gara vārdā. Mūsdienu cilvēks maz cīnās par garu, tāpat viņam nav nekāda noteikta un droša mērķa; visas viņa intereses aprobežojas vai nu ar kādu šauru speciālitāti, vai arī ar kāda amata pildīšanu. Šādi cilvēki, ar savu laikmetu nozudīs līdzīgi mušām, pieņākot rudenim, aiz sevis neatstājot nekādas pēdas. Mums katram jāceļ savs laikmets ar sava gara vienreizīgo izpaudumu, tas jāiemūžina kādās garīgās vērtībās, kas uzvar laiku un ietiecas mūžībā. Tikai šai gara izpaudumā mēs varam apliecināt savu esamību un tai piešķirt nozīmi.

Cik daudz ideju vienā pašā *Servantesa* vai *Šekspīra* darbā! Mūsdienās rakstnieks ir tukšs, viņam ir vārdi, bet nav ideju. Un gara darbu neglābj vārdi, bet gan idejas. Visa lielā māksla sākas un beidzas idejās. Un ja to mūsdienu rakstītāji nesaņem, tad viņiem vai nu nav nekādas jēgas par īstu mākslas darbu, vai arī viņi sevi pieviļ, rotaļājoties ar vārdiem. Īsta māksla sākas cilvēkā caur ideju, jo idejas mūsu domām piešķir to noteiktību, kas mūs līdzsvaro starp cilvēku un dabu, starp dzīvi un mākslu. Iepriekšējā pārdomā mēs centāmies izprast šo lielo līdzsvarotības piemēru *Leonardo da Vinči* personā, un to pašu mēs arī redzam *Servantesā* un *Šek-*

spīrā. Ja mūsdienu cilvēks pazaudējis savu seju, tad tas tādēļ, ka viņš ir pazaudējis savu totālītāti. Tagad pa lielākai daļai sastopami tikai saskaldīti un sadrumstaloti cilvēki. Lai dabūtu priekšstatu par veselu cilvēku, būtu jāsalasa kopā vesels cilvēku bars, no kuŗa tad varētu sastādīt vienu veselu cilvēku. Mēs vienā pašā cilvēkā tagad nevaram redzēt atspoguļojamies ūniversu, kā to mēs redzam renesanses lielajos cilvēkos. Neviens laikmets nav bijis tik pilns pretrunām kā taisni mūsdienu, jo tagad nerunā totālais cilvēks, bet gan sadrumstalota cilvēka fragmenti: šai barā dzirdamas balsis, bet klausītājam tās ir nesaprotamas, jo balsis saplūstot kopā pārvēršas chaosā. Eiropā vecā kultūra pamazām zaudē savu pirmatnējo nozīmi, bet jaunās kultūras nesēji vai nu ir pārkrāsojuši vecos baušļu galdiņus, vai arī, sadauzīdami vecos galdiņus, ir palikuši tukšām rokām, lielās, nenoteiktās dzīves priekšā. Pirmie ir gara spekulanti, kas vecās mantas grib pārdot par jaunām, bet otri ir izmisumā kritušie, vai kā Unamuno saka — *Desesperados*, kas paši būdami nekas, grib izpostīt to, kas vēl ir kaut kas. Mums jāizšķīrās starp to, kas ir kaut kas un starp to, kas nav nekas: izvēloties pirmo ceļu, mēs atgriezīamies pie pagātnes; to lielā mīlestībā saprazdami, mēs apliecinām savu tagadni, caur kuŗu dzīvos mūsu nākotne; izvēloties otru ceļu (un šo ceļu mūsdienās izvēlas lielais vairums!) mēs izvēlamies tikai izmisuša stāvokli, kas iznīcinādams pagātnei, iznīcina tagadnes

pamatu un visas nākotnes iespējas. Cilvēka tagadnei nepieciešama iekšējā harmonija ar savu pagātņi, jo no šīs harmonijas atkarājas visas cilvēces nākotne un katra atsevišķa cilvēka dzīve. Servantess un Šekspīrs ir tie līdzsvarotie un harmoniskie cilvēki, kas ir visvairāk nepieciešami magnēti mūsdienu fragmentārā cilvēka pilnveidošanai un līdzsvarošanai.

GARS UN ANTIGARS

Don Kichota ētiskais spēks ir ļoti augsts. No iekšienes raugoties viņš var noderēt katram dižcilvēkam par paraugu. Don Kichots savā būtībā un savu uzdevumu priekšā ir nopietns, viņš savas sirdsapziņas priekšā ir īsts, kalpojot citiem viņš grib ziedot un upurēt savu dzīvi, par to neprasīdams nekādu atlīdzību. Turpretī don Kichota vidē, mācītājs, bārdzinis, Doroteja un citi, ir vienkārši blēži, kas dzīvē mīl farsu un parasti ar viltu un meliem veic to, ko nevar un nespēj veikt ar patiesību un atklātu sirdi. Šie dzīves sīkie gudrinieki tad arī mēģina savalgot don Kichotu ar uzslavām, jo pēc viņu domām, cilvēku nekas tā nevar apreibināt kā cildinoši vārdi. Bet šos siekalainos glaimotājus don Kichots strupi apsauc: «Pietiks mani lielīt, jo es esmu visu glaimu ienaidnieks, un ja pat pielaidīsim, ka jūsu vārdi nav glaimi, tad tomēr tie aizvaino manu dzirdi.» (I, XXIX.) Jā, tukši glaimu vārdi ne tikai aizvaino diža cilvēka dzirdi, bet nocietina sirdi.

Don Kichots paliek uzticīgs savai sirds dāmai, bet augsti dzimušo princesi, Mikomikonijas karalieni, noraida. Diža cilvēka pirmā pazīme ir uzticība. Šī don Kichota rīcība ļoti sanikno Sančo, jo

viņš sapņoja, ka tiklīdz viņa kungs kļūs par imperātoru, viņš varēs skaidrā naudā pārdot savus vasalus, lai savas dzīves dienas aizvadītu bezrūpībā.

«Dieva vārds, es zvēru, seņor don Kichot, ka jūs neesat pie pilna prāta: kā jūs varat šaubīties, kad ir runa par precēšanos ar tik augstdzimušu princesi? Vai jūs tiešām iedomājaties, ka liktenis jums uz katra soļa sūtīs tādas *izdevības*, kā šī te? Jeb, jūs domājat, ka seņora Dulsineja daiļāka? Protams, ka nē — ne uz pusi viņa nav tik daiļa; es varu apzvērēt, ka viņa nav vērts princeses kurpes pazoles!»

Don Kichots, neteikdamš ne vārda, sodīja savas kundzenes zaimotāju.

«... Neiedrīkstaties ar savu mēli aizkart nesalīdzināmo Dulsineju. Vai jūs ziniet, jūs muļķis, neģēlis, lempis, ka viņa vienīgā iedveš spēku manai rokai... vai tā nav Dulsineja, kas manu roku ir izvēlējusies par savu varoņdarbu ieroci? Viņa cīnās manī un manī arī uzvar, es dzīvoju un elpoju caur viņu, viņa ir mana dzīve un esība.» (I, XXX.)

Šai don Kichota un Sančo konfliktā izpaužas visu laikmetu cilvēku traģēdija: gara sadursme ar praktisko aprēķinu. Don Kichots vislielākās izdevības priekšā paliek tas, kas viņš ir, bet Sančo tās priekšā lokās un savas mantkārības mudināts gatavs noliegt to, kas viņu no zemesniecības pārvērta par dižkungu. Sančo, savas personīgās bezrūpības dēļ, ir

gatavs satriekt visus altārus, kas don Kichotam svēti, kur tas smeļas sev spēkus un dzīvību.

Tāds zema aprēķina cilvēks visam var pāri kāpt, visu var samīt, visu satriekt un iznīcināt, ja tikai viņam tas ir izdevīgi. Gara cilvēkam, don Kichotam, nav svarīga izdevība, bet gan misija, kuŗu pildīdams viņš izsaka un apliecina savu dzīvi. Bez iekšēja svētuma izjūtas cilvēks ir zems dzīvnieks, kas mūžam sakalts šaurajās zemes važās. Viņš nav brīvs, viņš dzīvo no izdevības izdevībā kā tārps, kas dzīvo cita iekšās, kam nav nemaz savas dzīves. Vienīgi gars atbrīvo no matērijas, vienīgi garam ir kāds svētums, par ko tas cīnās, par ko tas mirst un kuŗa dēļ tas dzīvo.

Sančopansiskajam cilvēkam reiz vajadzētu saprast, ka dzīve var iegūt kaut kādu vērtību vienīgi gara gaismā. Vienīgi šai virzienā sevi attīstot, mēs varam cerēt uz pilnīgāku dzīvi. Don Kichots darbojas no iekšienes uz ārieni, bet Sančo no ārienes uz iekšieni. Don Kichots vienmēr jūtas brīvs, lai viņš darītu ko darīdams, bet Sančo ir bailīgs vergs, jo ārējie apstākļi noteic viņa dzīvi. Ja mēs dzīvē nevaram ieaukt ar visu savu iekšējo būtību, bet dzīvei tuvojamies ar sauso intelektu, tad nonākam pie nihilisma, pie visu lietu noliegšanas.

Jo kāds būs garīgāks, jo neatkarīgāks viņš būs no ārējiem apstākļiem, lai tie būtu cik nepārvarami būdami. Gars mums pareizāk ierāda vietu zemes

viršū, mēs apzinīgāk dzīvojam un dziļāk izjūtam visu lietu likteni. Caur garu mēs iegūstam savus iekšējos likumus, tad mēs dzīvojam ne tā kā ir, bet tā kā gribam.

Ja gara nozīme ir pārprasta vai gars uzskatīts pat par dzīves lielāko ienaidnieku, tad tas vienīgi liecina, ka cilvēks savā domāšanā ir iemaldījies animālisma novados. Kas sacēlas pret garu, tas arī sacēlas pret cilvēku, pret tām vērtībām, ko cilvēks nemitīgā cīņā ar dzīvnieku sev ir iekaņojis. Viens no mūsdienu visnopietnākajiem antigara sludinātājiem ir Ludvigs Klāgess. Šis Šveices apdāvinātais filozofs savu domu visspilgtāk izsaka grāmatā «*Charakterkunde*». Bet tas, ko Klāgess sauc par garu, patiesībā nav gars, bet gan zināms mūsu dzīves ētiskais aspekts, kas mazina mūsu dzīvības vērtību. Tādēļ viņš garu un ētosu uzskata par mūsu dzīves ienaidnieku. Klāgesam ar prieku varam pievienoties tur, kur viņš apgalvo, ka intelektuālisti un burta morālisti ir mūsu dzīves nīknākie ienaidnieki. — Es ieteiktu šos kungus sadedzināt kā viltotu naudu, jo posts, ko viņi nodara cilvēka attīstībai, nav aprakstāms. — Bet garu, sevišķi garu, cilvēks nevar noliegt, ja cilvēks negrib noliegt savu cilvēcību. Radošā gara iniciatīva ir taisni tas rosinātājs spēks, kas pilnveido cilvēku. Noliecot garu, mēs atgriezāties pie rudimentārākām dzīvības formām, tādā kārtā mēs noliekam savus ieročus un ļaujamies dzīvnieka neapzinīgajai varai.

Klāgess gan uzrāda daudzas mūsu dzīves sāpīgās parādības, bet viņš dziļi maldās domādams, ka tam ir kāds sakars ar garu: cilvēka ragi meklējami ne pierē, bet gan sirdī. Klāgess prīmitīvu cilvēku stāda augstāk par garīgu. Ja noliedz gara vērtību, tad ar to arī noliedz cilvēka vienreizības nozīmi; Klāgess domā, ka ētiskās, reliģiskās vērtības, — cilvēces vēstures svarīgākie faktori — ir iznīcināmas, kā iznīcināmi kaitēkļi, kas apsēž mūsu ķermeni. Un to, lūk, neviens patiesi dziļš cilvēks nav atzinis un nevarēs atzīt. Gars iekšēji pārdzīvojams tāpat kā don Kichots pārdzīvo sevī Dulsinejas varu: «Viņa cīnās manī un manī uzvar, es dzīvoju un elpoju caur viņu, viņa ir mana dzīve un esība.» Kas tā sevī nepārdzīvo gara īstenību, tam gara problēma būs un paliks tikai nakts, jo kā Merežkovskis saka: sauli neredz alvas pogas. — солнца не видят оловянные пуговицы. Un no akliem nevar prasīt, lai tie redzētu gaismu.

XXXVI

ATBRĪVOTĀIS DON KICHOTS

Don Kichots bija nomiris reālai dzīvei un atdzimis iekšējai ticības dzīvei. Viņš gribēja atdot cilvēkam to cieņu, kas tam bija laupīta. Don Kichota ārprāts ir cīņa par iekšējo cilvēku, kas dzīvi nesasmadzina ar meliem, bet padziļina ar ticību. Don Kichota lielums ir viņa ticībā, viņa personībā; ja šīs savas spējas viņš būtu piepildījis īstenības robežās, tad viņš droši vien būtu viens no pasaules lielākiem cilvēkiem. Bet Servantess don Kichotu upurēja, lai cilvēku pamudinātu padomāt par to, kas ir cilvēks šai pasaulē un kādam tam jābūt. Don Kichota iekšējam lielumam jāklūst par īstenības lielumu. Iekšēji sevi pārveidojot, mēs varam droši izraudzīties don Kichotu par paraugu, bet to darot, vienmēr atcerēsimies, ka don Kichota lielums iegūs tikai tad nozīmi, ja mēs arī īstenībā esam lieli. Sapņos būt lielam — nav nekāda varonība, bet patiesi varonīgi mēs kļūstam tikai tur, kur mūsu iekšējais lielums top par īstenību.

Don Kichotu par mūsu iekšējās dzīves simbolu varam izvēlēties tikai tad, ja mēs viņa ārprātu caur īstenību varam pārvērst par dzīves augstāko prātu, kas kļūst par laba un ļauna mērauklu un gudrības

akmeni, ar ko mēs varam iešķilt uguni gan savā, gan citu sirdīs, tādējādi sev piešķirdami universālu nozīmi. Mums iekšēji jābūt pietiekami lieliem, lai don Kichotu atpestītu no ārprāta, mums jānokāpj katru dienu dziļāki cilvēku likteņos, mums jāsasaka tās seju sejā ar īstenību, mums nav jāieslēdzas sapņu torņos, bet jāatver sirdis un jāasilda visi tie, kas salst, jāiededz gaisma tur, kur tā apdzisusi, vai kur tā vēl nav iedegta; mums jāieskatās tai pasaulē, kur kailā dzīvība no dienas uz dienu tiek vilkta kā krusts. Donkichotiskais cilvēks, don Kichota atbrīvotājs nedrīkst ne mirkli aizmirst, ka cilvēks, lai tas būtu kas būdams, vienmēr vēl atzīstams par cilvēku, vienmēr uzskatāms par sev līdzīgu; don Kichota atbrīvotājs neko nenoliegs, neko nepazemos; viņš vienmēr saprot un tic, ka katrs cilvēks caur garu var pārtapt par to, kas viņš grib būt, iegūt to, kā viņam trūkst un atsacīties no tā, kā viņam par daudz.

Don Kichota atbrīvotājs mīl cilvēku ne tādēļ, ka cilvēks ir mīlas cienīgs, bet tādēļ, ka mīla cilvēku padara cienīgāku un bagātāku; tādēļ, ka tā cilvēkā kāpina labā apziņu un padziļina saprašanu; tādēļ, ka mīlā atklājas visi noslēpumi un paplašinās atziņas robežas. Donkichotiskais cilvēks neaiziet no dzīves, jo viņš nekad neaizmirst, ka caur augstāko apziņu viņš dzīvo visur un visās lietās, ka viņš ir daļa no bezgalīgā, ka caur viņu atklājas un piepildās augstākā griba.

Dīvainais don Kichota ārprāts ir mūsu glābiņš; visgrūtākajā brīdī mēs tur atrodam paši sevi un ieraugām to ceļu, kas lemts vienīgi mums; don Kichots nemāca, bet palīdz dzīvot. Gadusimteni ir aizdrāzušies pār viņa galvu, bet viņš vienmēr ir tāds, kāds viņš bija pirmā radīšanas dienā; katra patiesa dziļa sirds to iemīl, un kas to iemīl, atdzimst tai dzīvei, ko tikai mēs varam dzīvot un piepildīt, bez mums tā paliktu tukša un nepiepildīta. Don Kichots atbrīvo no visa liekā un sagatavo ceļu uz to vietu, kas katram cilvēkam no augšas ir uzticēta un ko nevar atņemt ne ar nāvi, ne ar aizmiršanu, ne ar noliegšanu, mēs to pildām līdz tam brīdim, kamēr dzīvojam, un pēc mums neviens vairs to nevarēs tā pildīt.

Atbrīvotais don Kichots sagatavo ceļu uz pilnīgāku pasauli, jo nesatricināmi viņš tic tai misijai «kuņas dēļ Dievs mani ir sūtījis šai pasaulē» (I, XLIX). Don Kichota ticība mūsos rada pašāvēību pašu spēkiem, apstiprina mūsu vienreizību un pamudina dzīvot saskaņā ar augstākiem apziņas likumiem. Un jo mēs vairāk apzināsimies, ka īstenība atkarājas no mums, jo dziļāka un pilnīgāka tā kļūs. Ja don Kichota ārprāts paliks tikai ārprāts, tad visa mūsu kultūra paliks tikai ārēja kultūra, iekšēji cilvēks kā bijis tā paliks mežonis.

Kas ir mūsdienu cilvēks? Don Kichota ārprāts viņam ir un paliek — tikai ārprāts. Visādas zināšanas, ko tas iegūst diendienā, to patiesībā ne padzi-

ļina, bet gan paseklina un pārvērš par tukšu pār-
galvi. Tagad visu viegli iegūst, tādēļ arī visu viegli
zaudē. Pasauli grib kārtot pēc grāmatām un nevis
grāmatas pēc pasaules. Tiešām, mūsdienu cilvēks
don Kichotu nevis atbrīvo no viņa ārprāta, bet gan
tam uzliek vēl smagākas un nesaraujamākas važas.
Mūsdienu cilvēks neapbrīno nerasniedzamo, bet gan
nicina to; viņš dzīvo no ārienes uz iekšieni, un nevis
no iekšienes uz ārieni. Viņš aizmirst vecu veco pa-
tiesību, ka bez iekšēja dziļuma, viss ko mēs redzam
vai dzirdam, mūs skaņ tikai periferiski. Tā dzīve
pamazām pārvēršas par teoriju un teorija par šablonu.

Don Kichota ārprāts runā par to, ka cilvēks ir
nomaldījies no sava īstā ceļa, ka cilvēkam dzīvē jā-
uzjemas liela atbildība un lielas grūtības, lai no jauna
atdzīvinātu dzīvi un teoriju pārvērstu praksē. Don
Kichota ārprāts saceļas pret katra veida teoretizēšanu
un cīnās par cilvēku pilnību zemes virsū, par reālo
cilvēku no «miesas un kaula». Un ja aizvien pasaulē
don Kichota ārprāts paliks tikai ārprāts, tad pasaule
kādā dienā apsēdīsies pie sasistās siles kā vīzdegu-
nīgā nabaga zvejnieka sieva — Puškina pasakā.

Mūsdienās dzīvā cilvēka vērtība pazaudējusi
katru nozīmi, tagad cilvēks kļuvis par upuri savam
pārspīlētajam intelektuālismam, kas mūsu dzīvi
pārvērš par kaut ko līdzīgu marionešu teātrim. Arī
te don Kichota ārprāts saceļas pret šablonizēto cilvēku
un aizstāv vītālās cilvēka gara spējas, kas savdabīgā

veidā dzīvi uztver un to padziļina īstenībā. Kas gan ir visas mūsdienu mākslas akadēmijas, salīdzinot tās ar italiešu un spāniešu lielmeistariem, kas izauguši paklausot gandrīz vienīgi savam individuālajam aicinājumam?

Ja cilvēks piešķir priekšroku intelektuālizētājam vārdam un nevis dzīvajam, kas spontāni izlaužas no mūsu būtības dzīlēm kā dzīva gara strūkļa, tad tas norāda, cik slikti sevi pazīst mūsdienu cilvēks. Viens dedzīgs, apgarots vārds mums palīdz vairāk nekā auksta intelekta sarakstītas biezas grāmatas. Dzīve runā savu valodu un intelekts savu. Un augstākais, ko cilvēks var, tas ir dzīvot savu dzīvi, ar visu būtību tai piederēdams. Intellektuāli ir radītas visai derīgas programmas, dažādas ligas, bet tā kā tās balstās vienīgi uz intelektu un nevis uz cilvēku iekšējo pieredzi, tad bieži visi tamlīdzīgi pasākumi gara cilvēka acīs nav nekas vairāk kā smieklīga marionešu teātra izrāde. Un tā tas būs vienmēr, kamēr cilvēks katrā darbā neatdos savu sirdi, visu, kas viņam ir dārgs un svēts.

Don Kichots nemīl intelektuālistus; lai tie būtu labi vai slikti, tie vienmēr būs augonis patiesa cilvēka attīstībā. Mūsdienu intelektuālisti savu tukšumu aizklāj ar smagu un sarežģītu izteiksmes veidu, par skaidrām un gluži vienkāršām lietām viņi saraksta gaļlaicīgus un neskaidrus komentārus. «Kaut ar salmiem un sienu, bet tikai ja vēders ir pilns», —

saka don Kichots (II, III). Intellekts dzīvē ir tas pats, kas āksts komēdijā, «aiz viņa mēdz nostāties tie, kas nevēlas, ka tos uzskatītu par muļķiem». Ar intelektuālista zobiem mēs varam iekost pasaulei un saindēt pasauli, bet nekad to nevaram ne glābt, ne vecās pasaules vietā uzcelt jaunu; intelektuālistu konstruētā pasaule ir Trojas zirgs, kuŗa vēderā slēpjas visāds posts. Servantesa vītālais spēks sacēļas pret Trojas zirga cēlējiem un aizstāv cilvēka individuālo brīvību, gara pārākumu viņš stāda augstāk par sausajām zināšanām un radošo spontānitāti paglābj no intelektuālistu konstruktīvisma.

Tas, kas atklājas spontāni kāda cilvēka garā un ir patiess un liels, ir mūžīgs un nekad vairs neatkārtojas. Visa grieķu kultūra ir radusies uz garīgas atklāsmes pamata, un pareizi to ir sapratis Špenglers, teikdams, ka katrs grieķis izpauž kādu don Kichota īpašību, kurpretim katrs romietis kādu Sančo Pansas īpašību (*Der Untergang des Abendlandes I, Einleitung*, 12. nod.). Un tas tādēļ, ka grieķi vienmēr cīnījās par garu, bet romieši cīnījās kāda materiāla aprēķina vadīti. Romiešu ārējā vara seno Grieķiju iznīcināja, viņas gudros pārvērtā par vergiem, bet grieķu gars tomēr palika neuzvarēts, tas vēl šodien katra dziļā cilvēka sirdī dzīvs, un vienmēr tas dzīvos, kamēr vēl zemes virsū dzīvos kāds gudrais, kas atvērtu sirdi lūkosies dabas, debess un gara noslēpumos.

Visdārgākais, kas cilvēkā ir, tā ir viņa dzīvā apziņa, caur kuŗu tas izpauž savas dzīves būtību. Visnabadzīgākā grieķa dzīve ir laimīgāka nekā visbagātākā romiešu patricieša. Mūsu brīvība atkarājas no mūsu apziņas: jo mūsu apziņa būs plašāka, jo mēs jutisimies brīvāki. Īsti brīvu cilvēku nekādas varas nevar iespaidot, un šodien varam apbrīnot mierīgos grieķu domātājus, kas verdzībā varējuši teikt: «neviens nav brīvs, kas dzimis, ikvienam brīvība iegūstama iekšējā cīņā». Mūsdienu cilvēks brīvības ideju parasti iedomājas kā kaut ko ārēju, viņš atzīst, ka var darīt visu, kas tik viņam ienāk prātā. Augstais cilvēks vienmēr cenšas ievērot likumu; ja to neapmierina citu likumi, tad viņš tos rada pats sevī saskaņā ar visuma likumiem, kas nav rakstīti, bet kas izjūkami katrā lietā un ja mēs pret tiem sacelāmies, tad mēs neglābjami aizejam bojā.

Don Kichots ne tikai tic, bet rāda kādai tieībai jābūt. Ticība tikai tad iegūst nozīmi, ja mēs iekšēji esam skaidrībā par to, kas mums darāms; un ja tā tas būs, tad mēs ar savu ticību un darbu pasaulei uzspiedīsim savu spiedogu.

*DONKICHOTISMS UN CILVĒKA
PERSONIGĀ REĀLIZĀCIJA*

Don Kichota smieklīgums no nodaļas nodaļā tiek kāpināts; no nodaļas nodaļā tiek parādīts viņa varonības veltīgums. Smiekli pamazām pārvēršas skumjās un skumjas nemierā. Mēs neskaidri un nenoteikti jūtam, ka jāpieceļas un kaut kas jādara. Don Kichota smieklīgums tomēr nav traģisks, mūsu gars, pakļauts īstenībai, donkichotisko smieklīgumu vienmēr pārvērtis par dzīves augstāko izpaudumu. Katrs patiesi garīgs darbs bez īstenības pamata vienmēr ir donkichotisks, un par to zemes prāts allaž smejas. Garam jādzīvo dziļā īstenībā, lai uzvarētu zemes prātu. Ja cilvēks spēs dzīvot garīgi patiesi dziļi un šo garīgo dziļumu vērsīs kādā īstenībā, viņš sevī radīs potenci pārvarēt savu smieklīgumu. Gars bez īstenības ir smieklīgs, to dziļāk par Servantesu neviens nav izjutis. Kas būs apvienojis garu ar īstenību, tas sapratīs lietu būtību labāk nekā intelektuālie morālisti. Mūsdienu spirituālisti, naturālisti ar neatlaidīgu fanātismu cenšas pierādīt patiesības pēdējo vārdu. Šai tieksmē slēpjas arī mūsdienu smieklīgums, vienpusība un šaursirdība, un šīs «pēdējās

patiesības» nav nekas vairāk kā metafiziskas māņticības.

Don Kichots, kas cīnījās par saviem sapņiem, īstenību neredzēja un to nemaz nepazina. Šai apziņā ir kaut kas traģisks, bet šis traģisms aizvien atpestījams ar mūsu garīgās dzīves apzinīgu augšupveidošanos. Skumjas, ko mūsos izraisa donkichotiskais ārprāts, ir mūsu nemiers ar sevi: jo mazāk mēs apmierināsimies ar sevi, jo dziļāk apzināsimies savu dzīvi; nemiers ir skaidrais dzīvības ūdens, kas no mūsu būtības aizskalo visu lieko, nederīgo, smago, mūsos atstājot tikai īsto dzīves zeltu. Un cilvēks, kas sevi katru dienu pārbaudīs šai zelta skalošanas darbā, zinās, ka daudziem maldiem jāizbirst caur mūsu dvēseles sietu, kamēr tur sakrājam tos graudus, kas nepieciešami gaišajai dzīvei.

Don Kichots ir mūsu gars, kas pats par sevi ir pilnīgs, bet bez īstenības apziņas tas tomēr ir smieklīgs. Cilvēka garam jātiecas pēc īstenības kā stādam pēc saules: gars bez īstenības, lai tas būtu cik liels būdams, cilvēka dzīvē zemes virsū neiegūs nekādu nozīmi. Servantess zināja, ka gars iegūs tikai tad nozīmi mūsu reālajā dzīvē, ja mēs to katru dienu ciešāk un ciešāk ieslēgsim praktiskā un īstenā dzīvē. Šī patiesība ir vienīgais ceļš uz pilnskanīgu cilvēka dzīvi, jo gars nošķirts no reālās dzīves ir tikpat kā miris, garu nošķirdami no dzīves, mēs tam liedzam to, pēc kā tas savā pirmbūtībā alkst. Ja don Kichots

savu garu būtu piepildījis īstenībā, tad bez šaubām, viņš būtu viens no lielākajiem bruņiniekiem, kā to arī viņš pats apzinās savos sapņos. Dzīvē ne tikai jāsapņo, jādomā, jāiecer, bet jātiecas visu piepildīt īstenības robežās; tādejādi rīkojoties, katrs cilvēks pierādīs to, kas viņš ir; ja darbojoties mēs maldāmiešos un mūsu darbs iznāk kļūdainš, tad tomēr, par spīti visam, mums ir cerības kādā dienā sevi ieraudzīt īstenībā, tai pilnības pakāpē, kuŗu mūsu spējas mums atļauj. Gribēt vairāk nekā spējam, nozīmē sevi iznīcināt brīvību. Visi fanātiķi nav nekas cits kā cilvēki, kas, iedami pāri savām spējām, sevi iznīcina iekšējo brīvību. Fanātiķis var pats par sevi modināt izbrīnu un pat apbrīnu, bet apzinīgajā dzīves attīstībā tāds cilvēks ir līdzīgs slimības bacilam, kas saceļas pret mūsu vītālo dabu.

Tādēļ katrs fanātisma veids, kas sarauj mūsu iekšējās brīvības principus, lai tas tiektos uz labo vai ļauno pusi, dzīvē ir nevēlams, tikpat kā mūsu organismam ir nevēlami slimības bacīļi.

Mums katram jāpaliek savā vietā, apzinīgi jāattīsta tās mūsu spējas, kas mums liekas vienīgās un neapšaubāmās, tad, par spīti visiem kavēkļiem, mēs sevi piepildīsim. Cinīties savu spēju robežās, nozīmē katru dienu kaut ko uzvarēt, un ja cilvēks šo uzvaru sevī apzināsies, tad nekādi pasaules vēji to neizpūtīs no viņam lemtās vietas.

Ja tādu cilvēku neatzīst ļaudis, tad viņu atzīst

patiesība, jo tāds cilvēks vienmēr ir derīgs un labs, ja tikai mēs to pietiekami uzlūkojam ar sapratēja acīm. Ja nu mums ir laupīta saprašanas gaisma un mēs esam akli, tad mēs nevienam nevaram ticēt, jo mēs nevienu nesaprotam. Mēs citiem varam ticēt tikai tad, ja mēs tos esam sapratuši.

Nesapratēju aklums ir bīstams. Viņi var apturēt, samīt un iznīcināt katru attīstību. Ja mēs jūtam, ka mūs nesaprot, tad nesapratēji mums tūliņ jāatstāj, lai tie būtu tuvinieki, skolotāji vai draugi, mums jāaiziet savā vientulībā vai arī jāuzmeklē tādi, kas mūs saprot, jo vislabāk mēs sevi piepildām, ja mūs uzlūko sapratēja acis. Ļoti reti ir tie gadījumi, ka kāds bez sapratēja iegūtu savu personīgo pilnību. Kā stādam vajadzīga saule, tāpat cilvēkam vajadzīgs sapratēja siltums, kas veicina mūsu iekšējo dzīvi un liek tai pilnveidoties. Bet nav jādomā, ka sapratēja siltums mūsos var attīstīt to, kā mūsos nav. Cits mums neko vairāk nevar līdzēt kā vienīgi atmodināt to, kas ir mūsu dvēselē. Ir tūkstoš dažādu ceļu, kas cilvēku ved uz sevis piepildīšanu un citu saprašanu. Tādēļ aplami domāt, ka visi pa vienu morāles vai ētikas ceļu var sasniegt pilnību. Mums ne morāle, ne ētika, ne filozofija nevar vairāk iedot nekā mēs esam. Mums jātic mūsu pašu iekšējām iespējām, tām ticot mēs vienmēr zem kājām sajūtīsim pamatu un būsīm spējīgi pašī sevi glābt, ja kādā drūmā dienā nonākam pie šaubu bezdibeņiem.

XXXVIII

KO ES GRIBU PATEIKT

Vai tas tā ir, kā es rakstu? Līdzīgas pārdomas no eksaktās zinātnes un filozofijas viedokļa ir nedrošas, bet šī nedrošība atrod balstu manās intimajās, ar prātu nepārbaudāmās pārliecībās un no šī viedokļa manām pārdomām ir nozīme. Bieži, sakoncentrējot sevī garīgos impulsus, mēs atrodam attaisnojumu ne filozofu, ne zinātnieku priekšā, bet gan patiesības. Un par patiesību atzīstams tas, ko mēs izjūtam kā neizsmeļamu dzīvības avotu. To nevar par sevi teikt intelektuālisti, jo viņiem liekas, ka intelektā jau ir viss, bet patiesībā, vienmēr ārpus mūsu intelekta un jūtām paliek kaut kas nesaprats, kaut kas nenojausts. Tie, kas pieņem *eksakto* un *objektīvo* par vienīgo dzīves mēru, sašaurina savas jau tā šaurās izziņas iespējas, visu mērīdami ar vienu mēru un pasauli pārvērzdami par kaut ko līdzīgu drēbnieka darbnīcai, kur katrs pēc mēra un vajadzības var izgriezt savas patiesības svārkus. Eksaktība atzīst vienīgi skaidro formulējumu un to, kas ir faktiski. Bet vai tas ir viss, un vai tas ir labākais, ko cilvēks spēj? Katrs dziļš cilvēks vienmēr atzīs, ka patiesība vēl neatklājas definīcijās, jo cik gan bieži atklātās patiesības nav nolietas un tās

mēdzam atzīt tikai tad, kad pašu atklājēju sen vairs nav starp mums. Es domāju, ka vispār mēs daudz pāri nodarām patiesībai ar katēgoriskiem apgalvojumiem, jo nav nekas tik nenozīmīgs, kā tie apgalvojumi, kas teicas izzinājuši patiesības *ad vitam aeternam*.

Mūsu garīgā cīņa ir neparasti vientuļa. Mēs cīnāmies patiesības vārdā un tomēr «mēs viens otru nesaprotam» (I, XLV).

Nesapratēji don Kichotu iesēdināja krātiņā, un tādā krātiņā mēs visi bieži jūtamies dzīvē, tiklīdz mūs ielenc nesapratēju bars. Bet ja mēs, ieslēgti nesaprašanas krātiņā, varam teikt: «... kaut gan nesen mani iesēdināja kā ārprātīgu, es tomēr vēl ceru, ka ar savas varenās rokas spēku visdrīzākā laikā... kļūšu par kādas zemes karali, un tad es varēšu pierādīt, cik daudz atsaucības un dāsnuma slēpjas manās krūtīs...», tad mēs izturēsim savu vientulību un patiesībai būsim pakalpojuši vairāk, nekā tie, kas, baidoties no izsmiekla, atsakās valkāt savus Dieva dotos svārkus un iegriežas drēbnieka darbnīcā, kur lēti un ērti katram izgatavo svārkus, jemot vērā to valkātāja lomu, kādu tas tēlo dzīves teātrī, attiecīgā brīdī.

Pasaules drēbnieks manis dēļ var aiztaisīt savu darbnīcu, es savus svārkus pats esmu šuvis un ar tiem rādos pasaulē, maz bēdādams par to, ko par mani teiks šis vai tas drēbnieciņš. Tāpat aicinu arī

tevi, kas lasi, vai kas lasīsi manas pārdomas, nomest tos svārkus, ko tev būtu uzšuvīšis šis drēbnieks, izvelc no visdziļākā kakta paša šūtos svārkus, ko tu, kaunēdamies no «lielās publikas», tur esi noslēpis, parādies droši dienas gaismā un ko diena redzēs, tas būs tavš, un tu drēbniekam nebūsi nekā parādā.

Katra darba reālais papildījums ir garīgas koncentrācijas iznākums. Domas jāievirza noteiktā virzienā, tādā kārtā mūsu iekšējais saturs saliesies vienkopus, un mēs dzīvē nekad nezaudēsim pamatu. Un to darot, mēs sevi padziļināsim un sāksim dzīvi no iekšienes uz ārieni. Pasaules drēbnieka apģērbtie dzīvo no ārienes uz iekšieni, tādēļ arī viņiem sāk izzust katra jēga par cilvēcību. Drēbnieku zināšanas der tikai tiem, kas atsakās no sevis un kļūst par visa ārējā ēnu. Jāatgriežas sevī, jo kas nespēj atgriezties sevī un tur dzīvot saskaņā ar savas būtības augstākajiem likumiem, tas arī nespēs pretoties savai bojāejai. Tikai no mūsu iekšējās un apzinīgās enerģijas koncentrācijas var piedzimt īstais cilvēks, kas tad prātīs redzēt, dzirdēt un saprast, sevišķi saprast, jo spēja saprast visvairāk trūkst pagātnes un mūdienu cilvēkam. Jo kur nav saprašanas, tur nav dzīves. No pagātnes uz mums lūkojas mirušie, bet no tagadnes tie, kas taisās mirt. Es meklēju tos, kas skatās no visiem laikiem uz dzīvi un grib mūžīgi dzīvot. Es mīlu un meklēju cilvēku, kas ir mūžīgās dzīves loceklis, pats ar savu neaizstājamo dzīves centru. Stā-

vot mūžīgās dzīves centrā, mēs ilgojamies pēc otra cilvēka, mēs viņu varam izjust kā paši sevi, jo arī viņam ir sava vieta dzīvē, jo arī viņš ir piedzimis, lai dzīvotu.

XXXVIII

EGO SUM QUI SUM

Don Kichota dīvainais izskats pārsteidza don Fernando un pārējos: «bruņinieka seja bija sausa, dzeltānīga un divu labu sprīžu gaļa, ieroči neparasti dažādi, bet stāvs iedvesa dziļu cieņu» (I, XXXVII). Šis zīmīgais don Kichota raksturojums, varbūt pat neapzinīgs, mums atklāj garu, kas par spīti vulgārajam smieklīgumam, «iedvesa dziļu cieņu». Un ja tie, kas redzēja don Kichota ārieni, būtu ieraudzījuši viņa iekšieni, tad viņi visi dziļā cieņā būtu nokrituši ceļos don Kichota priekšā un būtu pārliecinājušies, ka iekšēji viņi daudz smieklīgāki nekā don Kichots ārēji. Don Kichota sabiedrība ir ārējā daimona varā: liseniado, bārdzinis, kabaļeri, daiļās jaunavas — viņu norūpes un intereses ir ieslēgtas šaurās robežās, dzīvo ārējo notikumu plūsmā, viņi par visu smejas un zobojas, kas neatgādina ierasto un vispārības atzīto. Viņi izmanto katru izdevīgu gadījumu, ja tas viņiem nāk par labu, viņi vilto savu izskatu un mīl spēlēt komēdiju, katreiz sevi tēlojot par to, kas derīgāks un piemērotāks attiecīgām mīklīm. Viņiem trūkst kuņas katras iekšējās pārliecības, skaidrības, atbildības un noteiktības. Draudīgā brīdī visi viņi gatavi kažoku apgriezt uz otru pusi,

lai tikai nepamanīti varētu paglābties ar veselu ādu. Viņiem trūkst garīgas atbildības izjūtas, viņi ir ārējo ieražu vergi un neko daudz būtībā neatšķiras no labi koptiem mājas dzīvniekiem. Don Kichots ir gara cilvēks, kas dzīvo ļoti smieklīgu dzīvi ārēji, bet iekšēji tik pilnīgu, cik pilnīgu vien var dzīvot garīgs cilvēks.

Katrā cilvēkā var atmodināt garīgo intensīvitāti, jo cilvēks ir neparasti jūtīgs pret to, kas ir un kas nav īsts. Don Kichota garīgais īstums visiem «iedvesa dziļu cieņu». Don Kichota gara spēku nekādi apstākļi nevarēja satricināt. Kad viņš jūt, ka par viņu šaubās, viņš saka: «Zemes virsū nav tādu briesmu, caur kuņģam mans zobens neizcirstu ceļu» (I, XXXVII). Un tomēr ir ļaudis, kas sacēlas pret garu un atgriežas pie dzīvnieka stāvokļa. Garīgais spēks mūs vienmēr ved pie vienbūtīgas dzīves, pie tās dzīves, kur cilvēks cilvēkam ir draugs un nevis ienaidnieks kā tas ir dzīvnieku pasaulē. Jo garīgāks cilvēks, jo tuvāks tas Dievam un dziļāka viņa nozīme zemes dzīvē. Primitīvais cilvēks atkarājas no ārējiem elkiem, garīgais cilvēks neatkarājas ne no viena, bet dzīvo pats sevī. Tas ir augstākais stāvoklis, ko tikai cilvēks var sasniegt zemes virsū. Dante arī Dievu saprot kā būtņi, «kas pats sevī mājo, kas pats sevī saprot» — *che sola in te sidi, sola t'intendi* (Paradiso, 33, 124).

Kad Mozus prasa Dievam, kā to sauc, tas atbild: *Ego sum qui sum* — «Es esmu tas, kas es esmu» (II, gr. 3, 14). Lūk, Dieva un cilvēku noslēpums: es esmu tas, kas es esmu! Nav citas atbildes un arī nebūs. Don Kichots vairākkārt atkārtot: «Es zinu, kas es esmu,» «es zinu, ko es daru.» Nav citas dzīves kā tās, ko mēs dzīvojam, mēs nevaram būt nekas vairāk, kā mēs esam, tādēļ jādzīvo dziļa dzīve, saskaņā ar augstākā gara prasību, kas mums piešķir apziņu par to, kas mēs esam. Un to apzinoties, mēs ilgojamies dzīvot pilnīgāku, iekšīgāku dzīvi; un lai to sasniegtu, tad nekur citur tā nav meklējama, kā vienīgi garīgā kāpinājumā, garīgā cīņā, kas mūs noved pie tā stāvokļa, kur mēs sevi izjūtam kā būtni pašu par sevi, kur mūsu personīgais es izplešas par pasauli ne tikai mūsu sīkajai dzīvītei, — par kuŗu no gara debesīm raugoties vienmēr jāsmejas, — bet visam, kas zemes virsū un debesīs.

Šai gara pasaulē mēs esam ne tikai individuāli brīvi, bet nesam dziļu atbildību par visas pasaules brīvību. Manu garīgo cilvēku nekādā ziņā nav jāsaļauc ar primitīvi reliģiozo atzinumu, jo primitīvi reliģiozs cilvēks savā pārdzīvojumā nav brīvs, viņš vienmēr rada ārējus elkus vai dogmu, ārpus sevis meklēdams balstu, tādējādi nostādāmie pret garu, jo gars mīt pats sevī un ir absolūti brīvs. Gars ir visu lietu aptvērējs, atzinējs un sapratējs. Gars

neiemājo izredzētos, bet katrā cilvēkā, un katrs var dzīvot saskaņā ar tā augstajiem likumiem. Tikums ir atzīt garu, pilnība — piepildīt garu. Kas tā dzīvo, tas dzīvo augstākā cilvēka dzīvi.

XXXIX

PAX VOBISCUM

Cilvēces miers aizvien ir bijis don Kichota sauciens tuksnesī. Šis tuksnesis nav tikai skaista metafora, bet dziļa, patiesi traģiska atziņa. Katra patiesība, ja tā kļūst par ikdienas spoguļi, novalkājas, un skatītājs tai skatoties vairs neredz to, ko tā sevī atspoguļo. Lielas patiesības vajadzētu atkārtot ļoti reti, to darot, mums iekšēji vajadzētu sagatavoties kā uz mistēriju. Patiesībām piemīt tāda īpašība, jo vairāk tām pieskaņas nesapratēju rokas, jo tās vairāk ievelkas sevī, tā noslēpdamas mūsu gara acīm savu īsto būtību. Patiesības tikai tad iegūst nozīmi, ja mums pēc tām ir dziļa un neatvairāma iekšēja vajadzība.

Mūsdienās, dzirdot mani runājam par mieru un kaŗu, daudzi smīnēs un teiks: atradies atkal jauns pasaules lāpītājs. Tiešām, pasauli lāpa un ar to pasaulei, liekas, visvairāk nodara pāri. Es te negribu neko vairāk teikt, kā atkārtot ļoti vecas patiesības, es gribu no tām noslaucīt putekļus un priecāties. Nav jāizgudro nekas jauns, jāstaigā sapratēja ceļi, tad no visām zemēm nāks visgudrākie un atklās tās patiesības, kas bija zināmas kopš gadu tūkstošiem un simteņiem, bet kuŗas cilvēks aizmirsis un tagad

tās atceras slikti un neskaidri. Mēs visu aizmirstam neticami ātri. Ja mēs labāk atcerētos pagātņi, tad varbūt skaidrāk mēs saprastu tagadni un dziļāku skatu lūkotos nākotnē.

Don Kichots cīnās par mieru, cilvēka augstāko mērķi. Zinātnes mērķis, pēc don Kichota domām, ir teicams mērķis, jo tā zemes virsū rūpejas par taisnību, likumu pildīšanu, katra cilvēka tiesībām; «bet mērķis, pēc kā tiecas kaņavīrs ir vēl dzižāks un teicamāks, jo viņa mērķis ir miers, un tā ir augstākā svētlaipe, ko tik vien cilvēks var vēlēties šai dzīvē.» Un tālāk don Kichots atzīst par pirmo labo vēsti evaņģēlija vārdus: «Slava Dievam debesīs un miers virs zemes un cilvēkiem labs prāts.» Un turpat viņš piebilst: «Lielākais debess un zemes Skolotājs saviem izredzētajiem un skolniekiem, ieejot svešās mājās, mācījis teikt šos sasveicināšanās vārdus: — Lai miers šai mājā valda.» Un tieši Viņš tiem mēdza arī teikt: «Es savu mieru jums dodu, es atstāju jums savu mieru, miers lai valda starp jums.» — Viņš ar savu roku mums iedevis un atstājis tādu dārgumu un dāvanu, bez kuņas mēs nevaram baudīt svētlaimi ne zemes virsū, ne debesīs (I, XXXVIII).

Kareivis Servantess zināja labi, kas ir kaņš, viņš bija ne grāmatu, bet gan pieredzes cilvēks. Cilvēkam jābūt miera nesējam un valdniekam par pirmatnējiem instinktiem. Ļoti liela starpība starp tiem kareivjiem, kas uzbrūk un tiem, kas aizstāvas. Vieni

grib iznīcināt, otri grib aizsargāties pret iznīcību. Tas, kas aizstāvas, kaut arī tiek ar rupju varu uzvarēts, patiesības acīs vienmēr paliks uzvarētājs un patiesību nevarēs aizsegt ne ar viltību, ne ar meliem. Kas aizsargā brīvību, ir varonis, un kas to otram laupa ir — varmāka. Kaņavīrs, pēc Servantesa domām, ir miera sargs, kas gādā par savas zemes mieru un labklājību. Un citā vietā don Kichots saka: «Es zvēru pie visvarenā Dieva, ka mums, augstzimušajiem ļaudīm, ir vislielākais kauns — vienam otru nokaut tik ļoti niecīga iemesla dēļ» (I, XLV). Tiešām, kauns. Bet naida aklinātais cilvēks to ne dzird, ne saprot. Kaņa instinkts raksturo iekšēji mežonīgas un primitīvas tautas, jo primitīvais cilvēks nogalināšanu neatšķir no dabiskās nāves. Kaņš pamudina nokaut apziņu; primitīvais cilvēks nokauj bez praktiska nolūka, civilizētais mežonis nokauj ar praktisku nolūku, tādējādi izmantodams viszemākos instinktus. Un ja cilvēks apzinīgi sev par ieroci izrauga viszemākos instinktus, tad cilvēks ir zemāks par viszemāko radījumu, kas mīt zemes virsū.

Miera ideja ir sacelšanās pret zemajiem cilvēka instinktiem, pret kainismu. Miera ideja ir kaņš pret kaņu; kareivis nav vajadzīgs kaņam, bet gan mieram.

Ēģiptes augsto kultūru raksturo miera ideja, kur miers praktiski pastāvējis nepārtraukti tūkstoš gadus no 3. dinastijas līdz 4. (no 3300—2400 pr. Kr.). Un šai tūkstoš gadu miera valstī ēģiptieši

garīgi izauga par lielākiem cilvēkiem, kādus tik cilvēces vēsture atceras. Viņi no pārējošā novērsās un pievērsās pasaules noslēpumiem un mūžībai. Viņi atklāja cilvēka vienreizības noslēpumu. Cilvēks neko mūžīgāku neradīs par Cheopsa piramidu. Hērodots zin vēstīt, ka piramida celta divdesmit gadus un nepārtraukti tur strādājuši 100.000 cilvēku. Merežkovskis domā, ka šo darbu nav veikuši vergi, kā domā Hērodots, bet brīvi un ticīgi ļaudis. Viņi mūžībai gribējuši apliecināt savu vienreizību, un viņi to darīja «prieka reibumā, gudra bezprāta ekstazē, it kā lūgšanas mūžīgā liksmībā» (Taina Trjoch, 111). Un tiešām tikai brīvs un ticīgs cilvēks var veikt mūžībai cienīgas lietas; vergu un spaidu darbs ir tikai izsmiekla un zaimu darbs šai Dieva pasaulē. Cheopsa piramidā, kas radās Ēģiptes tūkstoš gadu miera valstī, ir apslēpta cilvēku gribas un ticības metafizika, viņu apliecinājums mūžīgai dzīvei, viņu pilnības ilgas. Ēģiptieši kaŗu nicināja, jo tas bija kaŗa dieva Seta, velna, izgudrojums. Faraoni sevi cildināja ar to, ka viņu rokas nebija skārušas ieročus un ka viņi sevi nebija aptraipījuši asinīm. Amenemehets I (12. dinastija): «Es vairoju labību, es iemīlēju miežu dievu, manā valdīšanas laikā nebija izsalkušu, ne izslāpušu, ļaudis dzīvoja mierā un satiecībā.»

Ramzess III (19. dinastija): «Es savās valdīšanas dienās liku palikt savās mājās kājniekiem un jāt-

niekiem; zobeni un stopi dīkā stāvēja manās nolik-
tavās.»

Un Amens sevi slavēja ar šiem vārdiem: «Ma-
nās valdišanas dienās nevienam bērnam netika pāri
nodarīts.» (Citēju pēc Merežkovska «Taina
Trjoch», 78).

Es nezinu, vai mūsdienu cilvēks sapratīs šos lie-
los vārdus, kuŗus priekš daudz tūkstoš gadiem
īstenībā piepildījuši lielie cilvēki, faraōni. Es ne-
zinu, ko mūsdienu cilvēks uzskata par lielāku godu:
apkaut neaizsargātus bērnus un sievietes, vai arī tos
apsargāt? Civīlizētajam mežonim, liekas, šie vārdi
būs nesaprotami un viņu jēga neskaidra.

Un lai savu domu vēl noteiktāki apgaismotu,
ka miers ir augstākais cilvēka mērķis un dziļākās
kultūras apliecinājums, tad lasītāju aizvedīšu uz
Ķīnu, kuŗas kultūra jau divi tūkstoš gadu priekš
Kristus daudzējādā ziņā bija augstāka par mūsu kul-
tūru, kuŗas centrā kā augstākā vērtība bija nostādīts
dzīvais cilvēks. Ķīnieši priekš četrstūkstoš gadiem
jau zināja to, ko mēs vēl šodien nezinām un nesa-
protam. Visa garīgā gaisma ir nākusi no austrumiem,
un šodien Eiropa ar savu auksto mēness kultūru
grib aizēnot saules kultūru, īstas cilvēcības gudrības
pirmavotu. Mēs tuvosimies ātri savai bojā ejai, ja
nepacentīsimies atzīt cilvēka cilvēcīgās vērtības.
Prātošana un asprātīga izrunāšanās, bez iekšējas ticī-
bas spēka cilvēkam neko nevar līdzēt. Un tas tādēļ,

ka mūsdienu cilvēks ir vairāk grāmatu gudrais nekā dzīves. Mūsdienu grāmatnieks attiecībā pret dzīvo cilvēku ir akls neprašā. Ja mēs gribam pilnveidot savu ārējo dzīvi, tad mums vispirms jā rūpējas par iekšējās dzīves izkopšanu. Vēl šodien mēs dzīvi kārtojam ārēji, bet Ķīna cilvēka iekšējo pārākumu atzinusi jau kopš savas kultūras radīšanas sākuma un, tiešām, ja cilvēks grib radīt patiesi cilvēcīgu pasauli, tad tam jāatgriežas sevī un jāmeklē sevī saskaņa ar visumu un nevis visumā saskaņa ar sevi. Visums atkarājas no mūsu iekšējā stāvokļa. Iekšēji nepilnīgs cilvēks arī debesis pārvērtīs par elli, bet iekšēji pilnīgs cilvēks elli par debesīm; tāds spēks ir iekšējai cilvēka kultūrai. Iekšējais pilnības pārdzīvojums atspoguļosies ārējā dzīvē un iegūs noteiktu dzīves veidu. Iekšēju vēl negatavu cilvēku visaugstākās, vislabākās idejas nespēs pārveidot. Visu viņš uztvers tikai perifērijā; un viss, kas tiek uzņemts perifēriski, bez dziļas saprašanas, cilvēka dabā vienmēr radīs kaut ko līdzīgu reakcijai pret ārēji uzņemto. Tādēļ sekli skolnieki bieži mēdz ienīst savus skolotājus. Jāpievienojas Dantem, kas teicis, ka cilvēkiem bez iekšējās gatavības «prāts ļoti grozīgs, ikkatru labu pasākumu tie īsā laikā pārvērš jau par ļaunu» (*Paradiso* XXII, 85).

Un ja mēs pasauli gribam celt pamatojoties uz iekšējo cilvēku, tad varētu parafrāzēt Dantes vārdus

un teikt: «ikkatru sliktu pasākumu tie īsā laikā pārvērš jau par labu.»

Par mieru un kaŗu domājot, vienmēr jādomā par cilvēku, par atsevišķu vērtīgu cilvēku un nevis masu. Ķīnas gudrais Lao-tse, saka: «Kas savu tautu apmierina Tao garā, tas nepārvalda savu valsti ar ieročiem. Viņa valsts māksla ir visus apmierināt. Kur kaŗaspēks gulējis, tur aug tikai dadži un nātres, lielam kaŗam seko sliktas ražas.» (T. te K. 30.)

«Pat vislabākie ieroči ir nesvētīti... bet kas dzīvo Tao garā, tas tiem nepieskaŗas. Ieroči ir nesvētība un tie nav vīra priekšzīmīgais rīks, un tikai ja vīram citādi neizdodas tikt galā, viņš ķeŗas pie tiem. Mieru viņš augsti cienī. Ja viņam ir lielas uzvaras, viņš nepriecāsies. Prieks par uzvaru nozīmē priecāties par cilvēku nokaušanu, bet kas priecājas par cilvēku nokaušanu, pasaulē nekad nepiepildīs savus mērķus un uzdevumus.» (T. te K. 31.)

Lūk, kādēļ Ķīnas morāle augstāka par mūsu morāli: tur nepriecājas par cilvēku nokaušanu, bet gan kaunās. Mūsu morāle izpaužas ārēju pienākumu izpildīšanā, bet ķīniešu augstākā morāle izpaužas darbībā, kas pilnīgi saskan ar iekšējo pārliecību. Turpretī Eiropas cilvēks ir ārējo pienākumu vergs, bez iekšējās pārliecības, cilvēcīga siltuma, tādēļ arī viss, ko mūsdienu cilvēks dara, ir auksts un vienaldzīgs.

Tikai tad par kaŗa izbeigšanos zemes virsū varēs

runāt, kad cilvēks iekšēji būs kļuvis patiesi kultūrāls, tāds, kas atteiksies valdīt pār citiem, bet vienīgi valdīs par sevi un citus centīsies saprast. Tas ir noteikums, kas ne tikai don Kichota ārprātu piepildīs īstenībā, bet cilvēku atbrīvos no nesapratēju un mocītāju lāsta.

Kristus iekšējais spēks ir uzvarējis grandiozo Romas imperiju; Romas ārējā vara sen sabirusi putekļos, bet Kristus dzīvo vēl šodien katra dziļā cilvēka sirdī, un ja kāds Kristu noliedz, tad noliedz vienīgo iekšējo mūsu Eiropas cilvēka vērtību, kas mūs uztur gan apzinīgi, gan neapzinīgi. Es domāju par to Kristu, kas dzīvo savā iekšējā spēkā un nevis to Kristu, ko dogma pārvērtusi par savas ārējās varas un politikas elku. Īstais Kristus ir brīvs kā saule, kas rītā uzlec un vakarā noriet, visus vienādi apgaismodama.

Man jādomā arī par mums latviešiem, kas bijām gatavi mirt par savu brīvību, būsīm tad arī vienmēr gatavi mirt par mieru, jo kā jau Spīdola saka: «Miers — mūsu mērķis». Mēs, veca zemnieku tauta, savu kultūru un iekšējo dzīvi varam pilnveidot tikai brīvībā un mierā. Kas gan mūs labāk sapratis, ja ne mēs paši sevi? Ja mūsu garīgajos meklējumos vēl daudz ārīga, lieka un pārprasta, tad tomēr iekšīgi vēl esam ļoti jūtīgi un vītāli, un spējīgi sevi vērst dziļumā. Šai apziņā ir mūsu cerības un ceļš uz pilnīgāku cilvēku.

XL

*SERVANTESS, UNAMUNO UN
MŪSDIENU CILVĒKS*

Don Kichota disputs par ēzeļa segliem iebraucamā vietā (I, XLIV—V) ir tas pats strīdus, ko mūsdienu zinātnieki vai politiķi sarīko par vienu vai otru jautājumu, katrs cenzdamies pierādīt to, ko tik iedomājas un nevis to, kas patiesībā ir. Un tiešām, katrs var pierādīt ko vien grib, ja tik pietiekami ir runīgs un atjautīgs. Tamlīdzīgi strīdi, tik smieklīgi un kaitīgi, noved tik tālu, ka ne par šo, ne par to — sāk kauties. Tiešām, vienas vai otras muļķības, slimīgas iedomas vēl neatrisina lietas būtību. Šo strīdu psihologiju tik lieliski attēlojis Servantess, ka visiem politikas un zinātnes taisītājiem iepriekš vajadzētu izlasīt šīs nodaļas iekams uzsāk savus strīdus, jo strīdu bezjēdzība savā būtībā ir chaotiska un postoša. Šo bezjēdzīgo strīdu satracinātie ļaudis sāk viens otru apkaut, un no šī chaosa visiem pāri paceļas don Kichota gars un sauc: «Es zvēru pie visvarenā Dieva, ka mums, augstdzimušiem ļaudīm, vislielākais kauns — citam citu nokaut tik ļoti niecīga iemesla dēļ.»

Un šis pats apkaunojošais un niecīgais iemesls Servantesa dzimtenē aizdedzināja vienu no briesmī-

gākajiem brāļu kaŗiem, kādus vien cilvēces vēsture atceras. Spāņu brāļu kaŗš būtībā ir visnejēdzīgāko muļķību rezultāts un mūsu kultūras vislielākais kauns. Tautas kaŗu nevēlas, bet kaŗu iekurina daži strīdnieki, kas ķildojas par tik necīgu lietu: vai tie ir ēzeļa vai zirga segli. Servantess savu dzimteni pazina un zināja, ka tamlīdzīgi strīdi to aizvedīs tur, kur šodien to aizveda, bet tiem, kam to šodien vajadzēja zināt, to nezina. Cilvēku lielākais lāsts un nelaime ir strīdi. Tādi paši bezjēdzīgi strīdi arī Troju aizveda bojā, tādi paši strīdi aizved bojā Spāniju un varbūt kādā dienā aizvedīs bojā visu pasauli, ja laikā neizbēgs strīdus un cits citu nesapratīs.

Kaŗš ir nesaprašanās sekas. Miers ir cilvēku saprašanās sekas. Cilvēkiem jāatrod kāda augstāka vērtība, kuŗai tie ticētu un kuŗas vārdā tie varētu saprasties. Un šī augstākā vērtība ir cilvēks. Ja pats cilvēks to neapzināsies, kas tad cits lai to apzinās? Saprast citu — nozīmē sevi atpestīt un sevi atpestīt — nozīmē zemes virsū nest mieru. Spēja saprast citu — ir mūsu gara augstākā spēja. Ja mēs pasauli neiegūsim iekšēji, tad nebūsim arī spējīgi to iegūt ārēji. Kas iegūst iekšējo varu pār cilvēkiem, tam nav vajadzīga ārējā vara. Augstākais cilvēka likums nav rakstīts uz papīra, jo tas ir no mūžības ierakstīts cilvēka sirdī, mums tikai jābūt pietiekami jūtīgiem, lai šo likumu sevī sajustu un saprastu. Tiem, kas dzird, ož un saprot tikai paši sevi un atzīst vienīgi savu

taisnību, varētu atbildēt ar Sančo vārdiem. Tā Sančo kas jau bija donkichotizējies un kļuvis redzīgs attiecībā pret citiem — viņš aizstāvot savu kungu aklā bārdzīņa priekšā, sacīja: «dzīve taču nav bārdas skūšana un visus nevar mērit ar vienu mēru» (I, XLVII).

Unamuno savā manifestā, ko rakstījis brāļu kaŗa laikā, taisni vienu mēnesi pirms savas traģiskās nāves, brāļu kaŗu nosauc par «kollektīvās mentalitātes slimību, par ārprāta epidēmiju ar patoloģisku substraktu» (citēju pēc *Tharaud, Cruelle Espagne*). Unamuno domā, ka *desesperado* — (vārds, kas citās valodās netulkojams) — stāvoklis spāņu tautu novedīs līdz tagadējam brāļu kaŗam. «*Desesperado* ir cilvēks, kas vairs nekam netic, ne Dievam, ne cilvēkam, ne pats sev. Mēs esam *desesperados* (izmisumā krituši) tauta.» Spānieši sadalāmi divos cilvēku tipos, vieni (katoļi) būtībā bieži nav nekas vairāk kā vienkārši elku pielūdzejī, bet otri — neticīgie, izmisumā upurē tos, kas kaut kam tic. Citā vietā (*El sentimiento catastrófico*) Unamuno šo spāņu iekšējo stāvokli sauc par «dzīves katastrofālajām jūtām». Šīs jūtas nav jāsauc ar dzīves traģiskajām jūtām¹⁶. Piemēram zemes trīce ir katastrofa un nevis traģēdija. Katastrofa ir atgriešanās no augstākā stāvokļa pie zemākā; tas ir chaoss, lielais pasaules vakars. Kad zemi piemeklē trīces, tad tai atveras bezdibens, un, kad cilvēks saceļas pret cilvēku, tad atveras naida bezdi-

bens, kas aprij cilvēku dzīvības. Revolūcijas taisa slimi cilvēki, ar katastrofālu iedomu; viņi skauž un skaužot ienīst. Tas ir neskaidrs, neapzinīgs, instinktīvs naidis, kas tagad vārās spāniešu tautas dvēselē, tas pats naidis, kas radīja inkvizīciju. Inkvizīcija bija naida ugunskurs, sacelšanās pret tiem, kas citādi domāja un kas ar savu domāšanu no citiem atšķīrās. Revolūcija nav nekas cits, kā opijs, slimo iedomu apdullināšanai. Pirmais katastrofālais cilvēks ir Kaīns, kas atriebās savam liktenim. Visu laikmetu dzīves mežonīgās un katastrofālās kaislības ir barojušās no kainisma.

Un te, lai man ir atļauts sumināt savu lielo skolotāju un pateikties par visu, ko viņš man devis gan personīgi, gan ar savām gara un cīņas apdvesmotām grāmatām un arī par to, ka līdz pēdējam mirklim palika uzticīgs pats sev un patiesībai. Viņš cīnījās par visaugstāko — par dzīvo cilvēku, tam piešķirdams ūniversālu nozīmi. Un tāds viens cilvēks ir vairāk vērts nekā visi mūsdienu sofistī, kas savā šaurirdībā, skaudībā un naidā aiziet pat tik tālu, ka, ja nepanāk savu, gatavi pasauli aizdedzināt un visam, kas par viņiem lielāks, uzlikt *nihil*. Šie mūsdienu neticīgie sofistī netic ne tikai cita cilvēka vērtībai, bet netic arī paši savai vērtībai. Ja kāds cilvēks sev tic, tad tic arī otram. Cilvēkam jāpārvar sava zemā, prīmitīvā daba, ja ne citādi, tad vismaz iedomā. Kas to nespēj, ir materiālisma upuris. Un tas tālab, ka

materiālā dzīve balstās uz zelta pamata, ārējās vērtības, bet garīgā dzīve — uz ticības, iekšējas vērtības. Mūsdienu prāta sofists cilvēka attīstībai aizvelk priekšā prāta barjēras, bet patiesi brīvs cilvēks neatzīst nekādas barjēras, bet vienmēr iet tik tālu, cik spēj un cik var.

Tikai tāds cilvēks var būt patiesi varonīgs, kas par visu uzjemas atbildību dzīvā cilvēka gara priekšā. Ja mēs būsim glābuši savu individuālo dvēseli, tad ar to būsim glābuši arī visas pasaules dvēseli.

Lieli cilvēces apustuļi aiziet viens pēc otra no šīs pasaules, pasauli atstādami samutuļotu un slimīgu kaislību varā. Prezidenta Rūzvelta cilvēcīgos vārdus pasaule uztvēra ar dziļu saviļņojumu, kā izslāpuši tuksnesī svaiga ūdens malku. Nevienā laikmetā cilvēkam nebija tik vajadzīgs cilvēka dzīvais vārds kā mūsdienās. Mūsdienu cilvēks parasti baņo sevi ar sekliem žurnālistu rakstiem, kas kopē dzīves virspusīgos notikumus, neatsedzot notikumu dziļāko būtību, neaprādot to iekšējos cēloņus. Moderns cilvēks lepojas pat ar to, ka dienā lasa vairākas avīzes, tas ir, lepojas ar to, kas dziļu cilvēku apkauno. Mūsdienas apkārtne tik āriģa un tukša, ka cilvēks, vairoties no gaŗlaicības rēģa, meklē tversmi kīnematografā un sportā. Mūsdienu cilvēkam pilnīgi atrofējusies fantazija un izdomas spēģa. Tagadnes rakstnieki konstruē ar prātu savas grāģmatas un nevis rada ar fantazijas spēģu. Mūsdienu romāģns ir bāģla īģstenģ-

bas kōpijā, tās nav neaprobežotās fantazijas spārnotas grāmatas, bet putni apgrieztiem un aizlauztiem spārnieniem, kas vērtās dubļos, vai spāri nosvilinātiem spārnieniem, kas nevarīgi locās pa zemi. Vecās gudrības avoti vai nu ir tikai vārdi, ar kuriem cilvēks grezno savu kailumu, vai arī tikai labs ieradums un vairāk nekas. Mūsdienās cildinātais prīmīvisms un tarzānisms būtībā nav nekas cits kā gara senilitātes pazīme, tāpat veci cilvēki mīl jaunību, jo tai redz savas norietošās dzīves atspulgu. Ar gara senilitāti sirga deviņpadsmitā gadsimtenī Ruso cilvēks, un divdesmitajā gadsimtenī sirgst Tarzāna cilvēks. Apgriezties pie prīmīvisma nozīmē salauzt savu garīgo attīstību un no kalna ar galvu uz leju gāzties bezdibeni. Ne tikai Amerikā, bet gaŗāku vai īsāku laiku dzīvodams Anglijā, Francijā, Spānijā, Itālijā un Vācijā, es personīgi pārliecinājos par tarzānisma triumfā gaitu. Mūsdienu mēchanizētais cilvēks ir noguris, vairs nevar iedziļināties nopietnās grāmatās, nevar vairs izlasīt biezus sējumus, kas prasa pacietību un iedziļināšanos, bet iztiek no tā, ko ikdienas notikumi pienes un čauganās smadzenes var uzjemt bez piepūles. Mūsdienu cilvēks stāv lielu pārmaiņu priekšvakarā. Šai stāvoklī pasaule ilgi nepaliks, vai nu tā pagriezīsies pilnīgi ar galvu uz leju vai arī pacels acis uz augšu un ies tālāk savu attīstību, padziļinot cilvēka iekšējo vienreizību un paceļoties mūžības domās. Vakars klāt, un cilvēkam jāizvēlas, vai nu ap-

ziņas nakti vai dienu par savu pavadoni. Ja kauliņi krīt par dienu, tad cilvēkam ar atjaunotu vītālītāti jārestaurē vecais un dziļi jāapzinās gara nepārtrauktība — *suite de l'esprit* visās gara parādībās. Tie, kas sarauj saites ar veco pasauli, sarauj arī saites ar savām dzīvības saknēm. Lai koks būtu cik vecs būdams, viņa galotne vienmēr atkarīga no saknēm, un tiklīdz koka saknes nepiegādā vītālo spēku no zemes, tas nokalst un aiziet bojā. Arī gara vītālais spēks atkarājas no gara vistālākajām, visvecākajām saknēm, mūsu gara tagadnība ir tikai lapas, un lapas kokam piegādā tikai ārējo veldzi. Gara ārējā veldze mūs vēl nevar un nevarēs glābt no iekšēja izžuvuma. Dzīves dziļums slēpjas mūsu atmiņās par to, kas ir bijis, par to, no kā mēs esam izauguši. Nepietiek vienīgi ar savas tautas pamatu pazīšanu, ja mēs gribam būt vairāk nekā mēs esam, tad mums jāpazīst arī viscilvēces pamati. Un šai skata paplašināšanā ir gara lieluma noslēpums, tāpat kā radoša darba noslēpums ir prasme koncentrēt savus pārdzīvojumus domās un tēlos.

XLI

SAGŪSTĪTAIS DON KICHOTS

Kādā naktī iebraucamās vietas saimnieka meita un viņas kalpone, rupjas zobgalības pamudinātas, pakaņ don Kichotu aiz rokas pie sienas. Viņš šai drūmajā pamestības naktī pirmo reizi *nolādēja savu likteni*, kas viņam bija laupījis iespēju kalpot pasaulei, un viņa sirds smeldza par «to zaudējumu, kas pasaulei būs jāpārcieš tai laikā, kamēr viņš te atrodas apburts» (I, XLIII). Šai drūmajā naktī viņš domāja par Dulsineju. Viņš sauca savu labo ieroču nesēju Sančo Pansu, kas šai laikā izstiepies uz sava ēzeļa piederumiem gulēja dziļā miegā . . . Viņš palīgā piesauca burvjus . . . Viņam likās, ka viņš īstenībā bija apburts un viņa moka būs mūžīgas. Tā ir lielākā izsmiekla nakts, ko don Kichotam vajadzēja piedzīvot. Nodeva viņu tās cilvēku būtnes, kuŗas viņš bija aizstāvējis un kuŗu dēļ bija gatavs ziedot visu. Tā bija pēdējā nakts pirms don Kichota sagūstīšanas un ieslodzīšanas krātiņā. Ja don Kichots būtu sapratis, ka tā nebija burvju vara, kas viņu pakāra pie sienas, bet gan tās pašas pasaules zemā vara, tās pasaules, kuŗu viņš gribēja atbrīvot no posta, tad viņš bez iekšēja ticības spēka nebūtu izturējis šo briesmīgo pazemojumu, viņš būtu vai nu pasauli satriecis pišļos, vai

arī pats sevi iznīcinājis. Šai naktī don Kichots tiek apsmiets un vientulībā pamests šaubu mokām. Servantess zobgalīgi apraksta šo don Kichota ciešanu nakti, jo viņš taču bija nolēmis don Kichotu upurēt, lai pasauli varētu atbrīvot no muļķību un neapziņas rēga, lai cilvēku sirdīs iešķiltu sapratēja gaismu, lai domas atraisītu no materijas smaguma un pievērstu gara spēkam, kas ir cilvēka pazemots un apsmiets. Es ticu, ka Servantess šīs pēdējās nodaļas rakstīja raudādams, viņš pats bija tikpat atstāts un nesa-prasts kā don Kichots, kas sauca un nevienu nesa-sauca. Ja cilvēks spētu visu to līdz galam izdomāt ja cilvēks apzinātos klusībā to, ko nedrīkst izrunāt vārdos, tad viņš noliektu galvu un skūpstītu zemi vai līdzīgi Ijabam, celtos, saplēstu savus svārkus un sacītu: «Kungs, mēs neesam cienīgi tās dzīves, ko tu mums esi devis, atjem to mums!» — Jā, kas ir spējīgs to pateikt? Mūsdienu sančopansiskais cilvēks guļ dziļā miegā un nedzird don Kichota izmisuma saucienu. Viņš guļ tā, it kā tas uz viņu neattiektos. Un ja arī dzird, tad ļoti prātīgi cenšas pierādīt, ka dzīvei jābūt tādai, kāda tā ir un tur nevarot neko darīt. Tā spriež visi tie, kas dzīvo no dienas notikumu atkritumiem, tie, kas skatās vienīgi savā nabā, līdzīgi indiešu faķīriem, kas dzīvi un pasauli pārvērš par apzinīgu nāves stāvokli, tie, kas rada nabas sofismu un no muļķībām cenšas uzcelt savu nemirstības piramīdu, tie, kas nedomā no kurienes nāk un

uz kurieni aiziet tie, kas dzird un klausās tikai pašī sevi. Vai tiešām cilvēks aizvien vēl grib staigāt noziedznieka gaitas pret garu, kas līdzīgi don Kichotam ir pakārts izsmieklam? Un ja cilvēks vēl tagad to nevar saprast, tad tiešām nav vērts, ka cilvēks dzīvo zemes virsū, jo viņa muļķību piramīda ir tik liela, ka tā jau tagad aizēno cilvēka gara debesis un kādā dienā tā sagāzīsies uz pašu cēlēju galvām, un tad būs par velti pacelt acis pret to, par ko esam visu laiku vīpsnājuši un smējušies.

Gars grib atbrīvot cilvēku no verdzības, bet cilvēks - vergs savu atbrīvotāju izsmej un to ieliek krātiņā. Tiešām, Sančo, tu kas redzēji pasauli tādu, kāda tā ir, varēji teikt savam kungam: «Ai, seņor, seņor, mūsu sādžā daudz ļaunāk klājās nekā to dziesmiņa apdzied.» (I, XLVI.) Jā, daudz ļaunāk klājas šai pasaulē, nekā to mūsu gars iedomājas. Donkichtizētais Sančo to jau noģida, bet saistītais cilvēka gars to vēl neapzinājās, tam no jauna bija jādodas Golgatas ceļā, tam no jauna bija jāuzjemas viss, ko cilvēks tam uzkrāva.

«Kamēr don Kichots neko ļaunu nenojauzdams mierīgi un droši gulēja, viņa uzbrucēji klusi tam piezagās, spēji to satvēra, un sasēja viņa rokas un kājas tik stipri, ka nabaga bruņinieks, pēkšņi atmodies, nevarēja pakustēties, viņam cits nekas neatlika, kā nesaprašānā brīnēties, redzot tik neparastas sejas» (I, XLVI). Farizēji Kristu ar viltu nodeva krusta

nāvei, tāpat ar don Kichotu «viss piepildījās tā, kā to bija domājis mācītājs, izdomādams šo viltību.» — «Ai, seņor, seņor, mūsu sādžā daudz ļaunāk klājās, nekā to dziesmiņa apdzied.» — Kristus bija augšām-cēlies don Kichota tēlā un tas, kas Kristus mācību sludināja, no jauna Kristu piesita krustā! Kāds cits kanoniķis, redzēdams sasiesto un krātiņā ievietoto don Kichotu, kuŗu apsargāja strēlnieki ar ieročiem, saprata, ka «gūsteknis ir kāds bīstams laupītājs vai arī kāds cits noziedznieks, ko Santa Ermandada taisās sodīt.» (I, XLVII.)

To, ko pielūdza, to nokāva, un ko nokāva, to no jauna pielūdza. Kas tā par mistēriju, par kuŗu cilvēks nekad nav padomājis? Akls ir cilvēks; jūdi savu glābēju noturēja par savu ienaidnieku un pakāra krustā; paša tauta viņu noliedza, bet pasaule atzina.

Šo noslēpumu mūsu gara acīm atklāj Sančo, kad viņš cenšas pierādīt, ka don Kichots esot gluži tāds pats cilvēks kā visi citi un ka viņš neesot apburts, kā don Kichots pats to domājis. Un kā pierādījumu tam, ka don Kichots ir gluži tāds pats cilvēks, Sančo pēc lielas kautrēšanās prasa: «Vai jūs negribat izdarīt to, ko nedarījis nēviens nevar dzīvot?» Un šis jautājums sagrauj visas don Kichota burvības, šis jautājums don Kichotu pielīdzina visiem mirstīgajiem, kam ir visas dabiskas vajadzības. Tiešām, ja mūsu gars varētu atbrīvoties no miesas un tās ikdieniskām prasībām, no tā, kas mūsu garu padara

cilvēkmiesas vājībām, garu iesprosto muļķību krātiņā, garu sasien ar mēlnesības netīrajiem valgiem, tādējādi cenzdamies gara varoni padarīt smieklīgu un ārpātīgu.

Kur ir tādi ļaudis, kur ir tādas tautas, kas būtu sekojušas gara aicinājumam? Vispirms tie gara nesēju nogalina, atbrīvo to no tās miesas, kas atgādina viņus pašus un tad pielūdz to garu, kas mocekļa gaitās šķīstās no zemes, kas garu vienoja ar cilvēku. Jā, tas ir ceļš pa kuŗu gara cilvēkam jāiet, paciešot visu, ko tik vien cilvēks var paciest: izsmieklu, zobgalības, pazemojumus un tad piejemt nāvi kā atmaksu par to, ka zemes virsū esi atnesis garu. Un tas pats pūlis, kas izdara noziegumu aklā naidā, pielūdz nokautā garu, lai tas tos atpestītu no nāves un viņiem piešķirtu mūžīgu dzīvošanu.

XLII

SANČO TĀDS, KĀDS VIŅŠ IR

Tie cilvēki mūs visvairāk pārlicina, kas nebaidās paši no sevis un mūsu gara acīm atveŗas tādi, kādi viņi ir īstenībā. Sančo paliek uzticīgs pats sev, viņš neskaistina sevi, bet atvērtu sirdi dzīvo savu dzīvi. Sančo Pansa ir cilvēciska būtne, mums visiem tuva un labi saprotama. Ja kāds kaunās sevī atzīt Sančo īpašības, tad ar to viņš sevī noliedz arī don Kichotu, jo abi šie cilvēki mūsos cīnās un veido mūsu dzīvi. Cilvēks nav ne tik liels, ne tik niecīgs, ja tas patiesi dzīvo dziļu sapratēja dzīvi; viņš vienmēr zina, ko viņš grib un kādēļ viņš dzīvo. Nekas cilvēku tā nepazemo un nesakropļo kā iekšējās brīvības trūkums: ja kāds cilvēks nav brīvs pats sevī, tad viņš arī nav brīvs pret apkārtņi, viņš būtībā ir vergs, kam trūkst drosmes sevī apliecināt gan sevī, gan citos.

Sančo ir mietpilsonības asākā pātaga, savās parunās un savos darbos viņš atklāj to, par ko visi labie pilsoņi kaunās runāt un smalkā sabiedrībā to uzskata par sliktu toni. Tiešām, nevienam mietpilsonim nebūs visai patīkami ielūkoties Sančo spogulī, bet ja kāds to spēj, tad, nav šaubu, ka tāds cilvēks savā dzīvē veicis lielu varoņdarbu. Sančo spogulī

nostāties — nozīmē sevi atkailināt patiesības priekšā, sevi sajust tādu, kāds esi īstenībā.

Es atceros Gojas satiriski dzēlīgos zīmējumus un šie zīmējumi mani satrieca līdz dvēseles dziļumiem. Šo zīmējumu priekšā mēs nostājamies kā spoguļa priekšā un jāatzīstas, ka man šī spoguļa priekšā bija ne vienu vien reizi jāšausminās pašam no sevis. Ak, mēs bieži izskatāmies gluži citādi nekā paraduši sevi redzēt. Tai dienā es Gojas priekšā gribēju nomesties ceļos un pateikties . . . Ieskatījies sevī, es nejutos smieklīgs, man nebija jākaunas no tām nepilnībām, kuŗas man Goja atgādināja. Prado mūzeju atstāju kā savas dzīves gaišāko svētnīcu; dienas, kas gāja un nāca, vairs neatgādināja viena otru, bet katra diena bija jauna un neredzēta pasaule. Es zināju, ka ikdienas sevi jāatbrīvo no visa liekā, kas mūsu dzīvi sasmadzina, kas mūsu dienas pārvērš par vienu gaŗu, nepārtrauktu un pelēku rudens vakaru.

Sančo ir lielāks nekā viņš patiesībā to apzinās, jo viņš vienmēr vēl var būt cilvēks, kas no dienu zibošā zelta var sev uzcelt visskaistāko pili visdrošākā salā: šī sala ir viņš pats un šī pils — viņa dāsnās sirds gudrība.

Sančo don Kichota tuvumā katru dienu kļūst prātīgāks un smalkāks. Sančo apzinās, ka don Kichota gudrība arī viņu labvēlīgi ietekmē. Viņš zina, ka cilvēks, ko skaŗ gudrība, pārvēršas par augstāku un smalkāku būtni, tāpat kā neauglīgu zemi

labs zemkopis var pārvērst par auglīgu un derīgu lauku. Tā Sančo pamazām sāk pārveidoties, viņš iegūst spriešanas spēju, bet tomēr viņš vēl nespēj sevi pilnveidot, jo viņš netic don Kichotam, un ja viņa sirds būtu spējusi ticēt sava kunga garam, viņš būtu kļuvis ne tikai par salas gubernātoru, bet gan par visas pasaules valdnieku. Sančo atzīst, ka don Kichota tīrā sirds to saista, un viņš no sava kunga nekādi nevar šķirties. Un spēja iemīlēt tīru sirdi nozīmē, ka mēs esam tīras sirds cienīgi. Sančo spēj raudāt un viņš vaļsirdīgi atzīstas, ka mēneša maksu prasījis par saviem pakalpojumiem no don Kichota ne savai sirdij paklausot, bet gan savai sievai, «ja nu viņa kaut ko ieņem galvā, tad tik ilgi kaļ, it kā vese- ris pa mucas stīpām, lai katrā ziņā panāktu to, ko grib.» (II, VII.)

Sančo nelaime ir tā, ka viņš ir atraisīts no iekšējās dzīves un ir noenkurojies tikai ārējā. Viņš ir ārējo apstākļu vergs un viņam liekas, ka tas, kas nepaklusa ārējiem apstākļiem, ir muļķis. Sančo grib samierināties ar visu un viņam smieklīgi liekas visi tie, kas «jūžas dibenā meklē bumbieņus» vai «kaķim piekto kāju». Un šī pielāgošanās ārējiem apstākļiem ir taisni tas iemesls, kas Sančo laupa iespēju saskatīt garīgo vērtību nozīmi, jo, kā to jau esmu teicis, garīgās vērtības balstās ticībā, bet Sančo savai dzīvei meklē nozīmi ārējā vērtībā, jo pēc viņa domām, pasaules «labākais cements un pamats ir nauda» (II,

XX). Un tā, pamazām, bez ticības, iekšējās dzīves cementa un pamata, Sančo izveido savu pozitīvo un mazvērtīgo pasaules uzskatu: «cik tev kabatā, tik tu esi vērts, un tik tu esi vērts, cik tev kabatā.» Vai arī: «mūsdienās, mans seņor don Kichot, izdevīgāk uz pleciem nēsāt tukšu galvu nekā staigāt tukšu kabatu.» (II, XX.) Un vai to pašu nesaka arī «mūsdieniu» materialists, Sančo Pansa? Tiešām, nožēlojama un nenozīmīga ir tā cilvēka dzīve, kas savai dzīvei meklē jēgu ārējās vērtībās; tādu cilvēku don Kichots nosauc par ēzeli, nelieti un gļēvuli. To dzirdot, Sančo sajūt sirdspārmetumus un asarām acīs atzīstas, ka viņš tiešām ir ēzelis, kuņģam trūkst tikai astes. Ja Sančo ieskata savu ēzeļa dabu, tad tas vien jau liecina, ka viņš ir kaut kas vairāk nekā ēzelis, nekā neapzinīgs dzīvnieks. Sančo, lai būtu cik zems būdams, Servantesa acīs vienmēr vēl ir cilvēks, viņš vienmēr vēl tic, ka Sančo, labprātīgi sevi izperot, atburs Dulsineju un atbrīvos don Kichotu no viņa ārprāta. Bet Sančo šo labprātīgo upuri neuzjemas, un ja viņš kaut ko dara, tad tā, ka tas viņam vienmēr iznāk par labu, bet Dulsinejai un don Kichotam — par ļaunu. Sančo lielākā nelaime ir tā, ka viņš pārāk daudz norūpējas par savu personīgo labklājību. Bieži liekas, ka viss, kas ir pasaulē, ir tikai tādēļ, lai kalpotu viņa vēderam un kabatai. Un raksturīgākā Sančo īpašība varbūt ir tā: lai viņš sacītu ko sacī-

dams, viņam vienmēr ir taisnība. Un Sančo taisnība ir nospiedoša un viņa roka ir smaga.

Donkichotizētais Sančo zina, ka sekot don Kichotam nozīmē staigāt labus ceļus, bet šī viņa atziņa nenonāk līdz viņa apziņai un tā nenostiprinās ticībā. Sančo nesaprot don Kichota intimo pasauli, un ja viņš to būtu sapratis, tad viņš būtu atbūris don Kichotu un Dulsineju; viņam tad nebūtu vairāk jā-melo, lai piemērotos don Kichota ārprātam, par kuŗu viņš, nesapratējs, beidzot bija pārliecinājies.

Sančo Pansu moca neticība, viņš nevar ticēt tam, kam tic don Kichots, viņš nevar aizbēgt no ārējās īstenības. Sančo neticība nepārliecina arī don Kichotu, jo viņš, slēpdamies no don Kichota neredzamās pasaules, vienmēr melo un apzinīgi apgalvo to, kā nav. Un tā kā Sančo neticēja don Kichota neredzamajai pasaulei, tad savu ticību aizstāja ar meliem, un bieži Sančo nezināja, kur sākās meli un kur beidzās patiesība. Nabaga Sančo, tā ir tava dziļākā dvēseles traģēdija, ko neviens nesaprot, tu ar meliem gribēji atvairīt īstenību, kas vienmēr draudēja sagraut tavus sapņus.

Don Kichots sevi pārvaldīja ar ticību, bet Sančo, ar ticību sevi nepārvaldīdams, gribēja ar viltu pārvaldīt pasauli un meloja tur, kur tas viņam bija izdevīgi.

Bet Sančo nekad nav tik zems, lai savus melus neieskatītu; izšķiņošā brīdī viņš atzīstas, ka melojis.

Viņa meli nav ļaunprātīgi un viņš melo aiz bailēm, jo bez meliem viņš nevar saskaņoties starp don Kichota neredzamo un īstenībā redzamo pasauli. Viņu, par spīti meliem, tomēr tik ļoti saista don Kichots, ka viņš ar zināmu lepnumu atbild hercogienei: «Ir iespējams, ka Sančo ieroču nesējs ātrāk iekļūs debesīs nekā Sančo gubernātors» (II, XXXIII). Sančo iekšēji daudz lielāks nekā viņš pats to iedomājas. Viņa iztēles spēja ir intensīva, un šai ziņā viņš sacenšās ar don Kichotu. Viņš savā iztēlē spilgti notēlo hercogienei savu ceļojumu pa izplatījumu un atzīst zemesniecīgumu, jo no debess viedokļa cilvēka zemes lietas ir tik nenozīmīgas, ka labāk nodarboties ar to, kas atgādina debesi un nevis zemes skudras dzīvīti.

Sančo, gubernātoru vietu piejemdams, ko viņam piedāvā hercogs, farsa sarīkotājs, saka, ka viņš šo vietu pieņemot ne mantkārības nolūkos, ne aiz vēlēsšanās palēkties augstāk nekā viņš ir, ne arī aiz gribas iekļūt lielos ļaudīs, bet vienkārši tādēļ, ka ziņkārība viņu pamudina izmēģināt kā «garšos šī gubernātoru vieta» (II, XLII). Sančo dedzīgi aizstāv savu personīgo brīvību, un šai ziņā viņš ir lielāks nekā pats to apzinās, jo šai cīņā par savu brīvību var ataust saprātēja gaisma arī par citu brīvību; Sančo necīnījās par citu brīvību, jo viņš iekšēji vēl nebija brīvs, viņš pats vēl nenoteica savu dzīvi, to noteica ārējie notikumi. Kad Sančo neapzinīgi sajūt, ka pildīdams gubernātoru vietu, viņš nevar būt brīvs cilvēks, tad viņš šo

vieta atstāj labprātīgi: «atļaujiet man doties meklēt pazudušo dzīvi, lai es varētu atdzimt no manas tagadējās nāves». Katram mums jāpiepilda tas uzdevums, kuŗam esam dzimuši un kuŗam mēs visvairāk esam vajadzīgi. — Tādu viedokli Sančo ieņem pret dzīvi, un tas ir brīva cilvēka sirdsaicinājums. Ja šis atziņas būtu kļuvušas par īstenību Sančo sirdī, tad viņš tiešām būtu atbrīvojies no sava pārmērīgā miesas smaguma, viņa gara acīs būtu iemirdzējusies ticības gaisma un tad viņš būtu spējīgs redzēt don Kichota vientuļo, neredzamo pasauli.

*

Šai pārdomu virknē es esmu runājis par ticību. Un to daru tādēļ, ka esmu pārliecinājies par ticības lielo vērtību, jo bez ticības garīgās vērtības zaudē katru nozīmi, un cilvēks bez garīgām vērtībām jāuzskata par vienu no nožēlojamākām būtnēm zemes virsū. Ticība cilvēkam iedveš spēku izturēt visgrūtāko dzīves nastu un parāda ceļu uz augstāku cilvēku, vismaz uz tādu cilvēku, kas slāpst pēc pilnīgākas dzīves un neapmierinās ar to ļaužu dzīvi, kas saka: «kā ir, tā ir, tur neko nevar darīt».

Mūsu cilvēcīgā ticība ne vienmēr var pārstatīt kalnus, bet tomēr tā apmaigo cilvēku, mūsu dzīvi atbrīvo no niecīguma smagās nastas un sirdīs rada ilgas pēc mūžīgās dzīves. Svētas ir šīs ilgas! Tās ir mūsu gara maigās ceļvedes, mūsu gara brīvotājas.

Sančo aklā daba saceļas pret visu, kas nav rokām

taustāms, īstenībā iegūstams un dzīves ikdienā izmantojams. Bet tas, kas par mums augstāks, nav iegūstams, bet vienīgi apbrīnojams un pielūdzams. Visu laikmetu Sančo šādu cilvēka rīcību uzskata par ārprātīgu un absurdisku. Bet Sančo tā nedomātu, ja viņš līdz apziņai paceltu apbrīnas un pielūgsmes jēgu, tad viņš zinātu, ka augstāku apbrīnot un pielūgt nozīmē garu atbrīvot noniecīguma apziņas un dzīvi pilnveidot saskaņā ar augstākām ilgām.

Dzīvojot saskaņā ar ticības augstajām ilgām, mēs apzināmies, ka viss, ko mēs darām, nav gluži veltīgs un arī mūsu dzīve nav tik nenozīmīga, ka to ar augstprātīga vīpsnātāja pārsteidzību varētu apzīmēt ar *nihil*.

Ticības vītālo vērtību apsloga un nogremdē morālisti à la Sančo Pansa. Ticība viņiem nav iekšējās ilgas pēc pilnības, bet vienīgi līdzeklis: tādi cilvēki atgādina svēto tempļu laupītājus: viņi netic priekšmeta svētuma vērtībai, bet viņi svēto priekšmetu novērtē no tā viedokļa, cik labuma par to varētu iegūt viņu vēders un cik lielā mērā tas varētu kalpot viņu personīgai labklājībai. Labāk dzīvot bez ticības nekā piejemt tādu morālistu un intelektuālistu pārliecību. Ticība kalpo cilvēka gara padziļināšanai un nevis vēdera labklājības pacelšanai. Ticības laupītājiem visa dzīve nav nekas vairāk kā *bonne chance*.

Gara cilvēkam ticība ir dzīves spēku neredzamā

aka, viņam ticība nav ne mērķis, ne līdzeklis, bet mūžīgās dzīvības noslēpums. Un citādi ticību iedomāties nozīmētu to pārvērst par derīgu lietu, ikdienas vajadzību apmierināšanai. Morālists, kas vienmēr ir intelektuālists, runā lētus vārdus, augstās un sarežģītās frazēs māca citus, sevi apgaismojot par pašas gudrības piramīdu un savu dzīvi — par drošāko glābšanas paraugu. Viņi apkārt staigā taukainos labvēlības zābakos, viņi līdz lielākai aplamībai spēlē taisnā lomu, viņi līdz noziegumam pārspīlē savus tikumus, viņi muļķīgi smīn par to, ko nesa-prot, viņi bieži jautā vienīgi tādēļ, ka jautāt ir vieglāk un it kā gudrāk nekā atbildēt.

Un kamēr cilvēks nebūs atbrīvojies no šiem *bonne chance* vēderiem un tukšajiem pašgudriniekiem, tikmēr nabaga don Kichota cīņa būs un paliks tikai cīņa ar vēja dzirnavām, aitu un aunu bariem; un šo cīņu labie morālisti un intelektuālisti beidzot vēl pārvēš par patīkamu laika kavēkli un nožēlojamu farsu.

XLIII

DON KICHOTA CREDO

Nevaru aizmirst Ortega y Gasé vārdus, ko viņš teica par don Kichotu, vienā no savām lekcijām: «Ārzemniekos El Kichote modina tikai dievišķīgo ziņkārību — *una divina curiosidad* —, bet mums viņa liktenis ir problēma». Don Kichota liktenis arī man ir problēma. Vaļsirdīgi sakot, es esmu piedzimis ar don Kichota likteni sirdī, kaut gan mūsdienās smalkā sabiedrībā nemēdz runāt vaļsirdīgi, jo gandrīz visi savu īsto izskatu aizslēpj aiz vīpsnotāja viepļa. Bet cilvēks, ja tas būtu spējīgs paraudzīties uz sevi, kā viņš mēdz skatīties uz citiem, tad viņš spēji iztrūcinātos pats no sava sejas viepļa. Cilvēku pamudina viepļoties dīvainas bailes, -- bailes no sava niecīguma. Cilvēks parasti dzīvē cenšas tēlot to lomu, kas viņu pašu vismazāk atgādina. Un tādu lomu, protams, ir daudz vieglāk tēlot nekā drosmīgi dzīvot savu niecīgo dzīvi. Komēdiantam nekad nav jāatbild par savas lomas likteni, bet cilvēkam par savu dzīvi vienmēr jāatbild, nav svarīgi kur un kā, bet vienreiz jāatbild par savu dzīvi. Varbūt savas sirdsapziņas priekšā, varbūt visas cilvēces priekšā, varbūt Dieva priekšā, un ja ne dzīves laikā, tad nāves brīdī un ja ne nāves brīdī, tad varbūt aizsaulē,

kad mēs aizejam no šīs dzīves skatuves uz visiem laikiem, bet vienreiz mums jāatbild par savu dzīvi. Pēra Ginta liktenis daudziem draud, bet maz ir to, kas apzinās šo likteni un vēl mazāk to, kas vaļširdīgi uzdrīkstētos ielūkoties šī tumšā likteņa acīs.

Jā, kas ir don Kichota liktenis? Don Kichota liktenis ir dzīvi pārvērst par nepiepildītu sapņu misiju un neatbildētu jautājumu smeldzi un skumjām. Ko Sančo zināja par don Kichota dvēseles mokām? «Ēd, draugs, Sančo, uzturi savu dzīvību, kas tev dārgāka nekā manējā, ļauj man mirt no manu domu smaguma un no ļaunā likteņa sitieniem» (II, LIX). Sančo priedājas, Sančo ēd, Sančo guļ. Don Kichots jūt, ka viņu neviens nesaprot, viņš skumst un grib aiziet no dzīves. Pasaule nevar saprast to, ka donkichotisku cilvēku var vairāk mocīt domas nekā bads. Un iekams Sančo nebūs pārvērties, tikmēr don Kichots vientulībā mocīsies un skums par apburto Dulsineju.

*

Donkichotisms ir cilvēka iekšējās patiesības cīņa ar ārējās pasaules nepilnībām. Patiesības nevar izgudrot, bet vienīgi atklāt. Donkichotiskā patiesība ir eksistējusi jau pirms don Kichota, Servantesa ģenijs mums to tikai atklājis un šo patiesību nosaucis īstā vārdā. Patiesības vārti vienmēr ir atvērti, bet reizēm mēs neprotam pa tiem ieiet un bieži dzīvojam neapzinīga embrija dzīvi. Mēs redzam lietas

un tās nepazīstam, mēs dzīvojam ar cilvēkiem un tos nesaprotam. Mēs parasti pār galvu pārvelkam ieraduma kapuci un tā aizvien dzīvojam gadsimteņiem atkārtotos maldos. Šos maldus bieži mēdz dēvēt par tradīcijām, veciem labiem tikumiem u. t. t., bet lai kā maldus aizplīvuro, tie tomēr ir un paliek tikai maldi.

Donkichotiskā patiesība ir nesaudzīga, tā atkalina to, ko cilvēks slēpj un atklāti parāda to, no kā cilvēks kaunās, un runā par to, par ko cilvēks mēdz labāk klusēt. Donkichotisms ir gaisma un ceļš mūsu dzīves zemo kaislību naktī. Donkichotisms ir cīņa par iekšējo brīvo cilvēku, par to cilvēku, kam savi sapņi jāpiepilda reālā dzīvē, kur cilvēks, fatalisma nomākts, kļūst apkārt kā apburts suns, kas reiz bijis cilvēks, vai kā nabaga bruņinieks, kam pasaulē nav vietas.

Cilvēka vērtība visos laikos ir tikusi apšaubīta; ne morāle, ne filozofija to nav pietiekami noskaidrojusi. Cilvēks aizvien vēl nav iekšēji brīvs, aizvien vēl atrodas verga stāvoklī, kaut gan iekšējo verdzību mūsdienās neuzskata par verdzību. Mūsdienu moralisti ir intelektuāli nīkuļi, nevarīgi maniaki, kas ar tradīciju tīkliem ķeŗ pērngadējos tauriņus. Un lai izklaidētu aizspriedumu rēģus, jāatbrīvo cilvēks no iekšējās verdzības, no vīpsnotāju vizzinošās gudrības un nihilistu divkosībām; cilvēkā jāatdzemdina ticības vītālā vērtība, jāiedarbina viņā tas dina-

miskais spēks, kas mūsu dzīvi pilnveidotu saskaņā ar don Kichota ilgām.

Servantess don Kichota sapņos rāda augstāko cilvēku, kas aizmirsts un apsmiets, meklē savu vietu mūsu sirdīs. Un tagad, mēģināsim iepazīties ar šo augstāko cilvēku, mēģināsim viņu saprast un iemīlēt.

*

No izskata visi ir ļaudis, bet no izskata nevar runāt par cilvēku: cilvēka vērtības apliecinātājs ir viņa darbs. Kā augsts, tā zems cilvēks sevi uzskata par cilvēku, bet starpība starp viņiem ir tā, ka viens var atsaukties uz saviem darbiem, bet otrs tikai pats uz saviem vārdiem. Ja mēs kādu gribam saprast, tad vispirms uzmanīgi jāiepazīstas ar viņa darbu, jo katrs darbs prasa cilvēka sirdi, un ja darbā neatradīsim darītāja sirdi, tad tāds darbs ir nenozīmīgs, un pats darītājs cilvēces attīstībā ir tikai traucēklis. Katrs darbs ir teicams, ja tas ir veikts ar sirdi un katrs šāda darba veicējs ir liels cilvēks.

Cilvēka iekšējā vērtība ir viņa augstākā bagātība. Cilvēks, kas tiecas uz augšu, kas nepagurst savā augšuptrauksmē, ir augstā cilvēka mantinieks, tāds cilvēks vienmēr kaut ko izveido no sevis, viņš ir vienmēr kaut kas vairāk nekā sākumā bijis.

Mūsu dzīve iegūst tikai tad nozīmi, ja mēs dzīvojam; tāpat arī mūsu bagātība iegūst nozīmi tikai tad, ja mēs to tērējam. Don Kichots par lielāko ba-

gātību uzskata cēlsirdību: donkichotiskam cilvēkam jābūt laipnam, garīgi attīstītam, lēnprātīgam, pakalpīgam un labam; viņš nicina augstprātīgos, lepnos un melnesīgos; bet par visām lietām donkichotiskajam cilvēkam jābūt iežēlas spējīgam, ja tāds cilvēks «ar priecīgu sirdi nabagam iedos pāris maravedīsus, viņš ar šo devumu apliecinās lielāku sirds dāsnumu, nekā tas, kas darot iežēlas darbu, to izkļiedz visiem vējiem.» (II, VI.)

*

Donkichotiskais cilvēks par pareizāko ceļu uzskata savu sirds ceļu, viņš to iet, kaut visa pasaule ir pret viņu. Veltīgi ir apturēt tos, kas seko sirds aicinājumam. Katra cilvēcīga dzīve ir saistīta ar ārkārtīgām grūtībām, bet dzīvojot savu dzīvi un nevis citu, uzspiestu, katrs var atrast savu dzīves skaistumu un iegūt tās labvēlību.

Donkichotiskā cēlsirdība ved kalnā, tādēļ tai sekot ir grūti; ļaunuma ceļš ved uz leju, tādēļ tas ir ērts un viegls, bet šis ceļš vienmēr ved uz nāvi, turpretī cēlsirdības ceļš — uz dzīvību. Un lūk, tādēļ don Kichots tiecas ne pēc tās dzīves, kas paiet un nepaliek, bet pēc tās dzīves, kur cilvēks sevi var iemūžināt kādā lielā darbā. Un ja mēs, par spīti mūsu gribai un ticībai, to nevaram piepildīt, tad labāk samierināties ar lielām cerībām nekā ar nožēlojamu dzīvi.

*

Don Kichots pazīst arī šaubu mokas. Viņa ticība prasa īstenību, kuŗā varētu apstiprināties viņa sapņi. Don Kichotu varēs atbrīvot tikai Dulsineja, kuŗai no sapņa jāpārvēršas par īstenību: «Lai būtu kā būdams, dosimies turpu, Sančo, lai es viņu redzētu kur redzēdams, pie loga, pie sienas, caur spraugu vai dārza restēm, tas ir vienalga, ja tikai niecīgs viņas dailes stars aizsniegs manas acis, — tai pašā mirklī mans prāts apskaidrosies, gars kļūs stiprs, un neviens vairs ar mani nesalīdzināsies ne prātā, ne drosmē.» (II, VIII.)

Jā, kur ir Dulsineja? Vai mūsdienu sievietē saprot šos vārdus, un ja dzird un saprot, vai viņa zina, kas jādara, lai atbrīvotu don Kichotu? Parastās sievietes ideāli ne vienmēr atraisās no zemes labumiem, ne vienmēr tā iziet pretī jaunām idejām, ne vienmēr tā var pacelties pāri savai «labajai slavai», ne vienmēr tā var iedrīkstēties lietas nosaukt īstā vārdā, bet tomēr tā ir sieviete, kuŗas rokās atrodas atslēga, lai atvērtu pasaulei vārtus atbrīvotam don Kichotam. Tā bija sieviete, kas Pilatu brīdināja un lūdza, lai Kristu taisno, palaiž brīvībā; tā bija sieviete, kas pasludināja Kristus augšāmcelšanos. Tās bija sievietes, kas Romā, pirmāk nekā vīrieši, saprata Kristus mācību. Prefekta Agripina četras mīļākās atteicās vergot miesas elkam, un kad viņš draudēja tās dzīvas sadedzināt, viņas steidzās pie Pēterā. To pašu darīja arī prefekta sieva Albina, viņa arī brīdi-

nāja Pēteri no nāves. Tā bija karaliene Izabella, kas saprata Kolumba donkichotiskos sapņus un atvēra vārtus to piepildījumam; tās ir sievietes, kas tūkstoš gadījumos atteikušās no savas dzīves, lai ziedotos to cilvēku dzīvei, kas ar savu ģeniju kalpojuši visai cilvēcei. Sieviete nekalpo vienīgi valsts iedzīvotāju vairošanai, jo «ļaužu daudzums» kā saka Servantess «vēl nav cienīgs ne slavas, ne cildinājumu» (II, VI); sieviete kalpo arī gara pacelšanai cilvēkos, un tāda sieviete ir gan slavas, gan cildinājumu cienīga. Bet cik ir tādu sieviešu, kas būtu gatavas atstāt visu, kas viņas saista pie dzīves un aiziet, lai kalpotu garam, sv. Teresas pazemībā? Ja tādas sievietes, gara vestālietes, ir pasaulē, tad don Kichots katrā mirklī un katrā cilvēkā atdzims, jo don Kichots mira no skumjām un ilgām pēc Dulsinejas. Katra sieviete, kas nemitīgi tiecas pēc gara, var būt don Kichota skumju klaidētāja un ilgu piepildītāja, un don Kichots neprasa daudz, vienu vienīgu gaišu garīgu skatu un tad ar viņu neviens vairs nevarēs salīdzināties ne prātā, ne drosmē.

*

Don Kichotam tuvs un neatbildēts ir jautājums: kur paliek tie, kas mirst?

Kādā šaubu brīdī Sančo prasa: «Kas ir vairāk, uzcelt augšām mirušo vai nogalināt milzi?»

Don Kichots: «Atbildēt nav grūti — protams, uzcelt augšām mirušo.»

Sančo don Kichotam ieteic kļūt par svēto, jo svētie īsā laikā iegūstot slavu un nemirstību, pēc kuņas don Kichots tiecoties. Un don Kichots atbild, ka visi nevar būt mūki un svētie, katram debess ir lēmusi savu ceļu, katram jāiet tas ceļš, uz ko sirds skubina. — Don Kichota sirds ir debess ceļa rādītāja, bet Sančo prāts ir vieglāka ceļa meklētājs, viņš pat nemirstību grib iegūt ar prātu: viņš aprēķina, pa kādu ceļu ejot, tā visvieglāk sasniedzama. Tas ir Sančo, kas arī mūsdienu cilvēkam ieteic par pareizu to ceļu, pa kuņu visvieglāk un ērtāk ir staigāt. Bet slava un nemirstība tikai tam atveļ savus vārtus, kas dzīvē izvēlas sirds ceļu un nesatricināmi pa to iet līdz galam un iztur vislielākās grūtības. Katrā cilvēkā ir iedzimtas slavas un nemirstības ilgas, nav tāda cilvēka, kas slavai vienaldzīgi atmestu ar roku. Pēc don Kichota pārlicības tā ir viena no stiprākajām cilvēka dziņām. Viss iespējamais tiek veikts slavas dēļ. Slavā mirstīgie saskata augstāko atmaksu un iegūst personīgo nemirstību, ko tie nopelna ar ievērojamiem darbiem. Un don Kichots ir tas, kas neapmierinās ar ļaudīs iegūto slavu, jo tā beigsies kopā ar pasauli «kuņas gals ir paredzēts» (II, VIII).

Bez tam, kas grib iegūt mūžīgo slavu, iznīcinot ļaunos milžus, tam sevī jāiznīcina lepnums, ar cēlsirdību jāuzvar skaudība, ar pašsavaldīšanos jāatvairā dusmas, mērenībā un pastāvīgā mošumā jācinās ar rijību un miegainību, jāpaliek uzticīgam tiem sap-

ņiem, kuņus mēs izraudzījušies par savas dzīves jēgu; mums jāpaliek arī uzticīgiem tam cilvēkam, kuņus mēs atzīstam par vistuvāko būtni: tādējādi mēs sevī iznīcinām saldkaīslles un izvirtības dziņas; nemiers un bezbailība lai ir mūsu augstākais tikums, ar to mēs iznīcinām slinkumu un kūtrību.

Šis ceļš ir nemirstības ceļš. Šo ceļu ejot, var mierīgi jautāt: kur paliek tie, kas mirst?

*

Tobosas ciematu, kuņā mitusi nekad nebijušā don Kichota Dulsineja, es apmeklēju 1934. gada aprīlī. Kopš don Kichota laikiem šis ciemats gandrīz nav pārveidojies. Mazie pelēki akmens namiņi, liekas, stāv turpat, kur tie stāvējuši Servantesa laikā. Es iebraucu pēcpusdienā. Paliku visu nakti laukā, klejojot pa klusām un šaurām ieliņām. Es tai naktī meklēju nebijušās Dulsinejas pili, lai to sveicinātu no drošsirdīgā don Kichota, kas ar savu vareno garu bija veicis lielus varoņdarbus un kuņā slavu pauž visās zemes valodās. Jā, pelēkais un mazais Tobosas ciemāts ir pazīstamāks un daudzām sirdīm tuvāks nekā daudzas, miljonu apdzīvotas pilsētas. Es pārdzīvoju atkal un atkal gara lielo spēku un, meklēdams nebijušās Dulsinejas pili, savā sirdī izjutu dziļu prieku: es zināju, ka tāda pils ir atrodama katrā cilvēkā, kas tic garam un tiem sapņiem, kas mūsu prātu nevalgo pie zemes sīkajiem labumiem. Don Kichots arī iejāja naktī Tobosā: viņš meklēja Dulsī-

nejas pili, tās Dulsinejas, ko bija iemīlējis, klausoties savā sirds stāstā, kuņas daile un slava pārvaldīja viņa domas. Un kad šaubu un baiļu nomāktais Sančo atzīstas, ka arī viņš nekad nebija redzējis Dulsineju, don Kichots spēji satrūkstas, viņa ticība vēlas, lai Sančo Dulsineju būtu redzējis. Arī don Kichota ticība gluži bez īstenības nevar iztikt, tā meklē tversmi, ja ne patiesībā, tad vismaz maldos. Mēs tikai tad varam dzīvot, ja mūsu ticību kāds apstiprina. Don Kichots, īstenībā neatradis Dulsinejas pili, neredzējis savu sapņu princesi, rītam svīstot, atstāj Tobosu. Sančo viltīgais prāts don Kichota ticību atkal pakļauj savai gribai, viņš pieviļ ticības bruņinieku, nebijušo Dulsineju parādīdams neglītas zemnieces izskatā; un kad don Kichots redz šo vienkāršo, rupjo, zemnieci, viņš noskumst un ieraujas dziļāk savā dvēselē. Neatradis meklēto Dulsineju, viņš saka, ka viņa ārpātīgajai dvēselei, kas mocās miesās, ir nogriezti visi ceļi uz prieku. Ļaunās pasaules burvības viņam laupa iespēju redzēt to īstenību, ko viņš redz savā krāšņajā sapņu pasaulē. Jā, viņš ir dzimis, lai kalpotu par paraugu visiem pasaules nelaimīgajiem, viņš ir mērķis, kuņā ļaunais liktenis raida savas bultas. «Es atkārtoju, tūkstoškārt atkārtoju, ka esmu no visiem mirstīgiem visnelaimīgākais.» (II, X).

Racionālists Sančo, blēdis no galvas līdz kājām, priecājas un smejas, ka viņam bija izdevies veikli pie-

mulķot don Kichotu, bet don Kichots savā nelaimē nevienu nevaino, visu vainu uzjemas uz sevi. Jā, tiešām don Kichots ir nelaimīgs, jo nav iespējams klaidēt ļauzu maldus, kādos tie dzīvo, atliek vienīgi varonīgi uzjemties savu likteni un gaidīt to dienu, kuŗā ļaudīm apgaismosies prāts un tad tie būs spējīgi don Kichotu saprast un nevis to krāpt. Par spīti tam, ka don Kichotu piemeklē posts, nelaimes, ka viņu nomāc skumjas un vientulība, viņa sirdī tomēr iežēla pret citiem nezūd. Viņa sirds ir atvērta pasaulei, nekam viņš ļaunu nevēl, nekam viņš pāri nedara, viņš ir cilvēks, kas mūžīgi gaida viesus, mūžīgi ir gatavs tos vissirsnīgāk saņemt, mājas durvis ir vaļā, bet neviens nenāk, visi paiet gaŗām, it kā apburtai teiksmu pilij. Šis vientuļais cilvēks, savu sirdi uzlicis uz plaukstas, staigā apkārt un piedāvā to, bet sīkajā ikdienas steigā neviens to ne redz, ne dzird, ne saprot. Ak, ko gan šim lielajam neprātim darīt, šai aukstajā smējēju un zobgaļu pasaulē!

Nolaižoties Montesinosa aizā, don Kichots redz vīziju, kuŗai viņš tic kā īstenībai. Mūsu iekšējā vīzija ir sapņi, kas caur ticības spēku iegūst īstenību. Un don Kichots, nolaidies kalnu aizā, zaudē katru sakaru ar ārējo pasauli, skata iekšējo cilvēka pasauli. Viņš redz sievieti, kas rokās tur «vissmal-kāko divieli un uz tā, kā to varēja saskatīt, — bija nolikta sirds, mūmijas krāsā, tā bija izkaltusi un sa-grumbojusies.» (II, XXIII.)

Don Kichots brīnumainajā vīzijā redzēja pasaules sirdi; to sirdi, ko pasaulei no krūtīm bija izgriezuši ļaužu ļaunie darbi. Un lūk, tādēļ pasaule ir auksta un vienaldzīga un netaisna pret vientuļo, atvērto sirds cilvēku. Ja mēs iemācīsimies saskatīt un saprast citus, tad nepaiesim gaŗām vientuļajam gaidītājam. Mēs zinām, ka viņam ir vara pasaulei atdot tās sirdi, kas ir «izkaltusi un sagrambojusies».

*

Kas ir cilvēka lielums? Lai uz šo jautājumu atbildētu, jāmeklē piemēri to cilvēku dzīvē, kas savus vārdus iemūžinājuši ļaužu piemiņā, veicdami lielus darbus. Ja ir runa par darba sparū, tad min parasti romiešus, ja par gara disciplīnu — grieķus, ja par irracionālo entūziasmu — jūdus. Ja tautas vidū rodas viens patiesi liels gara cilvēks, kas bez atlikuma izsaka savu būtību, tad tāds cilvēks bez atlikuma arī izsaka savas tautas būtību. Tādēļ gudriem valdniekiem kā ar uguni vienmēr būtu jāmeklē gara cilvēki, un izglītotām tautām tādi cilvēki par visu augstāk būtu jāgodā. Ne iedzīvotāju daudzums tautai dara godu, bet gan nedaudzie patiesi dziļie, gara aicinātie cilvēki. Servantess viens Spānijai sagādā vairāk goda nekā visa Filipa II vara pār zemēm un ūdeņiem. Kas šodien pāri palicis no Filipa II varas? Skumjas atmiņas par cilvēka nenoīmīgo tieksmi pēc ārējās varas. Servantess, kas lielākā Spānijas monarcha laikā dzīvoja vienu no skumjākajām un nabadzīgā-

kajām dzīvēm, ir radījis vienu no apbrīnojamākām gara karalīstēm, kuŗā visa pasaule dzīvo satīcībā un mīlestībā. Tā tad, patiesi dziļš cilvēks savu lielumu meklē ne ārējā varā pār citiem cilvēkiem, bet gan garā, kas cilvēkam palīdz iekārrot tādu karalīsti, kur tas jūtas drošāks par visvarenāko monarhu, jo gara cilvēka vara ir patiesība. Tādēļ teicami un slavējami ir tie kareivji, kas cīnījušies, cīnās un cīnīsies par gara neredzamo, bet mūsos esošo karalīsti.

Tas, kas cīnās savā gara karalīstē, ir neuzvarams, viņš, lai runātu, ko runādams, runā vienmēr pilnīgi. Don Kichots ir pazemīgs, un viņš mīl pazemīgos. Kad viņš sarunājas ar kādu jaunu dzejnieku, tad viņš to cildina tādiem vārdiem: «Man patīk jūsu pazemība, jo visi dzejnieki ir māņticīgi un sevi uzskata par labākajiem dzejniekiem visā pasaulē.» (II, XVIII).

Don Kichots, būdams skaidrībā ar sevi, ne no kā nebaidās, un viņa drosmīgā nostāšanās mežonīgo lauvu priekšā liecina par to neredzamo, iekšējo uzvaru, kas viņu dara lielu. Cilvēkam visu var laupīt, bet nevar laupīt viņa drosmi, iekšējo spēku un to, kas cilvēks būtībā ir. Visi don Kichota varoņdarbi, no ārienes raugoties, ir smieklīgi, un visa viņa varonība ir veltīga, bet varbūt tā ir lielākā cilvēka varonība, kad bez jebkādiem ārējiem nolūkiem, viņš apliecina savu drosmi un to, kas viņš ir. Don Kichots cīnās par garu un viņš pats labi zina, ko par

viņu domā šī pasaule, kas viņa darbus uzlūko ar mierīgām acīm! «Nav šaubu . . . jūsu gaišība mani uzlūko par prātā jukušu un ārprātīgu cilvēku. Jā, par to es nebrīnos, jo viss, ko es daru, to it kā liecina.» (II, XVII). Un kas saprot, ka viņu uzskata par ārprātīgu, tas vairs nav ārprātīgs, garā vājais, bet mūžīgais kaņotājs par savu neredzamo gara pasauli, kuņā tagad apvienoti visi tie bruņinieki, kas dodas dzīvē, lai pazemīgi cīnītos par garu.

Šai dzīves cīņā katram jāapbruņojas ar drosmi, jācīnās arī pret to, kas stiprāks par mums, šī cīņa mūsu dzīvei piešķir nozīmi un jēgu, šai cīņā mēs apzināmies, ka arī mēs kaut kas esam, ka arī mums ir sava vieta un nozīme dzīvē.

Donkichotiskais cilvēks par visām lietām augstāk tur labu sirdi, jo kam nav labas sirds, tam nepalīdz nekādas zināšanas; laba sirds ir pirmā cilvēka lieluma pazīme. Tāds cilvēks nenoliedz nekad to, kas par viņu augstāks, viņš nesaceļas pret augstāko Ūniversa Apziņu — Dievu, jo no šīs Augstākās Apziņas cilvēks nāk un tai atgriežas; visu laiku gudrie šo ceļu uzskata par augstāko gudrības ceļu, un kas staigā gudrības ceļus, tas vairs nemaldās. Donkichotiskā ētika no cilvēka kā augstāko prasa arī sevis pazīšanu, jo neko grūtāku nevar iedomāties. «Pazinis sevi tu neuzpūtīsies kā varde, kas gribēja līdzināties vērsim.» (II, XLII). Cilvēks, kas pazīst sevi, nekad nepazemos citu, jo citu pazemojot, mēs

visvairāk pazemojam paši sevi. Ķīnas gudrais Lao-tse, laikam ir teicis visdziļākos vārdus par sevi pazišanu: «Kas citus pazīst — ir gudrs, kas pats sevi pazīst — ir apgaismots. Kas citus uzvar, tam ir spēks, kas pats sevi uzvar — ir varens.» (T. te K., 33.)

Un visās zemēs un visos laikos, kas izvēlēties par savas dzīves ceļu gudrību, tas vienmēr dzīvo mierā ar savu sirdsapziņu, viņu neaizkaļ ļaužu ļaunā mēlnesība, viņš paliek sev uzticīgs postā, viņš nenoliedz sevi pazemojumā, viņš iztur līdz galam, un ja viņš nevar aizstāvēt to, kas viņa sirdij visdārgākais, tad viņš par to atdod savu dzīvību. Ko vairāk no tāda cilvēka var vēlēties? Viņš ir pazinis sevi un dzīvojis saskaņā ar savu sirdsapziņu. Un ja tādu cilvēku izsmej, nomētā ar akmeņiem, notiesā ar nāvi, tad vienmēr viņš paliek uzvarētājs, jo viņš sevi nav noliedzis Augstākās Apziņas priekšā.

Kad don Kichots ieradās Barselonā, tad don Antonio Moreno, saprātīgs racionālists, kas labprāt par visu «nevainīgi» pazobojās un visu pārvērtā farsā, atbrīvoja no bruņām don Kichotu, izveda uz mājas balkona, no kuŗa atklājās galvenā pilsētas iela un parādīja to tautai un bērniem, un tie uz don Kichotu skatījās kā uz mērkaķi — «*como a mona le miraban*» (II, LXII).

Don Kichots tika pazemots zemāk nekā drīkst cilvēku pazemot. Un to darīja ar don Kichotu, kas sevī nesa pilnīgāko, lielāko cilvēka garu. Un ja cil-

vēks aizvien vēl dzīvo nožēlojamu dzīvi, tad tā ir viņa vaina un cilvēka vaina vienmēr dara kaunu Dievam.

*

Kas ir tas spēks, kas cilvēku aizvien vēl spiež palikt līdzšinējā verdzības stāvoklī? Kādēļ gars, cilvēka atbrīvotājs, aizvien vēl tiek ar izsmieklu sajemts un brutālu varu nomākts? Kur slēpjas šī ļaunuma sakne, kas saindē cilvēka labo sirdi, tā cilvēku pārvēršot par bestijai līdzīgu būtni?

Mateja evaņģelijā ir vēstīts, ka farizēji un rakstu mācītāji Kristu nodeva aiz skaudības: «jo viņš zināja, ka tie viņu (Kristu) bija nodevuši aiz skaudības» (27, 18). Un don Kichots izmisuma brīdī izsaucās: «Ak, skaudība, bezgalīgā posta sakne un cēlsirdības tārps-grauzējs» (II, VIII). Skaudība ir cilvēces briesmīgākais lāsts, skaudība ir atbaidošākā gara slimība, tā nodara cilvēkam daudz vairāk posta nekā kaŗš un mēris. Cilvēka dabas dziļais pazinējs Spinoza (III gr. XXIV teor.) saka, ka naidis ir skaudības līdzinieks un naida apsēsts cilvēks priecājas par cita nelaimi un otrādi, skumst par cita laimi. Un III gr. LV teor. Spinoza aizrāda, ka neviens cilvēks neapskaudīs cita tikumu, ja tas nelīdzinās viņa tikumam.

Naida apsēstais nepretojas skaudības dziņām, viņš saldā tīksmē ļaujas šai postošai kaislībai. Skaudība ir cilvēka labo attiecību sašķēleja, jo ko mēs

caur skaudību ienīstam, to caur naidu tiecamies iznīcināt vai tam kaut kādā veidā kaitēt.

Ja cilvēks cilvēku ienīst, spīdzina un viens otru nokauj, tad to dara vienīgi skaudības aklināts! Es domāju, ka skaudība ir viena no lielākām gara postītājām. Bet vai ir dzirdēts, ka kāds cilvēks kādreiz būtu sodīts skaudības dēļ? Par gluži nenozīmīgiem pārkāpumiem, piemēram, par miesas slimībām, liek cietumos un dzen spaidu darbos, bet kādēļ šis nabaga aklais cilvēks nepadomā par tādu likumu, kas cilvēku vidū mazinātu skaudību, vai neuzceļ tādu sanātoriju, kur varētu dziedināt skaudības apsēstos? Skaudība ir tāda slimība, kas izposta visu, ko cilvēks ir veicis un veic mīlestībā. Ja cilvēks visu dara fizisko slimību apkaņošanai, kādēļ tad viņš neko nedara vismaz visbīstamāko gara slimību apkaņošanai? (Gara slimības nav jāsaļauc ar prātā vājo slimībām, kurās parasti mēdz ārstēt medicīna). No fiziskās slimības bieži atkarājas tikai viena individa orgāns, bet no gara slimības gandrīz allaž atkarājas veselas tautas, laikmeti un mūsdienās pat visas mūsu planētas liktenis.

Un ja cilvēks, visu to novestu līdz apziņai un dzīvotu saskaņā ar augstajiem gudrības principiem, tad pasaule atdzīvotos garā un gara lielos nesējus neizdzītu no sava vidus, neizsmietu, nesīstu krustā, neizģērbtu un tos nerādītu pūlim kā mērķaķusus. Un ja cilvēks cilvēkam novēl postu, tad lai viņš joprojām

smejas un zobojas par garu un tā vientuļajiem apustuļiem.

*

Jā, mūsdienu cilvēks rada mākslas un pat daiļuma kultu, tas ir *filokaliju* — daiļuma mīlestību, bet tās ir lietas, kas jau no senseniem laikiem ir saprastas un mīlētas, jo kā Servantess saka: «Daiļums pats par sevi pievelk mūsu sirdis, kas to redz un pazīst.» (II, XXII). Kāda nozīme mūsu radītai mākslai un daiļuma kultam, ja cilvēka sirds nav laba un brīva no skaudības velna? Vispirms cilvēkam jāmacās skaidri redzēt un dziļi pazīt visas lietas, tad tikai māksla un daiļums cilvēka dzīvē iegūs nozīmi un vērtību. Ārēji nejaukas un netīras lietas cilvēks necieš savā tuvumā, bet skaudības un naida apsēstus garus ne tikai pacieš savā vidū, bet baidoties no viņiem, ierāda tiem pēc iespējas redzamāku vietu citu cilvēku vidū. Un ar cilvēku klāsies gluži kā ar ganu, kas vilku gribēja pielabināt, tam ziedodams katru dienu pa aītai, un beidzot, kad bija ziedota pēdējā aīta, tad vilks atnāca un noēda pašu ganu.

Lūk, tā ir problēma, par kuŗu ļaudis vismazāk ir domājuši, bet tā ir problēma, no kuŗas atkarājas visas cilvēces gara liktenis.

XLIV

CILVĒKS UN NĀVE

Katra cilvēka dzīve ir kāds svēts klusuma mājoklis, kāda noslēpumaina sala, kas visiem jārespektē. Nāves noslēpuma lielais klusums ir arī svētums, jo nāve ir mūsu dzīves dziļākā mistērija, tās priekšā visiem jānoliec galva, tanī izbeidzas visas mūsu gara maņas un mūs apņem dziļa neziņas nakts. Tādēļ mēs nevaram runāt par nāves noslēpumu, bet vienīgi par cilvēka likteni nāves noslēpuma priekšā.

«Šai pasaulē nav nekas mūžīgs, visam reiz pienāk beigas, sevišķi cilvēka dzīvei», tā sākas don Kichota pēdējā nodaļa un tā beidzas katra cilvēka dzīve. Don Kichota skumjas nekas vairs nevarēja kļaidēt, ne intelektuālista Karrasko augstie, melīgie vārdi, ne Sančo vientiesīgie un sirsnīgie pamudinājumi. Neviens to nevarēja glābt. Ārsts atzina, ka viņa galu paātrināja skumjas un ilgas. Jā, ilgas, kas palika nepiepildītas, un viņš skuma, varbūt, par visu, ko dzīvē redzējis. Don Kichots no saviem sapņiem, sava ārprāta pirms nāves atmostas, bet šī atmošanās nāves stundā ir drūmāka nekā farss, ko viņa nopietnajiem sapņiem bija sarīkojusi pasaule. «Par vēlū!» sēri un asi izskan don Kichota dzīves pēdējais akords. Jā, par vēlū celt jaunu pasauli, kad nāve

pieklauvē, tā mums neprasa, vai mēs esam dzīvojuši pareizi, vai nepareizi. Dzīves komēdija beidzas, aizkars nokrīt un nāves priekšā nav vairs aktieŗa, bet tikai vienkāršs nabaga cilvēks, kas dzīves lielajā komēdijā, tēlojot kādu lomu, bija aizmirsis dzīvot savu vienreizīgo un patieso dzīvi.

Servantesa acīs cilvēki ir komēdianti vai vienkāršas šacha figūriņas. Dzīve ir šacha spēle, spēles laikā katrai figūriņai ir sava nozīme, bet kad spēle beidzas, tad visas figūriņas tiek sajauktas un bez izšķirības sabērtas vienā maisā, tāpat arī visi cilvēki, kad beidz savas dzīves spēli, zaudē savu nozīmi un visi vienādi tiek aprakti zemē. Šī vienkāršā atziņa skaudri un asi skaŗ mūsu visdziļāko būtību. Jā, kas tad mēs esam dzīvē un nāves priekšā? Katrs domātājs, stāvot šīs lielās mistērijas priekšā, mēģinājis vienā vai otrā veidā ielūkoties tai acīs un tad, dziļā pazemībā centies pateikt savas domas. Nav bijis neviena patiesi dziļa cilvēka, kas šiem jautājumiem būtu pagājis vienaldzīgi gaŗām. Lai atrisinājumi būtu cik savādi būdami, bet viens ir skaidrs, ka gara cilvēks vienmēr ir meklējis kādu apmierinājumu savām domām, kas sakļautiem spārnjiem sastingst nāves priekšā. Tam, kas manī ir nemirstīgs, es te meklēju mierinājumu un nevis drošus un neapšaubāmus pierādījumus.

*

Senatnē nemirstības un dvēseles problēma bija

ezoteriska mācība, tas ir, tāda mācība, kas bija domāta gara mistērijā iesvētītiem un ar dievišķīgo gudrību apveltītiem cilvēkiem. Nemirstības problēma ir cilvēka augstākās apziņas problēma. Šis pārpersonīgais apziņas stāvoklis ir izņemams no parasto cilvēcīgo problēmu vidus un apzīmējams par apziņas aizcīvēcīgo likteni.

Mēs bieži lietas nesaprotam tādēļ, ka mūsu iekšējā uztvere attiecībā pret immateriālo esību ir nejutīga, raupja un stiklaina. No šī viedokļa pieejot, mēs sapratisim, kādēļ nemirstības problēma ir ezoteriska mācība un kādēļ pret šo mācību lielu lielais ļaužu vairums ir nejutīgs un neatsaucīgs. Bet no dziļi individuālā viedokļa, katram cilvēkam savu apziņas likteni vajadzētu pārvērst par dzīves svarīgāko problēmu, kā to redzam pie dažiem senatnes un tagadnes domātājiem. Nav jāatvairā tādās domas, kas iet pāri cilvēka saprašanas spējai, jo cilvēks, kas iedriktas domāt vairāk, nekā to mums atļauj parastā loģika un prāts, iedriktas prasīt arī atbildi no tā, kas radījis cilvēku un visas lietas. Tādi cilvēki iegūst iekšēju redzību un nojauš to, ko parastās loģikas un prāta cilvēki jemas nikni un dažreiz pat neiecietīgi apstrīdēt, bet jau Platōns Faidonā saka, ka patiesības meklētājs nestrīdas, jo strīdnieks vienmēr cenšas, lai viņa apgalvojumi klausītājiem izliktos pareizi. «Es, proti, rūpēšos par to, ka tas, ko es saku, par patiesu izrādās ne tik daudz klausītājiem, bet visvairāk man

pašam . . . Rūpējaties par patiesību, un ja domājjiet, ka es jums ko patiesu saku, tad man pievienojaties, bet pretējā gadījumā mani apkaŗojiet cik spēdami, jo aizraujoties es varu maldināt sevi un jūs, un no šejienes aiziet līdzīgi bitei, atstādams dzeloni» (Faidons, XL).

Un tā, lasītāj, es te runāšu par lietām, kas izlikšies ne tik daudz patiesas jums, bet gan man pašam, jo ir runa par vienu no vissubjektīvākiem jautājumiem, proti, par cilvēku, kas nostājas seju pret seju ar nāvi.

Mēdz apgalvot, ka jāmirst tādēļ, lai savu vietu pasaulē atstātu pēcnācējiem. Un to parasti saka tie, kas atstāj miesas pēciniekus. Tas ir ļoti miermīlīgs uzskats, tā tad nāve nav nekas vairāk kā ārējo ķermeņu pārmaiņa. Tas ir ļoti vienkāršs, skaidrs un saprotams uzskats. Mozus Dievs, kā Spinoza saka, arī bija norūpējies vienīgi par cilvēka ūtilitāti. Mūsu apzinīgā dzīve tādā gadījumā nav nekas vairāk kā bioloģiska pārveidošanās laikā un telpā, bet tāda atziņa mūs dziļi iedzeļ un neapmierina: šī bioloģiskā pārveidošanās neapstiprina mūsu dvēseles nemirstību, mēs neesam skaidrībā par savas personīgās apziņas likteni, vai tiešām akli ļauties šīs bioloģiskās norises gaitai un sevi pēc tam, kā šīs norises nederīgu locekli, apmainīt pret citu locekli — kādu pēcnācēju, kas manai individuālai būtībai ir svešs un nepieņemams? Man svarīgi, kas notiek pēc nāves ar

mani, ar manu apziņu, kas domā, uztver un saprot citādāk nekā pēcnācēji, — ar manu Es apziņu, kuŗa nosaka pēcnācēju likteni. Mans Es ir tik pilns vītāla spēka, ka nevar samierināties vienīgi ar bioloģisku procesu, mans esības gars ietiecas mūžības mistērijā, un es alkstu izzināt sava gara likteni, kad to vairs neapzināšos savā ķermenī, kad būšu miris. Un gara spēks, man liek sacelties pret šo bioloģisko uzskatu, jo mans gars nekad un nekādā veidā vairs sevi nevarēs izpaust, un šīs nemirstības dziņas mani mudina domāt par otru dzīvi, kur mans gars, aizvien sevi apzinādamies kā esību, dzīvos dziļāku un pilnīgāku dzīvi. Cilvēka dzīve ir kā putns, kas no dzīvības koka zara pārlido uz nāves neredzamā koka zaru. Un ar šo niecīgo pārlidojuma gabaliņu gars sevi nevar atzīt par uzvarētu, tam jāturpinās kaut kādā veidā arī pēc tam, kad mūsu vairs nebūs. Šīs nemirstības alkas, šīs neziņas mokas radīja reliģijas, bet ne tās politiskās reliģijas, kas palīdz apvienot un savaldīt tautas, bet tās, kas cilvēku aizstāv iznīcības priekšā. Es runāju par gara augstāko reliģiju un nevis to ūtīlo, derīgo reliģiju, ko teoloģija ietērupusi dogmās, izgreznojusi ar pamācīgās morāles paragrafiem. Teologu reliģija nevienu dziļu gara cilvēku nevar apmierināt. — Jāzina, ka reliģija ir mistērija, kur cilvēks ir brīvs, kur cilvēks ir dzīvs un vēlas mūžīgi dzīvot. Tā nav zināmu laikmetu reliģija, bet visu laikmetu mūžīgā reliģija, mūžības sapņu māte

un mūsu gara aizstāve neziņas rēga priekšā. Gara reliģija tic cilvēka dvēseles vienreizīgumam: un tādēļ tā rūpējas par gara izkopšanu un tā apgaismošanu; apgaismots gars redz tādas lietas, kuŗas ir apslēptas tiem, kas nav vēl atbrīvojušies no fiziskā smaguma un nav pārkāpuši ierasto zināšanu robežas.

Ja cilvēks ir tikai nepārtrauktās dzimšanas un miršanas rezultāts, tad kāda nozīme ir vispār individuālajam cilvēkam? Vai šī atziņa cilvēku nav novedusi pie agresīvā dzīvnieka stāvokļa? Un tas tālab, ka mūsu gars nav apgaismots un mūsu fiziskās acis redz tikai to, kas derīgs vienīgi mūsu pārejošās eksistences laikā. Tādi cilvēki, kas ieslēgti vienīgi šīs eksistences robežās, redz un saprot ļoti maz. Mūsu eksistences intereses ir pārejošas, tās gandrīz vienādi atspoguļojas katrā cilvēkā, kas grib dzīvot vienīgi bioloģisko, mājkustoņu dzīvi. Bet gara cilvēkā nekas neatkārtojas, ne ar ko tas neatgādina apkārtni, viss viņā un viņam liekas jauns, nebijis, visu viņš uzlūko ar izbrīnu un par visu redzēto ir dziļi savilņots un pārsteigts. Tā tad, mūsu apziņā nekas neatkārtojas, katra garīga būtne, neatkarīgi no saviem senčiem, uztver pasauli kā vienreizīgu parādību, tādu pasauli, kāda pirms šīs būtnes nav bijusi un pēc tās nekad vairs neatkārtosies.

Un ja tā, vai tad mūsu dzīve nav tikai nejaušs un neapzinīgs visuma fainomens, kam ir tik daudz nozīmes, cik daudz tas var sevi izjust kā esību, ap-

jaust noslēpumu pilno pasauli, lai pēc tam izdzistu, kā svece, kas sadeg pati savā esības laikā? Vai tiešām gars cilvēkā ir tikai uguns, kas mūsos iedezina un deg tik ilgi, cik ilgi mēs dzīvojam? Bet kas ir šis uguns iedezinātājs un kas ir šī uguns, vai tā kādā veidā neuzglabājas pati sevī un tiklīdz kāda dzīvība parādās, to neredzama roka no jauna mūsos iedezina? Mēs bieži nodzīvojam visu dzīvi un neapzināmies, ka mūsos deg šī gara uguns. Un kas tad ar mūsu apziņu notiek, kad mūsu esības uguns izdziest un, varbūt, pati sevī neuzglabājas, kad mūsu būtnes matērija sabrūk un iznīkst?

Spinoza (Ētika, V gr. XXIII teor.) saka, ka mūžība nav definējama ar laika jēdzienu un tai nav nekāda sakara ar laiku. Tad varētu arī teikt, ka dvēsele, mūsu esības uguns nav definējama, bet pati par sevi jau ir kaut kas mūžīgs. Neviena teorija, neviena hipoteze, neviena ticība nav droša par mūsu dvēseli ārpus matērijas formas. Jāatzīstas, ka līdz šai vietai atziņas koks var augt netraucēts, bet šeit tam jānoliec sava galotne neziņas tumšā mākoņa priekšā: cilvēkam jāizvēlas vai nu ticības mistērija, vai sāpīgi jāaizlūzt sevī un jāpaliek šaubās. Ticības un šaubu ceļi sastopas pie lielās mistērijas vārtiem: šaubīgais paliek pie vārtiem, ārpus mistērijas, bet ticīgais iedrīkstas doties pa tiem iekšā, līdzīgi don Kichotam, kas nolaidās Monesinosa aizā, un tur pieredzēja brīnumaino vīziju. Don Kichota ga-

ra redzējumam Sančo neticēja. Bet, kas tic saviem sapņiem, tas tos redz un tausta rokām, un būtu vēlīgi gara vīzijas pierādīt tiem, kas, līdzīgi Sančo, tām netic. Sančo zināja tikai to, kas ir īstenības robežās, bet don Kichots to, kas arī ārpus īstenības robežām. «Es tevi, labi pazīstu, Sančo, tādēļ es neņem vērā tavus vārdus,» atbild don Kichots Sančo neticībai (II, XXIII). Tiešām, iekšējās patiesības nepielaiž ne strīdus, ne iebildumus. Tie, kas vairāk norūpējas par savu miesu un savas miesas bērniem nekā garu, tiem vienmēr gara vīziju pasaule liksies lielākā pasaules muļķība. Bet, tādus cilvēkus labi pazīstot, neņemsim viņus vērā un iesim tālāk. Tāpat paiesim vienaldzīgi gažām tiem, kas cenšas citus pārliecināt un nevis sevi pašu. To viņi panāk ļoti viegli dialektiskā ceļā un viņu klausītājam vai lasītājam bieži liekas, ka visneparastākās lietas iegūst skaidrību. Paliksim labāk katrs savā vientulībā ar šo individuālās nemirstības jautājumu.

*

Cilvēks var būt un arī var nebūt. Bioloģiski tachu dzīvo radību zemes virsū var pilnīgi iznīcināt. Mūsu planēta izplatījumā var griezties tukša un nepadzīvota. Un vai visumā ar to kaut kas būtu mainījies? No mūžības perspektīvas — pilnīgi nekas. Cilvēka darbam nav mūžības nozīmes, tam ir nozīme vienīgi cilvēka un laika izpratnē. Izmisums mūs sagrābj kā vētra sagrābjniecīgu laiviņu okeana

vidū. Kur tversme? Mūsu subjektīvais Es nekad nesamierinās ar prāta stoiskiem mierinājumiem. Mūsu gars ik brīdī ir iztrūcināms, ik brīdī tas neziņā baiļojas un gaida. Katrs garīgi atjautīgs cilvēks cenšas kaut kādā veidā aizsargāt un mierināt savu Es, cenšas uzglabāt savu dzīvības uguni, kas dreb un trīc mūsu ieslēgtajā matērijas apvalkā.

Kosms ir nepārtraukta, bezgalīga vienība, šai vienībā viss ir absolūti drošs. Pāri visam jumjas kāds spēks, kas eksistē pats sevī, šis spēks ir kaut kas mūžīgs, ar mūsu domāšanu neaptverams. Mēs esam atkarīgi no šī neapjaušamā, neizsakāmā un visa aptvērēja spēka, kam augstākā apziņas gradācijā, varbūt, savukārt, ir sava dzīve un savi likteņi. Visās lietās, apzinīgi vai neapzinīgi, var nojaust šī visa aptvērēja spēka tuvumu, viņa esību — katrā lietā; tas pats spēks noteic gaitu mūsu planētai un tām, kas bezgalībā izkaisītas. Šī atziņa rada augstāko Būtni, kas sevī it kā ietver visas lietas. Vai šī atziņa mūs var apmierināt? To atzinuši, vai varam justies droši?

*

Dzīve ir augstākās likumības izpausme. Niecīgs slimības bacills iznīcina visu organismu, nepareiza nots sabojā visu melodiju. Nav šaubu, ka visas lietas atkarīgas no absolūtā saskaņas stāvokļa. Nesaskaņa ir kontinuitātes pārtraukums — nāve. Saskaņa un nesaskaņa savstarpēji saistītas, un tādēļ šie stāvokļi viens bez otra nav iedomājami. Tāpat

arī dzīve ir savstarpēji saistīta ar dzimšanu un mīršanu. Tāds ir kosma nepārtrauktības ritms, tāda ir viņa esības būtība, kuņā vienlīdzīgi apvienojas dzimšanas un nāves princips. Tā tad, vienu un to pašu mēs redzam tikai no diviem aspektiem. Pēc destruktijas allaž seko rekonstrukcija un šādā kārtā kontinuitātes plūsma ne ar ko netiek pārtraukta. Un šī pati doma apzinīgi vai neapzinīgi ir novedusi pie Herakleita, vēlāk pie jaunplatōniķa Plotīna atziņas: viss tek (πάντα ῥεῖ). Herakleits, dziļākais augstāko kosma likumu apjauvējs, zināja, ka kosmā ir divi ceļi, viens ved uz augšu (dzīvība), otrs uz leju (nāve), ἑδδς ἄνω, κάτω. Dievs viņam ir augstākā, neredzamā Harmonija redzamai harmonijai. Un viņš noteikti atzīst, ka ir «viens vienīgs dievišķīgais likums». Cilvēki to neapzinās un neredz to, kas atrodas ikdienas viņu acu priekšā. Lietām, viņi redz tikai to, kas atgādina pierasto. Šie pūļa cilvēki rada *kopīgo domu* — ζυνός λόγος. Un šīs «kopīgās domas» apsēstie cilvēki bieži neredz to, kas atrodas ikdienas viņu acu priekšā. Augstākās gudrības acīs lietas atklājas tādas, kādas tās ir patiesībā, un tās ausis uztveņ augstākās harmonijas likumus un saskaņā ar tiem dzīvo.

Mūžīgā rituma atziņu bija iemilējis arī Rainis: «Ritēja rasa — gaismas sviedri.» «Kad sapņa uzmodos, es jutos ritot... nu ritu. Es ritu, cauri ritu.» (II, 46, 299,332). Servantess arī atzīst:

«Mūsu dvēseles vienmēr atrodas nepārtrauktā kustībā un tās var apstāties un norimt vienīgi savā centrā, kas ir Dievs, kuŗam tās bija radītas. Tādēļ nav nekāds brīnumš, ka arī mūsu domas apmainās: vienas pieņemam, otras atmetam, vienas paliek mūsu atmiņā, citas aizmirstas un tās, kas tuvākas savam centram, tās būs labākas, kamēr tās nav sajukušas ar prāta maldiem. (*Persiles, libro tercero, cap. I*).

Tik tālu mēs apjaužam mūsu esības būtību, cik tālu tas mums ir iespējams. Bet šo atziņas ceļu ejot, mēs daudz ko uzzinām, un zināšanai piemīt liels mierinātāja spēks. Ar iegūtām zināšanām mēs tuvojamies visu lietu būtībai, un tās izprotot mēs varam jau celt un sakārtot savu vienreizīgo dzīves ēku, un šai apzinīgajā darbā jau atrodam mūsu dzīvei jēgu. Mēs zinām to, ko gribam un ko negribam. Tādā kārtā mēs nonākam pie dzīves centra, un jo mēs tam esam tuvāk, jo mūsu darbi un domas ir pilnīgākas. Mēs varam atzīt, ka dzīve ir tur, kur ir kāda jēga, kāda gara vērtība.

Un tomēr nemiers mūs skubina raudzīties uz priekšu, vai vēl nav kāda cita ceļa, pa kuŗu ejot mēs varētu vēl dziļāk ieskatīties dzīves un nāves mistērijā.

*

Katrai dzīvai būtnei ir noteikts savs liktenis. Katram jāiztur sava dzīve un jāiet līdz beigām, kur būtne vai nu pārtop, vai arī izbeidzas, lai nekad

vairs neatkārtotos. Visam jābūt tā, kā tas ir. Ko mēs te varam vainot un ko attaisnot? Domājot mēs varam sev pakavēt laiku drūmajā mistērijas naktī. Mums, ceļiniekiem, dārgākas mantas nav par mūsu domām. To labi sapratis dziļais Platōns: «Lielākais ļaunums, kas mums varētu uzbrukt, tas būtu, kad mēs sāktu ienīst domas». (Faidons, XXXIX). Jo vairāk būs skaidrāku, noteiktu domu, jo nakts kļūs gaišāka. Jāizprot cilvēcīgais liktenis un jātuvojas tā centram, un saskaņā ar mūsu dziļāko gara prasījumu jāpiepilda dzīve. Katrs dzīves piepildījums sevī nes kādu jēgu un ja arī tai nav lielākas vērtības kā kāpnēm, pa kuņām mēs varam uzkāpt augstākā kalnā, tad tomēr tā ir vērtība, jo kalni stāv tuvāki debesīm un debesis atrodas tuvāk kalniem. Spānijā, uzkāpjot augstākos kalnos, vienmēr man likās, ka gažāmģājējs mākonis, kas ietina vientuļo vērotāju savā dūmakā, bija it kā glāsts no tālās, svešās pasaules, kas atrodas tur, kur mūsu domas nevar aizdomāt. Ap sirdi kļūst vieglāk, kad līdz apziņai nonāk visu lietu liktenis un mēs zinām, ka arī mākonis ir aprobežots un padots tādiem pašiem likumiem kā cilvēks: tapšanas un zūdāmības likumam. Dzīve pakļauta Herakleita atklātajam principam: tās ceļš iet uz augšu un uz leju, tādā kārtā radot dzīvības un nāves ritmu.

Būtne, esības vienība, sastādās no neizskaitāmām sīkām daļām, kā katra melōdija rodas no tūkstoš dažādiem un jau esošiem ritmiem. Nav ne mazāko

šaubu, ka kosma bezgalīgajā vienībā arī cilvēka niecīgumam ir kāda jēga, ko vārdā nevaram un, varbūt, nekad nevarēsīm nosaukt. Cilvēks nekad nepateiks savu pēdējo vārdu un nekad neveiks savu pēdējo darbu, vienmēr paliks kaut kas nepateikts un nepadarīts.

*

Spinoza (Ētika, IV gr. LXVII. teorēmā) saka, ka brīvs cilvēks vismazāk domā par nāvi, un viņa gudrība nav nāves, bet gan dzīves meditācija. Nav šaubu, ka Spinoza baidījās no nāves, bet šīs nāves bailes atvairīja ar prāta palīdzību. Jau V gr. XXII teorēmā viņš atzīst, ka cilvēka dvēsele kopā ar ķermeni neiznīkst absolūti, no tās paliek pāri tas, kas ir mūžīgs. Bet kas no mums pāri paliek un kādā veidā mēs esam mūžīgi, to Spinoza nepasaka, to nepasaka arī lielā mistiķe Sv. Teresa, kuņai nāve nebija briesmīgs nebūtības rēgs, — kā tā ir daudziem, kas domā ar prātu, bet netic ar sirdi, — bet vienīgi pāreja no cilvēciski niecīgās uz dievišķīgi mūžīgo dzīvi: *muero porque no muero*, — mirstu tādēļ, ka nemirstu. — Un tomēr, nāve ir un paliek vislielākais noslēpums, tās priekšā mēs esam tikai minētāji un jautātāji. Šopenhauers, kas nāves problēmai veltījis, varbūt, visdziļākās pārdomas, saka, ka «no visām nelaimēm visļaunākā nelaime, kas visur mums draud, ir nāve, un vislielākās bailes ir nāves bailes» (*Die Welt als Wille und Vorstellung*, II, 41. nod.).

Cilvēkam nav miera. Jo jūtīgāks un apzinīgāks ir cilvēks, jo vairāk viņš domā par savu likteni nāves priekšā. Visdziļākās domas izraisa nāves neredzamais tuvums — nekādiem līdzekļiem nenovēršamā liktenība. Bet kad šī liktenība ir pacelta apziņā, mēs jūtam, ka nepiederam dabai, jo katrs mēs esam pasaule sevī, mēs tiecamies glābt savu individuālo apziņu; un tā, pārdomu ceļā, mēs nonākam pie dažādiem teorētiskiem atrisinājumiem, bet teorētisks atzinums dziļu cilvēku nevar apmierināt, mēs vienmēr vēl paliekam neizsargāti nāves priekšā. Mēs pūlamies izprast nāves mistēriju, jo to izprotot, mēs izprastu savas dzīves jēgu un nozīmi. Jā, kas tad mēs esam? — Vienkārša dabas parādība? Augstākās apziņas zibšņojums bezgalīgajā izplatījumā? Kādēļ un kam mēs vajadzīgi? No kurienes uz kurieni mēs ejam? Lūk, jautājumi, kas cilvēku moca, kopš tas ir sācis domāt. Tie ir mūsu lielākie jautājumi.

Man prasīs, kāda gan vajadzība ir šos jautājumus cīlāt, jo tā kā tā mēs paliekam tikpat lielā neziņā, kādā bijām, kad šie jautājumi vēl nebija uzstādīti. Man jāsaka, ka to darot, cilvēks apzinās savu dzīvesniecīgumu, un to apzinoties viņš nogrimst pārdomās un pārvērtē savu dzīvi un atklāj savas dzīves vienreizīgo vērtību un cenšas to piepildīt saskaņā ar augstākajiem visuma likumiem. Šī apziņa cilvēkā izraisa labos spēkus, kas viņu pamu-

dina pārvērsties par gaismu tumsā. Un kā to iespēt? To varam prasīt vienīgi paši sev, jo katram cilvēkam te, zemes virsū, ir lemta sava vienreizīgā dzīve un to varam atklāt un apstiprināt tikai mēs paši. Un katrs cilvēks pasauli redz tā, kā viņam ir lemts to redzēt.

Nāves pārdomās man atklājas katra cilvēka vienreizīgā vērtība, nāves pārdomās es to labāk saprotu, jo mūs visus vieno viens un tas pats liktenis, es cenšos savu tuvcilvēku cienīt un atzīt viņa dzīves piepildījumu, ko tikai viņš, un neviens cits var veikt. Nevienam cilvēkam nav tiesību iznīcināt otru cilvēku fiziski vai garīgi, jo katram, lai tas būtu kas būdams, ir piešķirta dzīve, kas atkarājas no kosma augstās likumības.

Nāves priekšā es apziņos cilvēka traģisko likteni, bet šai apziņā es radu gaismu, kas manai dzīvei piešķir augstāku jēgu, un tas mani nomierina, kaut gan nav ne tāda pasaules uzskata, ne tāda teorētiska atzinuma, kas spētu cilvēku pilnīgi apmierināt. Un šī neapmierinātība, varbūt, ir tas, kas visvairāk veido cilvēka dzīvi.

TEKSTA NEATZIMĒTIE NORĀDIJUMI

¹⁾ *Primera parte de la Galatea, dividida en seys libros. Compuesta por Miguel de Cervantes. Impresa en Alcalá por Juan Gracian. Año de 1585.*

²⁾ *Cayetano Alberto de la Barrera, Nueva Biografía (Obras de Lope de Vega, vol. I), Madrid, 1890, 122 lpp.: «De poetas, no digo: buen siglo es este; muchos están en cierne para el año que viene, pero ninguno hay tan malo como Cervantes, ni tan necio que alabe a Don Quijote...»*

³⁾ Šo interesanto dokumentu publicēja Sr. D. Pedro Torres Lanzas, *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos (Número Extraordinario en conmemoración del centenario del Quijote), Madridi, 1905, 344.— 5. lpp. «Busque por acá en que se le haga merced. en Madrid á 6 de junio 1590.*

El doctor nunez morquecho.

⁴⁾ Servantesam pārmeta, ka viņš savu «*Viaje del Parnaso*» sadzejojis siciliešu dzejnieka Kaporali Parusino garā. Dīvaini, ka B. Kroče šajos dzejojumos saskata zināmu līdzību. Servantess par šiem okšķerētājiem un citu pēdu dzinējiem ar neapslēptu ironiju zobojas. Es pats salīdzināju šos darbus un varu teikt, ka abus dzejniekus vieno zināms laika gars, bet pieminētais itālietis ir bāls un nenezīmīgs, salīdzinot ar Servantesa asprātīgo un humora apdvesto dzejojumu.

⁵⁾ Lai tas būtu cik dīvaini būdams, bet tā Servantesa ģīmetne, ko mēs pazīstam nav autentiska, un var teikt, ka īsti nav zināms, kāds izskatījies Servantess. Pēc šī Servantesa paša sejas apraksta, ir gleznota viņa mums pazīstamā ģīmetne. (Skat. interesanto rakstu, *M. de Cervantes, by J. Frizmaurice Kelly (XIII—XIX), Oxford, 1913).*

⁶⁾ A. Spekke, Spāniešu lit. vēsture un raksts: «*Jaunākie pētījumi spāniešu literatūras vēsturē*». Daugava, 1929, 1452, un ievads latviešu *Don Kichota* tulkojumam, «*Zemnieka Domas*» 1937.

7) *Segundo Tomo del Ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha. Compuesto por el licenciado Alonso Fernandez de Avellaneda. En Tarraçona, Año de 1614.*

8) *J. de Lavigne, Les deux Don Quijotte. Étude critique sur l'oeuvre de Fernandez Avellaneda. Paris, Didier, 1852.*

9) *M. Paul Proussac, Une énigme littéraire. Le Don Quijotte d'Avellaneda, Paris, 1903.*

10) Citēju pēc atmiņas. — *Toreau* ir viens no interesantākajiem amerikāņu domātājiem pēc R. Emersona un dzejnieka Volta Uitmēna. Sevišķi ieteicu viņa grāmatu: «*Walden*».

11) Miguel de Unamuno, *Vida de Don Quijote y Sancho, Madrid, Renacimiento, cuarto edicion, 38. lpp.*

12) Angel S. Salcedo — ir smalks spāniešu esejists, vairākas apgarotas grāmatas veltījis spāniešu mūzikim: «*Tomás Bretón*», «*Barbieri*», «*Chapí*», «*Arieta*» u. c. grāmatas.

13) Tas ir augstākais visuma likums, nenosaucams vārdā tādēļ, ka tas nav pakļauts mūsu jutekļiem.

14) Heinrichs Ibsens, «*Helgelandes kaŗotāji*» II cēliens.

15) *Fantasia et bizzarrie di artisti, narrate da G. Vasari, nodaļa «Vita di Lionardo da Vinci», Venezia, MDCCCXXIX.*

16) Migels de Unamuno, *Dzīves traģiskās jūtas, Valtera un Rapas izdevums, 1936.*

[3,50]

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309065753

